

นาคูน ทำให้ทราบได้ว่าที่ดังกล่าวเคยมีการสร้างศาสนสถานไว้ด้วยและจากการค้นพบสูญป่าที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ทำให้ทราบได้ว่าศาสนสถานแห่งนี้ ต้องมีความสำคัญมากที่สุดแห่งหนึ่ง ในบริเวณที่พบพระแห่งนาคูน ได้พบศิลปะโบราณวัตถุอื่น ๆ รวมอยู่ด้วยจำนวนหนึ่งพบถัดวัยแตกต่างๆ หนึ่งในและรอบรูปทรงต่าง ๆ แต่พระแห่งนาคูนที่พบที่หน่วยศิลป์การที่ 7 จังหวัดขอนแก่นจุดค้นพบมีประมาณ 1,000 ชิ้น มีทั้งห่ออยู่ในสภาพสมบูรณ์และชำรุด กับมีเศษแตกหักของพระแห่ง

การจัดประเภทพระแห่ง (พระพิมพ์ดินเผา)

วีระพงษ์ สิงห์บัญชา อธิค ครุสาระสังคมศึกษา โรงเรียนนาคูนประชาสรรพ์ กล่าวว่า “ท่านได้ศึกษาและจัดกลุ่มพระพิมพ์ดินเผาในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 5 หมวด โดยกำหนดว่าพระพิมพ์ดินเผาที่เก่าแก่ที่สุด คือ พระพิมพ์ในศิลปะแบบทราวีที่ได้จากบริเวณจังหวัดนครปฐม มีอายุราว พ.ศ. 950 – 1250 พระพิมพ์ดินเผาที่พบจากภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย มีหลายแบบมีอายุยุคสมัยต่าง ๆ กัน จึงกล่าวได้ว่าคติการสร้างพระพิมพ์เป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยนิยมสร้างสืบต่อกันมาโดยตลอดตั้งแต่สมัยเริ่มแรกของการค้นพบพระพิมพ์จากแหล่งต่าง ๆ อยู่เสมอ ๆ รวมทั้งการค้นพบพระพิมพ์ที่อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งอยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (วีระพงษ์ สิงห์บัญชา. 2552 : สัมภาษณ์)

วิธีการทำพระพิมพ์ดินเผา

การทำพระแห่งพุทธรูปที่เรียกว่าพระพิมพ์นั้นคงเกิดจากการปั้นเป็นแบบอย่าง แล้วใช้ดินมากดเป็นแม่พิมพ์ แล้วนำไปเผาไฟ จะได้แม่พิมพ์ดินเผาหรืออาจใช้แกะลงไว้ในหินจำพวกหินปูน หรือหินสูญไฟเป็นแม่พิมพ์รูปพระตามที่ต้องการ เวลาจะทำพระพิมพ์อาจใช้ดินเหนียวมากดลงในแม่พิมพ์แล้วจึงแกะออก นำพระพิมพ์ที่ทำด้วยดินเผาไปผึ่งให้แห้งจึงนำไปเผาไฟก็จะได้พระพิมพ์ดินเผาตามที่ต้องการ ดังนั้นเหตุที่เรียกว่าพระพิมพ์ เพราะเป็นรูปปูนครึ่งซีกใช้แม่พิมพ์ทำด้วยดินหรือโลหะนั้นแม่พิมพ์จะเป็นแผ่นทองแดงแกะอย่างลึก และมีด้านล่างรับถือดังหลักฐานแม่พิมพ์พระพิมพ์แบบศิลปะลพบุรี ในห้องลพบุรี พิพิธภัณฑ์แห่งชาติ พระนคร เป็นต้น

พระพิมพ์ที่พบที่นาคูน จังหวัดมหาสารคาม ส่วนใหญ่เป็นพระพิมพ์ดินเผา แม่พิมพ์ที่ใช้ก็เป็นแม่พิมพ์ดินเผา เช่นกัน ทั้งนี้ได้มีการค้นพบแม่พิมพ์ในบริเวณที่พบพระพิมพ์ด้วยมลักษณะเป็นแผ่นสีขาวแกะเป็นรูปพระหลาย ๆ องค์เล็ก ๆ เรียงรายในรูปแบบของแม่พิมพ์

การกำหนดอายุพระพิมพ์ที่นาคูน

เนื่องจากพระพิมพ์ซึ่งทำด้วยดินเผาที่พบจากอำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคามมีเป็นจำนวนมาก แต่จากการศึกษารูปแบบทางศิลปกรรมของนักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ศิลปประดิษฐ์การจัดกลุ่มตามลักษณะรูปแบบศิลปกรรมได้ 39 รูปแบบ การกำหนดอายุพระพิมพ์นาคูนไม่สามารถที่จะทำการศึกษาเพื่อกำหนดอายุได้จากลักษณะโบราณสถานได้มากนัก เนื่องจากโบราณสถานนั้นถูกทำลายไปมากเหลือหลักฐานให้ศึกษาเพียงเล็กน้อย การศึกษาส่วนใหญ่จึงทำได้จากการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบของพระพิมพ์ และลักษณะของตัวอักษรที่ใช้จารึกด้วยการขีดหรือเทียนไว้ที่ด้านหลังพระพิมพ์บางองค์

ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ได้กำหนดอายุพระพิมพ์ดินเผาดูนรูปแบบหนึ่งจาก 39 รูปแบบ คือพระพิมพ์รูปพระพุทธเจ้าทรงยืนบนปัทมาสน์ (ฐานรูปปดอกรัววน) ใต้ต้นโพธิ์ พระหัตถ์ขวาแสดงปางวิตรกรรมนุทรา (แสดงธรรม) พระหัตถ์ซ้ายทรงถือข่ายอุตราสังค์อยู่ระดับเดียวกับบันพระองค์ เม็ดพระศากเล็กอุณหณียะ สูงมีรัศมีเป็นรูปมณฑลอยู่บนยอดมีศิริจารอยู่ด้านหลังพระเศียรพระองค์ทรงครองอุตราสังค์เฉียงรั้งซ้ายด้านหน้าขึ้นสูงจนเห็นอันตรวาสก เคียงข้างด้วยบุรุษสองคนนี้หันหน้าเข้าหาพระองค์ ตอนบนเป็นรูปสุกุล การที่มีภาพพระพุทธองค์ครองอุตราสังค์เฉียงแทนหั่นสังฆภิกคุณพระยังสาหัส่องข้างและมีดวงมณีเหนืออุณหณียะ เป็นสัญลักษณ์ของรัศมีที่เปล่งออกมาจากอุณหณียะในระหว่างที่พระองค์ประทับสามารถดึงที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ ลิลิติสตระ ซึ่งมีปรากฏในศิลปกรรมอยุไนแอบลุ่มน้ำซึ่เมื่อประมาณปี พ.ศ. 1350 หรือประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 14 รูปสุกุลที่ปรากฏบนพระพิมพ์สามารถนำไปเทียบได้กับภาพสลักรูปสุกุลบนไบเสมาที่บ้านตาดทอง จังหวัดสุโขทัย ในสมัยนั้นเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะแบบทราวารดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะไบเสมาที่สลักภาพสุกุลจะมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 4 ตามที่ศาสตราจารย์ ณ บวส ชิลิเย่ ได้กำหนดอายุไว้ในบทความเรื่อง “Travaux de la Mission Archeologique Francaise en Thailand” ที่พิมพ์ในวารสาร Arts Asiatiques ฉบับที่ 225 ปี พ.ศ. 2518

ส่วนการกำหนดอายุรูปแบบของตัวอักษรที่ด้านหลังพระพิมพ์ที่นาคูนนั้นจาก การศึกษาของนายประสาร บุญประคง นายจำปา เยื่องเจริญ และนายเทม มีเต็ม ข้าราชการ กองหอสมุดแห่งชาติกรุงศิลป์ปาร์ ว่ามีลักษณะรูปแบบตัวอักษร เช่น เดียวกับรูปแบบตัวอักษร จารึกค่า “เยนชัมมา ฯ” ที่จารึกบนแผ่นศิลาหรือแผ่นดินเผา ซึ่งพบที่จังหวัดนครปฐมและจังหวัดสุพรรณบุรี รูปลักษณ์ตัวอักษรแบบที่ปรากฏนี้เป็นอักษรที่ร่วมสมัยกับราชวงศ์ปัลวะที่ได้ใช้อยู่ในสมัยทราวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 ที่เรียกว่าอักษร “ปัลวะ” และจาก

การศึกษารูปคำในจากรึกทำให้ทราบได้ว่า จากรึกที่ด้านหลังพระพิมพ์ที่นาคูนเป็นจากรึกภาษาโมญ

นอกจากนี้พระพิมพ์ที่นาคูนที่แสดงภาพพระพุทธองค์ประทับนั่งห้อยพระบาททึ้งสองข้างแต่พื้นแบบบุปโตร นั้นได้แสดงถึงอิทธิพลศิลปะจีน การสร้างพระพุทธรูปลักษณะดังกล่าวนั้นกำหนดว่าเป็นศิลปะแบบทรายดีตอนปลาย ซึ่งมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 จากการศึกษาด้วยวิธีการเปรียบเทียบจากลักษณะรูปแบบของพระพิมพ์ และลักษณะตัวอักษรที่จากรึกไว้ด้านหลังของพระพิมพ์ ทำให้กำหนดได้ว่าพระพิมพ์ดินเผาที่นาคูนนี้สร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 ถึงพุทธศตวรรษที่ 15

ลักษณะรูปแบบพระพิมพ์แสดงภาพมหาป้าภูหาริย์

ในบรรดาพระพิมพ์ดินเผา ซึ่งพบที่อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม มีทั้งที่แสดงภาพพระพุทธเจ้าหลาอยองค์ และภาพพระพุทธเจ้าเป็นประธานของภาพ ลักษณะพระพิมพ์ที่แสดงภาพพระพุทธเจ้าเป็นประธานของภาพยังแบ่งย่อยออกเป็นหลายกลุ่ม เช่น ภาพพระพุทธเจ้าประทีบยืนใช้ตันโพธิ์ เคียงข้างด้วยบุคคลสองคน ภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนบัลลังก์ ห้อยพระบาททึ้งสองข้าง และภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งวัชราสน์ คือ ประทับนั่งไจวะพระชังม์และเห็นฝ่าพระบาททึ้งสองข้างบนบัลลังก์ใช้ตันโพธิ์ ด้านข้างสองข้างมีรูปบุคคลสองคนยืนประนมมืออยู่สองข้าง เป็นต้น พระพิมพ์ที่แสดงภาพพระพุทธเจ้าเป็นประธานของภาพนี้น่าจะมีจุดประสงค์ เพื่อเล่าเรียนตามคติในพุทธศาสนาทั้งสิ้น ในบรรดาพระพิมพ์ที่น่าสนใจอยู่กลุ่มนี้ซึ่งจัดเป็นพิมพ์ที่สำคัญพิมพ์หนึ่งในจำนวน 39 แบบพิมพ์ พระพิมพ์ดังกล่าวนี้แสดงภาพพระพุทธเจ้าปางมหาป้าภูหาริย์หรือปางยมกป้าภูหาริย์ ลักษณะรูปแบบทางศิลปกรรมของพระพิมพ์ที่แสดงภาพพระพุทธเจ้าปางมหาป้าภูหาริย์เป็นพระพิมพ์ทำด้วยดินเผาเมื่อนำดูสูงประมาณ 12.5 – 13.7 เซนติเมตร และขนาดความกว้างประมาณ 10.4 – 10.8 เซนติเมตร อยู่ในทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทำเป็นภาพประดิษฐ์แบบนูนต่ำ พระพิมพ์ที่แสดงภาพปางมหาป้าภูหาริย์ที่พบที่นาคูนนี้น่าจะสร้างขึ้นจากแม่พิมพ์มากกว่า 3 พิมพ์ เพราะสังเกตได้จากรายละเอียดที่ประกอบอยู่ในภาพพระพิมพ์ซึ่งมีความแตกต่างอยู่บ้าง เช่น ความแตกต่างของลวดลายและรูปแบบของบัลลังก์ แต่ทั้งนี้องค์ประกอบที่เป็นหลักของภาพมีลักษณะรูปแบบทางศิลปกรรมคล้ายคลึง เป็นไปในแนวทางเดียวกันทั้งสิ้น (วีระพงษ์ สิงห์บัญชา. 2552 : สัมภาษณ์)

ความเชื่อจากพระแผ่นนาดูน

พระແພນນາຄູນຫຼືອເຮັກອີກອ່າງໜີ່ວ່າ ພຣະພິມພົດນິພາ ເປັນພຣະພຸທ່ຽນປອງຄໍເລັກ ຈາກເລັກ
ທີ່ເຮັດວຽກກັນເປັນແພນໃນແບບພິມພົດນິຫຼືຍ່າ ມີຄືລົບກຣມລວດລາຍ ມາຍຮູບແບບແຕ່ທີ່ອໍາເກອ
ນາຄູນເປັນພຣະພິມພົດນິຢຸດທ່າວັດ ວິໄຮພົງໝໍ ສິນໜີ້ບໍ່ມູ່ຈາ ກລ່າວຄື້ນຄວາມເຫຼືອເຮັດວຽກພິມພົດນິພາ
ດັ່ງນີ້

“จากข่าวการขุดค้นพบพระพิมพ์ดินเผาช่วงปี พ.ศ. 2522 คนยังไม่นิยมสนใจพระพิมพ์นาคูน สนใจเฉพาะการขุดพบพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า หลังจากยุค พ.ศ. 2522 มีคนเดินทางไปเช่าพระที่ค้นพบในอำเภอนาคูน จำนวนมากขึ้น โดยการเช่าพระแสงไปอัดกรอบแขวนคอ พระแสงเป็นองค์เล็ก ๆ เชื่อว่าพระแสงให้ความคุ้มครองปลอดภัย และอ่อนหวานในอันดับพระแสง บันดาลให้ในสิ่งที่ขอ คำขอส่วนมากจากทีมยุววิจัยได้สัมภาษณ์ไม่มีคนยืนยันว่า โครงสร้างประสบผลสำเร็จในคราวองขอ เพราะผู้คนจากถิ่นอื่น ๆ ไปเช่าบูชาพระแสงบูชา ส่วนคนในอำเภอนาคูนไม่ได้เคราพพระแสงเป็นพิธีกรรมส่วนรวม ส่วนมากเช่าพระแสงได้จะบูชาด้วยพิธีกรรมส่วนบุคคล ซึ่งการบูชาจะขอหวาย ขอเลื่อนยศตำแหน่งการทำงานเป็นการขอส่วนตนเอง หรือบางคนเช่าพระแสงมาเพื่อเป็นของกำนัลให้ผู้บริหารเป็นของฝากปัจจุบันพระแสงหายได้ยากโดยมีไว้ในครอบครอง จะเรียกค่าเช่าพระแสงหลายร้อยบาท พระแสงจึงเป็นพระที่ประชาชนมองว่า ในยุคปัจจุบันเป็นตระกูลพระศักดิ์สิทธิ์และหายาก (วีระพงษ์ ถิงห์บัญชา. 2552 : สัมภาษณ์) และผู้เช่าพระหาได้จากนายหน้าที่เปิดเป็นร้านเช่าพระทั่วไปในจังหวัดมหาสารคาม เช่น ร้านพระบ้านโนนศรีสวัสดิ์ ร้านพระศูนย์โถห้อปัจจหวัดมหาสารคาม

นอกจากนี้มีเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2552 พระพิมพ์นาคูนที่นำไปเก็บไว้ที่หน่วยศิลปกรที่จังหวัดขอนแก่นได้ถูกกลักขโมยสูญหายไป ชาวอำเภอนาคูนได้ทวงสิทธิ์ขอให้จ้าหน้าที่หน่วยศิลปกรได้นำพระพิมพ์นาคูนกลับมาเก็บไว้ที่จังหวัดมหาสารคาม (แก่น อายะ โภ. 2552 : สัมภาษณ์)

ស្រុប

จากการค้นพบพระพิมพ์ดินเผาที่อำเภอคุณ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งพบอยู่ร่วมกับสูตรล้ำริบและมีร่องรอยว่าบ่มริเวณที่พบพระพิมพ์ นั้นเคยมีการก่อสร้างศาสนสถานในพุทธศาสนามาก่อน ในการศึกษารูปแบบทางศิลปกรรมของพระพิมพ์ดินเผาตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะและการศึกษาลักษณะรูปแบบตัวอักษรที่ปรากฏอยู่ด้านหลังพระพิมพ์บางองค์ ทำให้ทราบได้ว่าพระพิมพ์ที่นาคูนนี้สร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 – 15 คือมีอายุ

ประมาณ 1,000 ปีผ่านมาแล้ว ลักษณะทางศิลปกรรมของพระพิมพ์ดินเผานั้นมีลักษณะรูปแบบตรงตามศิลปะแบบทราดีตอนปลาย การค้นพบพระพิมพ์ที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคามนั้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 – 15 เคยเป็นชุมชนโบราณที่มีการอยู่อาศัยหนาแน่น ชุมชนแห่งนี้มีการนับถือศาสนาพุทธมีการก่อสร้างศาสนสถานอยู่บริเวณชุมชน กับมีการสร้างพระพิมพ์เป็นพุทธบูชาด้วยชุมชนโบราณที่นาดูนแห่งนี้นอกจากจะเจริญสืบต่อเนื่องมาจนถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ในวัฒนธรรมแบบเขมรที่ปรากฏในประเทศไทย ทั้งนี้ เพราะบริเวณใกล้ ๆ กับแหล่งที่พบพระพิมพ์ได้พบโบราณสถานในศิลปะแบบเขมร ซึ่งมีอายุราชพุทธศตวรรษที่ 18 สร้างอยู่ด้วย

จากการศึกษาพระพิมพ์ที่นาดูนกลุ่มนี้สร้างเป็นภาพมหาปฏิหาริย์ที่เมืองสาวัตถีนั้น เป็นการสร้างขึ้นตามคติในพุทธศาสนาที่ได้อิทธิพลจากพระคัมภีร์ฉบับภาษาบาลี ลักษณ์หินayan นิกายเถรวาท นั้นแสดงว่าพุทธศาสนาที่ประชาชนในชุมชนโบราณที่นาดูนนับถืออยู่เมื่อประมาณศตวรรษที่ 14- 15 นั้น เป็นพุทธศาสนาลัทธิหินayan นิกายเถรวาทที่ใช้คัมภีร์ฉบับภาษาบาลี และน่าจะมีการรับในการใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาทางด้านประดิษฐ์พิมพ์วิทยา ประวัติศาสตร์ศิลปะ คติ ความเชื่อต่ออุดหนาความคิดในการถ่ายทอดรูปแบบทางศิลปกรรมของช่างในอดีตที่ได้เลือกสรรเหตุการณ์จากคติในพุทธศาสนามาเป็นโครงเรื่องในการสร้างงานศิลปกรรม ได้อย่างมีคุณค่า และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ทั้งนี้ก็ล่าวได้ว่าพระพิมพ์ที่แสดงเรื่องมหาปฏิหาริย์ที่พบที่นาดูน ที่มีภาพของนางธารสี นันทมารดามหาอุบลากิรา และนายจุลอนนาบินทิกุบานาสก นั้นเป็นลักษณะเฉพาะของพิมพ์ดินเผาที่พบในห้องถินอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม หรืออาจจะกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า เป็นหลักฐานทางด้านศิลปกรรมแบบทราดี อิทธิชั้นหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น และมีคติในทางด้านประดิษฐ์พิมพ์วิทยาที่แตกต่างไปจากภูมิภาคอื่น ๆ อย่างแท้จริง พระพิมพ์เล่าเรื่องมหาปฏิหาริย์แบบที่พบที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม นี้จึงจัดว่าเป็นศิลปกรรมพระพิมพ์ชิ้นเอกที่สมควรแก่การเก็บรักษาไว้อย่างดี เพื่อที่บุคคลทั่วไปผู้สนใจจะได้ชื่นชมและศึกษาค้นคว้าทางวิชาการต่อไป ส่วนคติความเชื่อจากพระพิมพ์นาดูน หรือพระແພງเป็นความเชื่อเฉพาะบุคคลมีความเลื่อมใสศรัทธา จึงสรุปแน่นอนไม่ได้ว่าพระพิมพ์ดินเผาสามารถคลบบันดาลสิ่งใดให้กับผู้มีพระพิมพ์นาดูนห้อยคอไว้ซึ่งทีมขุววิจัยคิดว่า “พระແພงนาดูนเป็นอำนาจความเชื่อมต่อคุณทั่วไป ให้คุณมีความสุขหรือมีหน้ามีตาในตนเองที่มีพระແພงไว้บูชา ถือว่าเป็นนักเลงพระที่มีพระแบบต่าง ๆ ไว้ในครอบครอง”

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

- นายแก่น อายะโก บ้านเลขที่ 115/30 บ้านนาดูน ตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนนาดูนประชาสรรพ วันที่ 20 พฤษภาคม 2552
- นายวีระพงษ์ สิงห์บัญชา บ้านเลขที่ 60 บ้านนาดูน ตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนนาดูนประชาสรรพ วันที่ 20 พฤษภาคม 2552
- นางดำดวง พยัคฆ์ บ้านเลขที่ 64 บ้านนาดูน ตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนนาดูนประชาสรรพ วันที่ 20 พฤษภาคม 2552
- นางลำไย บุศดีดง บ้านเลขที่ 75 บ้านนาดูน ตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนนาดูนประชาสรรพ วันที่ 10 ธันวาคม 2552

สีบคันประวัติในพิพิธภัณฑ์

4.3 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเรื่องความเชื่อ พิธีกรรม

1. ตอนปูตาวบ้านหนองโน โรงเรียนบ้านหนองโนอีด้า

การศึกษาเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมาย 1.) เพื่อศึกษาตอนปูตาวและความสัมพันธ์กับชาวบ้านหนองโน 2.) ความเชื่อของชาวบ้านมีต่อตอนปูตาว 3.) ข้อห้ามข้อปฏิบัติและการเปลี่ยนแปลงความเชื่อต่อตอนปูตาวพื้นที่ศึกษาตอนปูตาวบ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ใช้วิธีศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเป็นหลักจากผู้เฒ่าผู้แก่ผู้นำพิธีกรรม และผู้ทำพิธีกรรมตอบคำถามจากแบบสอบถามที่ไม่มีโครงสร้างและจัดเวลาที่สันทนาตรวจสอบข้อมูลจากบุคคลหลาย ๆ คน แล้วนำข้อมูลมาเรียงเรียงเสนอเป็นรายงานวิจัยผลการศึกษาดังนี้

เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านหนองโนและตอนปูตาว

ประวัติความเป็นมาบ้านหนองโน

จากการบอกเล่าต่อ กันมาหลายชั่วอายุคนว่า เดิมที่บรรพบุรุษของชาวบ้านที่มาตั้งบ้านหนองโน อพยพมาจากบ้านเก่าสิงคโปร์ บ้านเมืองหงส์ เมืองทอง บ้านเหล่าสก เมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด ครั้งแรก ได้มาตั้งหลักปักฐานอยู่บ้านกุดแคน ตำบลโโคก ก่อ (ปัจจุบันตำบลหนองโน) เนื่องจากบริเวณดังกล่าว มีความอุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ป่าตัน ไม้แห้งล่งน้ำมาก many ด้วยพื้นที่ชุมชนชาว หนองน้ำที่กว้างใหญ่ มีน้ำลึกดังกล่าว ชาวบ้านเรียกว่า “กุด” มีต้นตะเกียงใหญ่ขึ้นรอบบริเวณน้ำมากนay เรียกว่า ต้นแคน บ้าน กุดแคน ในปัจจุบัน

ต่อมามีชุมชนหนาแน่นขึ้นจึงมีชาวบ้าน 2 – 3 ครอบครัว ได้อพยพมาอยู่ทั่วทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ห่างออกจากบ้านกุดแคนประมาณ 2 – 3 กิโลเมตร มีครอบครัวตระกูล “แพนสมบัติ” และ “สอนสา” เป็นต้น บริเวณดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีสัตว์ป่าพืชผลต้นไม้มากมาย มีหนองน้ำขนาดใหญ่ ปู ปลา ชากชุม มีต้นโสันขึ้นเต็มทั่วหนองน้ำนี้ (ต้นโสัน ชาวบ้านเรียกว่า “ต้นโน”) และได้ตั้งชื่อว่าหมู่บ้าน “บ้านหนองโน” ตามชื่อหนองที่เต็มไปด้วยต้นโสันหรือต้นโน ชาวบ้านกุดแคนบางส่วนได้อพยพจากบ้านกุดแคนมาอยู่บริเวณใกล้เคียงกับหนองโน ซึ่งอยู่ห่างไปทางทิศใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร มีหนองน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะสมที่จะปักหลักฐานทำมาหากิน มีครอบครัวหนึ่งได้พำสุนข์ ตัวเมียสีดำอพยพมาด้วย สุนัขตัวนี้ล่าสัตว์ช่วยชาวบ้านหาอาหารกันมาก จนทุกคนในหมู่บ้านรู้จัก และเรียกชื่อว่า “อีคำ” วันหนึ่งเจ้าของได้พาออกล่าสัตว์ในเวลากลางคืน ไล่ล่าสัตว์ไปจนตกลงในหนองน้ำ และจนน้ำตาย ชาวบ้านจึงเรียกหนองน้ำนี้ว่า หนองอีคำ และตั้งชื่อบ้านตามชื่อหนองน้ำว่า “บ้านหนองอีคำ” จนปัจจุบัน (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สามภายณ์)

จากการตั้งบ้านหนองโน ทีมบุรุจิสรุปข้อคิดเห็นว่า บ้านหนองโนเป็นหมู่บ้านขยายมาจากเครือญาติ บ้านกุดแคน และบ้านกุดแคนได้อพยพมาถึงบ้านหนองอีคำอีกกลุ่มหนึ่ง บ้านหนองโน บ้านหนองอีคำ จึงเป็นหมู่บ้านเครือญาติกับบ้านกุดแคนและเป็นเครือข่ายของกลุ่มคนจากบ้านเหล่าสิงไคร บ้านเมืองทรง อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

สภาพปัจจุบันของบ้านหนองโน

ปัจจุบันชุมชนหนองโน ได้ขยายตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาการไปตามกาลเวลาประกอบการทำมาหากินในการทำไร่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพอื่น เช่น ค้าขาย รับจ้าง และอื่นๆ เป็นอาชีพรอง เมื่อมีประชากรหนาแน่นขึ้น ทางราชการได้แยกหมู่บ้าน จาก 1 เป็น 2 และจาก 2 เป็น 3 ตามลำดับ

- ชุมชนหนองโน นิ้วนำหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้
1. ขุนมีชัย สอนสา
  2. ขุนหมื่น ภูพิลา
  3. ขุนทอง นามวิชา
  4. นายตีน พระคลังทอง
  5. นายโอม วิทักษ์บุตร
  6. นายสิงห์หอม ดาหาญ
  7. นายกรอย พรหน่อง
  8. นายจัน ศรีราช
  9. นายประทีป วิทักษ์บุตร
  10. นายคำพอง นามวิชา (กำนันตำบลหนองโนคนแรก)
  11. นายทองคำ พระคลพ梧 (กำนันตำบลหนองโน)
  12. นายจำนำงค์ สีราช (ผู้ใหญ่บ้านหนองโน หมู่ที่ 5 ปัจจุบัน)
  13. นายพจน์ บุตรราช (ผู้ใหญ่บ้านหนองโน หมู่ที่ 8 ปัจจุบัน)
(พิมพ์ แก้วสิงห์ 2552 : สัมภาษณ์)

การประกอบอาชีพและประชาก

ชุมชนบ้านหนองโนนหมู่ที่ 1 มีจำนวน 226 ครัวเรือน ชาย 490 หญิง 460 รวม 950 คน

1. อาชีพเกษตรกรรม มีจำนวน 196 ครัวเรือน คิดเป็น 86.7%
2. อาชีพอุตสาหกรรมครัวเรือน มีจำนวน 50 ครัวเรือน คิดเป็น 22.1%
3. อาชีพส่วนตัวมีจำนวน 14 ครัวเรือน คิดเป็น 6.1 %
4. อาชีพอื่น ๆ มีจำนวน 20 ครัวเรือน คิดเป็น 8.8 %

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 12,000 – 20,000 บาท

ชุมชนบ้านหนองโนนหมู่ 5 มีจำนวน 211 ครัวเรือน มีการประกอบอาชีพดังนี้

1. อาชีพเกษตรกรรม 200 ครัวเรือน คิดเป็น 94.7%
2. อาชีพอุตสาหกรรมครัวเรือน - ครัวเรือน คิดเป็น 0 %
3. อาชีพช่าง 30 ครัวเรือน คิดเป็น 14.2 %
4. อาชีพค้าขาย 8 ครัวเรือน คิดเป็น 3.7%
5. อื่นๆ มีจำนวน 50 ครัวเรือน คิดเป็น 23.6%

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 12,000-20,000 บาท

โดยสรุปการประกอบอาชีพของชาวบ้านหนองโน

1. อาชีพหลัก คือ อาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์
2. อาชีพรอง ได้แก่ การทอผ้า การทำหม่มเงิน การจักสาน การทำไม้กวาด
3. อาชีพส่วนตัว ได้แก่ การค้าขาย การเปิดอู่ซ่อมรถ ร้านตัดผมและเสริมสวย
4. อาชีพเสริม ได้แก่ การรับจ้างทั่วไป การเดินเงินด้วยมือถือ
5. อาชีพที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่ม ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน การจัดตั้งวงน้ำ

การเลี้ยงสัตว์

หน่วยงานและสถานที่สำคัญในชุมชนหนองโน

1. วัดเจริญผลหนองโน
2. โรงเรียนหนองโนอีคำ
3. ดอนปู่ตา
4. หนองน้ำหนองโน
5. สถานีอนามัย
6. ที่ทำการองค์กรบริหารส่วนตำบล
7. ศูนย์พัฒนาอาชีพกลุ่มแม่บ้าน
8. ศาลากลาง (คณ พระ โภค. 2552 : สัมภาษณ์)

ประชญ์และภูมิปัญญาชาวบ้าน

1. นายเคน	พระโโคตร	กะจ้ำ
2. นายเคน	แก้วอาสา	กะจ้ำ
3. นายบุตรสา	ใบบัง	กะจ้ำ
4. นายสงค์	แก้วสิงห์	กะจ้ำ
5. นายพิมพ์	แก้วสิงห์	กะจ้ำ, หมອเคน
6. นายชาลี	คำสิงห์	กะจ้ำ
7. นายสมหวัง	รังวัดสา	หมอยาพื้นบ้าน
8. นายสกอล	แก้วอาจ	หมอยาพื้นบ้าน
9. นายน้อย	กองรัตน์	หมอยาพื้นบ้าน
10. นายเลียง	ชูคันหอม	หมอสูตรขาวญู
11. นางสนิท	พรรคพาก	การทำพานบายศรี

เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตอนปู่ตาชาวบ้านหนองโน

ที่วุฒิจัยได้เก็บข้อมูลจากประชญ์ชาวบ้านคุณตาเคน แก้วอาสา คุณตาพิมพ์ แก้วสิงห์ กล่าวถึงความเป็นมาของตอนปู่ตาดังนี้ พิมพ์ แก้วสิงห์ กล่าวว่า “การตั้งบ้านหนองโน ครั้งแรกผู้คนแยกมาจากบ้านกุดเคน ผู้มาตั้งบ้านได้เลือกบริเวณที่ดอนแต่อยู่ใกล้หนองน้ำที่เรียกว่าหนองโน ด้านทิศตะวันออกของหนองน้ำเป็นบริเวณตั้งหมู่บ้านแล้วมีป่าธรรมชาติอยู่ทิศตะวันออกเป็นบริเวณกว้างขวาง มีสัตว์หลายชนิด นก หนู งู แม้ กิ้งก่า อาศัยอยู่ในป่าและมีต้นไม้ขนาดใหญ่คือต้นแดง ต้นขาม ต้นจิก เป็นต้นร่มรื่น พื้นที่ส่วนนี้ชาวบ้านมีมติร่วมกันว่าต้องเชิญผู้บรรพนธุรุขที่ทุกคนนับถือมาอยู่ด้วยที่บ้านหนองโน เรียกันว่าต้องมีปู่ตาเกิดขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนรวมกัน ชาวบ้านหนองโนได้

ร่วมกันสร้างตุนปูต้าขึ้นมาหลังเล็ก ๆ กับพื้นดินแล้วขึ้นดินเหนียวเป็นตันแทนพืบบบูรุษ ไว้ในตุนปูต้า” (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

หลังจากมีตุนปูต้าในป่าธรรมชาติชาวบ้านทำพิธีบูชาในเดือนหกก่อนทำนาทุกปี และมีพิธีบูชาด้วยตนของตามความเดือดร้อน ของแต่ละคนต้องการให้อำนาจผีปูต้าช่วยดูแลคุ้มครอง ในช่วงปี พ.ศ. 2505 ผู้คนมากขึ้นการคอมนาคมมีถนนดินเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ความเชื่อปูต้าได้แพร่กระจายไปยังชนชนอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง เพราะมีการทำพิธีเลี้ยงทายพยากรณ์เรื่องฝนความปลดปล่อยให้ชาวบ้านหนองโนได้ป้องกันภัย และชาวบ้านต้องการให้เขตปูต้าให้รู้ว่า บ้านหนองโนมีป่าวนธรรมที่ทุกคนใช้ร่วมกัน ต้องมีอาณาเขตแน่นอน และทำให้ผืนป่าปูต้ามีอาหารอุดมสมบูรณ์ เห็ด นก พืชสมุนไพร อุดมสมบูรณ์ เพราคนไม่ละเมิดไปหาอาหารกล้าปูต้าลงโทษ หรือถ้าไปหาอาการธรรมชาติ เก็บหาเพื่อเลี้ยงชีพไม่ได้เก็บมาเพื่อขาย (สงค์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

จากความเชื่อเรื่องปูต้าที่มีความเชื่อเรื่องความเชื่อเรื่องดอนปูต้าบ้านหนองโนแบ่งยุคได้ 3 ยุค คือ ยุคที่ 1 ตั้งปูต้า ยุคที่ 2 ความเชื่อผีปูต้า ยุคที่ 3 ยุคความหล่อล้อมปูต้า ซึ่งแต่ละยุคใช้เกณฑ์การเปลี่ยนแปลงของปูต้าด้วยวัสดุก่อสร้างและการทำพิธีกรรม ดังนี้

ยุคที่ 1 ตั้งตุนปูต้า พ.ศ. 2497 – พ.ศ. 2504

ที่มีความเชื่อเรื่องปูต้าที่มีความเชื่อเรื่องความเชื่อเรื่องดอนปูต้ากับชาวบ้านบ้านหนองโนในยุคที่ 1 ยุคแรกความอุดมสมบูรณ์การตั้งปูต้าประมาณ พ.ศ. 2497 ป่าดอนปูต้า เป็นที่สาธารณประโยชน์ที่มีต้นไม้ขึ้นอยู่หนาแน่นทั่วไป ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ ที่บอกล่าวอาณาบริเวณป่า มีการสร้างศาลาประภูมิเชิญผีเจ้าที่เจ้าทางมาอยู่ในศาลา เพื่อช่วยในการปกปักษากาคนในบ้านหนองโนให้อยู่เย็นเป็นสุขการเลือกทำเลที่ตั้งดอนปูต้าชาวบ้านหนองโนจะพิจารณาหาที่ดิน ว่างเปล่าไม่มีผู้ใดถือครอง เป็นที่สาธารณประโยชน์เป็นที่ดินนำ้าท่วมไม่ถึง มีต้นไม้ใหญ่อยู่หลายสิบปี เมื่อได้แล้วชาวบ้านหนองโนจะมาประชุมตกลงร่วมกันทำพิธีตั้งศาลาปูต้าหรือที่เรียกว่า “ตุน” ไว้ในบริเวณดันไม้ใหญ่ ซึ่งบริเวณตั้งศาลาปูต้าชาวบ้านหนองโนเลือกพื้นที่ทิศตะวันออกของหมู่บ้านเป็นป่าหนองทึบมีหนองน้ำขึ้นอยู่ในบ้านพื้นที่ป่ารอบด้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้ไปกราบไหว้บูชา และประกาศเป็นเขตดอนปูต้า (เคน แก้วอาจ. 2552 : สัมภาษณ์)

ดอนปูต้าเป็นรูปแบบหนึ่งของความพยายามในการรักษาป่าของชาวบ้านหนองโนโดยใช้วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ เข้ามาควบคุม ในบริเวณป่าดอนปูต้าจึงเป็นเขตแห่งความศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านหนองโนไม่มีใจจะเข้าไปบุกรุกที่ดิน ตัดไม้หรือทำการล่าสัตว์ไม่ได้เป็นการลบหลู่ปูต้าและเชื่อกันว่า ใจจะละเมิดมีอันเป็นไปโดยล้มเจ็บหรือแม้กระทั่งเสียชีวิต

ซึ่งมีเด็กที่ไม่เชื่อฟังพ่อแม่บอร์นไม่ให้เข้าไปปีก่อนปีต้า แล้วผ้าฝ้ายไปชุดแบบไทยก็ง่ายไม่ขออนุญาตเจ็บป่วยหลายคน (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

ชาวบ้านหนองโน้มีความผูกพันกับธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้น มีการสั่งสมแนวคิด ภูมิปัญญา ศรัทธา และความเชื่อหลายรูปแบบ ดังจะเห็นได้จากประเพณีปลูกพืช ในวันต่าง ๆ ปลูกพืชวันอาทิตย์ ได้หัวหรือราก ปลูกพืชวันจันทร์ ได้เครื่อง ปลูกวันอังคาร ได้ใบ ปลูกวันพุธ ได้ดอก ปลูกวันพฤหัสบดี ได้ผล ปลูกวันศุกร์ ได้เปลือก ปลูกวันเสาร์ ได้ลำต้น ประกอบกับภาคอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรมสืบต่อต้นมานาน ดังจะเห็นได้จากการศึกษาทางแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงว่าเป็นสังคมเกษตรกรรมมาก่อนความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อวิถีชีวิตริมฝั่งแม่น้ำ ที่ต้องรักษาป่าไม้ให้มีสภาพสมบูรณ์ จากที่มีภูมิปัญญาได้สอนถมชาวบ้านที่เกรงกลัวอิริยาบถพืชปีต้า พบว่า การอนุรักษ์ป่าไม้ ให้มีความอุดมสมบูรณ์ ของชาวบ้านหนองโน้มีการจัดการบริหารดอนปีต้า ให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกรักษาดูแล คุณค่าของปีก่อนปีต้า ที่จะสามารถอ่านวิปะโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชุมชน ได้อย่างต่อเนื่องกระบวนการ การไม่ทำลายระบบนิเวศเลื่อนสภาพจนขาดความสมดุล อันจะมีผลกระทบต่อเนื่องไปจนถึงแหล่งน้ำ สภาพดิน แร่ธาตุและสัตว์น้อยใหญ่ทั้งปวง ทำให้ชุมชนอยู่กันอย่างเป็นสุข (ชาลี คำสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

สภาพพื้นที่ ตั้งศาลาหรือตูบปีต้าในครั้งแรกเมื่อ ก่อตั้งหมู่บ้าน ประมาณปี พ.ศ. 2497 เป็นบริเวณเนินหรือโภค ที่มีป่าไม้ขึ้นค่อนข้างหนาแน่น มีสัตว์ป่าหลายชนิดอาศัยอยู่ ได้แก่ นก หนู งู กระรอก กิ้งก่า ปีก่อนปีต้าบ้านหนองโน้มีอยู่ห่างจากชุมชนนัก สะดวกในการที่ชาวบ้านหนองโน้มและหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงจะเข้าไปใช้ประโยชน์ เช่น นำสัตว์ วัว ควาย เข้าไปเลี้ยงได้หรือเข้าไปหาของป่าได้ อย่างไรก็ได้ชาวบ้านหนองโน้มีความเคารพศรัทธาและยำเกรงต่อปีก่อนปีต้าโดยเชื่อว่ามีผีปีต้าหรือผีบรรพบุรุษมาอาศัยอยู่เพื่อช่วยปกป้องคุ้มครองชุมชน ในด้านการกำหนดเขตพื้นที่ดอนปีต้านี้ ได้กำหนดใช้สถานที่ซึ่งเป็นที่ดอนมีต้นไม้ขึ้นเป็นจำนวนมาก อยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านเพื่อสะดวกในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ (เคน แก้วอาจ. 2552 : สัมภาษณ์)

ยุคที่ 2 ความเชื่อของชาวบ้านหนองโน้มและความอุดมสมบูรณ์ของปีก่อนปีต้า พ.ศ. 2505 –

พ.ศ. 2534

ปีก่อนปีต้าหนองโน้มีความเชื่อว่า ชุมชนบ้านหนองโน้มีความเชื่อว่าปีก่อนปีต้ามากที่สุด หาเก็บพื้น เห็ด หาสมุนไพร และประเภทต้นไม้ใหญ่ขนาดใหญ่ยังเหลือจำนวนมากทำให้สภาพป่า

ยังอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างมาก เพราะไปใช้ประโยชน์น้อยด้วยความเชื่อในข้อห้ามและกลัว
อำนาจผีปู่ตามไทย ถ้าเข้าไปดัดไม้

อย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์พื้นที่ป่าของชุมชนบ้านหนองโน ได้ออนุรักษ์เฉพาะพื้นที่ป่าดอนป่าต้า ซึ่งมีกักษัตรีเป็นผู้ดูแลร่วมกับชาวบ้านและผู้นำชุมชน และพื้นที่ป่าช้าซึ่งมีพะสังพ์ตลอดจนชาวบ้านรักษาทรัพยากรป่าทั้งปวง ซึ่งชาวบ้านก็อาจเก็บพืชผัก สมุนไพร และผลิตผลจากป่าดังกล่าวได้เช่นเดิม เพียงแต่ห้ามตัดไม้สด และล่าสัตว์ท่านนั้น การเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรด้านกายภาพของสภาพป่า ย่อมมีผลกระทบต่อทรัพยากรด้านนิเวศวิทยา ชีววิทยาได้ นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งในกลุ่มทรัพยากรด้านนิเวศวิทยา ชีววิทยา ก็จะมีผลกระทบกระเทือนไปยังคุณค่าการใช้ ประโยชน์ของมนุษย์ และคุณภาพชีวิตมนุษย์ได้ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมศาลาป่าต้า เกี่ยวกับบทบาทภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านความเชื่อ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมหมู่บ้าน เพราะความเชื่อของชาวบ้านเป็นส่วนหนึ่น มาตรการที่ควบคุมพฤติกรรมและศีลธรรมต่าง ๆ มิให้ชาวบ้านประพฤตินอกจาริตระบบที่ อย่างไรก็ตามเราสามารถนำความเชื่อเหล่านี้มาช่วยในการพัฒนาชุมชน ได้ในเรื่องการควบคุมพฤติกรรมของวัยรุ่น และคนรุ่นใหม่ ไม่ให้ประพฤติออกนอกจาริตระบบที่ดึงงานของสังคม เพราะถ้าประพฤตินอกจาริตระบบที่ อย่างไรก็ตามเราสามารถนำความเชื่อเหล่านี้ มาช่วยในการพัฒนาชุมชน ได้ในเรื่องการควบคุมพฤติกรรมของวัยรุ่น และคนรุ่นใหม่ ไม่ให้ประพฤติออกนอกจาริตระบบที่ดึงงานของสังคม เพราะถ้าประพฤติสิ่งที่ไม่ดี ชาวบ้านเชื่อว่า ผู้ป่าจะลงโทษ (สังค์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

ป่าดอนปูตานบ้านหนองโนในที่สันของชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องผีปูตานและมีได้เป็นเพียงแหล่งอาหาร หรือ ที่อยู่อาศัยของสัตว์ พืชและแหล่งต้นน้ำลำธารเท่านั้น แต่ยังเป็นอาณาเขตของสัตว์ป่า ผี และอำนาจเหนือนุ่งย์ เมื่อคนต้องเข้าไปพิ่งป่าจึงถือสมอ่อนว่าไปให้ผีเลี้ยงดังนั้น การบุกเบิกที่ดินทำกินและสร้างชุมชนในป่าจึงต้องมีการขออนุญาตจากผีเจ้าป่าเข้าเสียก่อน และต้องทำไปเพื่อเพียงพอแก่การยังชีพเท่านั้น ด้วยความเชื่อในเรื่องศักดิ์สิทธิ์ หรือผีที่อยู่คุ้มครองคุ้มครองป่าฯ ก่อรูปเป็นระบบการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนกับป่า ที่แสดงออกมาในรูปของพิธีกรรมเลี้ยงปูตานเดือนหก และความเชื่อต่างๆ เช่น ชาวบ้านได้อาศัยน้ำฝนเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตและการคำรงชีพของมนุษย์ ชุมชนแสดงออกด้วยการทำพิธีบวงสรวงผีปูตาน เพื่อความเป็นสิริมงคลของสมาชิกในชุมชน (เคน พระโภก. 2552 : สัมภาษณ์)

ยุคที่ 3 ยุคดอนปู่ตามีรัฐบาลหานาม พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2552

ยุคที่สามนี้เป็นยุคที่ชาวบ้านหนองโนได้ปรับพื้นที่และปรับตัวศาลปู่ตาให้ขยายอาณาเขตมากกว่าเดิม เพราะชาวบ้านหนองโนเชื่อและศรัทธาจึงรวมเงินก่อสร้างศาลาปู่ตาใช้ทำพิธีกรรมได้สะดวก และได้ใช้ลักษณะแสดงเบตศาลาปู่ตาชัดเจนยิ่งขึ้นรอบพื้นที่สาธารณะที่ 4 ด้าน คนในชุมชนบ้านหนองโนต้องพึ่งป้าเพื่อยังชีพ ดังแต่เริ่มก่อตั้งบ้านเรือนเป็นต้นมา จึงต้องกระทำตนให้ประسانกลมกลืนกับป้า ด้วยจิตสำนึกรักและรักภูมิคุณค่า ประกอบกับความศรัทธาเชื่อถือและเกรงกลัวในเรื่อง “ผีอารักษ์บ้าน” “ผีปู่ตา” หรือ “เจ้าแม่ศักดิ์” มาตั้งแต่ครั้งเริ่มตั้งชุมชน กล่าวคือเมื่อชุมชนจะก่อตั้งบ้านเรือนขึ้นมาจะต้องกันอาณาเขตพื้นที่ป่าส่วนหนึ่งโดยสร้างศาลาและโรงเรือนให้เป็นที่อยู่อาศัยของผู้บรรพชน (ผีปู่ตา) ซึ่งเชื่อกันว่า ผู้บรรพชนดังกล่าวจะสามารถช่วยคุ้มครองผู้คนในชุมชนให้มีความสงบสุข หรือ “เจ้าแม่ศักดิ์สิทธิ์” ที่สัตว์ป่าตลอดจนความคุ้มพุทธิกรรมของผู้คนในชุมชนให้มีปัญญาติในสิ่งที่ถูกต้องทำนองธรรมโดยมี เผ่าฯ หรือกะฯ ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจจากผีปู่ตาให้เป็นผู้ทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารกับชุมชน ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่อง “ผีปู่ตา” ว่าเป็นดวงวิญญาณของบรรพชนประจำหมู่บ้าน ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองให้คนในชุมชนให้อยู่อย่างเป็นสุข ปราศจากภัยอันตราย โดยจะมี “หมอม้า” เป็นผู้ทำพิธีกรรมลือสาร ถึงผู้บรรพชนในทุกกรณีที่ชาวบ้านต้องการพึ่งพา หรือมีทุกข์ยากเดือดร้อน (เคน พระโภก. 2552 : สัมภาษณ์)

ชาวบ้านหนองโนมีภูมิปัญญาในการดูแลรักษาป่าไม้ภายในชุมชนของเขางเองภูมิปัญญาเหล่านี้ มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรม ความเชื่อ ดังเดิม กำหนดใช้จิตลือร่วมกันในสังคมโดยจิตสำนึกรักและการมองเห็นคุณค่าของป่าไม้ ไม่ใช่การบังคับให้ปฏิบัติชาวบ้านจะห่วงแผนพื้นที่ป่าปู่ตา ป่าใช้สอยต่างๆ ลงเหลืออยู่ได้กับพระคุณและป่าต่างก็พึ่งพาอาศัยกัน ชาวบ้านหนองโนและหมู่บ้านหนองอีคำ บ้านกุดแคน เชื่อว่า ป่าดอนปู่ตาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นศูนย์รวมศรัทธาเชื่อถือผีปู่ตาเป็นผู้คุ้มครองหมู่บ้านและชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งถ้าหากมีการเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นพระมีคุณทำให้ผีปู่ตาโกรธ หรือมีการล่วงละเมิดป่าดอนปู่ตามีทางได้ทางหนึ่ง

เนื่องจากผีปู่ตาได้คุ้มครองคน หมู่บ้านหนองโน และชาวบ้านปลดปล่อย จึงสามารถปกป้องอันตรายจากผู้ต่างดินไม่ให้เข้าทำร้ายชาวบ้าน ดังนั้นหากมีกรณีที่ผีปู่ตาไม่พอใจเนื่องจากมีผู้ล่วงละเมิดป่าดอนปู่ตา ผีปู่ตาจะสำแดงอิทธิฤทธิ์ออกมาย เช่น บันดาลให้คนที่ทำผิดเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ นอกจากนี้ผีปู่ตา yang สามารถออกได้อีกว่า ในแต่ละปีนั้น หมู่บ้านหนองโนจะเป็นอย่างไรหรือวิถีชีวิตของผู้คนจะเป็นเช่นไร โดยการเสียงทายใน

ลักษณะต่าง ๆ อย่างไรก็ดี ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อถือให้ความยำเกรงแก่ป่าดอนปู่ตา ไม่ว่าจะเป็นวัยใดหรือเพศใดก็ตาม ชาวบ้านยังเชื่ออีกว่า ถ้าใครขับรถผ่านดอนปู่ตา ก็ต้องทักทาย โดยการบีบแตรทุกครั้ง ถ้าไม่ทำถือว่าไม่ให้ความเคารพ แล้วอาจเกิดอุบัติเหตุได้ หรือกรณีเดินผ่านก็ต้องออกปากบอกกล่าว หรือแสดงความระ蹭อ (สงค์ แก้วสิงห์ 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรมเกี่ยวกับผีปู่ตาบ้านหนองโนนตั้งแต่ยุคตั้งตูบปู่ตาถึงยุคลุดหนอง

ตั้งแต่ตั้งบ้านชุมชนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2553) ชาวบ้านหนองโนทำพิธีกรรมบูชาผีปู่ตาตั้งแต่ หมู่บ้านหนองโน ได้ตั้งบ้านแล้วความเชื่อยังคงดำรงอยู่ โดยแสดงออกจากการที่ทุกคนเข้าร่วมพิธีกรรม พิธีกรรมลี้ยงปู่ตานั้น มักจะกระทำรวมไปกับพิธีเสี่ยงทาย โดยมีเจ้าสำนัก หมู่บ้าน คอยทำพิธีเลี้ยงปู่ตา ส่วนใหญ่จะจัดขึ้นในวันพุธข้างขึ้น (อาจเป็นวัน 3 ค่ำ หรือ วัน 7 ค่ำ) ในเดือน 3 หรือเดือน 6 ของทุกปี ซึ่งถือว่าเป็นวันดี มีความเหมาะสมที่จะจัดงานเลี้ยงบ้าน และเลี้ยงผีปู่ตา ในวันก่อนที่จะมีพิธีกรรมทำบุญเลี้ยงบ้าน ประมาณ 3-4 วัน เนื่องจาก หมู่บ้านจะเป็นผู้นำออกกล่าวชาวบ้านให้เตรียม เหล้า ไก่ และเครื่องอุปกรณ์เครื่องคายน (เครื่องบูชา) ทั้งปวง เพื่อใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้พร้อมทั้งเตรียมฟางหรือหญ้าขากอดปมแทนสัตว์เลี้ยงทั้งหมด และแทนสามาชิกในบ้าน เพื่อจะนำออกกล่าวต่อปู่ตาว่าภายในครัวเรือนนั้นมีสัตว์ที่ดี วีTN กันกี่คน เมื่อทุกคนเดินทางมาร่วมกันแล้ว เนื่องจากจะนำสำรับอาหาร (พาหวาน พากา) ขันที่ 5 ตลอดจนเครื่องเซ่นไหว้ อัน ฯ เช่น เหล้า ไก่ ยาสูบ ขึ้นไปล่วยผีปู่ตา โดยจัดวางไว้บนที่หือศาลาปู่ตา สิ่งของที่ต้องนำมาบังคับนี้

พาหวาน – พากา (สำรับอาหาร) ประกอบด้วย ข้าวเหนียวปั้น ทาสีแดงและสีดำ, หมากพู หรือคำหมาก, น้ำดื่ม 1 แก้ว

ขันที่ 5 ประกอบด้วย ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ ขูป 3 ดอก

เครื่องเซ่นไหว้ ประกอบด้วย ไก่ เหล้า ยาสูบ และอื่น ๆ ตามแต่เจ้าสำนักกำหนดให้ ชาวบ้านนำมา การทำพิธีเลี้ยงปู่ตานั้นเชื่อกันว่า เป็นพิธีเพื่อขอให้ปู่ตาวายคุ้มครองปกป้องรักษาหมู่บ้าน ให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข เป็นสิริมงคล ถ้าไม่ทำจะไม่อยู่เย็นเป็นสุขจะเกิดเหตุอาเพศขึ้นได้ อนึ่ง ในการทำพิธีเลี้ยงปู่ตา อาจนิมนต์พระสงฆ์มาร่วมเป็นพิธีด้วยก็ได้ โดยปกติแล้วชาวบ้านก็จะไปร่วมพิธีกันทุกคน หากมีกิจธุระจำเป็นจริง ๆ ก็จะต้องส่งตัวแทนไปร่วมพิธีอย่างน้อยครอบครัวละ 1 คน

การเสี่ยงทายจากอ่านใจปูด

การเสี่ยงทายดอนปูดชาวบ้านมักจะกระทำพร้อมกับพิธี เลี้ยงปูด การเสี่ยงทายมักจะใช้บังไฟหรือไก่ เป็นเครื่องเสี่ยงทายคือ เครื่องเสี่ยงทาย เกิดจากความเชื่อของชาวบ้านหน่องโน้ ได้รับการบอกเล่าว่า “การทำจะได้ผลดีไม่ได้ผลดีให้ดูบังไฟลดแล้ว ขึ้นฟ้าหรือลงไปสู่พื้นดินและเชื่อว่าถ้าไข่ไก่บ้านเสี่ยงทายจะดีกว่าไก่ที่ซื้อมาบูชา ไก่บ้านชาวบ้านได้รู้ว่าเป็นไก่ล่าหรือไก่ที่มีอายุเนื่องจากปูดขอบไก่ล่า ๆ” (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

การเสี่ยงทายด้วยบังไฟ

ชาวบ้านจะนำบังไฟขนาดเล็ก 3 บัง สมนติให้เป็นบังไฟบ้าน บังไฟบ้าน และบังไฟสัตว์เลี้ยง เรียกว่าบังไฟเสี่ยง เมื่อเสร็จพิธีเลี้ยงปูดแล้ว เผ่าจ้าจะบอกให้เตรียมจุดบังไฟบริเวณศาลปูดเมื่อได้ฤกษ์เสี่ยงแต่จ้าจะนำดอกไม้ธูปเทียนไปบูกกล่าวพิปูดว่า จะมีการเสี่ยงทายขออัญเชิญปูด มาเป็นผู้ทำพิธีกรรม เมื่อบอกกล่าวเสร็จแล้วก็จะจุดบังไฟ

หากบังไฟไหนขึ้นสูง แสดงว่า ปีนั้นฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาลจะทำนาทำไร่ได้ผลผลิตดีหากบังไฟบานไม่ขึ้น หรือแตก แสดงว่า ในปีนั้นฝนจะแล้ง จะทำนาทำไร่ไม่ได้ผล และจะเกิดภัยพิบัติชาวบ้านหน่องโน้พบภาวะวิกฤตภัยธรรมชาติคือฝนจะแล้ง แต่หากบังไฟบ้านขึ้น แสดงว่า ชาวบ้านจะไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ จะทำนาได้เจ็บ อยู่ยืนเป็นสุขโดยทั่วทั้งบ้าน แต่ถ้าหากบังไฟบ้านไม่ขึ้น แสดงว่า ชาวบ้านจะมีเหตุเดือดร้อนจะมีการเจ็บป่วยล้มตายในหมู่บ้าน ต้องระมัดระวัง ซึ่งเป็นหน้าที่ของเผ่าจ้าที่จะต้องวิงวอนพิปูดให้ช่วยจัดปัดเป่าภัยนั้นอย่างทั่วปวง การเสี่ยงทายบังไฟบังที่ 3 เสี่ยงทายสัตว์เลี้ยง หากบังไฟขึ้นดี หรือไม่ขึ้นก็จะทำนายเหมือนกับบังไฟเสี่ยงบ้าน

การเสี่ยงทายด้วยคงไก่

จะจ้าจะนำไก่ที่สมบูรณ์และสวยที่สุด จำนวน 3 ตัว สมนติให้เป็น ไก่บ้านไก่นา และสัตว์เลี้ยง ในการทำนายจะดูคอกไก่ซึ่งต้มสุกแล้ว

เสี่ยงทายไก่นา ถ้าคอกไก่นาโถงงาม ทำนายว่า ข้าวปลาอาหารจะสมบูรณ์แต่ถ้าคอกไก่หงิกงอ ทำนายว่า ปีนั้นข้าวปลาอาหารจะไม่อุดมสมบูรณ์

เสี่ยงทายไก่บ้าน ถ้าคอกไก่คอกโถงงาม ทำนายว่า ชาวบ้านอยู่ยืนเป็นสุขปราศจากโรคภัย ไข้เจ็บทั่วปวง แต่ถ้าคอกไก่หงิกงอ ทำนายว่าปีนั้น อาจเกิดโรคระบาดหรืออาจมีเรื่องที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่คนในหมู่บ้าน การเสี่ยงทายบังไฟและคงไก่จากที่กล่าวมานี้ก็นเข้าร่วมเสี่ยงทายจากชาวบ้านหน่องโน้ทุกร่วมและเครือญาติที่มาจากบ้านกุดแคน บ้านหน่องอีคำ เพราะบ้านกุดแคนเป็นบ้านดั้งเดิมของชาวบ้านหน่องโน้เมื่อ古董ปูด ญาติพี่น้องจะบอก

ข่าวไปที่บ้านคุณแคน และบ้านหนองอีคำเป็นขยายจากบ้านหนองโนจึงเป็นบ้านเดียวกัน นอกจากนี้ชาวบ้านอื่น ๆ ที่เข้ามาแต่งงานกับคนบ้านหนองโนแล้วซักถามลูกสาวหรือลูกชาย นาร่วมพิธีบุชาปูต้ามีบ้านบ่อใหญ่ เม่นใหญ่ หนองจิก หนองโกและบ้านนานกเจียน หมู่บ้านเหล่านี้เป็นบ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านหนองโนจะมีการแต่งงานเป็นสองกัน ทำให้นับถือพิปูต้าร่วมกับชาวบ้านหนองโน

จากการทำพิธีบุชาพิปูต้าด้วยการเสี่ยงทายบังไฟและcargo ทำให้หลาย ๆ หมู่บ้านได้ เข้ามานบุชาฟังคำเสี่ยงทายร่วมกัน แสดงถึงอิทธิพลความเชื่อพิปูต้ายังคงอยู่ในความเป็นสังคม เกษตรกรรมของชาวอีสาน เพราะคำทำนายจะเน้นเรื่องการอาชีพและความปลดภัยของคน สัตว์ และสิ่งของ เมื่อนำคำทำนายเตือนสติได้คนระวังตนเอง และเตรียมการทำนาได้อย่าง ประสบผลในแต่ละฤดูกาลซึ่งให้เห็นชาวบ้านหนองโนปรับตนเองได้ โดยใช้ประโยชน์จาก ความเชื่อปูต้า รวมไปถึงชาวบ้านหมู่บ้านคุณแคน หนองอีคำ นานกเจียน หนองจิก ที่เข้ามา ฟังคำทำนายจากพิธีบุชาปูต้าของชาวบ้านหนองโน ได้ใช้ชุดความรู้จากความเชื่อไปปรับใช้ใน การดำรงชีวิตตนเอง และแสดงถึงความสัมพันธ์ของคนกับอำนาจหนែอธรรมชาติได้ใช้ประโยชน์ ร่วมกันหลาย ๆ หมู่บ้าน

พิธีบันบานอาจทำเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่มก็ได้ตามความต้องการ กล่าวคือ ถ้า ใครมีเรื่องทุกข์ใจหรือร้อนใจก็จะไปทำพิธีในตอนปูต้า โดยอ่อนวนของให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งหลายช่วยเหลือหรืออาจจะบอกร่ำลาเว่จ้าให้เป็นผู้กระทำพิธีแทนก็ได้ พิธีบันบานนี้ ชาวบ้านเรียกว่า “การบ่า” เมื่อสิ่งที่เรารอไว้ได้ตามที่ขอไว้ ผู้ที่ขอหรือบ่าจะต้องมาทำพิธีอีก ครั้ง เรียกว่า “การปลง” โดยเชิญเพล่าจ้ามาทำพิธีให้ หากมีคนได้ใช้สิ่งที่ขอ กับปูต้าแล้ว ไม่ไป ทำพิธีปลงบ่า อาจเจ็บป่วยหรือมีอันตราย ถึงชีวิตได้ (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

สรุปประโยชน์ที่ชาวบ้านหนองโนได้รับจากปูต้า

ตอนปูต้าของบ้านหนองโน มีเนื้อที่ประมาณ 7 ไร่ บริเวณด้านหลังสถานีอนามัย บ้านหนองโน สร้างขึ้นเมื่อมีมาตั้งหมู่บ้านหนองโน เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน เป็นที่ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านให้ความศรัทธา เคารพบุชา โดยมี ผู้ดูแลตอนปูต้าและคนที่ นำทำพิธีเรียกว่า “จะจ้า” โดยหมู่บ้านหนองโนมีจะจ้าทั้งหมด 6 คน จะจ้าทั้ง 6 คน ที่ได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้าน จะต้องมีคุณสมบัติน่าเลื่อมใส ทั้งกาย วาจา ใจ และจิตใจ มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมสามารถ ท่องคลາต่าง ๆ ได้มีความรับผิดชอบ และเสียสละต่อส่วนรวม

ศาลาปูតาตั้งอยู่ใต้ต้นก้มปูบนาดใหญ่ ขนาด 6 คน โอบด้านทิศตะวันตกของดอนปูต้า ซึ่งเป็นด้านติดกับหมู่บ้าน บริเวณศาลาปูต้า มีการลวดพื้นด้วยปูนซีเมนต์ เพื่อง่ายในการประกอบพิธีและสะดวกต่อการทำความสะอาด มีศาลาปูต้าปูลูกไม้ 3 หลัง ขนาด 3×1.50 เมตร นูงสังกะสีสีแดงฝาของศาลาทำด้วยสีแดง ภายในศาลาปูต้า ออกแบบเป็นสองชั้น ชั้นแรกเป็นพื้นที่กว้างเกือบทั้งหมด วางตู้กด ช้าง ม้า วัว ควาย รูปปั้น เทพธิดานางรำ เครื่องเช่นสังเวย ชั้นที่สองใช้วางจานหรือพานดอกไม้ (ขันธ์ 5) และเครื่องบูชา

บริเวณด้านนอกทางด้านขวาของศาลา มีศาลาขนาด 6×6 เมตร สร้างไว้เพื่อเก็บวัสดุ อุปกรณ์ในการประกอบพิธีรวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ในการทำความสะอาด ด้านหน้าระหว่างศาลาปูต้าทั้งสองหลังนี้อนマイนาดใหญ่นอนไว้บนแท่นท่าด้วยสีแดงปูต้าสี บริเวณลานปูนมีม้าหิน อ่อนตั้งอยู่สองชุด มีการต่อไฟฟ้าและนำประปานริเวณศาลาปูต้า เพื่อใช้ประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรม ข้างทางเดินเข้าไปสู่ศาลมีรูปปั้นช้าง เสือ กวาง ตั้งไว้เป็นอนุสรณ์ว่าแต่ก่อนปีก่อนมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์พวนน้อย รอบดอนปูต้าสร้างกำแพงกำหนดขอบเขตอย่างชัดเจนทรัพยากรและผลผลิตจากป่าดอนปูต้าบ้านหนองโน พบว่ามีสภาพใกล้เคียงกันกับป่าดอนปูต้าอื่น ๆ เนื่องจากดอนปูต้าเป็นเขตพื้นที่ห่วงห้ามที่มีปรากฏอยู่ในภูมิภาคอีสาน แทนทุกหมู่บ้านชาวบ้านตระหนักรวบป่าพื้นที่ดอนปูต้าคือพื้นที่ป่าชุมชนซึ่งชาวบ้านหนองโนทุกคนเป็นเจ้าของต้องรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมีกฎติดกากำหนดไว้ อีกทั้งมีความเชื่อว่าเป็นสถานที่สักดิ์ของผีปูต้าจึงไม่มีใครเข้าไปใช้ประโยชน์เมื่อไม่จำเป็น

ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าดอนปูต้าทุกพื้นที่ที่ศึกษานั้น พบว่ามีสภาพใกล้เคียงกัน ความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ขนาดใหญ่ ป่าจิก เตึง รัง ชาวบ้านตระหนักรวบป่าพื้นที่ดอนปูต้าคือพื้นที่ป่าชุมชนซึ่งชาวบ้านหนองโนทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกันต้องรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมีกฎติดกากำหนดไว้ อีกทั้งมีความเชื่อว่าเป็นสถานที่สักดิ์ของผีปูต้า จึงไม่มีใครเข้าไปใช้ประโยชน์เมื่อไม่จำเป็นด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้พื้นที่ป่าดอนปูต้าบ้านหนองโน เป็นเขตที่มีต้นไม้ใหญ่น้อยนับถ้วนอยู่เป็นจำนวนมาก ดินมีความอุดมสมบูรณ์ และมีความชื้นสูง มีพืชล้มลุก โดยเฉพาะพันธุ์ไม้พื้นที่เมืองขึ้นอย่างหนาแน่น มีเครื่องหมายอย่าง ย่านาง และบริเวณใกล้เคียงมีหนองน้ำอยู่ติดพื้นที่ปูต้าทั้งรอบด้าน มีป่า อาศัยอยู่มาก เช่น ป่าชนิดต่าง ๆ กบ เกี้ยด เต่า เป็นต้น สัตว์อื่น ๆ เช่น นก ไก่ป่า แม้ กิ้งก่า หรือแมลงแต่กระทั้งชนิดต่าง ๆ ก็พบได้ไม่ยาก

ป้าดอนปูตาเป็นแหล่งอาหารและสมุนไพร

ในตอนปูตาของบ้านหนองโน้มีทรัพยากรธรรมชาติซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ได้กล่าวคือ

- เห็ดชนิดต่าง ๆ มีเห็ดปลวก เห็ดผึ้ง เห็ดละโงก เห็ดเผา เห็ดไก่ ฯลฯ
- พืชสมุนไพร มี สมอ มะกอก สะเดา กะบก ข่อย ตะโภ พลับ ฯลฯ
- ผลไม้ เช่น มะขามป้อม หมากกะบก สมอ มะยม มะม่วงป่า ค้อ ฯลฯ
- ประเกทพัก มีสะเดา ติ่ว ดอกกระเจียว หวานป่า หนอไม้ กระโคน มะกอก ฯลฯ
- สัตว์ป่า เช่น นกชนิดต่าง ๆ ไก่ป่า แร้ กึงก่า งู หนู พังพอน ฯลฯ
- ต้นไม้ต่าง ๆ เช่น ไม้กะบก ไม้แดง ไม้ตีบง ไม้จิก ไม้ชาด ไม้ประคุ้ง ไม้ตะแบก ไม้จำปา ไม้ย่าง มะค่า ไม้คุณ เสลา ไม้ไผ่นิดต่าง ๆ เป็นต้น
- แมลงชนิดต่าง ๆ เช่น กุจิ แมลงแครง กินูน "ไบ่ดัดแดง รังผึ้ง แมงตับเต่า จักจัน ตักแตน แมงกีชอน แมงมัน เป็นต้น
- พืชชนิดอื่นที่ใช้ได้ทั้งเป็นอาหารและยา เช่น กระชาย ขิง ข่า เพือก มัน เถาวัลย์ ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

สรุปความคงอยู่ปูตาชาวบ้านหนองโน

การสืบทอดตำแห่งของประจำในชุมชนบ้านหนองโนส่งผลให้ปูตากองอยู่ เพราะการมีประจำซึ่งมีคุณสมบัติดังนี้

ประจำ โดยทั่วไปนั้นมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง กล่าวคือ บางชุมชนกำหนดค่าว่าต้องเป็นเพศชายเท่านั้น ในขณะที่บางชุมชนไม่กำหนดเพศขึ้นอยู่กับว่าแต่เดิมใครเป็นประจำ และเมื่อเดิมที่เป็นบุตรต้องสืบทอดตำแห่งทันที และบุตรนั้น อาจเป็นได้ทั้งชายและหญิง แต่บางชุมชนมีพิธีการเป็นข้อกำหนดเฉพาะว่าเมื่อผู้เป็นประจำสิ้นชีวิตลง ผู้ปูตาจะเลือกใครก็ได้ ในชุมชนนั้นขึ้นมาเป็นเจ้าประจำโดยพิธีการต่าง ๆ เป็นต้นว่า อาจเข้าฝันใครคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนให้มากระทำพิธีต่อหน้าศาลปูตา เช่น การเสี่ยงไม้คานแข่งขันกัน ซึ่งประจำของชาวบ้านหนองโนมีพุทธิกรรมปฏิบัติตนเองดังนี้

ลักษณะพุทธิกรรมของประจำ คือ ต้องไปศาลปูตาอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ต้องทำความสะอาดและบริเวณศาลโดยรอบ ต้องเป็นสื่อกลางในการติดต่อผู้ปูตากับชาวบ้านที่มารับความช่วยเหลือ ต้องให้ความเสมอภาคและเป็นธรรมกับชาวบ้านหนองโนทุกคน ต้องเป็น

ตัวอย่างให้ชาวบ้านนับถือ พร้อมทั้งยินดีที่จะช่วยเหลืองานต่าง ๆ ของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนต้องช่วยทำงานในวัดอีกด้วย

ด้วยเหตุที่จะเป็นตำแหน่งที่ชาวบ้านให้ความเคารพรักษา เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน ในหมู่บ้านหนึ่งในบทบาทพฤติกรรมของจะมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของผู้คนมากกว่าผู้ใหญ่บ้านและกำนัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะจะมีความผูกพันใกล้ชิดกับวิถีการดำรงชีวิต ของบุคคลในชุมชนที่มีเงื่อนไขอยู่กับความเชื่อศรัทธาเป็นพื้นฐานนั่นเอง

หน้าที่ภารกิจของจะต้องเป็นตัวแทนติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ต่อกับชาวบ้านในทุกกรณีเป็นต้นว่า หากมีการในหมู่บ้านเจ็บป่วย จะจะทำหน้าที่บ่นบานกับปู่ตา ให้ช่วยดูแลรักษาผู้ป่วยให้หายป่วย หรือในกรณีที่ชาวบ้านคนใดกระทำสิ่งที่แสดง การลบหลู่ป่าดอนปู่ตา และผู้ปู่ตา ลูกปู่ตาลงโทษให้เจ็บป่วย หรือมีการต่าง ๆ จะต้องพาผู้ป่วยนั้นไปทำพิธีขอมาต่อปู่ตา จะ เป็นผู้ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในเขตดอนปู่ตาทุกชนิด ทั้งพืชพันธุ์ ผลิตผลป่า, ดันไม้ สัตว์ทุกประเภท ที่อาศัยในป่าดอนปู่ตา ซึ่งถ้าผู้ใดในหมู่บ้านต้องการจะใช้ทรัพยากรดังกล่าวต้องมาอภิการล่าวจะ แล้วขอจากที่ประชุมชาวบ้าน จากนั้นจะจะพาไปทำพิธีจากปู่ตา

นอกจากภาระหน้าที่ที่ต้องทำเป็นประจำทุกปี ในการพำนักบ้านไปเลี้ยงศาลาปู่ตาแล้ว ถ้ามีกรณีบุคคลต้องการที่จะบ่นบาน จะต้องพาไปทำพิธีไม่เพียงแต่ท่านนั้นจะยังต้องทำพิธีต่อระหว่างชาวบ้านกับผู้ปู่ตาในการทำพิธีครอบครัว รักษาผู้ป่วย หรือทำพิธีกรรมเกี่ยวกับไสยาสตร์ เป็นต้น (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีเลี้ยงปู่ตา กำหนดทำในเชาวันพุธ ทำตลอดทั้งปี ผู้นำทำพิธีคือจะของหมู่บ้าน ผลัดเปลี่ยนกัน ถ้าเป็นพิธีเลี้ยงปู่ตาของหมู่บ้าน ชาวบ้านจะมาร่วมพิธีทุกครัวเรือน

การปลงหรือการบ้ำ เมื่อชาวบ้านต้องการให้เกิดความสำเร็จกับบุตรหลาน หรือต้องการให้ตนเองและครอบครัวพ้นจากความทุกข์ ก็จะทำพิธีบ้ำกับปู่ตาเพื่อขอให้ปู่ตาคลบันดาลให้ประสบความสำเร็จมีชีวิตที่ดีขึ้น

ความเชื่อ ความเกรงกลัว และความ可怕ในปู่ตา ฝังลึกในจิตใจของคนในหมู่บ้าน ต้องแต่ผู้สูงอายุ ลงจนถึงเด็กที่มีความเคารพต่อปู่ตา สังเกตได้จากการประพฤติปฏิบัติ เช่น เมื่อมีการทำพิธีเลี้ยงปู่ตาชาวบ้านจะร่วมกันทำทั้งหมู่บ้าน หรือผ่านหน้าดอนปู่ตาต้องทำความเคารพ เช่น การบีบแตรรด การหยุดรถลงไปกลางวัน เป็นต้น วัฒนธรรมของชาวบ้านหนึ่งในได้ถูกปลูกฝัง ให้มีความคิดเห็นตรงกันว่า ปู่ตาเป็นพ่อแม่ของทุกคน การกระทำงานต้อง

บอกให้ท่านรู้ เมื่อันกับว่า ปู่ตามีชีวิต และร่วมกันร่วมงานกับชาวบ้านทุกคน (ชาลี คำสิงห์ 2552 : สัมภาษณ์)

สรุป ผลการวิจัยเรื่องนี้พบว่าสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านหนองโนมีความเชื่ออำนาจผีปู่ตามงคง ดำรงอยู่ เพราะมีตัวแทนเรียก ประจำ ที่เป็นผู้สูงอายุในชุมชนที่ทุกคนให้ความเคารพศรัทธา ไม่มีเงินเดือนแต่อุทิศตนเพื่อชุมชนหนองโนมาตั้งแต่ตั้งชุมชนบุกแรกมาถึงปัจจุบัน บุคลิกภาพ และคุณลักษณะของประจำ จะต้องเป็นที่น่าเคารพนับถือของคนในหมู่บ้าน ประพฤติดีเป็นแบบอย่างที่ดี มีความเมตตากรุณาเอื้อเพื่อเพื่อแผ่ ใจกว้าง สุขมีรอบคอบ มีความอ่อนน้อม ตลอดจนไม่ดื่มสุราจนเสียบุคลิก ไม่ประพฤติผิดศีลธรรม มีคุณธรรม มีความรู้เรื่องไสยาสารต์ ไม่กลัวผีสาห รู้เรื่องพิธีกรรม สาดมนต์ ประเทศาอาคมได้ และสามารถติดต่อกัน ผีปู่ตามได้ (ชาลี คำสิงห์ 2552 : สัมภาษณ์)

เนื่องจากประจำเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการประกอบพิธีกรรมกีริยาทั่วทั้งบ้านปู่ตา และสถานที่บ้านปู่ตา ดังนั้นในการคัดเลือกให้ได้มาซึ่งผู้ที่จะดำรงตำแหน่งประจำ จึงจำเป็นต้อง คัดเลือกโดยพิจารณาถึงคุณสมบัติเป็นสำคัญ กล่าวคือ เป็นผู้น่าเลื่อมใสทั้งกาย วาจา ใจ ผ่าน การบวชมาแล้ว 1 พรรษา เป็นอย่างน้อย ไม่เคยมีประวัติเสียหายที่ร้ายแรง เช่น ฆ่าคน ลักทรัพย์ ติดคุก หรือเป็นโจรมาก่อน แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้เป็นข้อจำกัดเสมอไป เพราะบางคนอาจจะ กลับตัวกลับใจเป็นคนดีก็ได้แต่โดยส่วนมาก มักเป็นบุคคลที่มีประวัติอันดีงาม เป็นบุคคลที่ยึด มั่นในศาสนา มีคุณธรรมเที่ยงธรรม เพราะส่วนใหญ่ผู้ที่เป็นประจำมักจะเป็นผู้ที่ตัดสินคดีความ ภายในหมู่บ้านช่วยกันกับผู้นำหมู่บ้านด้วย ดังนั้น ผู้ที่เป็นประจำ จึงต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม มี ความซื่อสัตย์ รับผิดชอบ และเลี้ยงดูครอบครัว ไม่เป็นคนที่คิดอยาบานุข ทั้งยังต้องเป็นผู้ที่ มีจิตใจอ่อนโยน มีเมตตาอีกด้วย

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

- นายคณ พระโโคตร อายุบ้านเลขที่ 65 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 65 หมู่ 1 บ้านหนองโน วันที่ 15 ตุลาคม 2551
- นายคณ แก้วอาสา อายุบ้านเลขที่ 110 หมู่ 8 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 110 หมู่ 8 บ้านหนองโน วันที่ 15 ตุลาคม 2552
- นายบุตรสา ใบบัง อายุบ้านเลขที่ 5 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 5 หมู่ 1 บ้านหนองโน วันที่ 22 ตุลาคม 2552

4. นายสังค์ แก้วสิงห์ อายุบ้านเลขที่ 36 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ที่มีวิจัยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 22 ตุลาคม 2552

5. นายพิมพ์ แก้วสิงห์ อายุบ้านเลขที่ 80 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ที่มีวิจัยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2552

6. นายชาลี คำสิงห์ อายุบ้านเลขที่ 95 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ที่มีวิจัยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2552

2. ตอนปูรูบ้านลาด โรงเรียนบ้านลาด

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตอนปูรูบ้านลาด

เมื่อประมาณ พ.ศ. 2000 ได้มีชาวบ้านกลุ่มนี้ โดยการนำของท่านพ่ออันญาภกาน ซึ่งเดินทางมาจากเมืองอุบลราชธานี มาตั้งหมู่บ้าน โดยมีการเลี้ยงทายหลายอย่างจนแน่ใจว่าจะเป็นที่รุ่งเรืองของสุขของหมู่บ้าน จึงได้ขยายหมู่บ้านให้ใหญ่ขึ้นและก่อสร้างรุ่งเรืองตามลำดับ ต่อมาก็ตั้ง

บ้านลาด ประกอบด้วยบ้านลาดหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 19 ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง อายุใกล้กับริบแม่น้ำซี

สัญลักษณ์ของหมู่บ้าน ต้นยางใหญ่

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

บ้านลาดเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีพื้นที่ราบลุ่มและอุดมสมบูรณ์ มีกุดอ้อล้อมรอบทางด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้านซึ่งเป็นกุดขนาดใหญ่ บ้านลาดอยู่ห่างจากตัวจังหวัดมหาสารคามไปทางทิศใต้ ประมาณ 10 กิโลเมตร การเดินทางสะดวกมาก สภาพอากาศปลอดโปร่ง

อาณาเขตติดต่อ

ทางทิศเหนือ	ติดแม่น้ำซี
ทิศตะวันออก	ติดตำบลท่าตูม
ทิศใต้	ติดตำบลเขวา
ทิศตะวันตก	ติดตำบลเกึง

เนื้อที่โดยประมาณ 1,200 ไร่
 ผลกระทบทางธรรมชาติ กุดอ้อ ดอนปู่ตา
 สถานที่ท่องเที่ยว กุดอ้อ ดอนปู่ตา โรงเรียนชุมชนบ้านลาด
 อาชีพที่สำคัญของประชาชนในหมู่บ้าน ทำนาปีละ 2 ครั้ง การทอสื้อกก การทำชาวย
 ผลิตภัณฑ์จากเครื่อไม้
 ผลิตภัณฑ์ที่สำคัญของหมู่บ้าน เสื้อกก เครื่อง hairy เครื่อไม้ชุด
 บุคคลที่สำคัญในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายธนพน ยศพล หมู่ 1 (กำนัน)
 นายบรรจุ ภิรมย์ หมู่ 2 นายสมดี น้อยสุวรรณ หมู่ 6 นายโภชัช ยศพล หมู่ 19
 ผู้บริหารสถานศึกษา นายประภาส ทัดติวงศ์
 เจ้าอาวาสวัดดุสิตaram ชื่อพระครูวิญล โพธพิทักษ์
 แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลลาดพัฒนา สถานีอนามัย
 โรงเรียน
 สถานที่สำคัญ

ความเชื่อ ของชาวอีสานในการดำเนินชีวิต ได้รับการสืบทอดมาจากการบรรพนรุยมีความ
 เชื่อในอำนาจลึกลับที่เหนือธรรมชาติ เชื่อในการครองเรือน การทำมาหากเลี้ยงชีพ สิ่งใดที่
 โบราณห้ามว่าเป็นโทษ และเป็นการนำความเดือดร้อนมาให้ ก็จะลวง เว้น และจะไม่ยอมทำสิ่ง
 นั้น โดยเด็ดขาด ชาวอีสานเชื่อกันว่า วิญญาณของผีปู่ตาจะมีอำนาจในการคลบบันดาลสิ่งต่าง ๆ
 ให้เก่าชาวบ้าน ผีปู่ตา หมายถึง ผีเจ้าที่ ที่เชื่อกันว่าเป็นผู้ทำหน้าที่คุ้มครองหมู่บ้านให้อยู่ยั่ง
 เป็นสุข อย่างเช่น ชาวบ้านลาด อ.เมือง จ. มหาสารคาม มีความเชื่อว่าผีปู่ตาเป็นผีบรรพนรุย
 หรือวิญญาณของบรรพนรุยที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ยังมีความรักความผูกพันเป็นห่วงบุตรหลาน
 อยู่ จึงอยู่คู่อยู่คู่และรักษาคุ้มครองป้องกันภัยทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นกับบุตรหลานในชุมชนของ
 ตนเอง และช่วยเหลือบุตรหลานให้สำเร็จในสิ่งร้องขอ จากความเชื่อความศรัทธาในผีปู่ตา
 ทำให้ชาวบ้านทึ่งทรายร่วมกันสร้างศาลให้ไว้เป็นที่สิงสถิต เรียกว่า หอ หรือ โถง แล้วเรียกศาล
 ปู่ตาในเวลาต่อมา

ประวัติดอนปู่ตา

ดอนปู่ตาบ้านลาด เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านลาดมีความเชื่อและศรัทธา มีการ
 ตั้งศาลกราบไหว้ไว้มาตั้งแต่อดีต ไม่มีข้อมูลว่าตั้งมาตั้งแต่เมื่อไหร และไม่ทราบว่าปู่ตานั้นเป็น
 พระสังฆหรือมารา婆 เพราะไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่ทราบว่าปู่ตามี
 ตัวตนจริงหรือไม่ มีแต่เรื่องเล่าสืบท่อกันมาจากปากต่อปาก รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย สู่รุ่นลูก รุ่น

ผลงาน จนถึงปัจจุบัน การศึกษาดอนปู่ตา กับความเชื่อของคนในบ้านลາດ ได้แบ่งหัวข้อที่จะศึกษาออกเป็น 4 หัวข้อ คือ รูปแบบของตัวศาล ความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม และเครื่องเซ่นไหว้ เพื่อให่ง่ายต่อการศึกษาและทำความเข้าใจ เรื่อง ดอนปู่ตาบ้านลາດ ความเชื่อของคนในบ้านลາດ ได้แบ่งช่วงมิติโดย การแบ่งยุคแบ่งตามความเชื่อผู้ปู่ตาที่ชาวบ้านลາດยังคงอยู่ในชุมชนและจากตัวศาลปู่ตาที่มีการเปลี่ยนแปลงการสร้างศาลปู่ตาด้วยวัสดุ ได้ 4 ยุคดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคเล่าขานดอนป่า พ.ศ. 2000 – พ.ศ. 2394

ยุคที่ 2 ยุคสืบสานอนรักษ์ดอนป่า พ.ศ. 2394 – พ.ศ. 2495

ยุคที่ 3 ยุคความเชื่อปุต้าแพร่ขยาย พ.ศ. 2496 – พ.ศ. 2548

ยุคที่ 4 ยุคความเชื่อปั๊ต้าไม่เสื่อมคลาย พ.ศ. 2549 – ปัจจุบัน

ยุคที่ 1 ยุคเจ้าขานดอนป่า พ.ศ. 2000 – พ.ศ. 2394

ในช่วงนี้ชาวบ้านนอกรiver เกิดมาจำความได้ก็ได้ยินเรื่องราวของดอนปู่ตามจากคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านเล่าให้ฟังว่า ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือดอนปู่ตาเป็นอย่างมาก จากหลักฐานอ้างอิงจากคำบอกเล่าของ คุณตาทอง ผลอุตสาห์ บอกว่าสมัยก่อนชาวบ้านล่าดงเรียนหนังสือ ที่วัด ยังไม่มีโรงเรียน ส่วนบริเวณที่ตั้งดอนปู่ตานั้น สันนิษฐานว่าเป็นบริเวณที่สาธารณะประโภชัน มีป่าหนาทึบเป็นที่ดอน มีจอมปลวก ไม่มีครกถ้ำ เดินทางเข้าไปบริเวณนั้น นอกจากชาวบ้านจะไปทำพิธี เช่น ไหว้ เท่านั้น ทางเดินไปดอนปู่ตา ก็เป็นทางเดินแคบๆ ทึบส่องข้างทาง ก็เป็นต้นไม้ใหญ่หนาทึบ บรรยายกาศวังเวงน่ากลัวมาก ไม่มีครกถ้ำ เข้าไปเดินเล่นหรือไปทางของป่าในบริเวณนั้นเลย (ทอง ผลอุตสาห์. 2552 : สัมภาษณ์)

บริเวณดอนปูตานนี้เป็นถิ่นที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก แต่ก็ไม่มีใครเข้าไปยึดครองเพื่อทำเป็นที่อยู่อาศัยหรือที่ทำการ เพราะเชื่อว่า เป็นบริเวณที่สิงสถิตวิญญาณของปูตานซึ่งเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ และเชื่อว่าปูตากองเป็นคนแก่ที่เสียชีวิตไปนานแล้ว แต่ยังมีความเป็นห่วงลูกหลานอยู่ จึงค่อยมาปกป้องรักษาอยู่ แต่ไม่ได้ระบุว่าเป็นพระองค์หรือรา瓦ส รูปร่างศาลา จะเป็นศาลาเล็ก ๆ หลังคามุงด้วยทำด้วยสังกะสี ที่ทำการไว้แบบนี้เพื่อให้เป็นที่สิงสถิตของวิญญาณปูตาน หรือสิงศักดิ์สิทธิ์ที่คนทั่วไปให้ความเคารพนับถือ หรือเป็นที่อยู่ของผี หรือสิงที่เรามองไม่เห็น เพราะคนในหมู่บ้านลากมีความเชื่อว่าเป็นผีบรรพบุรุษที่ค่อยมาปกป้องรักษา ลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุขเรียกศาลาเล็ก ๆ ว่า “ตูบปูตาน”

ศาลฎีกาที่ 1 เรียกตูบปั๊ดา พ.ศ. 2000 – พ.ศ. 2394

เพื่อขอให้ปูต้าช่วยเหลือ ชาวบ้านเชื่อว่าถ้าเข้าไปเล่น หรือเข้าไปทำอะไรบริเวณถ้ำนั้น โดยที่เราถูกทำไม่ถึงการณ์ หรือไม่เจตนา กลัวว่าจะเป็นการล่วงถ้าเกินปูต้า จะทำให้ปูต้าไม่พอใจ หรือโกรธได้ เมื่อปูต้าโกรธจะเกิดภัยพิบัติแก่คนในชุมชน เช่นเกิดพายุพัดบ้านเรือนหักพัง ฝนแสลง ไก่ตายห่า (ทอง ผลอุตสาห์. 2552 : สัมภาษณ์)

ประเพณี พิธีกรรม ชาวบ้านลาดจะมีพิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อปู่ตามตั้งแต่อดีตแต่ไม่จัดเป็นงานใหญ่โต จะรู้สึกพะคนในหมู่บ้านเท่านั้น คือ การเลี้ยงบ้าน เนื่องจากแต่ละปี ชาวบ้านซึ่งประกอบอาชีพการเกษตร ทำนา ทำไร่ เมื่อเสร็จสิ้นฤดูกาล ได้ผลผลิตสมบูรณ์ ก็จะ

ทำพิธีเลี้ยงบ้าน เนื่องจากความเชื่อในเรื่องปูด้าที่ช่วยคุ้มครอง ดูแล ช่วยเหลือให้ชาวบ้าน ออยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ในวันเลี้ยงบ้านก็จะมีการถวายข้าว ถวายน้ำ แก่ปูด้า เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณของท่าน ไม่ว่าจะทำอะไร ประกอบอาชีพอะไร ก็มักจะตอบแทนบุญคุณท่าน เสมือนมา โดยยึด ฮิต 12 คง 14 ที่ชาวบ้านปฏิบัติกันมาช้านาน ฮิต 12 คง 14 ได้แก่

1. เดือนอ้าย(บุญข้าวกรรม) โดยพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องอาบัติ (กระทำผิด) ได้สารภาพ ต่อหน้าคณะสงฆ์ เพื่อฝึกสำนึกรถึงความบกพร่องของตน ปรับตัวประพฤติดีให้ถูกต้องตามพระวินัย

2. เดือนยี่ (บุญคุณล้าน) เมื่อเสร็จสิ้นกุศลากเกิบเกี่ยว จะมีการทำบุญตักบาตร เลี้ยงพระ ประพรบน้ำพธุมนต์แก่ชาวบ้านเพื่อ เป็นศิริมงคล ทำให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์เจ้าของนาอยู่เย็นเป็นสุข ฝันตกตามกุศลาก ข้าวกล้าอกรงน ได้ผลดีในปีถัดไป

3. เดือนสาม(บุญข้าวจី) เป็นการทำบุญในช่วงเทศกาลวันมาฆบูชา ชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ตอนค่ำเวียนเทียน ชาวบ้านเตรียมข้าวจី แล้วนำไปถวายภิกษุสามเณรที่วัดเสร็จแล้วฟังเทศน์ตลอดข้าวจីและรับพร บุญเดือนสามชาวบ้านจะมีการผูกแขน ผู้เฒ่าผู้แก่ ขอพรท่านจากการผูกแขนเข้าความ และนำปูยคอกไปใส่ในที่นา

4. เดือนสี่ (บุญพระเวส) ชาวบ้านเรียกว่า พระเหวด ซึ่งหมายถึง พระเวสสันดร

5. เดือนห้า (บุญสังกรานต์) เป็นการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ของไทยแต่โบราณ นิยมทำในเดือนห้า เริ่มตั้งแต่วันที่ 13-15 เมษายน ของทุกปี

6. บุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) ก่อนลงมือทำนา เสื่อว่า เป็นการขอฝนเพื่อทำให้ฝนตกต้องตามกุศลากข้าวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์ ประชาชนอยู่อย่างมีความสุขในงานมีการแห่บั้งไฟและจุดบั้งไฟเป็นการส่งสัญญาณไปปอออกพระยาแฉนให้ส่งน้ำฝนลงมา

7. เดือนเจ็ด (บุญชำะ) เป็นการชำระล้างสิ่งไม่ดี เป็นการปัดเป่าความชั่วร้ายให้ออกไป จากหมู่บ้าน ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านลادจะต้องไปเลี้ยงปูด้า

8. เดือนแปด(บุญเข้าพรรษา) เป็นกิจของภิกษุสามเณรที่ต้องประจำในวัด ได้วัดหนึ่งตลอดเวลา 3 เดือน ตั้งแต่วันแรก 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันที่ 15 ค่ำ เดือน 11 ห้ามให้พระภิกษุสามเณรไปพักแรมที่อื่น

9. เดือนเก้า (บุญข้าวประดับดิน) เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว

10. เดือนสิบ (บุญข้าวสาก) เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย โดยทำสลากราให้พระจับเพื่อที่จะได้ถวายตามจลากนั้น

11. เดือนสิงหาคม (บุญอุกพรรษา) วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 พระภิกขุสามเณรได้เข้าพรรษาเป็นเวลาสามเดือน จะทำพิธีอุกวดปัวราณาวันนี้

12. เดือนสิงหาคม(บุญกฐิน) เป็นการถวายผ้าจีวรแด่พระสงฆ์ที่จำพรรษาครบ 3 เดือน งานนี้มีระเบียบตั้งแต่วันแรก 1 เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 เดือน 12

ในการทำพิธีกรรม หรือทำบุญต่างๆ ที่กล่าวมาชาวบ้าน ในหมู่บ้านจะต้องไปกอง (บอกกล่าว) ให้ปู่ตาได้รับทราบเพื่อที่จะได้ทำงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเป็นสิริมงคล ชาวบ้านจะมีความสบายใจ เพราะได้ทำถูกต้องตามประเพณี ถ้าไม่บอกกล่าวแล้วการทำบุญจะได้พบปัญหาอุปสรรค เช่น ไฟฟ้าดับ เปิดเครื่องเสียงไมโครโฟนไม่ได้ (หาด อาจสุรินทร์. 2552 : สัมภาษณ์)

เครื่องเช่นไหว (บบ,บะ) เริ่มแรกมียาสูบ 2 นวน ใช้ยาเส้นพันใบทองแห้งเงิน 1 บาท คำมาก 2 คำ การประกอบพิธีบนบานศาลกล่าว จะทำพิธีนอกตัวศาลา เนื่องจากศาลมีขนาดเล็กที่มุ่งสังกะสีและทำด้วยไม้

ยุคที่ 2 ยุคสืบสานอนุรักษ์ดอนปู่ตา พ.ศ. 2394 – พ.ศ. 2495

ช่วงสืบสานอนุรักษ์ดอนปู่ตาจะอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2394 - 2495 ในช่วงนี้ชาวบ้าน มีความเชื่อ ความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของปู่ตาที่เล่าสืบท่องกันมาจากการรุนแรงรุนแรง หลากหลาย เพื่อให้ทุกคนได้สืบสาน อนุรักษ์ดอนปู่ตาให้คงอยู่ต่อไปไม่ร่วงโรย รุ่งเรืองตัวศาลา ได้มีการปรับปรุงตัวศาลาให้มีขนาดใหญ่ เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าศาลา (หอ หรือ โถง) ของปู่ตา มีขนาดเล็ก และเก่า หักพังชำรุดมาก และยังมีต้นไม้ปกคลุม ไม่เหมาะสมในการทำพิธีของชาวบ้านเลยร่วมกัน เรียก โถง ไม่ได้จำนวนหนึ่งสร้างศาลาหลังใหม่ขึ้น

ศาลปูตายุคที่ 2 เรียกหอหรือโถง

ความเชื่อ ในระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2394-2495 ก็ยังมีความเชื่อว่าปูตามีความศักดิ์สิทธิ์ คือคุ้มครองปกปักษ์รักษาให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านมีเรื่องทุกข์ร้อนได ๆ ก็จะไปหา และบนบานปูตาก็ช่วยเหลือ ซึ่งถือว่าเป็นที่พึ่งทางใจของคนทั้งหมู่บ้าน ความเชื่อเรื่องต่าง ๆ ก็ยังไม่แตกต่างไปจากยุคเล่าขาน ยังคงเชื่อในพิธีเลี้ยงบ้านหลังการทำนาได้ผลผลิตแล้วพิธีเลี้ยงปูตาก็เช่นเดียวกัน การบ้านขอให้ปูตามีคุ้มครอง (บุญทัน เพื่องสีใหม่ 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรม มีพิธีบวงสรวงปูตากด้วยตนเองหรือสืบผ่านประจำ คนที่ไปร่วมพิธีจะต้องทำกระพงหน้าวัว (ธงสามเหลี่ยม ทำด้วยกานกล้ำย)

เครื่องเซ่นไหว้ หมาก พลุ บุหรี่ ข้าวคำ ข้าวแดง

ยุคที่ 3 ยุคความเชื่อปูต้าแพร่ขยาย พ.ศ. 2495 – พ.ศ. 2548

อยู่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2496-2548 ชาวบ้านก็ยังให้ความเคารพ ความศรัทธาปูต้า เหมือนเดิมและเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และได้แพร่ขยายออกไปยังชุมชนรอบนอก หมู่บ้านใกล้เคียง เนื่องจากมีการบูรณะเลื่ับสืบต่อ กันมาจากระบบเครือญาติและคนในหมู่บ้านอื่นได้ประสบพบเห็น ด้วยตนเอง จึงบอกเล่ากัน คนที่ไปทำงานต่างถิ่นเวลาไปหรือกลับมา ก็จะมาบอกกล่าว ให้ปูต้าทราบ โดยเฉพาะคนที่เดินทางไปทำงานยังต่างประเทศได้ดี รำรวย หรือได้สามีเป็นชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะ คุณปู แก้วสีขาว ไปได้สามีเป็นชาวเยอรมัน ไปอยู่ต่างประเทศก็รำรวย เพราะคุณปูมีความเชื่อ เคราะห์และศรัทธาปูตามาก ก่อนไปมีก็จะมาบอกกล่าวและขอพรปูต้า ว่าถ้าหากไปแล้วได้สามีชาวฝรั่งและรำรวยมา ก็จะพาสามีชาวฝรั่งมาด้วย และมาเลี้ยง

ฉลอง โดยจ้างหมอดำมาล้างราษฎร์ และมอบเงินจำนวนหนึ่งสำหรับพัฒนาดอนปู่ต้าและสร้างศาลาปู่ต้าขึ้นมาใหม่

รูปร่างศาลา มีการเปลี่ยนแปลง ครั้งที่ 3 จากเสาไม้ 4 เสา หลังคาสังกะสี เป็น 4 เสา คอนกรีตตัวศาลาทำด้วยคอนกรีตติดพื้น หลังคาเป็นแบบจัตุรนูน หลังคามุงด้วยกระเบื้อง มีรั้วรอบขอบชิด ในช่วงนี้ก็มีเจ้าภาพในการสร้างศาลา เนื่องจากบริเวณที่ตั้ง โรงเรียนหลังเก่ามีเนื้อที่น้อยมาก ไม่เหมาะสมที่จะขยับขยายอาคารเรียนได้จึงได้ขยาย มาตั้งอยู่ในบริเวณที่ตั้งดอนปู่ต้า ชาวบ้าน ครูและนักเรียน ก็พากันพัฒนา ตัด ถางต้นไม้ เพื่อที่จะเป็นตั้งโรงเรียน ทำให้บริเวณดอนปู่ต้าที่เป็นป่าหนาทึบดังแต่ก่อนกลับเป็นที่ตั้งอาคารเรียน และสนับสนุนโรงเรียนทำให้เป็นที่อยู่อาศัยของนักเรียน ให้เป็นที่อยู่อาศัยของนักเรียน

ความเชื่อ ชาวบ้านก็ยัง มีความเชื่อว่าปู่ต้า ผู้มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่การพกราม ให้วัฒนธรรมของชาวบ้าน และสามารถคุ้มครองดูแลและหากชาวบ้านมีความเดือดร้อนหรือมีความทุกข์ อะไรหรือสิ่งของที่หายไป คนในบ้านไม่สบาย การคัดเลือกทหารเกณฑ์ หากไม่อยากเป็นทหารก็ไป บนบานศาลกล่าวที่ดอนปู่ต้า จะส่องเข้าทำงาน หรือเรียนต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้นไป หากไปบนบานก็มักจะประสบผลสำเร็จตามที่บันเอาราไว้ ชาวบ้านเชื่อสิ่งของใหม่ เช่น รถยนต์ รถมอเตอร์ไซต์ และครอบครัวในมีการแต่งงานได้ลูกเบย ลูกสะไภ้ใหม่ ก็ต้องไปคบ (บอกกล่าว) ให้ปู่ต้าทราบ เพื่อที่จะให้ปู่ต้าได้คุ้มครอง ปกปักษ์รักษาให้อยู่เย็นเป็นสุข หากไครพูดจากลบหลู่ไม่ให้ความเคารพก็จะมีอันเป็นไปทันตาเห็น ต้องแก้โดยการจัดขันธ์ 5 นาบอกกล่าว อ่อนน้อมต่อปู่ต้า อาการจึงจะหายเป็นปกติ ความเชื่อที่มีต่อปู่ต้ายังไม่มีการเปลี่ยนแปลง ชาวบ้าน เคยปฏิบัติมาอย่างไรในอดีตก็ยังคงรักษาไว้เหมือนเดิม และในช่วงนี้ก็มีการเปลี่ยนแต่งร้านใหม่ เนื่องจากเพื่อจัดการก่อสร้างใหม่ จึงมีการสืบสานต่อภูมิปัญญาโดยคัดเลือก

จากคนในหมู่บ้านที่มีความรัก ความศรัทธา และมีความรู้ในเรื่องการทำพิธี และเป็นคนที่เคยเป็นผู้ช่วยเจ้าจ้ามก่อน ในช่วงนี้ก็จะมีเจ้าจ้าต่องามอีกคือ คือ คุณตาบุญ เรื่องสมบัติ คุณตา จำไฟ สุจันทร์

ประเพณี พิธีกรรม ในเดือน 7 จะมีพิธีทำบุญเลี้ยงบ้านเหมือนทุกๆปี ชาวบ้านจะเข้าร่วมพิธีกันมากขึ้นในช่วงตอนเช้า มีการถวายข้าว ถวายน้ำ ผลไม้ ที่ดอนปู่ตา หลังเสร็จพิธีที่ศาลปู่ตาจะมีการผูกแขน คนเดียว คนแก่ และ ขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ลูกหลาน และทุกวันพุธชาวบ้านก็จะมาเลี้ยงปู่ตา และมาบนบานมิได้ขาดด้วยตนเอง หรือติดเชื้อเป็นผู้สืบสารกับพิปูต้า (จำไฟ สุจันทร์.2552.สัมภาษณ์) ในยุคนี้มีชาวบ้าน ครู นักเรียน พากันพัฒนาปัจจุบัน ศาลปู่ตา เป็นประจำ เนื่องจากโรงเรียนตั้งอยู่ในบริเวณดอนปู่ตา ทำให้เวลาที่ชาวบ้านมีงานประเพณี งานรื่นเริง สนุกสนาน หรือมาทำพิธีเลี้ยงบ้าน คุณครู นักเรียน ก็จะเข้ามาร่วมงานทุกครั้ง โดยเฉพาะช่วงเดือนเมษายน วันสงกรานต์ ชาวบ้านจะมีการเล่นสงกรานต์ โดยปกติแล้วชาวบ้านจะทำน้ำอุบນ้ำหอนไป สรงน้ำพระ และปู่ตา หลังจากเสร็จสิ้นงานแล้วจะมีชาวบ้านบางกลุ่มที่ชอบสนุกสนาน เปิดเพลงร้องรำเป็นการถวายปู่ตา เพราะเชื่อว่าปู่ตาชอบให้ลูกหลานมาฟ้อนรำทำเพลงให้ฟังและเป็นคนใจดี ในยุคที่ 3 นี้คนที่บ่นบานจะมีการฟ้อนรำทำเพลงแก้บนด้วยคิดว่าปู่ตาชอบการแสดง ความมกตัญญูของชาวบ้านได้ในยุคที่ 1 และยุคที่ 2 เหมือนกันคือ ถวายข้าว อาหารหวาน อาหารคาว ผลไม้ ไม่มีการฟ้อนรำถวายให้ปู่ตาได้สนุกสนาน เมื่อยุคที่ 3

ยุคที่ 4 ยุคความเชื่อไม่สื่อมคลาย พ.ศ. 2548 - ปัจจุบัน

อยู่ระหว่าง พ.ศ. 2549 – ปัจจุบัน ยุคนี้เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตลอดจนสิ่งก่อสร้างต่างๆ

ศาลปูតายุคที่ 4

รูปร่างศาลปูต้า ได้มีการสร้างปรับปรุงใหม่ มีคันนำรูปปั้งช้าง มาด้วย 2 ตัว (คุณปู แก้วสีขาว) และมีการสร้างที่พักให้ชาวบ้านที่มาทำพิธีได้มีที่พักขึ้น

ความเชื่อ ชาวบ้านลادให้ความการพนับถือปูต้าเหมือนเดิม และนับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ และความเชื่อและความศรัทธายังได้แพร่ขยายไปยังหมู่บ้านข้างเคียง เนื่องจากมีการ บอกต่อของคนในวงเครือญาติ หรือคนที่มาพบด้วยตนเองแล้วไปเล่าให้คนอื่นได้ทราบ ชาวบ้านจึงอยากให้มีการศึกษาให้เป็นเรื่องราว และให้บันทึกไว้เป็นลายอักษรอักษร ตึ้งแต่ประวัติ ความเป็นมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน และวัดทำรูปเด่นไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ ของปูต้า จากความเชื่อที่มีต่อปูตานี้เองจึงเป็นแรงจูงใจให้คนมาร่วมทำบุญโดยเฉพาะเวลา ถึงเทศกาลปีใหม่ สงกรานต์ ชาวบ้านก็จะนำข้าวปลาอาหารมาถวายปูต้า และจะมีคณะกรรมการ รอรับบริจากชาวบ้าน คณะกรรมการ นักเรียน ที่มาทำพิธี ทำให้ทุกคน ยินดีในการบริจากทำบุญ ทุกครั้ง จากความเคารพ เชื่อถือ ศรัทธา เวลาครูจะนำรักเรียนไปร่วมการแข่งขันกิจกรรมอะไร ก็ตามกี จะบอกกล่าวขอ หรือบนปูต้า ให้ได้รับชัยชนะกลับมา ก็ได้รับชัยชนะเกือบทุกครั้ง และปลดภัยกลับมาทุกครั้งเวลาเดินทาง ซึ่งในช่วงนี้มีເຜົາຈຳຄນ ใหม่คือ คุณตาทอง ผลอุตสาห์ ซึ่งเป็นເຜົາຈຳຄນปัจจุบัน

เครื่องเซ่นไหว้ สมัยก่อนจะมีขันธ์ 5 ห้า ดอกไม้ 5 ดอก เทียน 5 คู่ ยาสูบ 2 กอก(มวน) แต่ในยุคปัจจุบันจะเปลี่ยนไปเนื่องจากมีบุหรี่สำเร็จขายตามท้องตลาด บัน (บะ) แต่ก่อนใช้ยาเส้น ปัจจุบันประกอบด้วย บุหรี่ 2 มวน (กรองทิพย์ กรองทอง สายฝน) น้ำส้ม 1 ขวด ขันธ์ 5 หมาก พลู ถ้วยน้ำอะไร์ไว้ ต้องเอาอย่างนั้นมาเก็บน เช่น ถ้วยน้ำหัว

หมู ก็จะต้องนำหัวหมูมาถวาย บน เหล้าไห่ก่ตัว ก็ต้องนำมาตามที่ได้บนไว้ (นายทอง ผล อุตสาห์. 2552 : สัมภาษณ์)

การบนมี 3 วิธี คือ

1. บนด้วยตนเอง
2. การบนให้มีคนนำมากล่าวที่พูดเก่งๆ ของวัตถุประสงค์
3. การบนถ้าเข้าตัวมาไม่ได้ฝ่ากข้อความมา ให้พ่อแม่มาบนให้ หรือพำน้ำเป็น

ตัวแทนการบ้าน

ในการบนก่อนกล่าวให้จุดธูป 9 ดอก แล้ว จึงกล่าวคำอธิษฐาน (บนบานศาลกล่าว) โดยแผ่รำ (ตามท้อง ผล อุตสาห์) การแก้นบ้านจะไว้ต้องหาสิ่งนั้นมาแก้บัน

สรุปผลการวิจัย

ตอนปีต้าบ้านลาดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คนบ้านลาด บ้านไก่เคียงให้ความเกรงกลัว เศร้าพ ศรัทธาเริ่มตั้งแต่การก่อสร้างศาลเป็นไม้ถึงศาลเป็นคอนกรีตหลังปัจจุบัน ความเชื่อยังคงอยู่ในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน เพื่อบอกกล่าวกับปู่ตาให้รับรู้ ชาวบ้านจะทำนาหรือเลี้ยงปู่ตาเมื่อได้ผล พลิตข้าว กี เอ้าข้าวเปลือกความปู่ตา แต่สิ่งที่เปลี่ยนไป คือตัวศาล จากศาลไม้ที่มุงสังกะสี เสาไม้ เป็นปีนหังความมุงกระเบื้อง เสา 4 ต้น ทำด้วยคอนกรีต ส่วนประดับประดาตัวศาลให้ สวยงาม เพราะคนมีความเชื่อเพิ่มปริมาณมาก คนต่างประเทศที่เป็นลูกเบย์ฝรั่งชาวบ้านลาด ยังให้ความศรัทธาผู้ปู่ตา ให้ภรรยานำเงินมาบูรณะศาลปู่ตา ถึงแม้ในสังคมปัจจุบันทุกคนพิสูจน์ ไม่ได้ว่าผู้ปู่ตาเป็นผี หรือ เป็นบรรพบุรุษ เพราะตระกูลที่สร้างบ้านยังหาข้อสรุปไม่ได้ แต่ทำให้ ทีมบุญวิจัย ได้รู้ว่าสาเหตุที่ทำให้ศาลปู่ตายังคงอยู่ คือ คนปรับตัวเข้ากับพิธีกรรม ความเชื่อในบุค ต่าง ๆ เมื่อบุคปัจจุบันนิยมคนตี หมอลำได้แสดงทำให้ปู่ตาพอใจ เป็นการพัฒนาความเชื่อให้ คงอยู่

บุคคลนุกรมและเอกสารอ้างอิง

ทอง ผล อุตสาห์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/ เด็กหญิง ณัฐกัญญา แก้วปานกัน เป็นผู้สัมภาษณ์,/

บ้านเลขที่ 108 หมู่ 2 บ้านลาด. 25 ตุลาคม 2552.

ทองเลื่อน แก้วสีขาว. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/ เด็กหญิง กัลยาณี สุวรรณที. เป็นผู้สัมภาษณ์,/

บ้านเลขที่ 62 หมู่ 1 บ้านลาด. 25 ตุลาคม 2552.

บุญทัน เพื่องสีใหม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิง ณัฐสินมา เทพชนกุ. เป็นผู้สัมภาษณ์/ บ้านเลขที่ 4 หมู่ 6 บ้านลาด. 25 ตุลาคม 2552.

บัวหา เพื่องสีใหม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิง ณัฐกัญญา แก้วปานกัน. เป็นผู้สัมภาษณ์/ บ้านเลขที่ 31 หมู่ 19 บ้านลาด. 25 ตุลาคม 2552.

มหาสุทัศน์ แสนพินิจ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิง กัลยาณี สุวรรณที. เป็นผู้สัมภาษณ์/ บ้านเลขที่ 62 หมู่ 19 บ้านลาด. 30 ตุลาคม 2552.

วินัย สุจันทร์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิง ณัฐสินมา เทพชนกุ. เป็นผู้สัมภาษณ์/ บ้านเลขที่ 26/1 หมู่ 6 บ้านบัวทรายคำ. 3 พฤศจิกายน 2552.

สมชาย เรืองสมบัติ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิง ณัฐกัญญา แก้วปานกัน. เป็นผู้สัมภาษณ์/ บ้านเลขที่ 60 หมู่ 6 บ้านลาด. 5 พฤศจิกายน 2552.

ส่งา อาจสุรินทร์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิง กัลยาณี สุวรรณที. เป็นผู้สัมภาษณ์/ บ้านเลขที่ 61 หมู่ 19 บ้านลาด. 16 พฤศจิกายน 2552.

หวาน อาจสุรินทร์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิง ณัฐสินมา เทพชนกุ. เป็นผู้สัมภาษณ์/ บ้านเลขที่ 85 หมู่ 6 บ้านลาด. 16 พฤศจิกายน 2552.

อ่อน อาจสอน. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิง กัลยาณี สุวรรณที. เป็นผู้สัมภาษณ์/ บ้านเลขที่ 53 หมู่ 1 บ้านลาด. 23 พฤศจิกายน 2552.

เอกสารอ้างอิง

นิคม ชมนุช. ประวัติหมู่บ้านต้านทานแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืนในจังหวัดมหาสารคาม. อภิชาด การพิพ. มหาสารคาม. 2548.

3. บุญเลี้ยงบ้านชาวอีสาน โรงเรียนบ้านคงน้อย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของบุญเลี้ยงบ้าน 2) เพื่อศึกษาพิธีกรรมที่สำคัญของบุญเลี้ยงบ้าน 3) เพื่อศึกษาพิธีกรรมที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน 4) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่ส่งผลต่อพิธีกรรมผลของการวิจัย เรื่อง บุญเลี้ยงบ้าน ของชาวอีสาน ของทีมยุววิจัย โรงเรียนบ้านคงน้อย จังหวัดมหาสารคาม สามารถสรุปผลในการแบ่งยุคตามการปฏิบัติพิธีกรรมเรื่องของเครื่องสังเวย แบ่งได้ดังนี้

เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ประวัติความเป็นมาบุญเลี้ยงบ้าน

พระครูปิยะ ชนตปัญญา ได้เล่าให้ทีมยุววิจัยถึงสาเหตุการทำบุญเลี้ยงบ้านว่า “การทำบุญเลี้ยงบ้าน หรือบุญทำบ้าน ในสมัยคริสต์พุทธกาลมีเรื่องเล่าไว้ในธรรมบทว่า คริสต์หนึ่งชาวเมืองไไฟสาลี เกิดทุพภิกขภัยฝันแล้ว ข้าวยากมากแพลง ไม่มีข้าวจะกิน ผู้คน วัวควาย สัตว์เลี้ยง ล้มตายเป็นจำนวนมาก มีปศุจ่างเข้ามารบกวนชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านไม่อยู่เย็นเป็นสุข จึงได้ไปกราบไหว้พระพุทธเจ้ามาระงับภัย พร้อมด้วยพระภิกษุ 500 รูป เสด็จจากกรุงราชคฤห์มาเมืองไไฟสาลี ด้วยเรือใช้เวลา 7 วัน ขณะนั้นเกิดฝนตกห่าใหญ่ เกิดน้ำท่วมสูงเพียงหัวเข่า พัดเอาชาดกสพลอยไปตามกระแสน้ำ ครั้งนั้นพระพุทธองค์ครรษณ์แก่พระอานันท์ให้อาพระค่า ระตะนะสุตัง ให้ไปสวัสดิภัยในกำแพงเมือง พระอานันท์เรียนอาพระค่าแล้ว ถืออาบานนัมต์ของพระพุทธเจ้าที่ยวไปประพรหมทั่วพระนคร หัวน้ำ แห่ ทราย ไปตามบ้าน ฝังหลัก 4 ทิศ ทำให้ชาวเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ตั้งแต่นั้นมาชาวเมืองจึงถือปฏิบัติสืบมา จนเป็นประเพณีตระนานาทุกวันนี้ ซึ่งชาวบ้านคงน้อย บ้านดอนบุน บ้านหินตั้ง มีการเล่าเรื่องคือ พระครูปิยะ ได้เล่าไว้ (ปีะ ชนตปัญญา 2552 : สัมภาษณ์)

ช่วงเวลาที่ประกอบพิธีกรรม

การทำบุญเลี้ยงบ้านจะทำขึ้น ในเดือน 6 (ปลายเดือน เมษายน – ต้นเดือนพฤษภาคม) ข้างขึ้น วันพุธ และจะต้องไม่ตรงกับวันพระ ทำทุกปี ตั้งแต่ก่อตั้งบ้านเรือนซึ่งแบ่งยุคเวลาจาก การเปลี่ยนแปลงประกอบพิธีกรรมได้ 6 ยุค คือ

ยุคที่ 1 พ.ศ. 2447 – 2457 ทำบุญสืบแยกกลางบ้าน

ยุคที่ 2 พ.ศ. 2457 – 2477 ทำบุญสืบแยกกลางบ้าน

ยุคที่ 3 พ.ศ. 2487 – 2497 ทำบุญสืบแยกกลางบ้าน

ยุคที่ 4 พ.ศ. 2507 – 2517 ยุคเม้าจำผู้นำพิธีกรรม

ยุคที่ 5 พ.ศ. 2527 – 2537 ยุคบ้านวัดโรงเรียน

ยุคที่ 6 พ.ศ. 2537 – ยุคปัจจุบัน

ยุคทำบุญเลี้ยงบ้านกลางบ้าน

ยุคทำบุญเลี้ยงบ้านกลางบ้านในยุคที่ 1 ยุคที่ 2 และยุคที่ 3 ทำพิธีบุญสืบแยกกลางบ้านดังนี้ ขั้นตอนการปฏิบัติ

การจัดสถานที่ซึ่งแต่ละหมู่บ้าน จะมีศาลาอเนกประสงค์ ประจำหมู่บ้าน (สมัยก่อนจะใช้สีแยกกลางหมู่บ้าน) เพื่อประกอบประเพณี ตั้งโต๊ะหมู่บุชาชาวบ้าน นิมนต์พระ 7-9 รูป มา

สวัสดิภาพพุทธมนต์ตอนเย็น เป็นเวลา 3 วัน 3 คืน เช้าวันที่ 4 นิมນต์พระนามบิณฑบาตเสริจแล้ว ชาวบ้านถวายเครื่องทัยทานแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์ให้พร แล้วนิมนต์พระ 4 รูป ไปสวัสดิ์ 4 ทิศ ฝั่งกรวด ฝั่งทราย ปักธง ปักหลัก 4 ทิศ ทิศละ 1 ธง ซึ่งประกอบด้วย ทิศօคตโนย ทิศทักษิณ ทิศปัจจิม ทิศอุดร การสาดแต่ละทิศจะแตกต่างกันไปเพื่อขอพรให้เทพยดาคุ้มครองชาวบ้านให้เป็นสุข พร้อมกันนี้จะมีเครื่องถวายเป็นไก่บ้าน ซึ่งชาวบ้านบริจาค ต้มเป็นตัวเพื่อจะดูว่าฝนดี หรือฝนแฉลง การเสี่ยงทายจะมีข้าวเป็นผู้นำในการทำนายโดยวิธีการเสี่ยงทาย ทำนายจากไก่ ซึ่งไก่ต้องเป็นไก่บ้าน และต้องเป็นไก่รุ่นบ่า สาว พอดี แล้วนำไปต้มเพื่อจะนำไปถวายให้กับปู่ตา การทำนาย เผ่าจ้าจะดูจากค่างไก่ ถ้าค่างไก่โค้งงอ แปลว่า ฝ้าฝนดี พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ บ้านเมืองจะสงบสุข ปลดปล่อยจากอันตรายทั้งปวง แต่ถ้าค่างของไก่กลับหดหรือไม่โค้งงอ ปีนี้ฝนฟ้าจะไม่ดี พืชพันธุ์ธัญญาหารไม่อุดมสมบูรณ์เท่าที่ควร บ้านเมืองจะวุ่นวาย ชาวบ้านแตกความสามัคคี สัตว์เลี้ยงต่างๆ จะเกิดการล้มตาย (เพชร รักษาภักดี 2552 : สัมภាយณ์) หลังจากเสี่ยงทายแล้วมีพิธีหวานราย หวานหินรอบบ้านโดยแต่จ้าทำเพื่อไล่โรค ร้ายออกจากบ้าน ไม่ให้ชุมชนเกิดโรคระบาด

ความเชื่อ

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เชื่อกันว่า ถ้าทำพิธีกรรมนี้จะทำให้ทุกคนอยู่เย็นเป็นสุข สัตว์เลี้ยงต่างๆ ก็จะไม่ล้มตาย ปราศจากโรคร้าย ทำให้มีขวัญและกำลังใจ ในการประกอบอาชีพต่างๆ และโดยเฉพาะจะบอกรถึงความอุดมสมบูรณ์ของไร่นา ว่าปีนี้น้ำจะมาก น้ำจะน้อย หรืออุดมสมบูรณ์ดี ดังนั้น จึงถือกันว่าเป็นประเพณี สืบทอดกันมาของชาวบ้านคงน้อย บ้านดอนบุน บ้านหินตั้ง จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ความเปลี่ยนแปลงพิธีทำบุญเลี้ยงบ้าน

ความเปลี่ยนแปลง ในการประกอบพิธีกรรม การทำบุญเลี้ยงบ้าน ของบ้านดอนน้อย บ้านดอนบุน บ้านหินตั้ง บ้านดอนหัน บ้านโนนเพ็ก บ้านร่วมใจ จากช่วงระยะเวลา ยุคที่ 1-3 การทำบุญสื้อแยกกลางบ้าน พ.ศ. 2447 – พ.ศ. 2497 ยังคงครองครั้งต่อการประกอบพิธีกรรม การประกอบพิธีจะทำกันตามสื้อแยกกลางหมู่บ้าน เส้นด้ายที่โยงจากบ้านแต่ละหลัง ไปสู่กลางบ้านที่ประกอบพิธีนั้นจะเป็นเส้นด้ายที่ทำจากฝ้ายจริงๆ เพราะในช่วง 3 ยุคนี้ชุมชนปลูกฝ้ายมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติผู้คนจำนวนน้อยใช้ฝ้ายทอดผ้าบุ้งห่มในครัวเรือน และไก่ที่จะจะนำไปทำพิธีทาย (บุชา) ปุ่ต้าจะต้องเป็นไก่บ้าน และเป็นไก่หนุ่มเท่านั้น พิธีจึงจะสักดิ์สิทธิ์ และจะต้องเป็นไก่บ้านที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้เท่านั้นซึ่งในสามยุคนี้ชาวบ้านจะเลี้ยงวัว

ความไว้ใช้แรงงานและเลี้ยงเป็นไก่ไว้เป็นอาหาร เอาปุ่ยไปใช้พืชผักและไม่มีระบบตลาดเข้ามายังชื่อสินค้าสัตว์ต่าง ๆ ถึงหนูบ้าน

บุคก์ที่ 4 พ.ศ. 2507 – พ.ศ. 2517 เผ่าเจ้าผู้นำพิธีกรรมเริ่มนิความเปลี่ยนแปลง เส้นด้ายที่โยงตามบ้านไปบ้านบางหลังใช้ด้ายเย็บผ้าแทน เพราะต้นฝ้ายหายไปจากหมู่บ้านเนื่องจากการขยายพื้นที่ปลูกบ้านอยู่อาศัยและมีโครงการทำถนนหินลูกรังในสมัยรัชกาลพ่อใหญ่คึกฤทธิ์ ปราโมช เรียกว่า “ถนนเงินผัน” มีคนรายชื่อจักรมาเย็บผ้าเป็นช่างเย็บผ้าในหมู่บ้านทำให้เส้นฝ้ายไม่นิยมใช้ (จันทร์ศรี ไชยพาพิมพ์) 2552 : สัมภาษณ์ และตั้งที่ประกอบพิธีเป็นบ้านของผู้เผ่าเจ้า เพราะคนให้ความศรัทธาเผ่าเจ้า ก็อ เป็นผู้ติดต่อกันพื้นบ้านได้ประจำแต่ละหมู่บ้าน ด้านความเชื่อ ยังมีความเชื่อเหมือนเดิม ยังให้ความเคารพ และเป็นการทำพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ ต่อผู้คนในหมู่บ้าน

บุคคลที่ 5 บ้านวัดโรงเรียน พ.ศ. 2527 – พ.ศ. 2537 มีความเปลี่ยนแปลงในการประกอบพิธีกรรมมากที่สุด เส้นด้ายที่ใช้โงยงในช่วง 3 คืนก่อนพิธีทำบุญเลี้ยงบ้านนั้นไม่จำกัด ปืนอยู่กับเจ้าของบ้านจะนำมาแต่ต้องเป็นสีขาว ในวันประกอบพิธีส่วนใหญ่จะเป็นผู้เฒ่า ผู้แก่ เพราะวัยกลางคน หนุ่มสาวเริ่มไปทำงานในเมืองหรือทำงานต่างถิ่น การแฝงไก่เพื่อประกอบพิธี เริ่มจากการให้ไก่บ้านเป็นตัว กีเปลี่ยนเป็นการให้เงินแทนเนื่องจากชุมชนกล้ายเป็นหนุ่มบ้านเขตชานเมืองจังหวัดมหาสารคาม มีถนนลาดยาง และโรงงานอุตสาหกรรมมาตั้งอยู่ในจังหวัด

แล้วจะช่วยให้คนในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัย รวมทั้งสัตว์เลี้ยงต่างๆ จะไม่ล้มตาย ฝนก็จะตกต้องตามฤดูกาล ปลูกข้าวก็ได้ผลดี

ผลที่เกิดขึ้นจากการประกอบพิธีกรรม

ประเพณี หรือพิธีกรรมบุญเลี้ยงบ้านที่ชาวบ้านร่วมกันจัดทำขึ้นก็เพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ดังนี้ ประโภชน์ที่ชาวบ้านได้รับ คือวัณและกำลังใจ ที่จะช่วยให้ต่อสู้กับปัญหาต่างๆ ให้ผ่านพ้นไปด้วยดี มีจิตใจที่เข้มแข็งในการประกอบอาชีพและป้องกันภัยชั่วร้ายให้หมดไป มีแต่ความสุข ความเจริญในหมู่บ้าน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องบุญเลี้ยงบ้านของชาวอีสาน เป็นพิธีกรรมบุญชาติปู่ตาที่ชาวบ้านคงน้อยและบ้านไก่เดียวที่เป็นเครื่องอัญเชิญด้วยกันบ้านคงน้อยให้ความเคารพนับถือจากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่า พิธีกรรมมีการเปลี่ยนแปลงเครื่องเซ่นไหว้ เครื่องบูชา จากไก่บ้านต้มเป็นตัว เปลี่ยนเป็นเงิน หรือใช้ไก่จากตลาดมาแทนไก่บ้าน และจากเส้นฝ้ายโดยเป็นด้วยสายสิญจน์เป็นเส้นด้ายชนิดสีขาว เนื่องจากความเจริญของถนน และระบบตลาดเข้าไปแทนที่วัตถุลิงของที่ชุมชนเคยผลิตใช้เอง เปลี่ยนเป็นชื่อสินค้าจากระบบตลาดใช้ เวลาส่วนมากประกอบอาชีพแบบแรงงานรับจ้างเมื่อว่างจากทำนา แต่พิธีกรรมนี้ยังคงอยู่ เพราะชุมชนนี้ยังทำนาปลูกข้าว การเสี่ยงทายอาศัยอานาจผีปู่ตาให้ข่าวอุปกรณ์เป็นเครื่องนำรุ่งใจให้ชาวบ้านคงน้อยมีความสุขของจิตใจ ได้ต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ เพื่อความเชื่อยังคงดำรงอยู่แต่ขั้นตอนพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไป เพื่อความเหมาะสมกับการปรับตัวของยุคสังคม และสิ่งของเครื่องใช้ที่มีนุ่มนิ่ง จับจ่ายใช้สอยจากการใช้เงินซื้อมาแทนการปลูกฝ้ายด้วยที่ดินมีจำกัด นำไปปลูกบ้าน มีโรงงานอุตสาหกรรมคนปรับตัวใช้อาชีพเสริมมาแทนการทำไร่ปลูกฝ้าย ซึ่งการขับเคลื่อนของพิธีกรรมนี้ได้องค์กรมีส่วนร่วมหนุนเสริมคือ โครงการบ้านวัด โรงเรียน เข้ามานุรักษ์ส่งเสริม เป็นพิธีกรรมทำบุญเลี้ยงบ้านแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายรัฐ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และองค์กรเอกชน

บุคคลนุกรมและเอกสารอ้างอิง

กิตติมา นวลจันทร์. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมศาลาปู่ตา ตำบลท่าขอนยาง อำเภอทิพาริชัย จังหวัดมหาสารคาม. ปริญญาบัณฑิตศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2539.

จันทร์ศรี ไชยพาพิมพ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. ทีมยุววิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์. อายุ 69 ปี ที่บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 17 บ้านคงน้อย ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ทองดี นามิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. ทีมยุววิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์. อายุ 75 ปี ที่บ้านเลขที่ 3 หมู่ที่ 14 บ้านโนนเพ็ก ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ทองมา มนีรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. ทีมยุววิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์. อายุ 69 ปี ที่บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 17 บ้านคงน้อย ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม บุญยงค์ เกศเทพ. สถาบันป้าดอนปู่ตา และบทบาทพฤติกรรมของผู้จ้างในชุมชนอีสาน. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2537.

พัฒน์ อัคศร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. ทีมยุววิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์. อายุ 64 ปี ที่บ้านเลขที่ 108/7 หมู่ที่ 7 บ้านหินตั้ง ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เพชร รักยาภักดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. ทีมยุววิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์. อายุ 68 ปี ที่บ้านเลขที่ 8 หมู่ที่ 4 บ้านโนนเพ็ก ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พระอาจารย์ปิยะ ชตโนปัญญา อายุ 30 ปี เจ้าอาวาสวัดบ้านโนนเพ็ก หมู่ที่ 4 บ้านโนนเพ็ก ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พระครูคัมภีร์ วรธรรม อายุ 60 ปี รองเจ้าคณะตำบลแวงน่าง เจ้าอาวาสวัดบ้านคงน้อย หมู่ที่ 17 บ้านคงน้อย ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ศักดา เจือประทุม. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป้าดอนปู่ตา ในอำเภอเชือก จังหวัดมหาสารคาม. ปริญญาบัณฑิต. ศิลปศาสตร์มนุษย์. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2538.

สมร อาษาศักดิ์. ประเพล็งการทำบุญเลี้ยงบ้าน (ดอนปู่ตา). ปริญญาบัณฑิต. ศิลปศาสตร์มนุษย์. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์, 2530.

สมศรี มาอัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. ทีมยุววิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์. อายุ 72 ปี ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 6 บ้านดอนบม ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม อาณ ชาแต่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. ทีมยุววิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์. อายุ 78 ปี ที่บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 17 บ้านคงน้อย ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

พ่ออาจารย์พัฒน์ อัคศร ผู้ให้สัมภาษณ์

คุณยายทองมา มนีรัตน์ ผู้ให้สัมภาษณ์

4. ดำเนินความเชื่อเจ้าพ่อศรีนครเตา โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิพิทยาคาร

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เรื่องเจ้าพ่อศรีนครเตา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ดำเนินความเชื่อเจ้าพ่อศรีนครเตา ศึกษาผลงานของเจ้าพ่อศรีนครเตา มีอิทธิพลควบคุมสังคมวิถีชีวิต ของคนในชุมชนบ้านเมืองเตาและมีอานาเบตกับชุมชนอื่น โดยแบ่งยุคเวลาตามเหตุการณ์ และ ศึกษาถึงอิทธิพลของความเชื่อ ศรัทธาต่อเจ้าพ่อศรีนครเตาของผู้คนชุมชนบ้านเมืองเตาใน ปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่า ดำเนินความเชื่อเจ้าพ่อศรีนครเตาที่ปรากฏ 2 แห่ง คือ ที่บ้านเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และที่อำเภอวัฒนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งดำเนินทั้ง 2 แห่ง นี้มีลักษณะเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติบ้านตน อันหมายถึง การมี ความเชื่อว่า เจ้าพ่อศรีนครเตาเป็นผู้สร้างบ้านเมืองของตนขึ้นและนอกจากนี้ทั้ง 2 แห่งยังได้ มีการสร้างศาล เพื่อเป็นที่ประทับของเจ้าพ่อ โดยให้ชาวบ้านได้มาราพกราบไหว้บูชา ตลอดจนมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อที่คล้ายคลึงกันอีกด้วย

เจ้าพ่อศรีนครเตาได้กล่าวมาเป็นเจ้าพ่อศักดิ์สิทธิ์ผู้คนให้ความเคารพเชื่อถือในฐานะ ผีปู่ตา ผีบรรพบุรุษ ที่มาคุ้มครองปกป้องรักษา มีอิทธิฤทธิ์ปฎิหาริย์ปรากฏเป็นผลงานให้เห็น ความมีอิทธิพลควบคุมทางสังคมวิถีชีวิตของคนในชุมชนมองผ่านจากดำเนินความเชื่อเจ้าพ่อศรีนครเตา โดยแบ่งยุคเวลาตามเหตุการณ์ต่างๆ ที่เป็นเรื่องเล่าตามมิติเวลาออกเป็น 4 ยุค ได้แก่ ยุคเล่าขาน ดำเนินความเชื่อเจ้าพ่อฯ (พ.ศ.2200 - 2338) เป็นช่วงปรากฏข้อมูลการเริ่มมีบทบาทของเจ้าพ่อฯ จนมา เสียชีวิตที่บ้านไพรคล้า ยุคสืบสานดำเนินความเชื่อเจ้าพ่อฯ (2339-2463) เป็นยุคที่กิตติศัพท์อภินิหารจาก ผลงานเจ้าพ่อฯ ที่เล่าขานกันมาเกิดพลังความเชื่อในลักษณะผู้รักษาหมู่บ้าน ผีปู่ตา คอยพิทักษ์ คุ้มครองชาวบ้าน และป้าไม้มีการประกอบพิธีกรรมโดยผ่านเจ้าฯ ยุคแห่งขยายความเชื่อ (พ.ศ.2564 - 2511) เป็นยุค ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเจ้าพ่อฯ เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และ ได้ขยายออกไปยังชุมชนรอบนอกหมู่บ้านใกล้เคียงมีการตั้งหอศาลเพื่อเป็นสัญญาลักษณ์แทนเจ้า พ่อฯ คนเริ่มนิยมไปไหว้และบ้านเพิ่มขึ้น ยุคพัฒนาการถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2512 – ปัจจุบัน) ยุค แห่งความเริ่มต้นเทคโนโลยีชาวบ้านนิยม ให้ลูกหลวงได้รับการศึกษามากขึ้น ทำให้ ความคิดเปลี่ยนไป มีการขยายศาลาเจ้าพ่อฯ เดิมที่ตอนปู่ตา มาสร้างที่บริเวณดอนห้อมีการปั้นรูป ใหม่บนเจ้าพ่อฯ มีการจัดงานประเพณีลองศาลเจ้าพ่อฯ ในเดือน 4 มีการสร้างเครื่องญเจ้าพ่อศรี นครเตา มีพิธีกรรม เลี้ยงปี เดือน 6

ในปัจจุบันแม้ว่าคนรุ่นใหม่จะได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก แต่ยังมีความเชื่อเรื่องพ นับถือเจ้าพ่อศรีนครเตา จากการประกอบพิธีกรรมส่วนบุคคลในโอกาสต่างๆ ที่บังคับประกูลร่องรอยสืบเนื่องเป็นจำนวนมาก

ประวัติศาสตร์เจ้าพ่อศรีนครเตา

เจ้าพ่อศรีนครเตาเป็นผู้ทรงอำนาจที่ยิ่งใหญ่ในเขตทุ่งกุลาร่องไห ชื่อเดิมแห่งอำนาจอภินิหารที่เกรียงไกรແப ไฟศาลาจาระอยู่ทั่วไปในเขตทุ่งกุลาร่องไห และพื้นที่ใกล้เคียงที่มีชาติพันธุ ชนบดบดเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ก่อเกิดเป็นความเชื่อความศรัทธาที่มีพลังอันยิ่งใหญ่ครอบคลุมกลุ่มคนมหาภัยชั่วอายุคนจากรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย สู่รุ่นลูกหลาน รุ่นต่อรุ่นสืบมาทุกวันนี้

ความยิ่งใหญ่ของเจ้าพ่อศรีนครเตาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ได้ผ่านกาลเวลาจากปากต่อปาก รุ่นต่อรุ่นสืบทอดต่อๆ กันมาเกิดเป็นตำนาน เอกสารที่มีจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร หรือเป็นสัญลักษณ์ เช่น รูปปั้น รูปเหมือน หุ่น ผ่านพิธีกรรมต่างๆ ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อๆ กันมาในขั้นตอนการจัดพิธีกรรมที่ผ่านมา ได้มีการพัฒนารูปแบบเพื่อก่อเกิดประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของพิธีกรรมและเกิดกฎหมายต่างๆ เพิ่มขึ้นเพื่อความเชื่อความศรัทธา³⁸

ความเชื่อเป็นความจริงอย่างหนึ่งที่ไม่ต้องพิสูจน์ ความเชื่อเป็นนามธรรมแต่ปรากฏผลเป็นรูปธรรม ได้นั้น เพราะความเชื่อมีพลังสามารถส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคลได้ แล้วพฤติกรรม ก็จะส่งผลก่อเกิดเป็นรูปธรรมได้ การเข้าร่วมพิธีกรรมโดยเกล้าท์คนไปรับ เกล้าท์คนไปทำงาน โยธา ลงแขก ก่อสร้างรูปเหมือน ก่อสร้างปราสาทราชวัง ก่อสร้างศาสนสถานต่างๆ สิ่งเหล่านี้ย่อมเกิดขึ้นได้ เพราะพลังของความเชื่อทั้งสิ้น ต้องใช้แรงงานจากคนจำนวนมากมหาศาลจึงจะทำสำเร็จได้ ความเชื่อจะมีพลังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้จะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ กับพิธีกรรมเพื่อยกย่องสรรเสริญสนับสนุนบุชาสิ่งที่คุณเชื่อ

ตำนานเจ้าพ่อศรีนครเตา กลุ่มยุววิจัยประวัติศาสตร์ห้องถิน โรงเรียนพยัคฆภูมิวิทยา ได้ทำการศึกษาจากเอกสารและจากการสัมภาษณ์ได้รับข้อมูลมหาภัยชั้นมูลและหลากหลายแนวความคิดแต่ตำนาน (Myth) เป็นการเขียนขึ้นของคนภายในห้องถิน ตำนาน เป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต (Living History) เพื่อสร้างจิตสำนึกของคนในห้องถิน³⁹ ตำนาน

³⁸ บุญทัน กมล และคณะวิจัย. โครงการศึกษาตำนานเจ้าพ่อศรีนครเตาและพลังความเชื่อที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อคืนหายาแทนการพัฒนาชุมชนหัวเมืองเตาที่ริมแม่น้ำเจ้าพ่อศรีนครเตา อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม. 2550, หน้า 1.

³⁹ ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. “ประวัติศาสตร์ห้องถินกับประวัติศาสตร์ชาติ”; มติชน. 2549 หน้า 8.

เจ้าพ่อศรีนกรเตา เป็นตำแหน่งของคนบ้านเมืองเตาและบริเวณที่นับถือได้สร้างขึ้นมาเพื่อประกาศศักดิ์ศรีความเป็น คนทุกครั้งที่ ทีมวิจัยจึงได้เข้าร่วมกระบวนการวิจัยที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย อนุเคราะห์จัดทางบประมาณให้

จากการศึกษาของทีมวิจัยพบว่า มีการแบ่งแยกการศึกษาออกเป็น 2 แนวทาง คือ

1. การศึกษาเชิงดำเนิน
2. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์

ซึ่งการศึกษาทั้ง 2 แนวทางมีความสำคัญ ดังนี้

การศึกษาเชิงดำเนิน คือ การศึกษาที่มีกลุ่มคน หรือบุคคลที่เป็นผู้รู้จะให้ข้อมูลโดยการบอกเล่าลักษณะการสัมภាយณ์ มีการบันทึกข้อมูล ส่วนการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์นั้น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรไว้ชัดเจน มีวัน เดือน ปี มีกลุ่มคนเข้ามาเกี่ยวข้อง⁴⁰ การศึกษาดำเนินการเจ้าพ่อศรีนกรเตาเชิงประวัติศาสตร์ทีมวิจัยพบว่าเจ้าพ่อศรีนกรเตาเป็นคนที่อพยพมาจากเมืองอัตปือแสนปางหรือแสนแป๊ แครัวจำปาสัก ของประเทศลาว ชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ เป็นคนที่มีความรู้ ความสามารถ มีวิชาอาชม์เก่งกล้ามาก พากษ์พากพากมาด้วยกัน 6 กลุ่ม และได้แยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานเขตอีสานได้ ได้แก่ สุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ และมหาสารคาม มีอาชีพทำการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หางองป่า ต่อมาก็ได้ช่วยขับช้าง สมัยกรุงศรีอยุธยาแตก จึงได้ทำความดีความชอบได้รับฐานครศักดิ์ มีศูนย์เป็นเจ้าเมืองทุกคน เจ้าพ่อศรีนกรเตาหลังได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองเตาแล้วก็ไปสร้างเมืองใหม่ที่บ้านหัวข แก้ว เชื่อว่าเป็นเมืองรัตนบุรี (อำเภอรัตนบุรีในปัจจุบัน) ต่อมาก็เดินทางกลับไปตั้งตระหง่านที่ปีกพระราชสารสน์ จึงหนีไปบวชที่บ้านไพรคลา อำเภอชุมพลบุรี จนลินชีวิต⁴¹

เด็กในครอบครัวตั้งกันทั้ง 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ (อำเภอรัตนบุรี อำเภอชุมพลบุรี บ้านทับใหญ่ บ้านไพรคลา) จังหวัดบุรีรัมย์ (อำเภอสตึก อำเภอบ้านใหม่ ไซยพจน์ บ้านหนองเรือ บ้านหนองบัวเจ้าป่า) จังหวัดร้อยเอ็ด (อำเภอปุ่มรัตต์ บ้านคงช้าง) และจังหวัดมหาสารคาม (อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย บ้านเมืองเจีย บ้านเมืองเสือ) ส่วนการศึกษาเชิงดำเนิน ทีมวิจัยได้ศึกษาพ่อสรุปเป็น 4 ตอน ดังนี้

⁴⁰ ทม. เกตุวงศ์. บรรยายในสัมมนาที่มุ่งวิจัยประวัติศาสตร์ห้องถินจังหวัดมหาสารคาม ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม วันที่ 18 ธันวาคม 2552.

⁴¹ นายเคน พรเสนา. อายุ 77 ปี เป็นผู้ให้สัมภាយณ์, นายสุทธินันท์ เสนารินทร์ เป็นผู้สัมภាយณ์ ที่บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 12 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

ตอนที่ 1 หัวหน้าส่วยอพยพตั้งถิ่นฐาน

ณ เมืองอัตปรีอแสณปางหรือแสณແປ ซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของนครจำปาศักดิ์⁴² ประชาชนส่วนใหญ่มีชาติพันธุ์เป็นพวากุย ที่เหลือคือ ข่า เยอ เย็น ขุนละว่า หรือเรียกร่วมกันว่า “ส่วย” ส่วยเป็นชนชาติที่เจริญ มีภาษาเป็นของตนเอง เป็นคนขยันขันแข็ง อดทนประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ทางของป่า และอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือจับช้าง เนื่องจากพวักส่วยมีความอาคາคอมชอบเครื่องรางของขลัง

ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2300 เกิดภาวะฝนแล้งติดต่อ กัน 7 – 8 ปี ทำให้ผู้คนอดอย่าง จึงพากันอพยพ⁴³ ไปหาแหล่งทำมาหากินใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีหัวหน้าคุณสมัครพรรคพวาก ที่สำคัญ คือ เชียงมะ เชียงปุ่น เชียงสง เชียงสี เชียงพัน เชียงชัย และเชียงขัน แต่ละคนได้แยกย้ายกันหาทำเลเพื่อตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองและทำมาหากินตามความเหมาะสมพร้อมกัน ได้ช่วยกันสร้างบ้านແປงเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรือง ดังนี้

1. เชียงมะ ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
2. เชียงปุ่น ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองที่ จังหวัดสุรินทร์
3. เชียงสง ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองลิง
4. เชียงสี ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านกุดหวาย⁴⁴
5. เชียงพัน ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านลำดาวน
6. เชียงชัย ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านจารพัตร
7. เชียงขัน ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอขุนชัย

บางตำนานจะไม่ได้กล่าวถึง เชียงสง บางตำนานจะไม่กล่าวถึง เชียงขัน บางตำนานจะไม่กล่าวถึง เชียงชัย และเชียงขัน

เชียงสีได้เลือกที่ตั้งถิ่นฐานที่เมืองเตา เป็นผู้มีวิชาอาคมเก่งกาจ มีความเชี่ยวชาญในเรื่องช้าง ได้สร้างหลักปักฐานทำมาหากินเลี้ยงชีพโดยการทำไร่ ทำนา ปลูกถั่ว ปลูกงา และหาปลา ซึ่งไปปลูกสร้างบ้านเรือนที่ลำลับพลาเพื่อเป็นที่พักในฤดูหาปลาและปั้นคูไว้สำหรับดักไช นอกจากนั้นยังมีฝีมือในการตีเหล็กด้วย

⁴² ปัจจุบันเมืองอัตปรีอยู่ในเขตประเทศไทยและเมืองแสณปางอยู่ในประเทศกัมพูชา

⁴³ ภาษาถิ่นเรียกว่า “แตกบ้าน”

⁴⁴ บางตำนานเป็นบ้านกุดหวาย บางตำนานเป็นบ้านเมืองเตา

ตอนที่ 2 ช้างแตกปอก

ในปี พ.ศ. 2310 ตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยสมเด็จพระสุริยาอมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศน์) กษัตริยองค์สุดท้ายของสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้เกิดสังหารมกับพม่าเป็นเวลา ยาวนาน จนเสียกรุงครั้งที่ 2 ให้แก่พม่า บ้านเมืองถูกพม่าเผาอุดวาย ช้างเผือกพระที่นั่ง ได้แตกโกรงพลดดหนีออกจากกรุงศรีอยุธยาไป โดยมุ่งหน้าไปทางภาคอีสาน เสนาอามาตย์ราชบริหารประมาณ 30 คน ได้ออกติดตามช้างโดยมีเจ้าสองพี่น้องคือพระยาจักรี (นายทองด้วง)⁴⁵ และพระยาสุรศิริ (นายบุญญา)⁴⁶ เป็นหัวหน้าขบวน ได้ติดตามรอยพญาช้างเผือกเรื่อยมาเป็นเวลาเรมเดือนจนผ่านพื้น คงพญาไฟเข้าเขตเมืองพิมายซึ่งในสมัยนั้นเป็นเมืองชั้นเอกของกรุงศรีอยุธยา จึงเข้าทูลถามเจ้าเมือง พิมาย ทราบว่าพญาช้างเผือกได้ผ่านไปหลายวันแล้ว โดยมุ่งหน้าไปทางทุ่งใหญ่เลียน เลาะแม่น้ำมูล ไปทางทิศตะวันออก (เขตทุ่งกุลาร้องให้) เจ้าสองพี่น้องจึงออกติดตามเรื่อยมาจนได้พบกับเชียงสี สอบถามแต่สื่อภาษาไม่เข้าใจ เช่นคำว่า “ด่อน” เชียงสีไม่เข้าใจคำว่า “เผือก”

แต่ในที่สุดก็สื่อภาษาไทยร่องบ้างพระยาจักรีได้ผูกเสี่ยวกับเชียงสีและพระยาสุรศิริผูกเสี่ยวกับเชียงลือน้องชายเชียงสี จากนั้นเจ้าสองพี่น้องจึงขอร้องให้เชียงสีออกติดตามช้างให้ เชียงสีรับปากว่าจะเป็นหัวหน้าส่วยช่วยออกติดตาม ทั้งหมดก็ได้พากันออกติดตามพญาช้างเผือกผ่าน ทุ่งกุลาร้องให้ ผ่านบ้านกุดหวาย บ้านหัวยแก้ว (อำเภอรัตนบุรีในปัจจุบัน) จนไปถึงหนองบัวจีตะ โอลกหรือหนองบัวหนองโอลก ได้เห็นพญาช้างเผือกกำลังเล่นน้ำอยู่กับช้างป่าซึ่งล้อมเป็นบริวารอยู่ เชียงสีผู้มีวิชาความขลังจึงได้ทำพิธีจับช้างโดยเสกก้อนดิน 8 ก้อนโยนไป 8 ทิศ กล่าวคำอัญเชิญพญาช้างเผือกลับบัว บรรดาช้างป่าทั้งหลายพากันแตกตื่นวิงหนีไปเหลือแต่พญาช้างเผือก เชียงสีจึงได้กัวมือเรียกพญาช้างเผือก ๆ จึงขึ้นมาบนผึ้งหมอบกราบลงต่อหน้าเจ้าสองพี่น้อง ๆ จึงประทับ ก่อนที่จะกลับเจ้าสองพี่น้องได้เชือเชิญเชียงสีและเสี่ยวหัง 5 คน ว่าเดือนห้าให้ไปเยี่ยมที่กรุงศรีอยุธยา เชียงสีพร้อมเสี่ยวหังรับปากสถานที่แห่งนั้นต่อมาก็ได้ชื่อว่า “หัวย ทับทัน”

พอพระยาจักรีกลับคืนมาถึงบ้านของเชียงสีเหลือไปเห็นดามเล่นหนึ่งคูลักษณะแล้ว ถูกใจ ก็เลยคิดอยาจจะได้จึงเอ่ยปากขอ เชียงสีจึงปัญญาที่จะบอกว่าไม่อยากจะให้ จึงบอกว่า ดามเล่นนี้มันเก่าใช้นานนานแล้วไม่มีคุณสมารถฟันตันไม่ได้เพียง 100 ท่อนเท่านั้นเอง ถ้าอยาจได้จริง ๆ ให้หาเหล็กมา 7 แท่งช้างจะทำให้ใหม่

⁴⁵ ต่อมาขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระนามว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก.

⁴⁶ กรมพระบวรสถานมงคล อุปราชในรัชกาลที่ 1.

ตอนที่ 3 พระยาศรีนครเทาท้าวเชอ

พระยาจักรีขนเหล็กมาให้ 7 แหย่งช้าง เชียงสีจึงให้ลูกฯ ทั้ง 6 คน คือ 1. อันชานอน 2. พรสวรรค์ 3. แม่นจันทร์ทองห้าว 4. หัวน้อยบุญชู 5. หัวบุญสามแห่ง 6. หัวแม่นบุญยัง ไปทำเตาตีเหล็ก ต่อมารายกหนองเตาเหล็กในบริเวณดอนกอก⁴⁷ มีคนเล่าว่ามีร่องรอยขี้เหล็กปูรากถูกอยู่ การตีดามของเชียงสีนั้นใช้ นวโลหะ คือ โลหะ 9 ชนิด ได้แก่ เหล็กไหล เหล็กปลีก เหล็กกล้า ทองเหลือง ทองแดง นาค เงิน ทองคำ ทองขาว เป็นส่วนผสมรวมกันได้น้ำหนัก เก้าสิบห้าน เชียงสีได้เริ่มตีดามตั้งแต่เช้า 1 ค่ำ เดือน 9 ปีมะเส็ง ถึงวันเพ็ญเดือน 3 ในปี พ.ศ. 2304 จึงแล้วเสร็จ โดยเชียงสีได้มีเคลือดลับก็คืออาบีปีด 7 กอก นาชูนแล้วสักคากาพระร่วง “อิมังสัจจะ วาจัง อชิฐานิ ทุติยมปี อิมัง สัจจะวาจัง อชิฐานิ ตะติยมปี อิมัง สัจจะวาจัง อชิฐานิ” ซึ่งใช้เวลา 6 เดือน 15 วัน ได้ดาม 1 เล่ม จากนั้นได้นำไปทำการทดลองฟันไม้ที่คงมูลครั้งเดียวขาดแ昏ตัน จึงให้ชื่อคงสะดาว เป็นภาษาแม่ ซึ่งดาวแปลว่า ดาววิเศษ ฤทธิ์กล้า หรือบางคน ก็เรียก คงแ昏ตอ

พอถึงเดือนห้าเชียงสีพร้อมกับเสี่ยงทั้ง 5 คน จึงชวนกันไปเยี่ยมพระเจ้าหนือหัว และเจ้าสองพี่น้องโดยได้นำสิ่งของไปถวายตามกบิลเมือง ดังนี้

1. เชียงบูม ได้หัวาย 3 โถง (โถงสามหัวาย)
2. เชียงสง ได้ชี้ใต้ 3 มัค (ลีม 3 กระบอก)
3. เชียงสี ได้ดาม 1 เล่ม และเต่า 2 ตัว (ตะกุบตะกับ 2)
4. เชียงพัน ได้เนื้อกวาง เนื้อฟาน ละอง ละมั่ง 4 ตัว (ละองละแอง 4)
5. เชียงมะ ได้ระวีระวอน 5 (น้ำผึ้งเดือนห้า 5 กระบอกไม่ไฟ)
6. เชียงชัย ได้ไก่ดำ 2 ตัว

เชียงสีได้ถวายดามแก่พระยาจักรี แต่พระยาจักรีกลับไม่พอใจที่เหล็กตั้งมากมายถึง 7 แหย่งช้างเชียงสีตีได้ดามเล่มเดียวจึงเกิดการต่อว่ากันขึ้น ถึงแม้เชียงสีจะอธิบายอย่างไรพระยาจักรี ก็ไม่รับฟัง เชียงสีก็บอกว่าถ้าอย่างนั้นก็จะหาเหล็กมาคืนให้ จากนั้นจึงลากลับ

ในขณะที่กำลังจะขับลูกเดินเท่านั้นก็เกิดอภินิหารห้องพระ โรงสันสนเทือน ปราสาท พังทลายลงมาทันที ดามกระเด็นกระดอนไปเชียงสีกัวดามจะกระเด็นไปโคนพระยาจักรี จึงได้คิวว้างดามแล้วโยนทิ้งออกไปบังเอิญป่วยดามได้ทิ่มลงแผ่นดิน ทำให้ดินแยกออกจากกัน กล้ายเป็นบ่อน้ำขนาดใหญ่เรียกว่า “บ่อแท่งเหล็กแท่งทอง” หรือสารกัดเหล็กดักทอง ในเวลา ต่อมามีชื่ออยู่ในกรุงศรีอยุธยา พระยาจักรีจึงไม่ได้ดามเล่มนั้น

⁴⁷ ปัจจุบันอยู่บริเวณทางด้านทิศตะวันตกเชียงใหม่ ในเขตโกรเจริญเมืองเตาวิทยาคม

หลังจากนั้นพระเจ้าหนือหัวจิ้งพระราชาท่านยกสถาบันราษฎร์ให้พร้อมกับยกฐานะบ้านเมือง ดังนี้⁴⁸

1. เชียงสี เป็นหลวงศรีนครเตาท้าวเชอ ยกฐานะบ้านกุดหวานเป็นเมืองเตา ภายหลังหลวงศรีนครเตามีความดีความชอบได้ตามเด็จในการส่งครามหาลายครั้งหลายหน จึงได้เลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นพระศรีนครเตาท้าวเชอ คนทั่วไปเรียก “เจ้าพ่อศรีนครเตา”
2. เชียงมะ เป็นหลวงสังฆะบุรีศรีอัจจะ
3. เชียงชัย เป็นบุนชัยสุริวงศ์
4. เชียงปุ่น เป็นหลวงสุรินทร์เสน่ห่า
5. เชียงสง เป็นบุนวนรณิวัส
6. เชียงพัน เป็นบุนพนาคนิคมคำ

ตอนที่ 4 บังเมล์เป็นเหตุ

พระศรีนครเตาได้ปักกรองบ้านเมืองด้วยความร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา จนต่อมาได้มีบังเมล์ (พระราชาสันตตระตั้ง ซึ่งเป็นของลับเฉพาะ) ส่งให้กับอุปราชเมืองอุบลโดยผ่านเมืองเตา บังเมล์พระศรีนครเตาท้าวเชอ ไม่อยู่ ภารยาของท่านจึงรับแทนและได้มีผู้คิดยุแหง์ให้ภารยาของท่านเปิด ภารยาของท่านจึงเปิดบังเมล์ เมื่อความทราบถึงพระเจ้าหนือหัวจิ้งทรงตรัสสั่งให้ประหารชีวิตพระศรีนครเตาท้าวเชอ

พระศรีนครเตากลัวความผิดจึงได้นำไปบวชที่บ้านไพรบลาและเพื่อมิให้คนรู้จึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “เมื่อย” (บางคนออกเสียงเป็นเมียชื่อเป็นภาษาเขมร) ชาวบ้านได้พึงบุญบารมีไปเล่าเรียนวิชามหาเวทข้อย่างมากมายจนได้สมณะศักดิ์เป็นอุปัชฌาย์ นามว่า “ฉายเมื่อย” และต่อมาฉายเมื่อยได้เสียชีวิตที่วัดไพรบลาเมื่อ พ.ศ. 2338 รวมอายุได้ 86 ปี⁴⁸

ส่วนทางเมืองเตาไม่มีผู้ปักกรองบ้านเมืองกอร์ปักบการทำมาหากินไม่สะดวก ชาวบ้านลูกหลานจึงพากันขยับบ้านใหม่ไปอยู่ที่หัวยแก้ว ซึ่งภายหลังตั้งชื่อว่า “รัตนบุรี” ส่วนพระยาจักรี ก็ได้สืบตามหาเชียงสีเรื่อยมาแต่ก็ไม่เจอจึงได้แต่งตั้งหัวอังจะนเป็นหลวงศรีนครเตาแทนและให้หัวพรสวรรค์กรองเมืองหัวยแก้วหรือรัตนบุรี หัวจันทองหัวไว้กรองเมืองเสือ หัวน้อยบุญชุครองเมืองเจีย หัวหูสามแหง์ไปอยู่เมืองชุมพล หัวแผ่บุญยังไปอยู่บ้านชุมแสง⁴⁹

⁴⁸ จากบันทึกปักคำของนายเสน พajeen อายุ 96 ปี ก่อนถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. 2495.

⁴⁹ อำเภอท่าดุม จังหวัดสุรินทร์ ในปัจจุบัน

จึงอาจกล่าวได้ว่า ที่มีวิจัยได้ศึกษาประวัติเจ้าพ่อศรีนรเตาพบว่า มีหลายด้านนแต่ไม่ว่าจะเป็นด้านหรือเรื่องเล่าที่มีมาแต่กันอย่างไรก็ตาม แต่ความเชื่อความศรัทธาของชุมชนเมืองเตา ก็ยังถือว่าเจ้าพ่อศรีนรเตาคือปู่ตามหาบูรุษแห่งทุ่งกุลาร่องไห้ สามารถบันดาลให้เกิดอภินิหารแก่ผู้คนต่าง ๆ ชาวบ้านได้พูดพาณสารกกล่าวในสิ่งที่ต้องการ คือผู้บันดาลให้อยู่เย็นเป็นสุข ช่วยขัดกั้ยอันตรายเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจได้เป็นอย่างดียิ่ง

ผลงานเจ้าพ่อศรีนรเตาเมืองพิมพ์ควบคุมทางสังคม

ความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อศรีนรเตาที่มีวิจัยได้ศึกษางานเขียนของนายสุพจน์ พลายา ข้าราชการบำนาญ ปัจจุบันอายุ 83 ปี ซึ่งบันทึกไว้ในเอกสารสืบสานรากเรื่องภูมิปัญญา ท้องถิ่นเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์และอภินิหารของเจ้าพ่อศรีนรเตาพบว่า
อภินิหารครั้งที่ 1

พ.ศ. 2484 เหตุเกิดจากการบวงสรวงไม่ถูกต้องงานบุญบั้งไฟ หลังจากแห่ขบวนบั้งไฟ เสร็จกลางคืนจะมีมหรสพ ตอนเข้ากีจแห่บั้งไฟไปจุด สมัยนั้นไม่มีการแห่ขบวนถือเอา ความสามารถของเจ้าของบั้งไฟ ถ้าบั้งไฟนั้นดีก็แสดงว่าเจ้าของมีความชำนาญในการทำบั้งไฟ บังเอิญมีคนบ้านโดยจะกลับบ้านจึงถือโอกาสไปรืออาหงบั้งไฟซึ่งเชื่อว่าเมื่อนำไปสาน กระบุง ตะกร้า จะมีความแข็งแรงทนทานและทำรับเพื่อตักปลาก็จะมีปลามาติดเยอะ พ่อรอ สักพักบังไฟก็ถูกจุดขึ้นไปท้องฟ้า และก็ตกลงมาโดนคนที่รืออาหงบั้งไฟนั้น ทำให้นองแตก ละเอียดส่วนไปนานกว่าจะพื้น ปัจจุบันคนนั้นยังมีชีวิตอยู่ที่บ้านจี๊เหล็ก ตำบลดอนมนต์ อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์⁵⁰

อภินิหารครั้งที่ 2

มีคนจีนเข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านเมืองเตา ชาวบ้านเรียกว่า “เจ็กน้อย” เข้ามาค้าขายโดยไม่ได้บอกกล่าวต่อศาลเจ้าพ่อ วันหนึ่งเจ็กน้อยเกิดป่วยกะทันหันโดยไม่ทราบสาเหตุ ร้องครวญครางดื่นไปมาและบอกว่าปวดหัว ๆ แต่ชาวบ้านรู้ถึงสาเหตุของการป่วยจึงเข้าทรง คนทรงเจ็บอกว่า มาค้าขายแล้วไม่บอกกล่าวเจ้าพ่อครั้งนี้เป็นแค่สั่งสอน而已 เมื่อเจ็กน้อยยอมรับผิดอาการปวดหัวนั้น ก็หายเป็นปลิดทิ้ง และบอกว่าต่อไปจะไม่ทำแบบนี้อีก

อภินิหารครั้งที่ 3

เมื่อปี พ.ศ. 2496 นายสุพจน์ พลายาได้เดินทางกลับบ้านเมืองเตาโดยใช้ม้าเป็นพาหนะในการเดินทางพอนมาลึงบ้านกีล่ำมม้าไว้ที่วัด ปรากฏว่าม้านอนกลิ้งไปกลิ้งมาทุรนทราย

⁵⁰ เสาร์ บุราณรัมย์. อายุ 68 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นางสาวจุฑารัตน์ พรดอนก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม 2552.

เหมือนจะขาดใจ พระในวัดก็อกรมาดูและบอกให้ลองทรงเจ้าดู ขณะที่กำลังเดินจะถึงบ้านคนทรงก็ได้ยินเสียงคนทรงร้องอกรมาว่า “มันปีม้าผ่านหน้าบ้านกูมามันไม่ได้แสดงความเคราะพู เลยต้องสั่งสอนมันจะหน่อย” จึงต้องก้มลงกราบขอมาต่อท่านและยอมรับผิดอาการของม้าก็ หายทันที หันกลับไปเลิ่มหัญญาปกติ⁵¹

อภินิหารครั้งที่ 4

ปี พ.ศ. 2497 นายประดิษฐ์ โพธิ์เงิน ขณะนั้นดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนบ้านหนองเกาะ อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ได้เดินทางมาเยี่ยมบ้านเมืองเตาโดยใช้ม้าเดินทางและไม่ได้นำอกกล่าวเจ้าพ่อก็เกิดอาการเหมือนกันกับนายสุพจน์ พลอาษา⁵²

อภินิหารครั้งที่ 5

สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีได้สั่งให้ทุกหมู่บ้านตัดถนนหนทาง เป็นแนวเดียวกันและห้ามผู้คนกินหมาก พร้อมกับสั่งให้ตัดต้นพูทิ้ง ขณะนั้นบ้านเมืองเตาซึ่ง ขึ้นอยู่กับตำบลปะหาน ซึ่งต่อมามาได้แยกเป็นตำบลเมืองเตา ทางราชการแต่งตั้งให้นายสารวิทกษ์บุตร เป็นกำนันตำบลเมืองเตา แต่ไม่ได้เข้ามาอยู่ที่เมืองเตาไปอยู่ที่บ้านสารบาก เพราะเป็นคนต่างดิบ เมื่อถึงกำหนดคำสั่งให้ตัดหมู่บ้านตัดถนน กำนันสารวิทกษ์รับปากว่าจะตัดถนน ในบ้านเมืองเตาเท่านั้นเองลูกชายของกำนันสารวิทกษ์บุตร คือ นายสมุด วิทักษ์บุตร ก็ล้มป่วยลงอย่างกะทันหันและถึงแก่ความตายในที่สุด⁵³

ในปี พ.ศ. 2500 ได้มีการเข้าทรงอีกและในตอนนี้คือนทรงได้ออกปากว่า เจ้าพ่อ อนุญาต ให้ลูกหลานช่วยกันพัฒนาดอนหอหรือศาลาเจ้าโดยให้ถางกอไฝ่ออกทั้งหมดเหลือไว้ เนพะ ไม้บืนตันและให้ตั้งโรงเรียนซึ่งแต่ก่อนอาชีวศึกษาวัดช่วยกันปรับปรุงให้ดีให้สะอาด สร้างศาลาเจ้าใหม่ ชาวบ้านทั้งหมดโดยการนำของกำนันเตา ใช้สังคม หลวงพ่อทองมี รานะ เจ้าอาวาสวัดทุ่งสว่าง บ้านเมืองเตา ก็ได้ช่วยกันพัฒนาและดำเนินการตามคำบัญชากอง คุณทรง⁵⁴

⁵¹ สุพจน์ พลอาษา. สืบสานวาระร่องภูมิปัญญาท้องถิ่น. 2549, หน้า 15 – 19.

⁵² สา แก้วประเสริฐ. อายุ 68 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายสุทธินันท์ เสนารินทร์เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพขคุณภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, วันที่ 14 ตุลาคม 2552.

⁵³ วิลาวัลย์ สงคราม. อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นางสาวจุฬารัตน์ พลค่อนก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านเลขที่ 20 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพขคุณภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, วันที่ 14 ตุลาคม 2552.

⁵⁴ สาย รานะ. อายุ 48 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นางสาวจุฬารัตน์ พรค่อนก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพขคุณภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, วันที่ 14 ตุลาคม 2552.

อภินิหารครั้งที่ 6

ปี พ.ศ. 2486 งานบุญบังไฟประจำปี กำหนดวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 6 เป็นวันโขมบังไฟ แต่ละหมู่บ้านที่เชิญมา ก็นำบังไฟมาร่วมกันที่ลานวัดทุ่งสว่างบ้านเมืองเตา ตอนบ่ายก็มีการแห่ และการพื้อนรำรอบ ๆ บ้านตามเส้นทาง ตอนเย็นมีการละเล่น เช่น รำเชิงบังไฟหรือคณะคนเด่า คนแก่พื้อน คนทรง (นางเที่ยม) บอกผ่านว่างานบุญบังไฟห้ามมิให้คนออกไปทำงาน 3 วัน ให้หยุด มาร่วมกันทำบุญ แต่มีนางสาวตา อายากิจไปเก็บใบหม่อนมาให้ตัวใหม่กิน เพราะใบหม่อนหมด ตัวใหม่จะไม่มีกิน ขณะกำลังเก็บใบหม่อนอยู่นั้นมีช้างพลัดหลงเข้าของวิ่งไปเหยียบจนนอนสลบ ชาวบ้านต้องพยายามลึงฟื้น และนางเที่ยมบอกว่า นางสาวตาได้ประพฤติผิดกติกาต่อเจ้าพ่อ

ศรีนกรเตา⁵⁵

อภินิหารครั้งที่ 7

ปี พ.ศ. 2484 ทางการได้สำรวจเส้นทางหลวงจากโกราช พิมาย พยัคฆ์ภูมิพิสัย ยโสธร บุกดาหาร และต่อมายี พ.ศ. 2517 ได้งบประมาณสร้างถนนจากอำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย ผ่านบ้านเมืองเตา ผู้รับเหมาสร้างทาง รถชนหินจากแหล่งสัมปทานได้ชนผ่านหน้าศาลาเจ้าพ่อ โดยมิได้บอกกล่าวรถก็ค่าว่าทึ้ง ๆ ที่เป็นถนนเรียบ ต่อมามีการขอมาแล้วการทำงานก็ดำเนินไปโดยความปลดภัย⁵⁶

อภินิหารครั้งที่ 8

ปี พ.ศ. 2530 งานบุญบังไฟ จุดบังไฟของอาจารย์สิงห์ ตอนลงปรากฎว่า ตอกลงตรงกลาง ห้างจากค้างประมาณ 20 เมตร ดินแยกเป็นวงกลมประมาณ 3 วา แต่ผู้ชุมไม่ได้รับอันตราย เชื่อกันว่าเจ้าพ่อศรีนกรเตาคุ้มครอง⁵⁷

นอกจากอภินิหารที่เกิดขึ้นแล้วยังมีเรื่องราวที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับเจ้าพ่อศรีนกรเตา จากเหตุการณ์ที่นายส่อง ดาวารณ์ได้บ่นขอให้ลูกสาวสอบเรียนต่อ ได้แต่ยังไม่ถึงวันแก่บัน ปรากฎว่า วัวที่เลี้ยงไว้ในคอกกระโดดเด่นคล้าย ๆ กับกลัวอะไรสักอย่างในพุ่มไม้⁵⁸

⁵⁵ จง บุราณรย. อายุ 89 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายสุทธินันท์ เสนารินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, วันที่ 14 ตุลาคม 2552.

⁵⁶ จิราธุช แสงณี. อายุ 51 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นางสาวจุฬารัตน์ พรดอนก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, วันที่ 14 ตุลาคม 2552.

⁵⁷ สา แก้วประเสริฐ. อายุ 66 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายสุทธินันท์ เสนารินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, วันที่ 14 ตุลาคม 2552.

เหตุการณ์จากนางเจริญศรี ชินรัตน์ ครูโรงเรียนบ้านเมืองเตา เมื่อปี พ.ศ. 2524 ได้พา นักเรียนทำความสะอาด ผาบยะหลังโรงเรียนซึ่งติดกับศาลาเจ้าพ่อศรีนครเตา บังเอิญเจอเต่าหนี ไฟ วิ่งออกมายังจังหวัดที่ติดกับบ้านพักครู พอดีเวลากลางคืนขณะอนครริ่งหลับครึ่งตื้น ได้มองเห็นคนขี่ช้างถือดามเล่นโตามีผ้าสีแดงคาดหัวมาทำลายดอกไม้ที่ปลูกเอาไว้เชิงบันได้ลูก ขึ้นมาดู 2 ครั้งก็ไม่เห็นมีอะไร จึงเล่าให้สามีฟังแต่ก็ไม่ได้ฟังอะไร ได้แต่ยกมือไหว้และกล่าวว่า อย่ามารบกวนลูกหลานเลยพรุ่งนี้จะเอาไปปล่อยแต่เช้าหรอกในคืนนั้นอนไม่หลับทั้งคืน รุ่ง เช้าจึงได้นำเต้าไปปล่อยที่หนองบัวเรณศาลาเจ้าพ่อจากนั้นเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็เป็นปกติ⁵⁹

อีกเหตุการณ์หนึ่งตอนไปเก็บเห็ดที่ป่าหนองบัวลายโกรราชตั้งแต่เช้ามืด ได้หลงป่า ทางทางออกไม่ได้จันถึงบ่ายจึงยกมือขึ้นหัวแล้วขอให้เจ้าพ่อศรีนครเตา สักครู่เดียวปรากฏว่ารู้ ทิศทาง จึงสามารถเดินออกจากการปักลับถึงบ้านได้⁶⁰

เหตุการณ์จากเด็กชายคงวิทย์ สุวรรณวงศ์ นอนฝันครึ่งหลับครึ่งตื้นตอนใกล้รุ่งเห็น ยาพ่อใหญ่มาหาว่าจะมาบอกเลขแต่ขาดล้ามากพอเห็นโผล่บันไดขึ้นมาหากีสะคุ้งตื้นและร้อง บอกแม่ว่ายาพ่อใหญ่สิบนาบอกเลข เป็นเช่นนี้ติดต่อกัน 2 คืน พอก็นที่ 3 เวลาเดียวกันตื้นจาก ที่นอนวิ่งไปหาคุณแม่ที่ครัวถ่ำให้คุณแม่ฟังว่า ยาพ่อใหญ่มาบอกเลข 515 กับ 45 แต่คุณแม่ก็ ไม่สนใจเชื่อเจ้าจึงไปบอกคุณลุง ฯ ก็ไม่สนใจเช่นเดียวกัน และในวันนั้นเป็นวันหวยออก พอดี ปรากฏว่าลูกทั้งบันและล่าง คือ 515 กับ 45⁶¹

เหตุการณ์จากนายสังด สุวรรณวงศ์ ครูโรงเรียนบ้านเมืองเตา ตอนเช้าวันเสาร์ได้นำ วัวไปปล่อยเลี้ยงไว้ที่สวนตามปกติที่เคยทำเป็นประจำอดีตได้นั่งดื่มเหล้ากับเพื่อนที่บ้านพอดี เที่ยงลูกชายก็จะไปอาวักินน้ำ ปรากฏว่าไม่เห็นวัวจึงวิ่งมาบอกพ่อและได้แยกย้ายกันไปหาที่ สวนและบริเวณบ้านคึ่งเป็นเวลานานพอนั่งกินจึงมีคิดคำแต่ก็ไม่เจอ จึงไปหาหมอส่องบอกว่า วัวไม่หายหรอกเป็นเพราะพากันดื่มเหล้าแล้วไม่เห็นเจ้าพอกอนให้เออเหล้าไปเทลงตรงทางเข้า คอกวัวแล้ว จะเห็นวัวจึงทำตามที่หมอส่องบอกไม่นานลูกชายก็ໄลรัวตัวนั้นมาจึงถูกลูกชายว่า

⁵⁸ วิลาวัลย์ สงคราม. อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นางสาวจุฬารัตน์ พลดอนก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านเลขที่ 20 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, วันที่ 14 ตุลาคม 2552.

⁵⁹ เจริญศรี ชินรัตน์. อายุ 55 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นางสาวจุฬารัตน์ พลดอนก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์ โรงเรียนบ้านเมืองเตา วันที่ 4 มกราคม 2553.

⁶⁰ เจริญศรี ชินรัตน์. อายุ 55 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นางสาวจุฬารัตน์ พลดอนก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์ โรงเรียนบ้านเมืองเตา วันที่ 4 มกราคม 2553.

⁶¹ เสาร์ บุราณรัมย์. อายุ 68 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นางสาวจุฬารัตน์ พลดอนก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม 2552.

เจอก็ที่ไหน ลูกชายบอกว่าเดินไปที่สวนอีกตอนค่ำก็เห็นวัวยืนอยู่ใต้ร่มป่าอยู่ ซึ่งก็เดินผ่านไปผ่านมาตั้งหลายครั้งแต่ก็ไม่เจอ หลังจากนั้นผู้ที่ช่วยตามหา ก็พยายามลับมาตามข่าวที่บ้านหลังจากหาที่ไหนก็ไม่เจอ⁶²

เหตุการณ์จากนั่งวัฒนา นิลโนรี ซึ่งเคยมาอยู่บ้านเมืองเตาไปมีครอบครัวที่จังหวัดสมุทรสาครในช่วงเดินทางได้พบอุบัติเหตุรถชนต์พลิกคว่ำจึงเข้าไปช่วยเหลือประกูว่าพ่อกับแม่เสียชีวิตแต่ลูกชายไม่เป็นอะไรซึ่งที่คอกเด็กนั้นแหวนหรือขลุกเข้าฟองครีนรถเตา ผู้คนจึงเล่าขาน กันว่าบารมีเจ้าพ่อครีนรถเตาคุ้มครองจึงรอดชีวิตมาได้อย่างปาฏิหาริย์⁶³

นอกจากนี้ได้มีเรื่องเล่าในหมู่บ้านหลายเรื่องเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ของเจ้าพ่อครีนรถเตา อาทิ

พ่อใหญ่ส่า อยู่ที่บ้านเมืองเตา ทำถนนใช้ก้อนหินทำถนนผ่านหน้าศาลเจ้าพ่อครีนรถเตาแล้วไปพอดแท้ที่หนองบัวน้อยปลายป่าช่องตัวใหญ่ลูกแหง พ่อใหญ่ส่าจึงลงไปงมจับปลาในแม่น้ำ แต่ก็ จับไม่ได้ ในขณะที่งมปลาอยู่นั้นก็มีลักษณะคล้าย ๆ กับมีคนเอาอะไรมาตีที่ศีรษะของพ่อใหญ่ส่า พ่อใหญ่ส่า จึงขึ้นจากน้ำแล้วมีอาการปวดศีรษะและต่อมมาเสียชีวิต ญาติ ๆ สงสัยจึงไปหาหมอสู่ หมอบอกว่า ญาพ่อใหญ่ (เจ้าพ่อครีนรถเตา) เอาไปเลี้ยงช้าง⁶⁴

เมื่อปี พ.ศ. 2514 ได้มีการสร้างถนนสายพยัคฆ์ – เกษตรวิสัย มีรถนำคันหนึ่งใช้รุดถนนได้พลิกคว่ำตกรอบป่าไปหาหมอกลูก ก็พบว่ามาทำถนนแล้วไม่นอกกล่ำ

เมื่อปี พ.ศ. 2516 ได้มีการสร้างถนน รพช. และพวงถนนไปตั้งแคมป์อยู่ใกล้หอศิลป์ คลองคีนจึงนอนหลับฝันว่าเห็นมือใหญ่ ๆ จะมาฟัดหัวและฝันร้ายทุกคืน จนนอนไม่หลับ⁶⁵

เมื่อปี พ.ศ. 2549 ได้มีการจัดงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลลูกสาวซึ่งไปทำงานที่กรุงเทพฯ ก็กลับมาทำบุญพร้อมปักทางเข้าบ้าน ได้ขึ้นมาเตอร์ไซด์รับจ้างซึ่งผ่านศาลเจ้าพ่อครีนรถเตาพอ

⁶² สา แก้วประเสริฐ. อายุ 68 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายสุทธินันท์ เสนารินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, วันที่ 14 ตุลาคม 2552.

⁶³ สาย รามมะนะ. อายุ 48 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นางสาวจุฬารัตน์ พรดอนก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, วันที่ 14 ตุลาคม 2552.

⁶⁴ สา แก้วประเสริฐ. อายุ 68 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายสุทธินันท์ เสนารินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, วันที่ 14 ตุลาคม 2552.

⁶⁵ วิลาวัลย์ สงคราม. อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นางสาวจุฬารัตน์ พลดอนก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านเลขที่ 20 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, วันที่ 14 ตุลาคม 2552.

ลง จากรถกีมีอาการปวดหลังอย่างรุนแรงจนเดินไม่ได้ญาติ ๆ ก็เลยไปหาหมอสู่ หมออสุ่นอภิวัตร กลับมานากรุงเทพฯ ไม่เคยเอาอะไรไปถ่ายยาฟ้อใหญ่เลยสักครั้งจึงหยิบหยอกเล่นเฉย ๆ⁶⁶

จึงอาจกล่าวได้ว่า ผลงานเจ้าพ่อครินครเตา มีอิทธิพลควบคุมทางสังคมของชุมชน บ้านเมืองเตาและผู้คนที่ใกล้เคียงโดยผ่านความเชื่อ ซึ่งยังเป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ว่าเป็นเรื่องจริง หรือ มีตัวตนจริงหรือไม่ แต่ที่มีวิจัยเห็นว่าไม่ใช่เรื่องไร้สาระแต่เป็นเรื่องที่มีเหตุผลทางด้านจิตใจที่โครงสร้างนบานบานสาลกล่าวแล้วทำให้สบายนิจชื่น เกิดความศรัทธาดังกล่าวที่ว่า “ไม่เชื่อย่่าลบหลู่”

อิทธิพลของความเชื่อครั้งชาเจ้าพ่อครินครเตา

ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของสังคมมนุษย์ที่สืบทอดอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ซึ่งปัญหาที่เกิดเป็นปัญหาที่เกิดจากการดำรงชีวิตประจำวัน บางปัญหาที่เกินขีดความสามารถ ของมนุษย์ที่ไม่สามารถแก้ไขได้ จึงพากันสร้างความเชื่อขึ้นมาซึ่งพลังนั้นเป็นพลังธรรมชาติที่บันดาลให้ปีดอคภัยเมื่อพื้นภัยแล้วก็แสดงความยินดีด้วยการเช่น – ไหว้ บูชา หรือประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อของสังคม⁶⁷

ความเชื่อเป็นการสืบทอดความรู้และประสบการณ์เพื่อแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวันของบรรพบุรุษในชุมชนให้กันรุ่นหลังซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหวาดกลัวของคนในชุมชนที่มีภัยธรรมชาติ พิธีกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นเพราความเชื่อทำให้เกิดเป็นประเพณีที่ปฏิบัติต่อกันมา⁶⁸

ความเชื่อของชุมชนบ้านเมืองเตาเป็นรูปแบบความเชื่อต้านทานเรื่องเล่าสืบท่องกันมา หลายชั่วอายุคนซึ่งเชื่อในเรื่องความเชื่อ เรื่องผีสาหัส เศรษฐีเรื่องเครื่องรางของขลัง ความเชื่อเรื่องค่าอาคမ และเทพมนต์ ความเชื่อเรื่องความผัน ความเชื่อเรื่องถือฤกษ์และลงสังหารณ์ ความเชื่อเรื่องขวัญ ความเชื่อในสิ่งแวดล้อม และปรากฏการณ์ธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องยากลางบ้าน และความเชื่อในลักษณะบุคคล⁶⁹

จากการศึกษาของทีมวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านเมืองเตา มีการนับถือผีควบคู่ไปกับอำนาจหนึ่งอื่นธรรมชาติต่าง ๆ เช่นเดียวกับชาวบ้านต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทั่วไปความ

⁶⁶ จิราภรณ์ แสงมณี. อายุ 51 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นางสาวจุฬารัตน์ พรดอนก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, วันที่ 14 ตุลาคม 2552.

⁶⁷ สัญญา สัญญาวิวัฒน์. “ความเชื่อของมนุษย์”, ร่มพูกน์, 2527, หน้า 15.

⁶⁸ ภารายา กิจสุวรรณ. “คติความเชื่อตึ้งคิ่มของไทย”, วัฒนธรรมไทย, 2526, หน้า 14 – 20.

⁶⁹ วิลาวัลย์ สงคราม. อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นางสาวจุฬารัตน์ พรดอนก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านเลขที่ 20 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

เชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ปรากฏให้เห็นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ประเพณี พิธีกรรม ซึ่งนอกจากจะมีการแบ่งแยกกัน ตามขอบเขตของความเชื่อแล้วในประเพณีและพิธีกรรมยังเป็นการดำเนินอยู่ร่วมกันของความเชื่อ ทั้ง 2 ฝ่าย นอกจากนี้ภายในระบบความเชื่อก็ยังมีความเชื่อมโยงที่โอดค์เด่นซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ร่วมกันของชุมชน คือ ระบบความเชื่อในเจ้าพ่อศรีนกรเตาที่ชาวบ้านเชื่อมาแต่ดั้งเดิม

การศึกษาดำเนินงานเจ้าพ่อศรีนกรเตากับความเชื่อศรีทชาและความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อที่มีอิทธิพลควบคุมทางสังคม วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านเมืองเตาและแผ่ขยายอาณาเขต กว้างขวาง กับชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามลักษณะประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นของผ่านดำเนินงานเจ้าพ่อศรีนกรเตา โดยแบ่งยุคเวลาตามเหตุการณ์ที่เป็นร่องเล่าจากคนในชุมชนซึ่งทีมยุววิจัยได้แบ่งช่วงมิติเวลาออกเป็น 4 ยุค คือ

1. ยุคเล่าขานดำเนินงานเจ้าพ่อฯ ระหว่าง พ.ศ. 2200 – พ.ศ. 2338
2. ยุคสืบสานดำเนินงานเจ้าพ่อฯ ระหว่าง พ.ศ. 2339 – พ.ศ. 2463
3. ยุคแผ่ขยายความเชื่อ ระหว่าง พ.ศ. 2464 – พ.ศ. 2511
4. ยุคพัฒนาการ – ปัจจุบัน ระหว่าง พ.ศ. 2512 – ปัจจุบัน

การแบ่งช่วงมิติเวลาในแต่ละยุคจะไม่เท่ากัน ทีมวิจัยได้ยึดเกณฑ์จากพลังความเชื่อที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและการสร้างศาลเจ้าพ่อฯ พนว่า

1. ยุคเล่าขานดำเนินงานเจ้าพ่อฯ (พ.ศ. 2200 – พ.ศ. 2338)

เป็นช่วงปรากฏข้อมูลในดำเนินการหรือประวัติเจ้าพ่อศรีนกรเตาในช่วงยุคประวัติศาสตร์ถืออาช่วง พ.ศ. 2200 ที่พวงส่วนยอกลุ่มเชียงสีเข้ามาในประเทศไทยหรือเมื่อครั้งจุลศักราช 1121 ปีถ้า เอกศก (พ.ศ. 2302) ในสมัยแผ่นดินของพระเจ้าเอกทัศน์ หรือสมเด็จพระที่นั่งสุริยันรินทร์ แห่งกรุงศรีอยุธยาและมาถึงสุดเมื่อ พ.ศ. 2338 เมื่อเชียงสี หรือเจ้าพ่อศรีนกรเตาเสียชีวิตที่บ้านไพรขลา

จากหลักฐานที่พожะอ้างอิงเชื่อ ได้ว่าเป็นยุคดำเนินงานเจ้าพ่อศรีนกรเตาเป็นยุคประวัติศาสตร์บ้านเมืองเตา เพราะถือว่ายุคนี้สามารถออกเหตุการณ์ต่าง ๆ และเปรียบเทียบ ข้างเคียงกับสิ่งที่พน เป็นหลักฐานโบราณในชุมชนบริเวณเช่น การสร้างคูเมือง การสร้างสร้างน้ำนาดใหญ่ กระดูก ภาชนะดินเผาและเตาหลอมเหล็กโบราณ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านเมืองเตาซึ่งทีมวิจัยศึกษาพบว่า

1. การสร้างเมือง (หัวเมือง) ต่าง ๆ ในพื้นที่บริเวณนี้ เช่น เมืองสาเกตนาคร (เมืองร้อยเอ็ด) เมืองศรีภูมิ (อำเภอสุวรรณภูมิ) เมืองจำปาศรี (อำเภอคุน) เมืองเจี่ย ,

เมืองເສື່ອ , เมืองເຕາ (ອຳເກອພັກມຸນິພິສັຍ) ເມືອງບ້ວ (ອຳເກອເກຍຕະວິສັຍ) ໃນຍຸດທີສາມາຮັດບອກປີ ພ.ສ. ໄດ້ອີກທັງບອກເຫດກາຮັດສຳຄັນແລກປ່ຽນປ່ຽນມືອງຕ່າງ ຈຸນ ໃນການອື່ສານໄດ້⁷⁰

2. ມີກຸ່ມຄົນຫີ້ອໜ້າຕີ (ຫາຕີພັນຫຼຸ) ເຂົ້າມາປັກຫລັກອາສັຍໃນທົ່ວທຸ່ງແກ່ນ້ຳ
ເຊັ່ນ ລາວອື່ສານ , ສ່ວຍ , ແມ່ນ , ຂ່າ , ລະວ້າ , ມອນ , ເຍອ , ໂ້ອງ , ກຸຍ , ຖູໄທ , ຂ້ອ , ລາວພວນ ແລ້ວເພົ່າ
ອື່ນ ຈຸນ ກະຈາຍຍູ້ໃນທີ່ຕ່າງ ຈຸນ ໃນຍຸດທີ່ເລົາຄື່ງກຸ່ມທີ່ເປັນຄົນບ້ານມືອງເຕານັ້ນກີ່ກົດລຸ່ມໜູນ
ຫາຕີສ່ວຍໜີ້ຄື່ອວ່າເປັນກຸ່ມຕົ້ນຕະກຸລຂອງເຈົ້າພ່ອຄຣີນຄຣເຕາ⁷¹

ເຈົ້າພ່ອຄຣີນຄຣເຕາເປັນຫາຕີສ່ວຍທີ່ອພຍພາມາຈາກມືອງອັດປຽບແສນແປ່ກ່ຽວ
ແສນປາງໜີ້ອູ້ທາງຕອນໄດ້ຂອງມືອງຈຳປາສັກທີ່ຕິດກັນຫາຍແດນເບັນເມຣ ເມື່ອກັ້ງເກີດສົງຄຣາມຂ່າ
ຮະແດຣ່ຫີ້ອສົງຄຣາມໃນປະເທດລາວທຳໄໝລາວແຕກອອກເປັນ 3 ຝ່າຍ⁷² ທຳສົງຄຣາມກັນ ມືອງອັດ
ປຽບຂ່າວໜີ້ຜູ້ປົກຄອງກົດລຸ່ມຫລວງແກ່ວັດປ່າໂນນເສີມທີ່ໄດ້ຮັບອຳນາຈາຈາກເຈົ້າສ້ອຍສີ
ສຸນທຽນໜີ້ພູທຽງຈຸງຈາກມືອງວຽງຈັນທີ່ ເຈົ້າພ່ອຄຣີນຄຣເຕາກີ່ກົດບຸກຄົລທີ່ອູ້ໃນກຸ່ມຄົນທີ່ມີ
ຄວາມຮູ້ຄວາມສາມາຮັດໃນການຈັບຊ້າງພະຍາຍາມມີຄາດາອາຄາມໃນກາຣນແລກບັນຊີ້້າງໄດ້ ເມື່ອມີກາຣນັບກັນ
ໄຝຈັບຊ້າງສັ່ງເຂົ້າສູ່ມືອງຫລວງຄົນກຸ່ມນີ້ຈຶ່ງພາກັນໜີ້ອອກຈາກມືອງອັດປຽບແສນແປ່ກ່ຽວໃນ
ເບດປະເທດໄທຢແບບອື່ສານຕອນໄດ້ (ຈັງຫວັດສຸຣິນທີ່ , ສະເກີດແກຍ ແລະ ບຸຮົມຍໍ) ມີນີ້ໃນນີ້ກີ່ອ
ເຊີ່ງລື້ນ (ເຈົ້າພ່ອຄຣີນຄຣເຕາ) ຜົ່ງມີປະວັດວິວເປັນຜູ້ສ້າງບ້ານມືອງເຕາດັ່ງດໍານານຂອງເຈົ້າພ່ອຄຣີນຄຣ
ເຕາທີ່ທີ່ມີວິຈີຍໄດ້ເສັນອໄໄວແລ້ວໃນບທນ້ຳ.

2. ຍຸດສືບສານດໍານານເຈົ້າພ່ອໆາ (ພ.ສ. 2339 – ພ.ສ. 2463)

ໃນຍຸດທີ່ຂາວບ້ານທີ່ໄດ້ຍືນກິດສັບທີ່ອົບນິຫາຮັດງານເຈົ້າພ່ອໆາ ຄວາມສັກດີສີທີ່ຂອງ
ເຈົ້າພ່ອໆາ ທີ່ເລົາຂານສືບຕ່ອກັນມາຈາກຮຸ່ນສູ່ຮຸ່ນກີ່ເກີດພັ້ນຄວາມເຂົ້ອໃນລັກນະເຈົ້າພ່ອຜູ້ຮັກຍາໝູ້ບ້ານ
ດີ້ວ່າເຈົ້າພ່ອຄຣີນຄຣເຕາມີຄວາມສັກດີສີທີ່ແລກ້ອີເປັນບຽບນຸ່ມຸຍຜູ້ກ່ອຕັ້ງບ້ານມືອງໃນສູານະພື້ປົາ
ອັນເປັນທີ່ເຄາຮພແລກເປັນທີ່ພື້ນພົງສູງສຸດໃນຮະບົບຄວາມເຂົ້ອນໜີ້⁷³

ຄວາມເຂົ້ອໃນຍຸດທີ່ຈະມີອູ້ຄົພາກກຸ່ມຄົນສູງອາຍຸຮະດັບຫົວໜ້າຄອບຄັວ ພ່ອບ້ານແມ່ບ້ານ
ແລກຄົນໜຸ່ນສາວ ສ່ວນເຢາວໜ້າຈະຍັງໄມ້ມີສ່ວນຮ່ວມມາກັນນັກ ເພະຍັງເກີດຄວາມກລັວໜີ້ສັດຖານທີ່

⁷⁰ ເຕີມ ວິກາຍີ່ພຈນກິຈ. ປະວັດສັດຕະອິສານ, 2530 , ໜ້າ 101.

⁷¹ ນຸ້ມູ້ທັນ ກມລະແລກຄະນະ. ໂຄຮງການສຶກຍາດໍານານເຈົ້າພ່ອຄຣີນຄຣເຕາແລກພັ້ນຄວາມເຂົ້ອທີ່ມີຄົດຕ່ອກກາຮປ່ຽນແປ່ກ່ຽວ, 2550 ,
ໜ້າ 53.

⁷² ລາວເນື່ອມື້ອ່າງພະບາງ ລາວກາງນີ້ວຽງຈັນທີ່ ລາວໄດ້ມີຈຳປາສັກ ເປັນສູນຍົກຄາງ.

⁷³ ອານວິສີ ເຄີຍດາວັນ. ເຈົ້າພ່ອຄຣີນຄຣເຕາ : ນທບານແລກຄວາມສຳຄັນຂອງການນັບອື່ນປິດຕະວັນອອກເຈິຍເຫັນກີ່ກົດລຸ່ມໜູນ
ມືອງເຕາ ດໍານານມືອງເຕາ ອຳເກອພັກມຸນິພິສັຍ ຈັງຫວັດມາສາຮາຄານ, ໜ້າ 100.

ต่าง ๆ ช่วงนั้นยังเป็นป่าดงทึบ อีกทั้งเยาวชนยังไม่ค่อยมีบินทางทางสังคมมากนักส่วนมากจะเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่⁷⁴

วิถีปฏิบัติและการดำรงชีวิตประจำวันที่มีต่อเจ้าพ่อฯ ยังมีความคู่กับความเชื่อเรื่อง ผี สายเทวดาซึ่งผีมีบินทางในการให้ประโภชน์ต่อครอบครัวได้แก่ผีบ้านผีเรือน ผีไร่ผีนา ผีป่าผีภู คือผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วลุกหลานอัญเชิญให้สติดที่บ้านหรือวัดเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ความคุ้มครอง วัว ควาย และข้าวกล้าในนา ส่วนผีปู่ตา ผีพ่อ ผีอารักษ์หลักเมือง ผีแฉนเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติตามความเชื่อของชาวอีสานสติบันสรรค์ สามารถให้ดีให้ร้ายแก่มนุษย์ได้โดยอาจจะบันดาลให้ฝนแล้ง หรือเกิดโรคภัยไข้เจ็บกับมนุษย์หากไม่พ่อใจจึงต้องมีพิธีกรรม เช่น บวงสรวงบูชาเพื่อสวัสดิมงคลแก่ต้นและชุมชน

ผีปู่ตาเป็นผีที่พิทักษ์หมู่บ้านสติอยู่ที่หอปู่ตาในป่าไม้ใหญ่ใกล้ ๆ หมู่บ้านมีหน้าที่คุยคุ้มครองผู้ปฏิบัติตามกฎหมายของสังคมและลงโทษผู้ละเมิดจริยศรัมเพื่อเป็นการสัมภាយของที่มีวิจัยพบว่า

ในยุคนี้ความเชื่อเรื่องอิทธิพลของเจ้าพ่อฯ ต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ไม่ได้ขาดตัดไม่ในบริเวณปู่ตา เพราะมีความเชื่อว่าถ้าได้ตัดไม้เจ้าพ่อฯ จะต้องลงโทษ จะต้องมีอันเป็นไปบางราย ถึงขั้นเสียชีวิต⁷⁵ ชุมชนบ้านเมืองเดาข้างเชื่อว่า พิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะพิธีกรรมต้องมีความเชื่อความศรัทธาเป็นพื้นฐาน การกระทำพิธีกรรมคือวิธีการหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมายเพื่อให้ได้ชั่งสิ่งที่ต้องการ เช่นเดียวกับการไหว้เจ้าพ่อฯ ในบริเวณดอนปู่ตาซึ่งเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์และชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกันจากป่าเป็นแหล่งอาหารในการดำรงชีวิตประจำวัน ส่วนด้านการทำพิธีกรรมโดยความเชื่อในเจ้าพ่อฯ มีพิธีเลี้ยงตาปีและพิธีอื่น ๆ โดยผ่านผู้เฒ่าฯ ซึ่งได้แก่ผู้เฒ่าผู้แก่ที่คนในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือ เพราะเคยทำคุณงามความดีให้แก่หมู่บ้าน มีหน้าที่ในการจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ผีปู่ตา ผีตาแสก ผีภูมิบ้าน เลี้ยงเจ้าพ่อต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันนี้ได้แก่ นายเสาร์ บุราณรัมย์ สืบทอดจากนายสังค์ บุราณรัมย์ ผู้เป็นบิดามานาน นับ 20 ปีแล้ว จนถึงปัจจุบัน นายเสาร์ มีอำนาจทางพิธีกรรมค่อนข้างมาก ไม่มีไกรกล้าพุดจากล่วงเกิน เพราะนายเสาร์จะอยู่ช่วยเหลือคนที่มีปัญหา

⁷⁴ จง บุราณรัมย์. อายุ 89 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายสุทธินันท์ เสนารินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพอขักนภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

⁷⁵ เสาร์ บุราณรัมย์. อายุ 68 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นางสาวจุฑารัตน์ พรดอนก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพอขักนภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

เรื่องพิธีกรรมอยู่่เสนอ การสืบทอดอำนาจ ทางพิธีกรรมส่วนใหญ่จะอยู่ที่部落บุราณรัมย์ จนถึงปัจจุบัน⁷⁶

3. ყุคแผ่ขยายความเชื่อ (ระหว่าง พ.ศ. 2464 – พ.ศ. 2511)

เป็นყุคที่ชาวบ้านกึ่งให้ความเคารพนับถือเจ้าพ่อฯ เมื่อตนเดินและเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และได้ขยายออกไปยังชนชนรอบนอก หมู่บ้านใดก็เคยเนื่องจากมีการบอกเล่าสืบท่องกันไป ทางระบบเครือญาติและคนในหมู่บ้านอื่น ได้มีประسابพห์เห็นด้วยตนเองจึงเล่นออกต่อ กันไป นอกจากผู้คนจะนับถือเพิ่มมากขึ้นแล้วพบว่าบั้นนี้การตั้งศาลเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนเจ้าพ่อฯ อีก ด้วย จากการศึกษาที่มีวิจัยพบว่าในช่วงนี้ บ้านเมืองเตาอยู่ในยุคสร้างบ้านแปลงเมือง มีเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น คือ

สืบเนื่องจากปี พ.ศ. 2460 ที่ชุมชนบ้านเมืองเตาได้พากันก่อสร้างวัดทุ่งเมืองสร้างหรือ วัดทุ่งเมืองเตาจากแรงศรัทธาและความร่วมมือของชาวบ้านที่จะช่วยกันทำการที่จะพัฒนาด้าน การศึกษาซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญที่จะช่วยพัฒนาคนให้เป็นกำลังสำคัญ โรงเรียนวัดบ้านเมืองเตา จึงก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2464 เป็นโรงเรียนประชานาถแห่งที่ 2 ของจังหวัดเชียงใหม่ ถัดจากโรงเรียนบ้านปะหาน⁷⁷ มาให้ลูกหลานได้มีโอกาสทางการศึกษารับการแพร่กระจาย ของวัฒนธรรมเมืองทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพชุมชนและวิถีชีวิตร่วมกัน ทั้ง ผลกระทบด้านความคิดและค่านิยมโดยทั่วไปของชาวบ้านซึ่งแบ่งออกได้ 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มที่มีความเชื่อคงอยู่อย่างหนึ่งเนี่ยวนั่นเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อศรีนราเตาอันจะพบได้จากการประกอบพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุและอยู่ในวัย กลางคนขึ้นไป

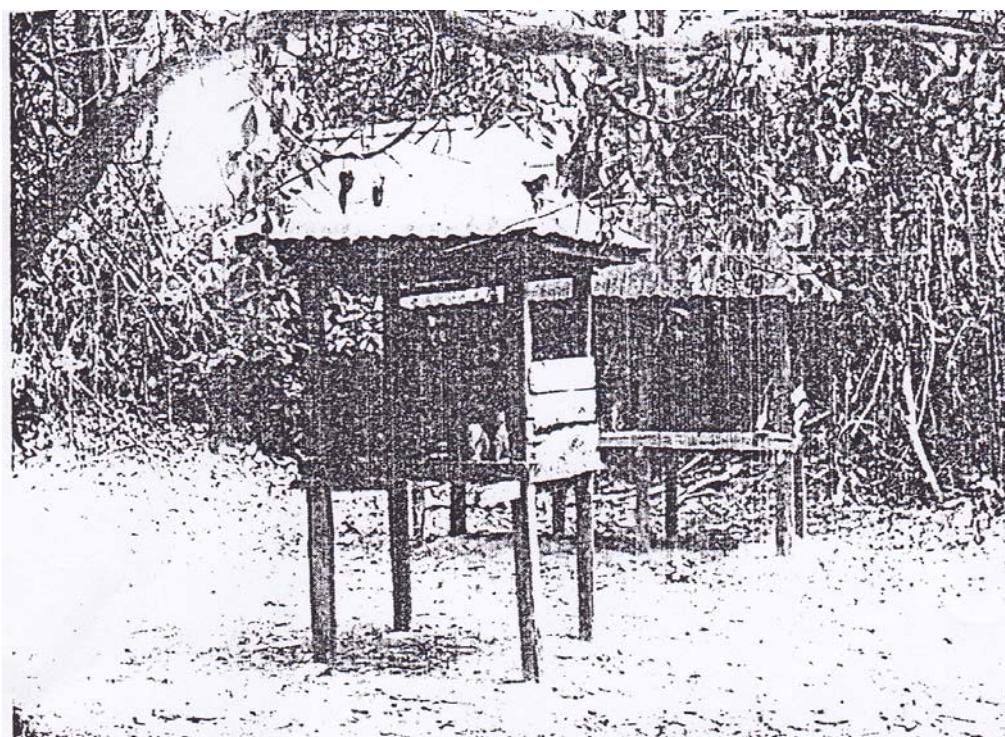
2. กลุ่มที่คลายความยึดมั่นต่อความเชื่อจากการไม่ค่อยนิยมเข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม ในกลุ่มของวัยหนุ่มสาววัยนับได้ว่าเป็นความขัดแย้งในแง่ความคิดของกลุ่มคนซึ่ง ต่างกันด้วยวัยและประสบการณ์การเรียนรู้ การเติบโตมาในท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มีการ ผสมผสานกับวัฒนธรรมเมืองซึ่งเปิดโอกาสได้พบเห็นสิ่งใหม่ๆ ที่หลากหลายไปจาก วัฒนธรรมพื้นบ้านแต่เดิมความเชื่อในเจ้าพ่อศรีนราเตาจึงคลายความยึดมั่นลงในหมู่คนกลุ่มนี้ อย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตาม การไม่เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมก็มิได้หมายความว่าพวก

⁷⁶ เคน พรเสนอ. อายุ 77 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายสุทธินันท์ เสนารินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 12 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์มณฑลพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

⁷⁷ สา แก้วประเสริฐ. อายุ 68 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายสุทธินันท์ เสนารินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์มณฑลพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

เข้าจะดูหมื่นในความเชื่ออันเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเองแต่อย่างใด โดยเฉพาะเจ้าพ่อศรีนกรเตาบังคงอยู่ในสำนึกร่วมและนับถือสร้างความผูกพันเช่นเดิม

มีการตั้งหอศาลาของเจ้าพ่อฯ ไว้เป็นที่เอกสารพูชาตลอดจนเป็นที่ประกอบพิธีกรรมเดิมตั้งอยู่ที่ดอนปู่ตาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้านเมืองเตา ประมาณ 200 เมตร ไม่ไกลจากปี划ร้าง แต่เดิมเป็นศาลาไม้ ชาวบ้านเรียกว่า “ดอนอก”

ภาพประกอบ 1 : ศาลาเจ้าพ่อศรีนกรเตาหลังเก่าที่บริเวณดอนปู่ตาหรือดอนนอก

ที่มาของภาพ : อมาราสี เถียรภาวร. เจ้าพ่อศรีนกรเตาฯ , 2532 , หน้า 157.

การตั้งศาลาเจ้าพ่อศรีนกรเตาศาลาแรก จากการสัมภาษณ์มีที่มาของการตั้งศาลาเหมือนกับ ศาลาของพี่ปู่ตาทั่วๆ ไปคือทำด้วยไม้แต่ที่บ้านเมืองเตาจะเป็นลักษณะเสาลีตัน (บางแห่งจะเป็นเสาตันเดียว) หลังคามุงด้วยไม้ ในยุคนั้นคนเริ่มนิยมไปไหว้และบ้าเพิ่มขึ้น⁷⁸ ความเชื่อในบริเวณที่ตั้งหอศาลมีบังคับเชื่อว่าเป็นที่เจ้าพ่อรักษาอยู่ ถ้าผู้ใดล่วงละเมิดหรือบุกรุกเข้าไป

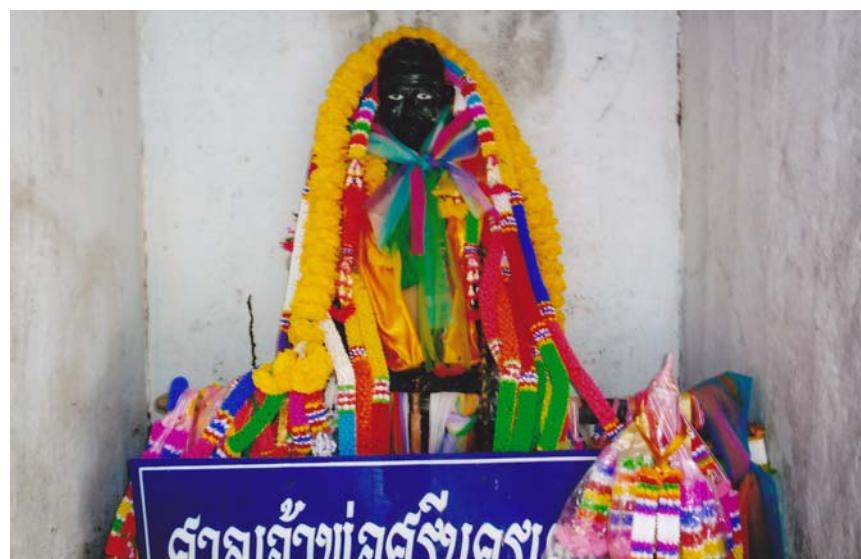
⁷⁸ เสาร์ บุราณรัมย์. อายุ 68 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นางสาวจุฬารัตน์ พรดอนก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

จับจ้องทำผลประโภชน์ส่วนตนหรือไปตัดไม้ในบริเวณนั้น โดยอาจจะนำมาใช้ในการสร้างที่พักอาศัย ก็จะถูกเจ้าฟ้องโภชน์ให้เงินป่วยหรืออาจจะถึงตายก็มี⁷⁹

จึงนับได้ว่าเป็นอิทธิพลความเชื่อต่อเจ้าฟ่อฯ เป็นการช่วยรักษาความสมดุลในให้ผู้ใดตักแตงผลประโภชน์ในที่สาธารณะ ซึ่งอาจจะสร้างความขัดแย้งในสังคมขึ้นได้และยังช่วยคงสภาพความเป็นป่า

4. ยุคพัฒนาการ – ปัจจุบัน (พ.ศ. 2512 – ปัจจุบัน)

ความเชื่อในยุคนี้มีความเจริญต่างๆ เข้ามาในชุมชน เช่น ด้านการศึกษาด้านเทคโนโลยี หน่วยงานราชการเข้าสู่ชุมชน ทำให้ความเชื่อเปลี่ยนไปเนื่องจากคนได้รับการศึกษามากขึ้นทำให้มีความคิดเปลี่ยนไป การหาประโภชน์จากป่าชุมชนก็ลดน้อยลง เนื่องจาก ป่าถูกทำลายไปพร้อมความเจริญ สิ่งอำนวยความสะดวกทั้งเครื่องอุปโภค บริโภค ซึ่งทีมวิจัย ได้แบ่งนิติเวลาของยุคนี้จากการย้ายศาลาเจ้าฟ่อฯ จากดอนป่าต้ามาที่ดอนหอปัจจุบัน พร้อมกับสร้างโรงเรียนบ้านเมืองเตาในปี พ.ศ. 2512 ซึ่งเดิมบริเวณดังกล่าวเป็นป่าทึบมีต้นไม้หนาติดกัน จึงไม่มีครกถ้าเดินเข้าไป ศาลาใหม่นี้สร้างที่บริเวณดอนหอ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “หอใน” ก่อด้วยปูนและปูนรูปเจ้าฟ่อศรีนกรเตาในท่าประทับนั่ง บริเวณนี้เดิมก็เป็นที่ตั้งของศาลาของเจ้าฟ่อต่างๆ ซึ่งถือเป็นบริวารโดยสร้างแต่เก่าก่อนอยู่แล้วด้วย

ภาพประกอบ 2 : รูปปั้นเจ้าฟ่อศรีนกรเตา

⁷⁹ สา แก้วประเสริฐ. อายุ 68 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายสุทธินันท์ เสนารินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัก晨ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้ร่วมกันทำพิธีอัญเชิญดวงพระวิญญาณของเจ้าพ่อศรีนกรเตา มาจากศาลเก่าบริเวณดอนตาپู่ให้มาประทับอยู่ที่ศาลหลังใหม่นี้ด้วย ซึ่งอย่างไรก็ดีชาวบ้าน ส่วนใหญ่ยังคงความเชื่อว่าเจ้าพ่อศรีนกรเตาบังคงประทับอยู่ที่ศาลเดิมพร้อมกันนี้ยังได้เดินทางไปฯมาฯ เพื่อประทับอยู่ที่ศาลหลังใหม่นี้ด้วย⁸⁰

ภาพประกอบ 3 : หอศาลเจ้าพ่อต่างๆ ในบริเวณดอนหอ
ที่มาของภาพ : อมาราสี เถียรดาวย. เจ้าพ่อศรีนกรเตาฯ. หน้า 161.

ภาพประกอบ 4 : ศาลเจ้าพ่อศรีนกรเตาหลังใหม่บริเวณดอนหอ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2542 ได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเตา สร้างถนนเข้าไปป้องหอศาลาและซ่อมแซมหลังคาที่ชำรุด

ปี พ.ศ. 2548 สถาปัตยกรรมค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเตา จัดสรรงบประมาณสร้างหลังคาในบริเวณศาลาเจ้าพ่อฯ เพื่อใช้ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ

ภาพประกอบ ๕ : สถานที่ทำกิจกรรมบริเวณศาลาเจ้าพ่อศรีนครเตา

ปี พ.ศ. 2550 ได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเตา จำนวน 50,000 บาท จัดทำหุ่นปั้นช้าง จัดซื้อเสาน้ำปูจำนวน 350 ตัน พร้อมกับลวดหนาม 66 ม้วน และอุปกรณ์อื่น ๆ ทำการล้อมรั้วรอบบริเวณศาลาเจ้าพ่อศรีนครเตา

ภาพประกอบ 6 : รูปปั้นช้างหน้าศาลเจ้าพ่อศรีนกรเตา

ในปี พ.ศ. 2512 ได้จัดงานประเพณีคลองศาลเจ้าพ่อศรีนกรเตาในเดือน 4 ทุกปี ภายในหมู่บ้านได้จัดให้มีงานคลองศาลเจ้าพ่อศรีนกรเตาที่บริเวณดอนหออิกทึ้งเป็นการคลองอาคารเรียนใหม่ที่ข้ายาวเรียงจากวัดบ้านเมืองเตาโดยคลองสร้างบันที่ดินสาธารณะประโภชน์ บริเวณดอนหอซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นบริเวณที่อยู่ในเขตรักษาของเจ้าพ่อศรีนกรเตาซึ่งถือว่าเป็นใหญ่ปักกรองรักษาบ้านเมืองเตา ดังนั้นจึงได้มีการเข้าทรงโดยใช้นางเทียนเพื่อขออนุญาตจากเจ้าพ่อฯ ก่อน ซึ่งเจ้าพ่อฯ ก็ได้ตกลงอนุญาตให้สร้างได้

งานคลองศาลฯ เดิมจะจัด 3 วัน 3 คืน ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในปีนั้น ๆ โดยในเข้าวันแรกของงานชาวบ้านและนางเทียนของเจ้าพ่อทุกองค์จะไปที่หอศาลาเพื่อจุดธูปเทียนบนอกกล่าวเจ้าพ่อฯ จากนั้นตลอดที่มีการจัดงานก็จะมีมหรสพสมโภชน์ ได้แก่ หมอดำ คุณตรี ภพยนตร์ ชกมวย หรือในสมัยแรกเริ่มก็มีจำบะ แสดงให้ชมด้วย⁸¹ รุ่งเช้าวันที่ 4 จะมีการทำบุญ ตักบาตรร่วมกันที่หน้าหอศาลเจ้าพ่อศรีนกรเตาและอธิษฐานเรียกเจ้าพ่อต่าง ๆ มา กินอาหารร่วมกันโดยพระสงฆ์จะถวายอาหารที่บริเวณหน้าหอศาลเจ้าพ่อศรีนกรเตาเป็นการเสร็จสิ้นงานคลองศาล

⁸¹ พรหมา จำปาทอง และ สมพงษ์ อามากิจ. โครงการศึกษาดำเนินงานเจ้าพ่อศรีนกรเตาฯ. 2550, หน้า 165.

จึงอาจกล่าวได้ว่า การย้ายหอศอล การปั้นรูปเหมือนเจ้าพ่อฯ ตลอดงานจัดงานฉลองคลอง คลาฯ เป็นการแพร่กระจายประชาสัมพันธ์แก่คนในห้องถินอื่น ๆ ได้มาที่บวงนและถือโอกาส มากทราบให้ไว้ก็ทั้งที่มีวิจัยพบว่า ชาวบ้านที่เป็นคณะกรรมการจัดงานได้จัดทำหรือบูรณะเจ้าพ่อ ศรี นครเตาให้ผู้คนได้บูชาห้อยคอไว้เป็นสิริมงคลซึ่งถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ดังที่มีวิจัยได้กล่าวไว้ แล้วในบทที่ 3

พิธีกรรมของชุมชนเมืองเตาที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อศรีนครเตา

การศึกษาพิธีกรรมของที่มีวิจัยพบว่า

พิธีกรรมที่ทำกันอยู่ในชุมชนสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้มีอยู่ 2 ส่วนคือ พิธีกรรมทั่วไป และพิธีกรรมเฉพาะ ดังนี้รายละเอียด ดังนี้

1. พิธีกรรมทั่วไป คือ พิธีกรรมที่ทำเกี่ยวกับความเชื่อทั่วไปหรือบางที่อาจเรียกว่า พิธีกรรมองค์รวม ความเชื่อทั่วไป เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี 12 เดือน ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการเกิด การตาย ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน ความเชื่อ เรื่องผีต่าง ๆ และความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมทั่วไปของคนอีสาน

2. พิธีกรรมเฉพาะ หมายถึง พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อในเจ้าพ่อศรีนครเตา และพิธี ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อศรีนครเตายังแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

2.1 พิธีกรรมส่วนรวม หรือพิธีกรรมองค์รวม

เป็นพิธีกรรมที่ทำเพื่อประโภชน์ส่วนรวมจะทำเพื่อคนส่วนมากทุก คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริจากทรัพย์สินและสิ่งของ ส่วนร่วมในการใช้แรงงาน ส่วน ร่วมในการรับผิดชอบร่วมกัน

พิธีกรรมแบบส่วนรวมที่ทำเกี่ยวกับความเชื่อในเจ้าพ่อศรีนครเตา ได้แก่ พิธีเลี้ยงยี่ เลี้ยงเจียง พิธีเลี้ยงปี

งานฉลองคลองเจ้าพ่อศรีนครเตา

อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมหรือการเลี้ยงเจ้าพ่อฯ ได้แก่

1. คน คือผู้ทำพิธี เช่น เผ่าเจ้า นางเทียน

ภาพประกอบ 7 : นายสาร์ บุราณรัมย์ (ເຄົ່າຈຳຄນປັງຈຸບັນ)

ภาพประกอบ 8 : นางสาว รำณะ (นางທີ່ຍືນຄນປັງຈຸບັນ ມີເຊື້ອສາຍຂອງເຈົ້າພ່ອາ ທາງແມ່)

2. เครื่องเสพงัน (คนตวี) ປີ່ ທອ ພິມ ກລອງ ຂົງ ກັບ ຜ້ອງສະໄນ
3. เครื่องถวาย ເຊັ່ນ ພືອນຮໍາ ອ້ອງເພັງ ເສື້ອັ້ນ ທ້າວໜູ ສາລ ພວນມາລໍຍ ແກ້ວແຫວນ ອື່ນ ຈ
4. ອາຫາຣ ເຊັ່ນ ອາຫາຣຄວາ ອວນ ຜລໄມ້ ນໍ້າວນ
5. เครื่องคงของເມາ ເຊັ່ນ ເຫລັ້າ ເນີຍີ
6. เครื่องເຊັ່ນໄໝວ້ ເຊັ່ນ ພມາກພຸລູ ດອກໄນ້ ຫຼຸປະເທິນ ບຸ້ຮີ
7. ອາຫາຣພິເສຍ ມີ ກະຕ່າຍ (ກະຕ່າຍປ່າ) ເຕຳ

พิธีกรรมการเลี้ยงยี่ เลี้ยงเจียง (เลี้ยงเดือน 3)

เป็นพิธีกรรมเลี้ยงฉลองหรือเลี้ยงตอบแทนบุญคุณที่เจ้าพ่อฯ ได้ดูแลปกป้องรักษาชาวบ้าน ในรอบปีที่ผ่านมาที่ได้บันดาลให้ฝนฟ้าตกถูกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าอุดมสมบูรณ์ ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีสิ่งชั่วร้ายมากล้ำกลาย ลูกหลานอยู่ดีมีแรง⁸²

ส่วนการเลี้ยงยี่ คือ เลี้ยงตามชื่อของเดือนที่เลี้ยง เช่น ยี่ หมายถึง สอง เจียง หมายถึง สาม ดังนั้นจึงตรงกับช่วงเวลาที่จัดเลี้ยงคือช่วงเดือนสองครบเดือนสาม วันเวลาที่จัด ต้องเป็น วันพุธแรกของเดือนสาม ข้างขึ้นตรงกับวันที่ 3 ค่ำ เดือน 3 จะดีมาก⁸³

อีกความหมายหนึ่งเจียง (จีง) ภาษาเยอหรือส่วยหรือกุยหลายถึงช้าง ดังนั้น ตามความหมายนี้เลี้ยงเจียงก็หมายถึงเลี้ยงช้างชิงก์จะตรงกับตำนานเจ้าพ่อศรีนกรเตาเมีช้างเป็นสัญลักษณ์ เพราะเจ้าพ่อศรีนกรเตาเป็นคนที่ชอบเลี้ยงช้างหรือมีความสามารถในการจับช้างนั่นเอง⁸⁴

พิธีเลี้ยงปีศาจเจ้าพ่อศรีนกรเตา (เดือน 6)

เป็นงานประเพณีสำคัญประจำปีและจัดเป็นงานใหญ่กว่าในเดือน 3 โดยถือเป็นงานเลี้ยง เจ้าพ่อฯ ซึ่งเป็นผู้คุ้มครองบ้านเมืองรวมทั้งเจ้าพ่อองค์อื่น ๆ ที่มีอิทธิพลในหมู่บ้านก่อนที่ชาวบ้าน จะเริ่มลงมือทำงาน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและบ้านเมืองคล้าย ๆ กับพิธีเลี้ยงปีศาจที่นิยมทำกันเป็นประเพณีบุญเดือน 6 ของหมู่บ้านทั่ว ๆ ไป ในภาคตะวันออกเลี้ยงหนึ่ง ด้วยชาวบ้านเมืองเตาบันถือกันว่า เจ้าพ่อศรีนกรเตาก็เปรียบเสมือนปีศาจของพากษา

การประกอบพิธีกรรมจะต้องทำพิธีกันในวันพุธซึ่งถือเป็นวันเลี้ยงผีโดยจะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ จะกระทำพิธีที่ศาลาเจ้าพ่อฯ ทั้ง 2 แห่ง (ดอนปู่ตาและดอนหอ)

พิธีเลี้ยงปีจะมีการเตรียมอาหารพิเศษสำหรับนางเที่ยมเจ้าพ่อต่าง ๆ โดยเฉพาะนางเที่ยมเจ้าพ่อศรีนกรเตา คือลาบกระต่ายป่า ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นอาหารโปรดของเจ้าพ่อฯ การหาระต่ายป่าจะต้องออกไปหาจับตามป่า แต่ปัจจุบันป่าไม้ถูกทำลายกระต่ายป่าเกือบหมดมากจึงนับเป็นปัญหา ไม่น้อยแต่ทุกปีชาวบ้านก็จะพยายามหาให้ได้ในแบบจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์

⁸² เคน พรเสนา. อายุ 77 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายสุทธินันท์ เสนารินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 12 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยักคุณพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

⁸³ สาย รามณะ. อายุ 48 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นางสาวจุฬารัตน์ พรคงก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 49 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยักคุณพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

⁸⁴ วิลาลักษ์ สงคราม. อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นางสาวจุฬารัตน์ พรคงก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านเลขที่ 20 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยักคุณพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

และนกรราชสีมา กระต่ายป่าและเต่าจะต้องนำมาให้พ่อจ้า (แม่จ้า) เป็นผู้ดูแลสำหรับเลี้ยง เหล่านางเที่ยมของเจ้าพ่อ องค์ต่าง ๆ⁸⁵

ชาวบ้านสมัยก่อนเล่าว่า มีครั้งหนึ่งเจ้าพ่อศรีนครเตาไปเข้าฟันนางเที่ยมบอกว่า “สูเลี้ยงที่ไรก์น้ำแต่อาหารเดิม ๆ มาเลี้ยงกู อาหารอีกอย่างที่ขาดคืออาหารกระต่ายป่ากูอยากกิน” ถ้าหากกระต่ายบ้านมาเลี้ยงเจ้าพ่อฯ จะไม่กิน และจะถูกกลงโทษ เช่น ครั้งหนึ่งคณะหากระต่าย นำทีมโดยกำนันประวัติ ประทุมทอง หากระต่ายป่าไม่ได้ก็หากกระต่ายบ้านมาเลี้ยงแทนพอ ทำอาหารเสร็จนำเข้าสู่พิธี นางเที่ยมรู้จึงออกปากว่า “นี่ไม่ใช่กระต่ายป่ามันเป็นกระต่ายเลี้ยง เดียวกูจะเอามีงไปเลี้ยงช้าง กำนันกลัวมากเลยไปขอมาต่อหนังเที่ยม⁸⁶

ปัจจุบันการหากระต่ายป่าหาไม่ค่อยได้อีกแล้วสะท้อนให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลง ด้านทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอีกด้วย

จึงอาจกล่าวได้ว่าพิธีเลี้ยงศาลเจ้าพ่อศรีนครเตาในเดือน 3 และเดือน 6 ถือได้ว่าเป็น ประเพณีประจำปีที่สำคัญอีกทั้งมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับสภาพการดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็น อย่างมาก เป็นศูนย์รวมของความสามัคคีเป็นหนึ่งใจเดียวทำให้ชุมชนเข้มแข็งแม้ว่าปัจจุบัน การประกอบพิธีกรรมเหล่านี้จะไม่ค่อยได้รับความสนใจจากกลุ่มคนหนุ่มคนสาว แต่ในกลุ่ม ผู้สูงอายุหรือวัยกลางคนที่ยังคงมีความผูกพันอยู่กับระบบความเชื่อและพิธีกรรมก็ถือเป็นกลุ่ม คนที่มีสถานภาพสามัคัญในสังคมที่ทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมยังคงมีความหมายและบทบาท ต่อสังคมต่อไป

2.1 พิธีกรรมส่วนบุคคล

คือพิธีกรรมที่ทำในกลุ่มเล็ก ๆ หรือทำคนเดียว เช่น วิชิบ้า เป็นการบูก กล่าวหรือการให้คำมั่นสัญญาว่าจะให้อะไรหรือที่เรียกกันว่าสินบน การบ้าจะให้กันหลาย ๆ กรณี แล้วแต่คนที่บ้าต้องการอย่างให้เกิดอะไรอย่างไรในปัจจุบันนี้การบ้ายังคงสืบทอดและคง ในหมู่บ้านหรือ ต่างถิ่นที่นับถือเจ้าพ่อศรีนครเตาต่างก็ต้องพึ่งพาในโอกาสต่าง ๆ ใน ชีวิตประจำวัน ได้แก่

⁸⁵ สา แก้วประเสริฐ. อายุ 68 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายสุทธินันท์ เสนารินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

⁸⁶ สาย รามมะนะ. อายุ 48 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นางสาวจุฑารัตน์ พรคงก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 49 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

1. การเกณฑ์ทหาร

ในช่วงเกณฑ์ทหารจะมีพ่อแม่ของลูก ๆ หลายท่านที่ไม่ต้องการให้ลูก ไปเป็นทหาร เพราะกลัวลูกจะลำบาก กลัวจะไปรบอาจเกิดอันตรายได้ เพราะแต่ละครอบครัวมีสถานะไม่เหมือนกันหรือบางครั้งภารยาที่พึงแต่งงานใหม่ ๆ ด้วยสามีจะเข้าสู่การเกณฑ์ทหาร ภารยาจึงไม่อยากให้สามีต้องจากไป ภารยาจึงต้องไปบ้ำ การบ้ำจะต้องบ้ำกับสถานที่ที่ตัวเองเห็นหรือเชื่อว่าสักดิสิทธิ์

วิธีบ้ำ ต้องนำดอกไม้ ธูปเทียนหรือเรียกว่า ขันห้า (หมายถือคำ ยาสีกอก) พ้อไปลึ่ง หอศาลา ก็จะจุดธูปเทียนขึ้นแล้วบอกกล่าวว่าอยากรักให้เกิดเป็นอะไร อย่างไร กรณีการเกณฑ์ทหาร เช่น

“สามาดีอ ลูก พ่อ สามี ของผู้บ้ำสีไปเกณฑ์ทหารในมืื่ออื่น มีอื่นอีกนี่ ขออย่าให้ลูกอย่าให้จกได้ใบแดง ถ้าไม่ลูกลูกหลานหรือผู้บ้ำจะนำสิ่งของหรืออาหารหวานความเลี้ยง เช่น เหล่ายา ปลาปิ้ง หัวหมูและข้าวสาลีสูงชายน้ำหรือจะสร้างศาลให้ใหม่” กล่าวเสร็จแล้วนำดอกไม้ ธูปเทียน ขันห้าวางไว้ที่พื้นของสถานที่สักดิสิทธิ์แล้วกีเสร็จพิธี⁸⁷

2. การไปสอบแข่งขัน เช่น สอบเข้าเรียนต่อ สอบเข้ารับราชการในแผนกต่าง ๆ เพื่อให้สอบผ่านสอบได้ให้สมหวังมีงานทำจะทำให้ชีวิตดีขึ้น ดังนั้นจึงต้องมาบ้ำต่อสิ่งสักดิสิทธิ์ วิธีการก็เหมือนกับกรณีที่ 1 ทุกประการ⁸⁸

ในปัจจุบันความเชื่อในเจ้าพ่อศรีนครฯ ที่เกี่ยวข้องกับวิธีชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เมืองเตา จากการศึกษาที่มีวิจัยพบว่า มีคนจากภายนอกบ้านเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะบ้านตามมาอยู่กับคู่สมรสซึ่งเป็นคนภายนอกหมู่บ้าน คนผู้นั้นก็จะต้องบอกกล่าวแก่เจ้าพ่อศรีนครฯ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ปกครองตามความเชื่อให้ท่านได้รับทราบและยอมรับให้เข้ามาอยู่ด้วยโดยจะไปบอกกล่าวที่ศาลหนองกอกจะ ได้ถือว่าเป็นลูกหลานคนหนึ่งของหมู่บ้านเช่นกัน

นอกจากการบ้ำแล้วผู้ที่พอยพ้ายออกจากหมู่บ้านซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการบ้ำตามคู่สมรสเป็นคนนอกหมู่บ้าน ไปก็ยังมีความเชื่อว่าจะต้องบอกกล่าวแก่เจ้าพ่อศรีนครฯ เพื่อให้ท่านได้รับทราบและช่วยคุ้มครองรักษาด้วยเช่นกัน ที่มีวิจัยไปสัมภาษณ์ผู้ที่ไปประกอบอาชีพ

⁸⁷ จิรยุทธ แสงนพ. อายุ 51 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นางสาวจุฬารัตน์ พรคงก่อ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

⁸⁸ เกน พรเสนາ. อายุ 77 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายสุทธินันท์ เสนารินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 12 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2552.

ยังนอกหมู่บ้านและกลับมาเยี่ยมบ้านหน้าเทศกาลต่าง ๆ พบว่า ทุกคนยังคงให้ความนับถือต่อเจ้าพ่อฯ ตลอดแม้กระทั้งบันบานให้ทำมาหากินคล่อง เช่น

นางเพ็ญศรี เพ็งเกา ไปค้าขายที่กรุงเทพฯ กลับมาเกื้อต้องไปขอพรและกราบไหว้ที่หอศล ทุกครั้งจิตใจสงบมีความสุข

นายสนั่น อายากิ ปัจจุบันเป็นพนักงานที่เมืองคุ้งใน ประเทศไทยรัฐอิมิเรตส์ เป็นคนบ้านเมืองเตาโดยกำเนิด เห็นคนในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือเจ้าพ่อฯ มาโดยตลอด เป็นที่พึง ทางใจของคนในหมู่บ้าน ก่อนไปทำงานเมืองนอกก็ได้บันและสมหวังดังที่ขอไว้ทุกประการในเรื่องหน้าที่การงานและความปลดภัยอีกทั้งขอฝากรถล้านชาวน้ำเมืองเตา ช่วยกันรักษาประเพลว พิธีกรรม ที่เกี่ยวกับเจ้าพ่อศรีนกรเตาสืบไป

นายเสนีย์ ศรีชาดา รับราชการทหารที่จังหวัดนครราชสีมา เคยบนไฟสอบทหารได้สำเร็จ และยังห้อยเหรียญเจ้าพ่อศรีนกรเตาโดยตลอด

นางวนิชา พุทธจันทร์ ลูกจ้าง อ.บ.ต. นายัง ตำบลศรีฐานอำเภอภูกระดึงจังหวัดเลย นางกัลยา อุปสรณ์ รับราชการครูโรงเรียนบ้านสารหาร อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์

นางนววรรณ มนีฉาย รับจ้างที่จังหวัดสมุทรปราการ

นายนัตรพล พุทธจันทร์ ปลัด อ.บ.ต. หารคำพี อำเภอปากชmund จังหวัดเลย

นางนววรรณ ไชยสังกราม ลูกจ้างบริษัทแอลมทองอุตสาหกรรมจำกัด อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

นางจุฑามาศ แก้วประเสริฐ ทำงานโรงงานแอลมทอง จังหวัดชลบุรี

มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องการบอกกล่าวไปตามมาไฟ ให้คุณกรองปกป่องรักษาให้ปลดภัยในการเดินทางกลับมาเยี่ยมบ้านและอย่างให้ลูกланรักษาสืบสานความดีความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อศรีนกรเตาตลอดไป

นางรัณณู เพียรสูงเนิน นางสายใจ จ่าภา และนางพวงเพชร สงกราน รับราชการที่องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม แต่ก่อนเคยได้บรรจุทำงานที่อื่น ได้บันเจ้าพ่อฯ ให้ได้กลับมาทำงานที่บ้านและก็ได้สำเร็จด้วยความต้องการทุกวันนี้ก็ได้ถือปฏิบัติเป็นประจำ

นางประนอม แก้วประเสริฐ นางสมพาน แก้วประเสริฐ นางจันทร์ จันทวุฒิ และนางประคง พงษ์หน่องพอก ชาวบ้านเมืองเตา เล่าว่า เกิดมาเกื้อหันรูปปั้นเจ้าพ่อฯ ได้

รับคำนออกเล่าจากพ่อแม่ถึงความสักดิสิทธิ์ไม่มีคนกล้าล่วงละเมิดไม่ว่าจะทางวาจาหรือทางกายถ่ายพวงมาลัยเป็นประจำ

นางสุกัญญา สถานรัมย์ อยากรู้จัดทำเป็นหนังสือประวัติเจ้าพ่อให้ลูกหลานได้อ่านนายสันติ พรดอนก่อ เป็นคนต่างดินมาอยู่บ้านเมืองเตาโดยการแต่งงานเห็นว่า เจ้าพ่อศรีนกรเตาเป็นจุดศูนย์รวมโน้มน้าวจิตใจปุถุชนในสังคมเมืองตามความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

ด.ต.ส่วน เทิดตัน สถานีตำรวจนครบาลจตุจักร อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม บอกว่า เจ้าพ่อศรีนกรเตาเป็นเทพเจ้าผู้รักษาความสงบเรียบร้อยในเขตลุ่มน้ำเตาและเขตทุ่งกุลาร่องให้ ชาวบ้านในแถบนี้ให้ความเคารพนับถือยกย่องให้เป็นผู้วิเศษสามารถอุดบันดาลได้ทั้งทางที่ดีและไม่ดีทุกอย่าง เวลาไปรักษาเรื่ยมตามงานบุญประเพณีต่างๆ มักจะอ้างชื่อเจ้าพ่อให้เยาวชนไม่กล้าทำสิ่งที่ผิดกฎหมายเกิดความสงบเรียบร้อยด้วยการมีเจ้าพ่อฯ

นอกจากนี้ทีมวิจัยยังได้สอบถามความเยาวชนชั้งลือว่าเป็นคนรุ่นใหม่ของชุมชนบ้านเมืองเตามีทัศนคติต่อเจ้าพ่อศรีนกรเตาอย่างไร พบร่วม

นางสาวอึ่งฟ้า พันธุ์เรณู นักศึกษามหาวิทยาลัยคริสต์เตียน จังหวัดนครปฐม และนายธีระยุทธ เชาวณัตร นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพฯ พึงเจ้าพ่อฯ ใน การเรียนโดยตลอดเวลาจะสอนหรือคิดถึงบ้านจะระลึกถึงเจ้าพ่อฯ อยู่เสมอเวลาปิดเทอมกลับบ้านก็จะไปกราบไหว้ที่หอศาลาทุกครั้ง ฝากเตือนให้เยาวชนในหมู่บ้านสืบสานอนุรักษ์ทุกอย่างที่เกี่ยวกับเจ้าพ่อศรีนกรเตาสืบไป

ส่วนเพื่อนๆ ที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเมืองเตาพิทยาคม ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมที่ตั้งในหมู่บ้าน ทีมวิจัยได้สุ่มสัมภาษณ์ จำนวน 20 คน พบร่วมกัน 13 คน ไม่เคยบันนาน 7 คน

นายอดิศักดิ์ พันธุ์เรณี นายวีรพล โภอินทร์ นายภาสกร ไชยสังคราม นางสาวศิริรัตน์ ล้วนศรี นางสาวอภัสสนันท์ ไชยสังคราม นายเอกชัย ประทุมทอง นายเอกสิทธิ์ ภาโส ภานุษยกัมปนาท ามาดย์เสนา นางสาวพัชรินทร์ สีมา นายอภิวัฒน์ พรอมสา นายอดิศร แก้วประเสริฐ นางสาวอมรรัตน์ โภอินทร์ และนางสาวพรพิพิญ โภอินทร์ ได้บันบานเจ้าพ่อศรีนกรเตาเรื่องการสอนเข้ามามหาวิทยาลัยและประสบผลลัพธ์

ส่วนนายกรรต์ โนพีกุล นางสาวอากรณ์ ประทุม นางสาวกัสสร กะหลง นายพิษณุ รามมะนะ นางสาวสุชาริณี พุฒมี นายนโนรูป สมรูป และนางสาวสุจิตรา แสงสุริยา ไม่เคย

บนบานเจ้าพ่อฯ แต่ยังคงนับถือและเข้าร่วมพิธีกรรมมาโดยตลอดรวมทั้งประเพณีบุญบั้งไฟประจำปีที่ชาวบ้านจัดเพื่อบอกกล่าวเจ้าพ่อฯ ขอฟ้าอุณตามประเพณีของชาวอีสานทั่วไป

จึงอาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันชาวบ้านเมืองเตาได้มีการสืบทอดความเชื่อความศรัทธาในรูปแบบพิธีกรรมที่นั้น และยังได้ขยายไปสู่ชุมชนอื่น ๆ ที่มีความนับถือศรัทธาต่อเจ้าพ่อ ก็จะพากันมานบานเมื่อจำทำในโอกาสต่าง ๆ กัน ผู้ที่จะทำพิธีบันบานนี้มีความเชื่อในเจ้าพ่อฯ มีรายละเอียด ดังนี้

1. เชื่อว่าเจ้าพ่อศรีนกรเตา สามารถช่วยให้สอบเข้าเรียนและสอบเข้าทำงานได้
2. การบันบานขอให้ไม่ถูกคัดเลือกเป็นทหารเชื่อกันว่าเจ้าพ่อฯ สามารถช่วยเหลือให้รอดพ้นจากการถูกคัดเลือกเป็นทหารได้
3. การบันบานขอให้หายจากการเจ็บป่วย เชื่อว่าเจ้าพ่อฯ สามารถช่วยให้หายจากการเจ็บป่วยได้
4. การบันบานขอให้มีความเจริญก้าวหน้าในการประกอบอาชีพต่าง ๆ เชื่อว่าเจ้าพ่อฯ สามารถช่วยให้การประกอบอาชีพเจริญก้าวหน้า มีรายนต์ มีบ้านมีเงินทองเก็บออม
5. การบันบานขอให้ได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นและได้เลื่อนกรณีพิเศษ (2 ขั้น) เชื่อว่าเจ้าพ่อฯ สามารถช่วยให้ประสบผลสำเร็จตามภารณนาได้
6. การบันบานให้ปลดภัยจากการเดินทางไกล เชื่อว่าเจ้าพ่อฯ สามารถช่วยปกป้องคุ้มครองให้ปลดภัยได้
7. การบันบานขอให้ได้ไปทำงานต่างประเทศ เชื่อว่าเจ้าพ่อฯ สามารถช่วยเหลือให้ได้ไปทำงานต่างประเทศ
8. การบันบานขอให้ได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส. , ส.จ. , อ.บ.ต. , นายก อ.บ.ต. ฯลฯ เชื่อว่าเจ้าพ่อฯ สามารถช่วยให้ชนะการเลือกตั้งได้

นอกจากนี้ยังมีการบันบานขอให้ได้ถูกเป็นผู้ชาย – ผู้หญิง การบันบานขอให้ชนะคดีความ การบันบานขอให้ขายที่ดินได้ หรือบางทีก็มีการบันบานให้ถูกสลากกินแบ่งรัฐบาลและหายได้ดิน ฯลฯ

จากความเชื่อดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวบ้านเมืองเตาที่มีต่อเจ้าพ่อศรีนกรเตาในเรื่องต่าง ๆ จึงมีการบันบานต่อเจ้าพ่อฯ ตามโอกาสแต่ละบุคคล ส่วนการแก้บนด้วยสิ่งของต่าง ๆ นั้นเป็นอยู่กับว่าผู้บุนบานได้บันอะไรไว้ เมื่อสมประคุณในสิ่งที่ตนประคุณแล้วจะต้องแก้บนตามที่ตนเองบุนบานไว้ เพราะผู้บุนบานมีความเชื่อว่าหากไม่รักษาสัญญาต่อเจ้าพ่อศรีนกรเตาจะต้องมีอันเป็นไปหรือได้รับอันตรายอย่างหนึ่งอย่างใด

ชาวบ้านเมืองเตาจึงมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อศรีนครเตามีความศักดิ์สิทธิ์สามารถช่วยเหลือได้ทุกเรื่องในยามคับขัน ไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่บ้านเมืองเตาหรือนอกพื้นที่บ้านเมืองเตา เจ้าพ่อศรีนครเตาเกื้อหนุนคงได้ประสมแต่ความโ zusคดีมีชัยตลอดมา

บุคคลนุกรม

จรัส พยัคฆ์ราชศักดิ์ . เอกสารประกอบการสอนไทยคดีศึกษาสนาและลัทธินิยมในท้องถิ่น ,
มหาสารคาม : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรมมหาสารคาม ,
ม.ป.ป.

จากรัฐมนตรี ธรรมวัตร. คติชาวบ้าน . มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรม
มหาสารคาม, 2530 .

ชัยน์ วรธนະภูติ . “ แนวการศึกษาและความเป็นจริงในสังคมไทย ” ในมหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมชาติราช สาขาวิชาศิลปศาสตร์ เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมและวัฒนธรรม
ไทย รุ่งเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมชาติราช , 2533 .

เติม วิภาคยพจนกิจ . ประวัติศาสตร์อีสาน , กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2530 .

ทม เกตุวงศ์ . เอกสารบรรยายในสัมมนาทีมยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม
. ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม วันที่ 18 ธันวาคม 2552 .

ธวัช ปุณโณทก . “ คติความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน , ” ใน วัฒนธรรม
พื้นบ้าน : คติความเชื่อ . พิมพ์ครั้งที่ 3 . กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2530 .

ธิดา สาระยา . ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , 2529 .

นิธิ เอียวครีวงศ์ . “ หลักฐานและการใช้หลักฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ ”
เอกสารสัมนาเชิงปฏิบัติการครุรุระดับมัธยมศึกษา เรื่อง “ แนวทางการศึกษา
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ ” ณ สถาบันทักษิณดีศึกษา จังหวัดสงขลา . 2530 ก .

บุญยังก์ เกศเทศ . วัฒนธรรมผ้าพันธุ์มุนү . กรุงเทพฯ : ยงสวัสดิ์พิมพ์ , 2536 .

บุญยัน กมลและคณะวิจัย. โครงการศึกษาต้านภัยเจ้าพ่อศรีนครเตาและพัฒนาความเชื่อที่มีผลต่อ
การเปลี่ยนแปลงเพื่อคืนหาแนวทางพัฒนาชุมชนหัวเมืองเตาที่ยั่งยืน บ้านเมืองเตา
อันเกอพักษ์คุมภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม . สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
;2550 .

บุปผา ทวีสุข . คติชาวบ้าน . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง , 2525 .

ปรีชา พิลทอง . ประเพณีโบราณอีสาน . พิมพ์ครั้งที่ 4 . อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม ,

2530

พรಮา จำปาทองและสมพงษ์อ้ายกิจ . โครงการศึกษาดำเนินการเจ้าพ่อศรีนครฯ . มหาสารคาม , 2550 .

พูนพิศมัย ดิศกุล , หม่อมเจ้าหงส์ . ประเพณีไทย . กรุงเทพฯ : เสริมวิทย์บรรณาการ , 2517 .

มารยาท กิจสุวรรณ . “ คติความเชื่อตั้งเดิมของไทย , วัฒนธรรมไทย . ” 6 (4) : 14 – 20 ,

มิถุนายน , 2536 .

ยงยุทธ ชูแวง . คริสตวารย์แห่งการค้นหาและเส้นทางสู่อนาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย .

กรุงเทพฯ : บริษัทซีโนพับลิชิ่ง (ประเทศไทย) จำกัด , 2551 .

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม . “ การถือผ้าในเมืองไทย , ” ศิลปวัฒนธรรม . 5 (4) : 7 – 17 ; กุมภาพันธ์

2537

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม . “ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับประวัติศาสตร์ชาติ ”; มติชน ฉบับวันที่ 18

ตุลาคม 2549 .

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม . “ ภาคตะวันออกกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ” วารสาร

มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 , 2533 .

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ . “ ความเชื่อและมนุษย์ , ” รัมพฤกษ์ . 2 (9) : 14 – 19 ; กันยายน , 2527 .

สมชาย นิลอาธ . “ จากป้าสงวนและวัด , ” ศิลปวัฒนธรรม . 12 (154) : 72 – 75 ; ตุลาคม , 2525

สุเทพ สุนทรเภสัช . สังคมวิทยาหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ . พระนคร : สมาคม

สังคมศาสตร์ แห่งประเทศไทย . 2511 .

สุพจน์ พลายมา . สืบสานราเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น . ม.ป.ป.

อนาวี เดียรดาوار . เจ้าพ่อศรีนครฯ : บทบาทและความสำคัญของการนับถือผ้าในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ กรณีศึกษาบ้านเมืองเตา ตำบลเมืองเตา จังหวัดมหาสารคาม .

วิทยานิพนธ์ . กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2532 .

พระอาริยานุวัฒน์ เบมจารี . “ ความเชื่อของชาวอีสาน ” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ .

พิมพ์ครั้งที่ 3 . กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2530 .

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

นางกัลยา อุปสรณี . อายุ 43 ปี อยู่บ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 14 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

นายเคน พรเลนา . อายุ 77 ปี อยู่บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 12 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นางจง บุราณรัมย์ . อายุ 89 ปี อยู่บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นายจิราภูท แสงมณี . อายุ 51 ปี อยู่บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นางจุฑามาศ แก้วประเสริฐ . อายุ 34 ปี อยู่บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นางเจริญศรี ชินรัตน์ . อายุ 55 ปี อยู่โรงเรียนบ้านเมืองเตา ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นางจันทร์รา จันทรุทธิ . อายุ 47 ปี อยู่บ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นางนวีวรรณ ณณีฉาย . อายุ 44 ปี อยู่บ้านเลขที่ 42 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นายฉัตรพล พุทธจันทร์ . อายุ 37 ปี อยู่บ้านเลขที่ 107 หมู่ที่ 4 ตำบลภูกระดึง อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย .

นางชนลวรรณ ไชยสังคราม . อายุ 45 ปี อยู่บ้านเลขที่ 135 หมู่ที่ 10 ตำบลสูงเนิน อำเภอสูงเนิน จังหวัดครรราชสินี .

นางประคง พงษ์หนองพอก. อายุ 34 ปี อยู่บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นางประนอม แก้วประเสริฐ. อายุ 59 ปี อยู่บ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นางสาวพวงเพชร สงคราม . อายุ 36 ปี อยู่บ้านเลขที่ 20 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นางเพ็ญศรี เพ็งเกา . อายุ 34 ปี อยู่บ้านเลขที่ 39 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

นางรัษฎา เพียรสูงเนิน . อายุ 34 ปี อยู่บ้านเลขที่ 14 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นางวิลาวัลย์ สงคราม . อายุ 67 ปี อยู่บ้านเลขที่ 21 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นางวันเทา พุทธจันทร์ . อายุ 42 ปี อยู่บ้านเลขที่ 107 หมู่ที่ 4 ตำบลภูกระดึง อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย .

นายสนิท พรดอนก่อ . อายุ 47 ปี อยู่บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นางสมพร แก้วประเสริฐ . อายุ 36 ปี อยู่บ้านเลขที่ 44 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นางสาว รามมะมะ อายุ 48 ปี อยู่บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นายสา แก้วประเสริฐ . อายุ 68 ปี อยู่บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นางสมใจ จ่าภา . อายุ 26 ปี อยู่บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นางสุกัญญา สถานรัมย์ . อายุ 42 ปี อยู่บ้านเลขที่ 26 หมู่ที่ 11 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

นายเสนีย์ ศรีชาดา . อายุ 30 ปี อยู่บ้านเลขที่ 235/20 หมู่ที่ 9 ตำบลโพธิ์กลาง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา .

นายสาร์ บุราณรัมย์ . อายุ 68 ปี อยู่บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม .

5. ดำเนินความเชื่อเจ้าพ่อบุญจันทร์ โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิพิทยาคาร

การศึกษาเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาประวัติดำเนินความเชื่อเจ้าพ่อบุญจันทร์ ผลงานของเจ้าพ่อบุญจันทร์ที่มีอิทธิพลต่อชุมชน และอิทธิพลความเชื่อศรัทธาเจ้าพ่อบุญจันทร์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน พื้นที่ศึกษาโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิพิทยาคาร อำเภอพยัคฆ์ภูมิ พิสัย จังหวัดมหาสารคาม วิธีการศึกษาเก็บข้อมูลจากภาคสนาม จากประเด็นคำถามแบบ สัมภาษณ์ปลายเปิดจากผู้ให้ข้อมูลและรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบกับข้อมูลภาคสนาม นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ข้อมูลทั่วไป

ประวัติโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิพิทยาคาร

โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิพิทยาคาร ก่อตั้งเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2511 เปิดทำการ สอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2511 โดยระยะแรกได้อาศัยอาคารเรียนของโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิพิสัย ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย กรมสามัญศึกษาเป็นสถานที่เรียน

ในปี พ.ศ. 2511 โรงเรียนได้รับงบประมาณก่อสร้างอาคารเรียนแบบ 212 จำนวน 4 ห้องเรียน 1 หลัง ณ บริเวณที่ตั้งโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิพิทยาคาร ในปัจจุบัน

วันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2512 ได้ย้ายมาเรียนที่โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิพิทยาคาร โดยมี นายสุรศักดิ์ ภูมิภักดี ศึกษาธิการอำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย รักษาการในตำแหน่งครูใหญ่เป็นคนแรก ต่อมานายบุญเสริม พลศรีพิมพ์ ได้ย้ายมาดำรงตำแหน่งครูใหญ่

ปี พ.ศ. 2519 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศยุบโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิพิสัย สังกัดกองการประถมศึกษา กรมสามัญศึกษา เข้ารวมกับโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิพิทยาคาร

ปี พ.ศ. 2521 โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิพิทยาคาร ได้รับอนุมัติให้เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย⁸⁹

ปัจจุบันโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิพิทยาคาร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 นายประสิทธิ์ เคลิมพล โยธิน ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน วิทยฐานะ ผู้อำนวยการเชี่ยวชาญ เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ มีนักเรียน 2,914 คน ครู 114 คน ลูกจ้างประจำ 12 คน พนักงานราชการ 8 ป้าย⁹⁰

⁸⁹ คู่มือนักเรียนและผู้ปกครอง. โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิพิทยาคาร. ปีการศึกษา 2549. หน้า 10.

⁹⁰ สารสนเทศ ปีการศึกษา 2552. โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิพิทยาคาร. หน้า 3.

ป้ายโรงเรียนพยัคฆ์มภูมิวิทยาคาร

โรงเรียนพยัคฆ์มภูมิวิทยาคาร ในปัจจุบัน

ทำเนียบผู้บริหาร โรงเรียน⁹¹

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	ปี พ.ศ.
1.	นายสุรศักดิ์ ภูมิภักดิ์	ครุใหญ่	2511 – 2512
2.	นายบุญเสริม พลศรีพิมพ์	ผู้อำนวยการ	2512 – 2529
3.	นายประนอม วัชรไกร	ผู้อำนวยการ	2529 – 2535
4.	นายสงวน ภิรัมย์	ผู้อำนวยการ	2535 – 2538
5.	นายนิคม งามเสน่ห์	ผู้อำนวยการ	2538 – 2540
6.	นายสิทธิศาสตร์ รัตนพิบูลย์คริ	ผู้อำนวยการ	2540 – 2541
7.	นายพินิจ พระศรี	ผู้อำนวยการ	2541 – 2542
8.	นายประกาย บัตรศิริมงคล	ผู้อำนวยการ	2542 – 2544
9.	นายไพบูลย์ อนุแสน	ผู้อำนวยการ	2544 – 2549
10.	นายประสิทธิ์ เนลิมพล โยธิน	ผู้อำนวยการ	2549 – ปัจจุบัน

เรื่อง ตำนานเจ้าพ่อบุญจันทร์ กับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ห้องเรียน

โดยทั่วไปคนมักเข้าใจว่าประวัติศาสตร์คือ เรื่องราวในอดีตหรือเรื่องราวที่ผ่านมาแล้ว ซึ่งก็เป็นเข้าใจที่ไม่ผิด ผู้สอนในประวัติศาสตร์ก็คือผู้สอนใจอดีต เพราะเห็นคุณค่าและ ความสำคัญของอดีตหรือประวัติศาสตร์

เนห์ รู นักประชญ์ชาวอินเดียกล่าวถึงคุณค่าและความสำคัญของประวัติศาสตร์ว่า
"...ศึกษาอดีต เพื่อสร้างปัจจุบัน เข้าใจปัจจุบัน เพื่อหยั่งการณ์อนาคต"⁹²

พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า "...พึงสนใจปัจจุบัน อดีตก็ผ่านมาแล้ว อนาคตก็ยังไม่ถึง ทำปัจจุบันให้ดีที่สุด แล้วอดีตและอนาคตจะดีไปเอง"

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของทีมวิจัยนี้ คิดว่าเป็นเรื่องของการแสวงหาข้อเท็จจริง เรื่องราวหรือเหตุการณ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่ได้เกิดขึ้นแล้วในอดีตทั้งในเรื่องของการกระทำ เหตุการณ์ อารมณ์ ความคิด ฯลฯ โดยใช้หลักฐานเป็นเครื่องมือในการสืบค้นร่องรอยของ อดีตดังกล่าวนั้น

⁹¹ คู่มือนักเรียนและผู้ปกครองโรงเรียนพัฒนาภูมิวิทยาศาสตร์. ปีการศึกษา 2549. หน้า 10.

⁹² เนลิม มนิลา. เทคนิคการสอนประวัติศาสตร์. 2549. หน้า 9.

พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นการศึกษาเรื่องราวของสังคมมนุษย์ ในบริบทของเวลาและสถานที่ โดยทั่วไปจะแยกเรื่องศึกษาออกเป็นด้านต่าง ๆ ได้แก่ การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาในกลุ่มสังคมมนุษย์กลุ่มใดกลุ่มนั่น เช่น ในห้องถันประเทศไทย / ภูมิภาคโลกโดยมุ่งศึกษาว่าสังคมนั้น ๆ ได้เปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาตามลำดับเวลา ได้อย่างไร เพราะเหตุใด จึงเกิดความเปลี่ยนแปลงมีปัจจัยใดบ้าง⁹³

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยการใช้การวิจัยเป็นฐานช่วยให้ครูและนักเรียนมีโอกาสในการเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยปลูกฝังความสำนึกรักในความเป็นชาติไทย เล็งเห็นความสำคัญของห้องถัน รู้จักประวัติความเป็นมาของบุคคลสำคัญที่เป็นต้นแบบที่ดี สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์และสร้างชื่อเสียงให้กับห้องถิ่นได้

ดังนั้น เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและฝึกกระบวนการสร้างภูมิปัญญา พัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้เป็นนักคิดและปัญญาชนของสังคมในโอกาสต่อไป ที่มีวิจัยเลือกศึกษาเรื่องราวของเจ้าพ่อบุญจันทร์ ซึ่งเป็นผู้ทรงอำนาจที่ยิ่งใหญ่ของโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาคาร จังหวัดมหาสารคาม ก่อให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาที่มีพลังอันยิ่งใหญ่ครอบคลุมกลุ่มคนมาหลายชั่วอายุ จากรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย สูรุ่นหลาน รุ่นต่อรุ่นมาทุกวันนี้ ความยิ่งใหญ่ของเจ้าพ่อบุญจันทร์ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ได้ผ่านกาลเวลาอันยาวนาน หลายร้อยปี โดยผ่านการบอกเล่าปากต่อปากสืบทอดต่อ ๆ กันมาเกิดเป็นตำนานเป็นเอกสารมีการจดบันทึกเป็นหลักฐาน

จึงอาจกล่าวได้ว่า เจ้าพ่อบุญจันทร์มีอิทธิพลความเชื่อความศรัทธาต่อสังคมโรงเรียน พยัคฆ์ภูมิวิทยาคาร ทำให้คณาจารย์ นักเรียน และบุคลากรยึดเหนี่ยวด้านจิตใจ การศึกษา ตำนานเจ้าพ่อบุญจันทร์ได้แบ่งช่วงมิติเวลาออกเป็น 4 ยุค คือ

1. ยุคเล่าขานตำนานเจ้าพ่อฯ ระหว่าง ก่อน พ.ศ. 2540
2. ยุคสืบสานตำนานเจ้าพ่อฯ ระหว่าง พ.ศ. 2540 – 2511
3. ยุคพัฒนาการ ระหว่าง พ.ศ. 2511 – 2529
4. ยุคปัจจุบัน ระหว่าง พ.ศ. 2529 – ปัจจุบัน

1. ยุคเล่าขานตำนานเจ้าพ่อฯ (ระหว่าง ก่อน พ.ศ. 2540)

ตำนานแม้จะเป็นเรื่องราวที่เล่ากันสืบต่อ ๆ กันมานานนักตาม แต่ตำนานก็เป็นหลักฐานประเทบที่ทางประวัติศาสตร์ คือเป็นหลักฐานประเทบที่สำคัญ ซึ่งเราจะได้

⁹³ คงกมล สินเพ็ง. การพัฒนาผู้เรียนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้. 2551, หน้า 48.

ข้อเท็จจริงเรื่องราวต่าง ๆ นานาในอดีตต่างๆ เจ้าพ่อนุญจันทร์กู้มวิจัยโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาศาสตร์ได้ทำการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ ได้รับข้อมูลมาหลากหลายแนวความคิดแต่ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่พัวเราหล่อหломเพื่อพรรณนาวิเคราะห์ได้ว่า ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2540 ชาวบ้านบอกว่าเกิดมาจำความได้ก็ได้ยินเรื่องของเจ้าพ่อนุญจันทร์ จากคนเฒ่าคนแก่ในละแวกบ้าน เล่าให้ฟังว่า ชาวบ้านให้ความเห็นพนับถือเจ้าพ่อนุญจันทร์ อย่างมาก จากหลักฐานอ้างอิงจากคำบอกเล่าของอาจารย์ไพรัตน์ แย้มโภสุน ข้าราชการบำนาญ ซึ่งมีเชื้อสายพระศรีสุวัรร Opportunism (ท้าวขัติยะ-เดช) เจ้าเมืองพยัคฆ์ภูมิพิสัยคนแรกเล่าว่า เจ้าพ่อนุญจันทร์เดิมคือท้าวบุญจันทร์ เป็นบุตรของท้าวราช ท้าวราชเป็นน้องชายของท้าวเดช (พระศรีสุวัรร Opportunism) เจ้าเมืองคนแรกและนายอำเภอคนแรกของเมืองหรืออำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย⁹⁴

จากการศึกษาเอกสารประวัติความเป็นมาและต้นสกุลสุวัรรัตนชาดา ทำให้ทราบถึงพระรัตนวงษา (ท้าวคำสิงห์) เจ้าเมืองสุวัรรัตน์กุมิคินที่ 12 และกรรมการเมือง ได้มีใบบอนขอตั้งบ้านเมืองเลือเป็นเมืองของท้าวขัติยะ (เดช) ซึ่งเป็นบุตรเบยคน โトイเป็นเจ้าเมือง พระมหาสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เจ้าอยู่หัวราชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกบ้านเมืองเลือเป็นเมือง “พยัคฆ์ภูมิพิสัย” ให้ท้าวขัติยะ (เดช) เป็น “พระศรีสุวัรรัตนชาดา” เจ้าเมืองปีเตา เอกศก พ.ศ. 2422 แต่เวลาตั้งเมือง ท้าวเดชเดินทางผ่านเห็นว่าบ้านนาข้าอุดมสมบูรณ์ดี จึงตั้งเมืองอยู่ที่นั่นและไม่ได้ไปอยู่บ้านเมืองเลือตามหมายรับสั่ง ต่อมามีการร้องเรียนระหว่างพระรัตนวงษา กับพระเจริญราชเดช (ท้าวอึ่ง) ว่าเมืองสุวัรรัตน์กุมิ ล้ำเขตเมืองมหาสารคาม กรรมหลวงสรรพลพิทธิประสังค์จึงให้พระศรีสุวัรรัตนชาดา ข้ายเมืองไปตั้งตามพระราชทานตราตั้งต่อมานี้ พ.ศ. 2436 จึงได้ย้ายไปตั้งเมืองใหม่ ที่บ้านปะหลานอยู่ใกล้กีดกันเมืองบ้านเมืองเลือเดิม ส่วนที่บ้านนาปักษ์มีคนเรียกบ้านนี้ว่า “เมืองพยัคฆ์” มาจนทุกวันนี้

ท้าวเดช ท้าวเดช ท้าวราช เป็นบุตรของพระรัตนวงษา (คำสิงห์) เจ้าเมืองสุวัรรัตน์กุมิ เป็นต้นตระกูลรัตนวงศ์วัตในกาลเวลาต่อมา สมัยเป็นเด็กท้าวบุญจันทร์ได้ม้าช่วยงานพระศรีสุวัรรัตนชาดา เป็นที่โปรดปรานของเจ้าเมือง เพราะทำงานดี มีความรับผิดชอบสูง พระศรีสุวัรรัตนชาดาทรงการณ์ใกล้เห็นว่าหลานชายคนนี้ (ท้าวบุญจันทร์) มีแววจะเป็นผู้นำปักธง บ้านเมืองได้ จึงพยายามส่งเสริมให้เรียนงานเพื่อจะได้สืบทอดเป็นเจ้าเมืองคนที่สองต่อไป

⁹⁴ ไพรัตน์ แย้มโภสุน. อายุ 69 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ สุวิภา อายากิจ ผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 99 หมู่ที่ 15 ตำบลลปะหลาน อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2552.

ในขณะที่ท้าวเวรบุตร ซึ่งเป็นบุตรชายของพระศรีสุวรรณวงศากับภริยาคนแรก (ญาแม่สมบูรณ์) ประพฤติตัวไม่เหมาะสม ชอบเที่ยวเตร่ไม่เข้าทำการงาน พระศรีสุวรรณวงศาก็จึงชี้ง ใจระหว่างลูกกับหลานจะเอาใครเป็นเจ้าเมืองต่อ ในที่สุดตัดสินใจเอาหลานคือ ท้าวบุญจันทร์ เป็นเจ้าเมืองคนต่อไป แต่ก็มีเรื่องไม่คาดคิดเกิดขึ้น ท้าวเวรบุตรได้จ้างวนนักลง ไปฆ่าท้าวบุญจันทร์ตายซึ่งของท้าวบุญจันทร์ได้ลูกน้ำมาฟัง ไว้ได้ต้นเขว่า ซึ่งปัจจุบันเป็นบริเวณ โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาการ

อนึ่ง ตำนานของเจ้าพ่อบุญจันทร์ที่ทีมวิจัยได้ทำการศึกษาปรากฏว่าไม่พบ วันเดือนปี กีด และลายของท้าวบุญจันทร์ แต่เที่ยบเคียงแล้วน่าจะเป็นระหว่าง พ.ศ. 2422 – 2450 ซึ่ง เป็นระยะเวลาที่พระศรีสุวรรณวงศานเป็นเจ้าเมืองคนแรก

2. ยุคสืบสานตำนานเจ้าพ่อบุญจันทร์ (พ.ศ. 2540 – 2511)

คำว่า “เจ้าพ่อ” หมายถึงบิดาผู้ยิ่งใหญ่ ใช้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้า ตามศาสนาพุทธและศาสนาอินดู เช่น ท้าวมหาพรหม เจ้าพ่อขุนคा�ล เจ้าพ่อพญาلاء เป็นต้น ประชาชนจะสร้างสถานที่สักการะ เช่น ไหว้ของความช่วยเหลือ⁹⁵

ท้าวบุญจันทร์หลานพระศรีสุวรรณวงศ์ แม้ว่าจะสืบเชื้อไปแล้วแต่ก็ยังมีผู้คนรำลึกนึกถึงอยู่นั่น เพราะคุณงามความดีที่ได้สั่งสม ไว้ขณะมีชีวิตอยู่ ชาวบ้านจึงได้ร่วมมือร่วมใจกันสร้างศาลไว้เป็นอนุสรณ์นามว่า “ศาลเจ้าพ่อบุญจันทร์” ส่วนท้าวเวรบุตรได้รับโทษทัณฑ์คุกอยู่ที่เมืองร้อยเอ็ดหลายปี

ท้าวบุญจันทร์ได้เป็นต้นสกุล “รัตนวงศ์วัต” มีบุตรหลานคน เช่น นายวินิจ (กำนันบุญเดิง), นายบุญตา, นายสองเมือง เป็นต้น นายวินิจ (บุตรท้าวบุญจันทร์) และคุณแม่ท่องใบ รัตนวงศ์วัต มีบุตรหลานคน เช่น นายสุเรน (บุญเลี้ยง), นายวิໄล, นายบุญเหลือ, นายสวัสดิ์, นายสมหมาย, นางพนมยงค์, นางถอนม, นางสำราทอง เป็นต้น ซึ่งลูกหลานเหล่านี้เป็นอีกหลักฐานหนึ่งที่จะเป็นผู้สืบสานตำนาน

⁹⁵ ศรีศักร วัลลิโภดม. “การอีอีฟในเมืองไทย”, ศิลปวัฒนธรรม, หน้า 7 – 17.

นางสำราทอง (หวานเจ้าพ่อบุญจันทร์)

ช่วงสืบสานตำนานเจ้าพ่อบุญจันทร์ เป็นพระชาวบ้านได้ยินกิตติศัพท์ความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อบุญจันทร์ ที่เล่าสืบต่อกันมาจากรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย โดยเฉพาะบริเวณที่ฝั่งศพหัวบุญจันทร์ อาจารย์ไพรัตน์ แหลนเจ้าเมืองพยัคฆ์ภูมิพิสัยคนหนึ่ง กล่าวว่าสมัยเด็ก ๆ ไปเลี้ยงควายบริเวณด้านขวาจะถูกเจ้าพ่อบุญจันทร์หลอกบ่อย ๆ แต่ก็ไม่กลัวคิดว่าตาทวยมาก่อนเล่นในขณะที่คนอื่น ๆ เมื่อรู้ถึงความเสี่ยงของเจ้าพ่อบุญจันทร์ก็จะไม่กล้าเข้าใกล้บริเวณด้านขวาเลย

96

นายบุญเสริม พลศรีพิมพ์ อธิบดีผู้อำนวยการ โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาการเล่าว่า ก่อนตั้งโรงเรียนบริเวณนี้เป็นป่าทึบไม่ค่อยมีคนเข้าไปและบริเวณรอบ ๆ ก็เป็นสรน้ำ หอประชุมปังจุบัน ก็เป็นหนองน้ำ ส่วนใหญ่ป่าไม้จะเป็นต้นเหวและต้นไผ่⁹⁷

นางเจียง พลวิเศษ ข้าราชการบำนาญ อดีตครูโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาการ เล่าไว้ เจ้าพ่อบุญจันทร์ มีความศักดิ์สิทธิ์มาก เพราะในสมัยก่อนครก็ตามเข้ามาในบริเวณป่าต้นเขวา จะหายเป็นคืน คืนหากันแทบทั้งหมู่บ้านก็ไม่พบ สรวยงี้น้อกวนเด็กถึงเดินออกมาก็เป็นที่น่า อศจรรย์ จึงฝากถึงลูกหลานว่าครูเคารพสักการะทำดีโดยการขอพร ราชะพนกับความสำเร็จ เคยฟันว่าเจ้าพ่อบุญจันทร์มาเย็นหัวเราะครูเจียงอยู่หน้าโรงเรียน จึงคิดเสมอว่าเจ้าพ่อฯ จะ

⁹⁶ ไพรัตน์ แม้มโกสุม. อายุ 69 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ ถูวิภา อายากิจ ผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 99 หมู่ที่ 15 ตำบลปะหลาน อำเภอพยักชัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2552.

⁹⁷ บุญเสริม พลศรีพิมพ์ อายุ 72 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ อุ่นรัตน์ พลศรีพิมพ์ ผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 124 หมู่ที่ 15 ตำบลปะทวน อำเภอพยัก晨วนิพิสัย จังหวัดคุ้มธานี วันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2553.

คุ้มครองคนที่ประพฤติดีเท่านั้น งงเชื่อเดิมว่าทำดีต้องได้ดี คนทำชั่วท่ามกลางเขาไปไม่ถึงวัยอันควร โรงเรียนนี้จะพบอยู่เสมอ สมัยก่อน 1 ปี จะมี 1 คนที่ต้องสังเวียนเจ้าฟ่อฯ โดยเฉพาะช่วงสอบปลายภาคเสร็จ บางครั้งอยู่ช่องกระนักเรียนตอนค่ำๆ หมายความว่าหอนมากต้องบอกกล่าวจึงหยุดร้อง ลักษณะของเจ้าฟ่อฯ ในผ่านก็ไม่เหมือนกับภาพวาดในปัจจุบันจะอ้วนขาวนุ่นโงกระเบนสีม่วง⁹⁸

คุณยายหอม รัตนวงศ์วัต หลานของเจ้าฟ่อนบุญจันทร์เล่าว่า ความเชื่อในเจ้าฟ่อนบุญจันทร์ ความศรัทธาอย่างมากของผู้คนที่อาศัยอยู่เมืองพยัคฆ์ภูมิพิสัย โดยเฉพาะบริเวณรอบๆ ป่าดันเขวาคำ วิถีชีวิตของผู้คนส่วนพระไม่กล้าทำพิจาริตประเพณี กลัวว่าเจ้าฟ่อนบุญจันทร์จะลงโทษ⁹⁹ ที่มีอยู่วิจัยเห็นว่าความเชื่อเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น เพราะความกลัวและความไม่รู้ โดยเฉพาะพลังเกี่ยวกับอำนาจและเหนือสิ่งธรรมชาติที่เกี่ยวกับอิทธิพลของศาสนา และคำสอนที่ผสมผสานกันระหว่างสิ่งเหล่านี้อธิบายความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา ชีวิตและวิญญาณ ซึ่งเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดเป็นความดี ความชั่ว ความสุข และความทุกข์ของมนุษย์ จึงสร้างพิธีกรรมขึ้น เพื่อช่วยให้คนในชุมชนได้มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจและยังเป็นวิธีการควบคุมและกล่อมเกลาความประพฤติของชุมชนให้อยู่ในกรอบประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ซึ่งมีการถ่ายทอดให้คนในชุมชนประพฤติปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่อง¹⁰⁰

การสืบสานต้นนาเจ้าฟ่อนบุญจันทร์สืบเนื่องจากความสำคัญของความเชื่อในดวงวิญญาณของคนที่ด้วยแล้ว ได้ส่งผลมาจากการเชื่อตามประเพณีอีตสิบสององค์สิบสี่ของชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังผลการศึกษาของธัช ปุณโณทก พบว่า ชาวอีสานเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณอย่างเห็นiyawannen แม้ว่าศาสนาพุทธจะเข้ามายืนทบทวนในวิถีชีวิต แต่ปรัญชาหรือหลักธรรมของศาสนาพุทธไม่สามารถลบล้างความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณในสังคมคนอีสานได้¹⁰¹

จึงอาจกล่าวได้ว่ายุคสืบสานต้นนาเจ้าฟ่อนบุญจันทร์ที่ชาวพยัคฆ์ภูมิพิสัยให้ความเคารพยำเกรงสถานที่ที่ตั้งศาลเมืองผู้คนเข้าไปกราบไหว้รวมทั้งเริ่มมีการประกอบพิธีกรรม

⁹⁸ เจียง พลวิเศษ. อายุ 67 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ อุรลักษณ์ สอนสุระ ผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 109 หมู่ที่ 15

ตำบลປະคลาน อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2552.

⁹⁹ หอม รัตนวงศ์วัต. อายุ 80 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ สุวิภา อามาภิ ผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 181 หมู่ที่ 16

ตำบลປະคลาน อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2552.

¹⁰⁰ วิทัย พิมพันเงิน. ความเป็นมาของมนุษยชาติ. 2545, หน้า 15.

¹⁰¹ ธัช ปุณโณทก. “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน”, วัฒนธรรมไทย. หน้า 69.

บ่ออยครั้ง และสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานานก็จะทำให้สถานที่นั้นกลายเป็นสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์ดังที่ นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์ “ได้กล่าวถึงลักษณะของการใช้พื้นที่ในอดีตไทยว่า คนไทยจะแบ่งใช้พื้นที่โดยแบ่งเขตชัดเจนว่าส่วนหนึ่งเป็นเขตที่อยู่อาศัย อีกส่วนหนึ่งเป็นสถานที่อยู่หรือที่พักพิงของจิตวิญญาณ อีกเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ คนไทยให้ความสำคัญการพนับถือในเขตแห่งนี้ บุคคลใดจะกระทำหรือล่วงละเมิด ไม่ได้”¹⁰²

ที่มุ่งวิจัยได้ศึกษาอยู่สืบสานต่อมาเจ้าพ่อฯ ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2450 – 2511 พบว่า ในช่วงนี้ชาวบ้านได้ยินกิตติศัพท์ความศักดิ์สิทธิ์ เชื่อว่าดวงวิญญาณของเจ้าพ่อนุญาติจะสิงสถิตอยู่ได้ตั้งเวลาบริเวณ โรงเรียนพยัคฆ์มณฑลวิทยาการในปัจจุบัน เมื่อเดินผ่านหรือจะมาทำสิ่งใดจะต้อง บอกกล่าว แต่ในปัจจุบันนี้ประชาชนให้เส้นทางผ่านบริเวณนี้และนักเรียนต้องมาเรียนจำนวนมาก บางคนอาจไม่ทราบ ไม่ได้ขออนุญาตเจ้าพ่อฯ จึงยกเว้นอนุญาตให้ใช้เส้นทางได้ การสืบสานอาจเป็น เพราะส่วนหนึ่งมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อนุญาติจะสิงสถิตอยู่ในพื้นที่ จึงได้กราบไหว้สักการบูชาบอกรถล่ำแล้วสามารถปักปื่องคุ้มครองและดลบันดาลให้พื้นจากอันตรายทั้งปวง ขณะนี้ชาวพยัคฆ์มณฑลสัมรรถทั้งบุคคลอื่นหรือข้าราชการ ข้าราชการที่มีภารกิจอยู่ในพื้นที่ จึงได้กราบไหว้รลึกถึงคุณความดีและคุณประโภชน์ที่เจ้าพ่อนุญาติจะสร้างไว้ต่อชาวพยัคฆ์มณฑลสัมย

3. ยุคพัฒนาการ (พ.ศ. 2511 – 2529)

เป็นยุคที่การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในบริเวณที่ฝังศพเจ้าพ่อนุญาติ จันทร์ กระทรงศึกษาธิการ ได้จัดตั้ง โรงเรียนพยัคฆ์มณฑลวิทยาการขึ้นจนถึงมีการสร้างศาลาเจ้าพ่อนุญาติ จันทร์ขึ้นใหม่ สืบเนื่องจากวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2511 กรมสามัญศึกษา กระทรงศึกษาธิการ ได้ประกาศจัดตั้ง โรงเรียนพยัคฆ์มณฑลวิทยาการขึ้น¹⁰³ โดยใช้บริเวณที่ดินแห่งนี้ก่อสร้างอาคารเรียน จึงทำให้ผู้คนจำนวนมากได้ปฏิบัติต่อเจ้าพ่อฯ เป็นรูปนามมากขึ้น กล่าวคือมีการประกอบพิธีกรรมที่ศาลาเจ้าพ่อฯ ซึ่งคติความเชื่อที่เกี่ยวกับบุคคลที่ประกอบพิธีกรรมแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดและมีบทบาทชัดเจน ในการประกอบพิธี เป็นผู้กำหนดเวลาในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนเป็นผู้ตรวจสอบความเรียบร้อย วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีและดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จพิธี นอกจากนี้ยังมีส่วนสำคัญที่จะสร้างบรรยายกาศในระหว่างประกอบพิธีกรรมให้เกิดความ

¹⁰² นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์. “พื้นที่ในอดีตไทย”, ศิลปวัฒนธรรม หน้า 180 – 192.

¹⁰³ ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง ดึง โรงเรียนรัฐบาล วันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2511.

เลื่อมใสศรัทธา เกิดความศักดิ์สิทธิ์เร้าใจผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเกิดความเชื่อถือศรัทธาและคล้อยตามผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ผู้นำบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อนบุญจันทร์เป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ สามารถเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับดวงวิญญาณของเจ้าพ่อฯ ได้

ที่มุกวิจัยศึกษาพบว่า ความเชื่อของชาวบ้านที่มีต่อผู้นำบวงสรวงมีบุพนาทในสังคม ในฐานะเป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างชาวบ้านกับเจ้าพ่อฯ ชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่ากำลังออกกล่าวในเรื่องราวต่าง ๆ ที่ขอความช่วยเหลือจากเจ้าพ่อฯ เมื่อเกิดปัญหาในครอบครัว มีความเดือดร้อนใจ ลูกหลานจะเดินทางไกลไปศึกษาต่อ บางทีก็ต้องให้ผู้อาวุโสเป็นตัวแทนทำพิธีบวงกล่าวบนบาน สอดคล้องกับการวิจัยของพิสมัย แสงจันทร์เทศที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพิธีกรรมที่เกี่ยวกับมเหศักดิ์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พนวจนางเทียนมีบุพนาทเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับมเหศักดิ์¹⁰⁴

2. ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมพิกรรมส่วนบุคคล เป็นความเชื่อว่าการออกกล่าวเจ้าพ่อนบุญจันทร์จะกระทำในโอกาส ระยะเวลาและสถานการณ์ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับวัน ความจำเป็นและเหตุผลของแต่ละบุคคล เช่น คดิความเชื่อว่าเข้าพ่อนบุญจันทร์จะบันดาลให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว เชื่อว่าจะปกป้องคุ้มครองป้องกันความปลอดภัยในการเดินทางไกล เชื่อว่าเจ้าพ่อฯ สามารถช่วยให้สอบได้หรือสมัครเข้าทำงานทำให้ผู้พนักงานมีความนิยมชมชอบ ให้ความเมตตา เชื่อว่าเป็นผู้ดูแลบ้านเมืองทุกพื้นที่จึงต้องแสดงความเคารพออกกล่าวถึงการเข้ามาอยู่และออกจากพื้นที่ เชื่อว่าสามารถช่วยให้หายจากการเจ็บป่วย และที่สำคัญที่สุดเชื่อว่าเจ้าพ่อนบุญจันทร์เป็นบรรพบุรุษของชาวพยัคฆ์มูนิพิสัย และเทพารักษ์ประจำโรงเรียนพยัคฆ์มูนิวิทยาการ จึงต้องออกกล่าวเพื่อแสดงความเคารพ

นายเกิดศักดิ์ สีขาวอ่อน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 16 บ้านเขว่าคำ เล่าว่า เมื่อมีการแยกหมู่บ้านในบริเวณนี้จึงเรียกชื่อหมู่บ้านตามต้นไม้ที่ฟงศพเจ้าพ่อนบุญจันทร์คือบ้านเขว่าคำ ซึ่งบริเวณนี้ก่อนผู้คนมาตั้งบ้านเรือนเป็นป่าทึบคาดว่ามีเสือและสัตว์หายาศอาศัยอยู่

ส่วนลักษณะของศาลเจ้าพ่อนบุญจันทร์เดิมเป็นศาลาที่สร้างด้วยไม้ สอดคล้องกับนายบุญเสริม พลศรีพิมพ์บ่อกว่า เป็นศาลาไม้เล็ก ๆ บริเวณมากป่าไม้บังจึงชวนการ โรงและชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณนั้นช่วยกันถางให้สะอาด¹⁰⁵

¹⁰⁴ พิสมัย แสงจันทร์เทศ. ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับมเหศักดิ์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด. 2536, หน้า 212.

¹⁰⁵ เกิดศักดิ์ สีขาวอ่อน. อายุ 50 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ อบรมลักษณ์ สอนสูรษ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 20 หมู่ที่ 16 ตำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆ์มูนิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553.

ศาลาไม้เจ้าพ่อบุญจันทร์ ตั้งอยู่ข้างศาลาใหม่บริเวณ โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาการ

ส่วนความสำคัญของต้นเขาว่าซึ่งอาจารย์ไพรัตน์ แย้มโกสุม ได้เล่าให้ฟังว่า เมืองพยัคฆ์ภูมิพิสัยมีต้นไม้ประวัติศาสตร์อายุ่ 2 ต้น คือ ต้นเขาวับบริเวณฝั่งศพเจ้าพ่อนบุญจันทร์ โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาการ ซึ่งปัจจุบันเหลือแต่ซาก แล้วก็มีต้นถังคาวซึ่งเป็นต้นไม้ประวัติศาสตร์อีกต้นหนึ่งที่มีหลักฐานเหลืออยู่ เพราะเป็นสถานที่ตั้งเมืองพยัคฆ์ภูมิพิสัยครั้งแรก คุณย่างพา บุตรพระศรีสุวรรณวงศ์เล่าว่า ...การย้ายเมืองจากบ้านนาข่า เขตเมืองว้าปี ปกุนมาตั้งที่บ้านปะหลานตรงบริเวณต้นถังคาว ขนาดนั้นต้นถังคาวสูงประมาณ 15 เมตร อายุได้ประมาณ 16 ปี และคุณยายท้าวอายุร瓦ฯ 14 ปี ที่ว่าการเมืองอยู่ทางทิศตะวันออกของต้นถังคาว ระยะห่างประมาณ 20 เมตร จวนเจ้าเมืองอยู่ถัดจากที่ว่าการเมืองทางทิศตะวันออกเนียงใต้และทิศใต้ของต้นถังคาว

ชากระดับขาวคำบริเวณศาลาเจ้าพ่ออนุญาติ

ปีจุบัน (พ.ศ. 2553) ต้นค้างคาวอายุประมาณ 133 ปี สูงประมาณ 60 เมตร เป็นต้นไม้สูงสุดของอำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย ระยะห่าง 10 กิโลเมตร สามารถมองเห็นส่วนปลายของต้น ขนาดลำต้นใช้ผู้ใหญ่ 5 คนจึงโอบรอบ วัดโดยรอบ 6.15 เมตร ขณะนี้มีต้นลูกเกิดขึ้นมาเคียงคู่กับต้นแม่สิบปีแล้ว วัดโดยรอบได้ 3.85 เมตร

ต้นค้างคาว ซึ่งเป็นต้นไม้ประวัติศาสตร์อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย

ต้นค้างคาวคู่ข้างศาลเก่า

ป้ายต้นค้างคาวเป็นหลักฐานพบประวัติศาสตร์

บริเวณต้นค้างคาวมีศาลเก่าแก่และศาลใหม่เขียนข้อความว่า “ศาลเจ้าเมืองพยัคฆ์
ภูมิพิสัย พระศรีสุวรรณวงศ์ (ท้าวตีตี้ - เดช) (ร.ศ. 98 - 126 หรือ พ.ศ. 2422 - 2450)

โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง ร.ศ. 98 หรือ พ.ศ. 2422 ตั้งเมืองฯ ที่บ้านนาข่า ร.ศ. 102 หรือ พ.ศ. 2426 ตั้งเมืองฯ ที่บ้านปะหลาน บริเวณต้นค้างคาวนี้ ร.ศ. 112 หรือ พ.ศ. 2436” เป็นที่ เคารพนับถือมาแต่โบราณตราชานปัจจุบันและเป็นสถานที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

ศาลาเจ้าพ่อเมืองเก่า

ศาลาใหม่ “ศาลาเจ้าเมืองพยัคฆ์มิพิสัย”

หุ่นปืนจำลองเจ้าเมืองคนแรก (พระศรีสุวรรณวงศ์)

ศาลาไม้หลังเก่าบริเวณต้นค้างคาว

ป้ายเจ้าเมืองบริเวณศาลใหม่

ในยุคนี้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับ พิธีกรรมนี้ คุณทรงเป็นสื่อถือกลางติดต่อกันเจ้าพ่อฯ โดยทั่วไปชาวบ้านเรียนว่า “เจ้าแก่” เชื่อว่าตาทุย คันมานิมิต เป็นคนแก่บ้านอยู่หน้าโรงเรียน จะมานำพูดเป็นสื่อถือกลางระหว่างเรากับเจ้าพ่อนุญจันทร์¹⁰⁶ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพูล ผล เงินเพ็ง ที่ศึกษาเกี่ยวกับคติความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมืองจังหวัดมหาสารคามพบว่า นางเทียมมีบทบาทมากที่สุด เชื่อกันว่าเป็นร่างทรงของเจ้าพ่อหลักเมือง ทำหน้าที่เป็นสื่อถือกลาง ในการติดต่อระหว่างเจ้าพ่อหลักเมืองกับชาวบ้านได้¹⁰⁷

ด้านวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมนี้มี หมาก 4 คำ พลุ 4 กลีบ บุหรี่ 4 มวน ธูป 9 ดอก เทียน 9 เล่ม เหล้า ไก่ หัวหมู ดอกไม้ พวงมาลัย น้ำเปล่าแล้วแต่ จะบ่นบาน พิธีกรรมที่บูชาเจ้าพ่อจะเรียนง่าย จุดธูปเทียนให้ไว้แล้วก็ล่าวบอกว่า ข้าพเจ้าเป็น ไคร สิ่งที่ปรารถนาคืออะไรจึงมานบานบาน ด้านระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมนี้ ไม่

¹⁰⁶ นุญชัย แก้วอาจ. อายุ 55 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ อมรลักษณ์ สอนสุรุ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 179 หมู่ที่ 16

คำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆ์มณฑลพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553..

¹⁰⁷ พูล เงินเพ็ง. คติความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมือง จังหวัดมหาสารคาม. 2536, หน้า 145.

สามารถกำหนดแน่นอนได้ ส่วนมากก็เพียง 10 กว่านาที จึงเก็บเครื่องเช่นนอกกล่าวเจ้าพ่อฯ อีก ถาวรพวงมาลัย กราบ 3 ครั้งเป็นอันเสร็จพิธี ซึ่งส่วนใหญ่จะประกอบพิธีในวันพุธ¹⁰⁸

ทีมยุววิจัยพิจารณาถึงหน้าที่ประโภชน์ต่าง ๆ ที่ทำให้ความเชื่อถือและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อนบุญจันทร์ยังคงอยู่ในสังคมต่อไปได้ เพราะพิธีกรรมที่มีความชัดแจ้งสอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานของชาวบ้าน อีกทั้งเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ หรือผู้มีพระคุณ จึงอาจกล่าวได้ในยุคพัฒนาการนี้เป็นยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านสถานที่จากป่าทึบกลายเป็นสถานศึกษา ซึ่งทำให้คนมาใช้สถานที่ให้ก่อประโภชน์ต่อเยาวชน ทำให้คนรุ่นหลังได้รับทราบ เผยแพร่เกียรติภูมิของเจ้าพ่อฯ มากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการฝังค่านิยมเกี่ยวกับความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อฯ มีการประกอบพิธีกรรมส่วนบุคคลมากขึ้น

4. ยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2529 – ปัจจุบัน)

เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง พัฒนาทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการมีส่วนของคนในชุมชน ตลอดจนสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในโรงเรียนมีการพัฒนาขึ้นมาก รูปร่างของศาลาได้มีการสร้างใหม่ประมาณปี พ.ศ. 2529¹⁰⁹ มีรูปทรงจตุรมนูบหลังคาด้วยกระเบื้อง ด้านหน้าเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมผนังก่ออิฐ混ปูน มีบริเวณประกอบพิธีกรรม มีประตูด้านหน้าข้างในศาลมีภาพวาดของเจ้าพ่อนบุญจันทร์ตามนิมิต ลิ้งของต่าง ๆ ที่มีผู้ถวาย มีถนนคอนกรีตเข้าไปปัจจุบันศาลาทำให้สะดวกต่อการเข้าไปประกอบพิธีกรรม บริเวณศาลาเจ้าพ่อนบุญจันทร์เป็นเขตต้องห้าม มิให้นักเรียนมาเล่นส่งเสียงดังต้องมีความยำเกรงไม่กล้าบุกเข้าไป เพราะถือว่าเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์

ศาลาเจ้าพ่อนบุญจันทร์ ในปัจจุบัน

¹⁰⁸ นุชรา เคลิมพลโยธิน. อายุ 58 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ อมรลักษณ์ สอนสุระ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 205 หมู่ที่ 13 ตำบลก้านปู อำเภอพยัคฆ์มูนพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553.

¹⁰⁹ นุยุเสริม พลศรีพิมพ์. อายุ 72 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ อมรรัตน์ พลศรีพิมพ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 124 หมู่ที่ 15 ตำบลประทลน อำเภอพยัคฆ์มูนพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553.

ความเชื่อ ชาวบ้านและผู้คนในโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาการยังให้ความเคารพนับถือเจ้าพ่อบุญจันทร์เหมือนเดิมและนับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นไปเรื่อยๆ และความเชื่อและศรัทธายังได้แผ่ขยายไปยังต่างถิ่นเพื่อนบ้านต่างอำเภอ ต่างจังหวัด เนื่องจากมีการบูรณะล่าของคนในวงเครือญาติ หรือคนที่มาพบด้วยตนเอง ครู อาจารย์ ที่มารับราชการ นักเรียนที่ไปศึกษาต่อที่อื่นไปเล่าให้คนอื่นได้รับทราบ ได้มีการศึกษาเผยแพร่เป็นเรื่องราวรูปเล่มไว้ให้นักเรียนได้เรียนรู้ เช่น วารสารเพื่อการประชาสัมพันธ์โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาการ

วารสารพยัคฆ์วิทย์
ฉบับปีที่ 13 ฉบับที่ 2 – 3 ประจำเดือน
กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2549.
ภาพโดย : นายเทิดศักดิ์ สีขาวอ่อน.

การกำหนดตราเครื่องหมายประจำโรงเรียน เป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่สื่อให้เห็นถึงการสร้างอนุสรณ์เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้ทราบถึงความเป็นมาของตำนานเจ้าพ่อบุญจันทร์ โดยโรงเรียนพยัคฆ์มุนีวิทยาการ ได้กำหนดตราเครื่องหมายประจำโรงเรียน ดังนี้

ศาลาทรงไทย หมายถึง ที่สอดคล้องด้วยวิญญาณเจ้าปู่บุญจันทร์ ซึ่งเปรียบประดุจเทพเจ้าประจำลินท์ที่ปกปักษ์ข้าวนาเกอพยัคฆ์มุนีพิสัยให้ดำรงอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ดวงเทียน หมายถึง เครื่องมือที่ส่องสว่างเพื่อนำทางให้แก่ผู้แสวงหาความรู้ ความดี และความสงบสุข

กليمบัว หมายถึง เป็นเครื่องสักการบูชาด้วยวิญญาณของเจ้าปู่บุญจันทร์ เพื่อประทานพรแด่ปวงชนชาวพยัคฆ์มุนีพิสัย ให้ประสบความสุข ความเจริญตลอดไป

ต้นไม้ประจำโรงเรียน

ต้นเบว่าคำ หมายถึง ต้นไม้ที่เป็นมงคลคู่กับศาลาเจ้าปู่บุญจันทร์มาตั้งแต่สมัยก่อตั้งโรงเรียน

จึงอาจกล่าวได้ว่า เจ้าพ่อบุญจันทร์ มือทชิพลดความเชื่อ ความศรัทธาต่อสังคมโรงเรียนพยัคฆ์มุนีวิทยาการและผู้คนอีกคนอีกคน ทำให้ครู นักเรียนและบุคลากรยึด

เห็นีyawด้านจิตใจ ทำให้เกิดความสนายใจเกิดกำลังใจ บำบัดทุกข์บำรุงสุข มนุษย์เมื่อมีปัญหามีความทุกข์ร้อนใจย่อมหาที่พึ่งทางใจโดยการกราบไหว้บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเชื่อว่าจะมีพลังเหนือธรรมชาติ ที่จะช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากความเดือดร้อนในเรื่องต่าง ๆ ได้ ผู้ที่นับถือเจ้าพ่อบุญจันทร์มีความเชื่อว่า ดวงวิญญาณของเจ้าพ่อฯ ยังเป็นอมตะภาวะเหมือนเทพอันศักดิ์สิทธิ์อย่างเหลือผู้คนอยู่เสมอ อีกทั้งทำให้เกิดความผูกพันกัน การประกอบพิธีกรรมร่วมกันทำให้เกิดความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในสังคม

อีกสิ่งหนึ่งที่ทีมยุววิจัยเห็นว่าผลงานของเจ้าพ่อบุญจันทร์ทำให้เกิดความรุ่มเย็นเป็นสุขไม่เกิดเหตุการณ์ร้ายแรง เพราะต่างมีความเชื่อและยึดมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยกัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ การบวงสรวงเจ้าพ่อประจำปี ในวันที่ 29 กรกฎาคม ของทุกปี ซึ่งเป็นวันครอบครองสถาปนาโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาการ¹¹⁰

อิทธิพล ความเชื่อ ศรัทธาเจ้าพ่อบุญจันทร์ต่อการเปลี่ยนแปลง

ในปัจจุบันเจ้าพ่อบุญจันทร์ยังมีอิทธิพลด้านความเชื่อ ความศรัทธาต่อสังคมชาวพยัคฆ์ภูมิวิทยาการเป็นอย่างมาก ซึ่งทีมยุววิจัยได้วิเคราะห์ด้วยความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อบุญจันทร์ มีประเด็นที่น่าสนใจคร่าวๆ ดังนี้

- การสอนตามคณฑรุในโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาการทึ้งครูเก่าแก่และครูรุ่นใหม่ พบว่า ส่วนใหญ่จะประกอบพิธีกรรมส่วนบุคคล กีจกรรมบนบานในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ นางกรรณิกา ศรีปลิ่ง บันบานเรื่องการเดินทางส่วนตัวและโรงเรียน นางปลิวทอง ทิมาสาร เชื่อ และศรัทธาเจ้าพ่อบุญจันทร์ว่า เวลาណักเรียนไปแบ่งขันด้วยบันบานศาลกล่าวว่าขอให้ได้ชัยชนะ เวลากลับมาเกิดชัยชนะจริง ๆ นางจินตนา แก้วพะเนว เชื่อในอิทธิพลต่อจิตใจมาก ๆ เมื่อได้บันบานสิ่งใดไว้แล้วก็เหมือนเรามีกำลังใจมากขึ้น ใจรุ่มเย็นขึ้น มีความหวังตามสิ่งที่ขอไว้และเมื่อสิ่งที่บันสำเร็จ เช่น พานักเรียนเข้าร่วมแบ่งขันการสร้างภาพยนตร์สั่นระดับภาคที่จังหวัดราชสีมา ปี 2552 ได้บอกกล่าวขอพรเป็นกำลังใจ และเกิดรับรางวัลระดับเหรียญทองอันดับ 1 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นางสมหวัง สนั่นเอื้อ บอกว่าชาวพยัคฆ์ฯ เวลาจะไปทำอะไรก็ตามต้องบอกกล่าวเจ้าพ่อฯ ทุกครั้งจึงศรัทธามาก นายประดิษฐ์ มูลตรีประคุณ กีเกยบนบานเรื่องการดำเนินวิถีชีวิตเพื่อปกป้องรักษา

¹¹⁰ ประสิทธิ์ เฉลิมพลโยธิน. อายุ 57 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ อมรลักษณ์ สอนสุรัช ผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 205 หมู่ที่ 13 ตำบลปะลาน อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553.

ความปลอดภัยและการสำเร็จ ภาระงานที่ทำสำเร็จทุกเรื่อง นายอรรถพล ลุยตันประสน ผลสำเร็จในเรื่องบันบานให้ลูกสอนศึกษาต่อ จึงปฏิบัติต่อเจ้าพ่อฯ ทุกวันพุธ ส่วนนางศิริพรรัตน์ ศิรินุญาม นางสาวบุญรา คงอุทิศ และนางสาวอัจฉรา ปักกุนนัง เคยบันบานเรื่องการเดินทาง นายสวัสดิ์ ช่างหล่อ นายนิคม อุ่นใจ นายสราวุฒิ ศรีริยา เป็นครูที่นี่หลายปีแต่ไม่เคยบันบานแต่การพศรัทธาเจ้าพ่อฯ ไม่เคยลบหลู่

ส่วนคณะกรรมการที่ข่ายมาใหม่ได้แก่ นายสัมฤทธิ์ โคงตระโภภา รองผู้อำนวยการ โรงเรียน นางอำนวยพร ทูลธารม นายประสิทธิ์ อรรถโยโคง เผื่อว่าเจ้าพ่อนุญันทร์จะปักปักรักษาทุกคนในโรงเรียน ส่วนนางสาวดวงเนตร พระวศรีและนางสาวอังคณารักษ์ ภูบาลชื่น นิสิตฝึกประสบการณ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม บอกว่าเป็นคนต่างดิ่นแต่ก็มีความเชื่อ ศรัทธาไม่เคยบันบานเพียงยกมือไหว้และอธิษฐาน

2. การสอบถ่านนักเรียน พนวันักเรียนกลุ่มตัวอย่าง 23 คน ไม่เคยบันบานเจ้าพ่อนุญันทร์ 16 คน ได้แก่นายคณนากร แพงคำไหล นางสาวจุฑารัตน์ พรดอนก่อ นางสาวคัณนาค ธรรมสอน นางสาวรัตติกาล ธรรมมีด นางสาวสุกัญญา สงศิริ นางสาวยรัสวรรค์ บุตรโคง นางสาวนันพร ภูมินา นางสาวสุภากรณ์ จงนานนท์ นางสาวศิรินรัตน์ สัญพึง นางสาวจิริยา ภาริรัมย์ นางสาวลลิตา จันพัฒน์ นายพีรพัฒน์ ผลชัย นายนทัณย์ คุณรักษ์ นางสาวราภรณ์ พรมศิริ นางสาวนทภูมิยา สุวรรณภูมิ และนายชุทธนา อ่อนศิลป์ นักเรียนที่เคยบันบาน 6 คน ได้แก่ นายจักรพันธ์ ภารวงศ์ เรื่องเรียนให้เก่ง นางสาวธัญญาดา ทีงาม บันสอบเข้า ม.4 สำเร็จ นางสาวณัฐรัชฎา คำนอกร บันสอบเข้า ม.4 สำเร็จ นายวัฒนา สีสุข บันสอบไม่สำเร็จ นางสาวรัตนาภรณ์ มูลศรีสุข บันจันสลา กสอบเข้า ม.1 สำเร็จ ส่วนนายจุฬศิริภูมิ สมัตตะและนายศรรากุล พวงศ์ บันไปแบ่งขันกีฬาฟุตบอล มีทั้งสำเร็จและไม่สำเร็จ

3. การสอบถ่านกลุ่มแม่ค้าในโรงอาหาร โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาคาร ได้แก่ นางสาวศิริขวัญ ศักดิ์ศิริ นางรัณจวน สิมศิริวัฒน์ นางไพรินทร์ หลงสอน นางสุภาพศรีสุวรรณ นางธนัญญา วิเศษศิลป์ นางแพงศรี วิเศษศิลป์ นางละมุด จันอ่อน นางสาวเสียร ประจำบุญ นายชนศักดิ์ โชครุ่ง ซึ่งล้วนแต่เคยบันบานของให้เจ้าพ่อนุญันทร์ช่วยให้ขายอาหารดี มีรายได้ มีกำไร ไม่ขาดทุน และช่วยคุ้มครองทุกๆ คนให้ปลอดภัย ส่วนนางสาวรำพรรัตน์ อันประริน เคยบันบานเจ้าพ่อฯ ขอให้น้องสาวได้ข่ายมาที่โรงเรียนนี้สำเร็จ

พ่อค้าในโรงอาหาร โรงเรียนสักการะเจ้าพ่อบุญจันทร์ทุกวันพุธ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาด้านงานเจ้าพ่อบุญจันทร์ ทำให้ทราบถึงความเชื่อ และพิธีกรรม ผลงาน อิทธิพลของเจ้าพ่อฯ ซึ่งทึมยุวจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรศึกษาพิธีกรรมเปรียบเทียบระหว่างอดีตกับปัจจุบันที่ชาวพยัคฆ์มภิสัยได้ปฏิบัติต่อเจ้าพ่อฯ ว่าเหมือนกันหรือมีความแตกต่างกันอย่างไร
2. ควรมีการศึกษาผลดี ผลเสียของความเชื่อที่เกี่ยวกับเจ้าพ่อบุญจันทร์ว่ามีผลดี ผลเสียในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมว่าเป็นอย่างไร และนำผลนั้นมาพัฒนาให้อยู่คู่บ้านเมืองตลอดไป
3. ควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบคติความเชื่อ กับเจ้าพ่อองค์อื่น ๆ ว่ามีความเชื่อเหมือน หรือแตกต่างกันอย่างไร

เอกสารอ้างอิงและผู้ให้ข้อมูล

- คู่มือนักเรียนและผู้ปกครอง. โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาคาร. ปีการศึกษา 2549.
- สารสนเทศ ปีการศึกษา 2552. โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาคาร.
- เฉลิม มงคล. เทคนิคการสอนประวัติศาสตร์. 2549.
- ดวงกมล สินเพ็ง. การพัฒนาผู้เรียนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้. 2551,
- “ไพรัตน์ แย้มโกสุน. อายุ 69 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ สุวิภา อายากิจ ผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 99 หมู่ที่ 15 ตำบลปะหาน อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552.
- ศรีศักร วัฒโนดม. “การถือผีในเมืองไทย”, ศิลปวัฒนธรรม.
- บุญเสริม พลศรีพิมพ์. อายุ 72 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ ออมรรัตน์ พลศรีพิมพ์ ผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 124 หมู่ที่ 15 ตำบลปะหาน อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553.
- เจียง พลวิเศษ. อายุ 67 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ ออมรักษณ์ สอนสุระ ผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 109 หมู่ที่ 15 ตำบลปะหาน อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552.
- หอม รัตนาวงศ์. อายุ 80 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ สุวิภา อายากิ ผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 181 หมู่ที่ 16 ตำบลปะหาน อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552.
- วิทย์ พิณคันเงิน. ความเป็นมาของมนุษยชาติ. 2545,
- ธวัช ปุณโณทก. “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน”, วัฒนธรรมไทย.
- นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์. “พื้นที่ในคติไทย”, ศิลปวัฒนธรรม.
- ประภาศรัทธา วงศ์ศิริกานต์. เรื่อง ตึ้งโรงเรียนรัฐบาล วันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2511.
- พิสมัย แสงจันทร์เทศ. ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับเหล็กดี อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด. 2536, หน้า 212.
- เกิดศักดิ์ สีขาวอ่อน. อายุ 50 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ออมรักษณ์ สอนสุระ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 20 หมู่ที่ 16 ตำบลปะหาน อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553.

บุญช่วย แก้วอาจ. อายุ 55 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ อมรลักษณ์ สอนสูรฯ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 179 หมู่ที่ 16 ตำบลปะหาน อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553..

พูลผล เงินเพ็ง. คติความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าฟ่อหลักเมือง จังหวัดมหาสารคาม. 2536, หน้า 145. มนูรา เคลิมพล โยธิน. อายุ 58 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ อมรลักษณ์ สอนสูรฯ เป็นผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 205 หมู่ที่ 13 ตำบลก้ามปู อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553.

ประสิทธิ์ เคลิมพล โยธิน. อายุ 57 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ อมรลักษณ์ สอนสูรฯ ผู้สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ 205 หมู่ที่ 13 ตำบลปะหาน อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553.

6. พิชีบวงสรวงพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ โรงเรียนโකก่อพิทยาคม

การวิจัยเรื่องพิชีบวงสรวงพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์พื้นที่วิจัยบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ใช้วิธีหาข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำพิธีกรรมและผู้บวงสรวงพระพุทธรูปในหมู่บ้าน วัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพิชีบวงสรวงพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์

ที่มุ่งวิจัยของโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโรงเรียนโโคก่อพิทยาคม ได้สืบค้นว่า เรื่องจากบ้านกุดแคนสามโครงการย่อยด้วยกัน โครงการย่อยที่สามคือเรื่องพิชีบวงสรวงพระพุทธรูปองค์ศักดิ์สิทธิ์ การค้นหาคำตอบโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำพิธีกรรม พระสงฆ์ ในชุมชน ด้วยการสัมภาษณ์และสังเกตการบูชาพระพุทธรูป

1. ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปและความเชื่อของชาวบ้าน กุดแคน การก่อตั้งหมู่บ้านกุดแคนปี พ.ศ. 2485 มีอายุประมาณ 200 ปี ผ่านมาในปี พ.ศ. 2490 พระครูหนูเป็นพระนักพัฒนาได้ร่วมกับชาวบ้านสร้างร้อยพระพุทธบาทจำลองให้เป็นสถานที่สำคัญของชาวบ้าน ได้สักการบูชา หลังจากสร้างร้อยพระพุทธบาทจำลองแล้ว ได้สร้างโบสถ์ ด้วยการใช้แรงงานชาวบ้านเดินทางไปบนหินที่ห้วยหินลาด ห้วยหินลาดตั้งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านมีแหล่งแร่เกิดขึ้น คือ มีหินลูกรัง ดินเหนียว และทราย วัสดุอุปกรณ์จากแหล่งธรรมชาตินำมา ก่อสร้างโบสถ์ใช้เวลาหลายปีถึงสำเร็จเมื่อปี พ.ศ. 2501 และในหมู่บ้านมีชาวญวนซึ่งของเพชร (องเป็นชื่อน้ำหน้าเรียกชื่อเพชรที่เป็นคนญวน) เดินทางมาค้าขายข้อมูลสีผ้า และข้อมือ ได้แต่งงานกับหญิงสาวในหมู่บ้านใช้นามสกุลฝ่าย ภรรยาคือตระกูลธรรมศรี

กรอบครัวของคนญวนมีอาชีพค้าขายมีฐานะร่ำรวยได้เป็นเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปองค์ขนาดใหญ่ไว้ในโบสถ์บ้านกุดแคนเพื่อถวายพระพุทธรูปทำบุญแจกข้าวให้พ่อตันเอง พระพุทธรูปองค์นี้ประดิษฐานอยู่ในโบสถ์บ้านกุดแคนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 ถึงปัจจุบัน

จากประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้นจากในหมู่บ้านมีโบสถ์ แต่ยังขาดพระพุทธรูปให้ชาวบ้านได้สักการบูชา ด้วยความมีศรัทธาเชื่อในการทำบุญทานแล้วได้บุญหลาย จึงมีคนร่ำรวยสร้างพระพุทธรูปเป็นทานบุญแจกข้าวหาบิชาของตนเองตระกูลธรรมศรี เมื่อชาวบ้านมีพระพุทธรูปได้รับการสั่งสอนจากพระครูหนูว่า “ควรนับถือพระพุทธรูปแทนพระพุทธเจ้าในโลกนี้ไม่มีผิว เนื่องจากหมู่บ้านนี้ได้อัญเชิญผีปู่ตาอອกจากหมู่บ้าน” ความเชื่อการนับถือพระพุทธรูปจึงถูกแทนที่การนับถือผีบรรพบุรุษ” (อำนวยพร สีดาพล. 2552 : สัมภาษณ์)

2. พัฒนาการทำพิธีกรรมบูชาพระพุทธรูป ที่มุ่งวิจัยได้สอบถามเพิ่มเติมคือเรื่องความเชื่อจากการนับถือพระพุทธรูปมีพิธีกรรมได้ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนในแต่ละช่วงมิติเวลาพบพัฒนาการทำพิธีกรรมดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคหนึ่งถือผี

ยุคที่ 2 ยุคหนึ่งถือพระพุทธรูป

ยุคที่ 3 ยุคการบูชาพระพุทธรูปในพิธีกรรมเกิดภัยพิบัติขึ้นในหมู่บ้าน

มิติเวลาการแบ่งยุค แบ่งตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านกับวิธีชีวิตของคนในชุมชนที่มีความเชื่อพระพุทธรูปได้รับผลกระทบจากการทำพิธีทำให้ติดใจมีสุข และเกิดความเป็นสิริมงคลแก่คนในครอบครัว แต่ละยุคมีรายละเอียดประกูลดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคหนึ่งถือผี

จากที่มุ่งวิจัยได้สัมภาษณ์คุณยายอำนวยพร สีดาพล อายุ 80 ปี เล่าถึงอดีตของชาวบ้านกุดแคนว่า

“หมู่บ้านนี้อพยพมาจากบ้านเหล่าสิงห์ไคร อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ประมาณปี พ.ศ. 2485 ได้ 200 ปีผ่านมาแล้ว การมาตั้งครึ่งแรกมีจำนวนไม่มาก การกล่าวว่าชื่อว่าไครตั้งหมู่บ้านคุณยายอธิบายว่า จำไม่ได้ พ่อแม่บอกเล่าให้ฟัง ก็จำมาเล่าให้เด็กๆ ได้ฟัง แต่ชาวบ้านนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งต้องทำที่อยู่ให้ผีอยู่ชาวบ้านร่วมกันทำตุบศาลาผีไว้ที่ดอนยาคูเรียกว่าผีปู่ตา ดอนยาคูอยู่ใกล้กับหนองสิมใหญ่ ปัจจุบันดอนยาคูไม่มีป่าไม้พราหนำที่สาธารณามาริ่งบ้านให้ผู้คนได้อาศัยอยู่ร่วมกันเรียกว่าคุ้มวัด” (อำนวยพร สีดาพล. 2552 : สัมภาษณ์)

การก่อตั้งบ้านกุศลแคนจากบรรพนรุษบ้านเหล่าสิงห์ในช่วงระยะผู้คนไม่มากมีดอนป่าไม้อุดมสมบูรณ์เรียกดอนยาคุ และศาลาผีปู่ตาให้ชาวบ้านกุศลแคนได้บูชาในเดือน恍 เป็นพิธีกรรมส่วนรวม ทำเพื่ออ้อนวอนขอร้องให้ผีปู่ตาที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีบรรพนรุษของคนในชุมชน จึงเลื่อนไสศรัทธา ทำพิธีบูชาทุก ๆ ปี ในเดือน恍ดังกล่าวมาทำเพื่อได้ฝนตกตามฤดูกาลได้ทำนา เครื่องบูชาขันธ์ ๕ ดอกไม้ ธูปเทียน เครื่องเซ่นไหว้ ของคาวด้ม ไข่ต้มสี่ยง ทายฝน ถ้าไข่แดงคงจะฝนดี แต่ถ้าไข่เน่าเหม็นฝนแล้งเกิดภัยพิบัติ และนอกจากขอฝนแล้ว ยังร้องขอให้ผีปู่ตราภยและภัยธรรมชาติพายพัด ฟ้าผ่า โจรผู้ร้ายไม่รบกวน แต่ในปี พ.ศ. 2487 เกิดเหตุการณ์ในหมู่บ้านดังนี้

ทองใบ วิวัฒนาการ อายุ 78 ปี กล่าวว่า “ประมาณปี พ.ศ. 2487 มีพายพัดบ้านกุศล แคนหนักมาก สังกะสีบ้านพัง ชาวบ้านไม่มีบ้านอยู่อาศัยตัน ไม่ให้กลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านเกิดโรคระบาดห่า สัตว์ ตาย เช่น ไก่ หมู ผู้คนเดือดร้อนทำที่อยู่ใหม่ช่วยกันสร้างบ้านให้อยู่อาศัย ทำให้คนเริ่มไม่เชื่ออำนาจผีปู่ตา และมีพระครุฑูปเป็นพระที่ได้บวชเรียนมีคุณศรัทธาได้ การอบรมว่าผีในหมู่บ้านบ่มี ถ้ามีคงป้องกันภัยธรรมชาติได้ ควรนับถือพระ ไม่นับถือผี ทำให้ชาวบ้านได้รวมกันเชิญผีปู่ตากลากจากหมู่บ้านไปอยู่ที่อื่น บางคนบอกว่าเอาผีปู่ตาไปไว้ทุ่งนา เรียกว่า “พีต้าแยก ผีเผาทุ่งนา” (ทองใบ วิวัฒนาการ. 2552 : สัมภาษณ์)

เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงของความเชื่อศรัทธาจากผีบรรพนรุษ ได้เปลี่ยนไปด้วยภัยพิบัติ ธรรมชาติ พายพัดบ้านพังทั้งหมู่บ้าน แสดงว่าอำนาจผีปู่ตาไม่ได้มีอิทธิฤทธิ์มากับน้ำดื่มความปลอดภัยให้ชาวบ้าน กุศลแคนไม่สำเร็จ ชาวบ้านจึงหันมาถือพระพุทธรูปแทนผีปู่ตาที่มีถูกอยู่ดอนยาคุในอดีตและดอนยาคุในปัจจุบันที่ดินส่วนรวมของหมู่บ้าน ได้ให้ชาวบ้านถางป่าตันไม้ออก แล้วสร้างบ้านอยู่อาศัยในคุ่วัดในปัจจุบัน ซึ่งชาวบ้านกุศลแคนกล่าวเหมือนกันว่า

“การนับถือคุณพระในโบสถ์มีนานานแล้วการทำพิธีต้องทำร่วมกันและทำแยกกันเป็นบุคคลแล้วแต่ใครอยากราทำแต่พิธีนี้เหมือนพิธีบูชาผีปู่ตา เพราะอธิษฐานคำขอให้คุณพระพุทธรูปคุ้มครองอำนาจความโขคดีให้ และได้ทำนาฝนตกตามฤดูกาล ความเชื่อพระพุทธรูปเป็นความเชื่อ เนพาราชาวบ้านเนพาราถินเกิดขึ้นในประเทศไทย ทุกภูมิภาค เนื่องจากพระสงฆ์เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนในเรื่องการเกิด การตาย การทำบุญตักบาตรทุกเช้าคือ ทำทาน กับพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์มรณภาพไป บางถินสร้างรูปหล่อเป็นพระพุทธรูปมาแทนพระสงฆ์ เรียกชื่อตามพระนิรชื่อเสียงเรียงนาม และขึ้นรูปเป็นพระพุทธรูป เช่น หลวงปู่ผึ้น หลวงปู่ขาว หลวงปู่คูณ แสดงว่าพระพุทธรูปเกิดจากความศรัทธาของคนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ เมื่อนักบ้านกุศลแคนที่มีความเชื่อพระพุทธรูปแทนพระสงฆ์ อย่างที่กล่าวมาเหมือนกับคำอธิบายของ

พศ.คร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ว่า ความเป็นคนท้องถิ่นเดียวกันคือคนมีความเชื่อเหมือนกันเชื่อผี เชื่อพระสงฆ์ เชื่ออำนาจเทวดาแล้วทำพิธีกรรมร่วมกันหลาย ๆ เขตพื้นที่ ซึ่งชาวบ้านกุดแคน และหมู่บ้านอื่น ๆ เช่น บ้านหนองโน บ้านหนองอีคำ บ้านเก่าห้อง นานาชาพระพุทธรูปด้วย ตนเองเช่นชาวบ้านกุดแคน (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. จาก เวทีถอดบทเรียนโครงการบูรุษวิจัย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม วันที่ 28 ธันวาคม 2552 ณ อาคาร 100 ที่นั่ง อาคารพัฒนานักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.)

ยุคที่ 2 ยุคណับถือพระพุทธรูป

ยุคนี้มีพิธีกรรมที่ชาวบ้านปฏิบัติอยู่ 2 แบบ คือ

1. พิธีกรรมส่วนรวมการบูชาพระพุทธรูปก่อนทำนาเรียกว่า บุญทำสะ (บุญเบิกบ้าน) ความเชื่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์จากพระพุทธรูปชาวบ้านมีพิธีบูชาเรียกว่าบุญเบิกบ้าน และบ้านหลวงพ่อในโบสถ์วันที่ทำพิธีทำในเดือนหากก่อนทำนา ทำพิธี 2 วัน วันแรกเป็นการเตรียมงานสถานที่ทำพิธีกลางบ้านด้วยการสร้างโรงพิธีจากชาวบ้านร่วมกันทำ ปลูกประจำพิธีพร้อมกันทำเครื่องบูชาด้วยกระหงหน้าวัว 7 คู่ มีข้าวแดง ข้าวคำ ข้าวขาว รูปเทวดาสี่องค์ที่รักษาทิศต่าง ๆ มี ทิศบูรพา ทักษิณ อาคมณ์และปัจฉิม เทวดาทั้ง 4 ทำด้วยดินเหนี่ยวน้ำเป็นสัญลักษณ์ให้เทวดาได้ฝ่าดูและประชาชนในหมู่บ้านได้รักษาหมู่บ้าน ปลดปล่อยจากสิ่งต่าง ๆ จะเข้ามาทำลายหมู่บ้าน (สมบูรณ์ ศรีเรือง. 2552 : สมภพ) และดอกไม้ธูปเทียนอย่างละ 100 ใบวัน เตรียมพิธีบูชา ชาวบ้านจะมาช่วยกันทุก ๆ คนเอาแรงงานมาช่วยทำเครื่องบูชา

เวลาเย็นทุกหลังคารือนก่อพระทรายกองเล็ก ๆ ขึ้นมาในหมู่บ้านแล้วโยงด้วยด้ายสีขาว (ด้ายสายลิขุน) ไปที่ประจำพิธีกลางบ้านทุก ๆ ครอบครัวพร้อมฟังพระธรรมเทศนา เรียกว่าสวดมนต์เย็นเรียกพิธีนี้ว่า พิธีบูชากลางบ้าน เนื่องจากการทำพิธีทำในสถานที่กลางหมู่บ้าน พิธีในตอนเช้าชาวบ้านทุกครัวเรือนเตรียมผ้าiyผูกแขน หินก้อนเล็ก ๆ ขันน้ำมนต์ ดอกไม้ธูปเทียน ในพิธีและอาหารคาวหวานไปถวายพระในตอนเช้า หลังจากพระฉันอาหาร เช้าแล้ว ชาวบ้านเตรียมดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ ธูป 5 คู่ไปทำพิธีบูชาพระพุทธรูปที่ในโบสถ์

การบ้าและร้องขอให้พระพุทธรูปคุ้มครอง

พิธีบูชาพระพุทธรูปในขั้นตอนนี้เป็นวันที่ 2 ของการทำพิธีกรรม ผู้นำชุมชนเรียกชง ทำหน้าที่ติดต่อกับอำนาจพระพุทธรูปได้พากันเข้าไปในโบสถ์ กล่าวขอมาที่ชาวบ้าน บางคนเมื่อได้น้ำไว้แล้วไม่ได้จัดเครื่องบูชาตอนแทน หลังจากการกล่าวขอมาจะจากกล่าวขอฝน ให้ตกตามฤดูกาล ได้ทำนาด้วยการบ้าไว้จะปิดทองคำเปลวท่องค์พระพุทธรูป (หนูจี จำคำ)

2552 : สัมภาษณ์) การบูชาพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์พิธีบูญเบิกบ้านนี้ทำเพื่อขอฝนเหมือนบูชาดอนปูต้า ชาวบ้านกุดแคนกล่าวเหมือนกันว่าไม่บูชาดอนปูต้า แต่บูชาพระพุทธรูปแทน ถือว่าเป็นพระพุทธรูปประจำหมู่บ้านแทนพิปูต้า

2. การบูชาพระพุทธรูปในพิธีกรรมส่วนบุคคลทุก ๆ วัน

หลังจากที่ทีมยุววิจัยได้สัมภาษณ์ประจำได้ตั้งประเด็นคำถามถึงพิธีกรรมจากความเชื่อของคนในหมู่บ้านกุดแคนทำพิธีส่วนรวมแล้วชาวบ้านมีพิธีบูชาพระพุทธรูปด้วยพิธีกรรมส่วนบุคคลเป็นความเชื่อเฉพาะบุคคลจะทำพิธีบูชาด้วยขันธ์ ๕ ขูป ๕ คู่ คอกไน ๕ คู่ และเทียน ๕ คู่ การทำพิธีด้วยตนเองเป็นจำนวนมากโดยถือขันธ์บูชาไปในโนบสต์ แล้วกล่าวร้องขอด้วยตนเองไม่มีจะทำพิธีต่อสื่อสารมาทำหน้าที่ให้ทำพิธีบ้านนั้น ส่วนมากเรื่องที่กล่าวร้องขอของบุคคลจะเป็นเรื่องความร่ำรวย เช่น การขอหวย การค้า การสอบเข้าทำงาน การป่วยไข้เป็นโรคภัยไข้ทางหนองคายเพทายแพนปัจจุบันอาการไม่ทุเลา ชาวบ้านไม่รู้จะหาวิธีได้รักษา ก็มาร้องขอให้ งานจพพระพุทธรูปขัดโกรร้ายต่าง ๆ ให้หายไป จากที่ทีมยุววิจัยได้สอบถามคุณตาท่องใบ วิพัฒนากรกล่าวว่า

“ชาวบ้านมานั้นในแต่ละวันมีเงินทองบูชาด้วยไหหมหรือบนบนแล้วเกิดผลจริงหรืออย่างไร ได้รับคำตอบว่าความเชื่อของคนอาจแตกต่างกันบ้างคนที่เป็นโรคปวดขา ปวดหัวข้างเดียวหายจากเจ็บปวด อาจเพราะมีจิตใจเข้มแข็งขึ้น มีความรู้สึกว่าอำนาจคุณพระมาช่วยจริง ๆ คนประเภทนี้มีใจต่อสู้ถึกถายเป็นจิตวิทยาอย่างหนึ่งให้คนมีกำลังใจโดยอ้อมเกิดขึ้น” (ทองใบ วิพัฒนาการ. 2552 : สัมภาษณ์) การตอบแทนอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากพระพุทธรูป มีแต่เชื่อท่องคำเปลวปีตรอบองค์พระท่องคำเปลวชื่อมาขาย โดยคณะกรรมการชาวบ้านจัดมา การทำพิธีกรรมส่วนบุคคลคือการบ้า การบันร้องขอไม่สามารถสรุปได้ผลตามคำร้องขอคืน เพราะเมื่อสอบถามไม่มีใครยืนยันชัดเจน แต่ยังมีพิธีเกิดขึ้นตั้งแต่สร้างพระพุทธรูปขึ้นมาปี พ.ศ. 2501 ถึง พ.ศ. 2552 ทีมยุววิจัยคิดว่าคนบ้านนั้นคงได้สมประสงค์มาจึงมีคนทำพิธีนี้ถึงปัจจุบัน

ยุคที่ 3 การบูชาพระพุทธรูป ในพิธีกรรมเกิดภัยพิบัติขึ้นในชุมชน

การเกิดภัยพิบัติขึ้นในชุมชนบ้านกุดแคนจากที่ได้ก่อตั้งชุมชนขึ้นมา มีภัยแล้ง คือภัยธรรมชาติ พิธีกรรมนี้เป็นพิธีส่วนรวมที่เมื่อภัยแล้งฝนไม่ตกหรือจากได้ทำพิธีตามปกติ ในเดือนหลังแล้ว ที่เรียกว่า บูญเบิกบ้าน ทำเพื่อขอฝน แต่ฝนไม่ตกชาวบ้านกุดแคนรวมตัวกันอีกครั้งบูชาพระพุทธรูป โดยการประยุกต์พิธีบูญสวดคาถาปลาค่อเข้าไปด้วย มีต้นนากล่าวดังนี้

ตำนานสวดคaculaปลาค่อ (ปลาช่อน) คุณตาสมบูรณ์ ครีเสียง กล่าวว่า

“นิทานสวดขอฝนคaculaปลาค่อ ครั้งอดีตกาล พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพญาปลาค่อ อาศัยอยู่ในห้วยแห่งหนึ่ง คราวหนึ่งเกิดฝนแล้งน้ำในห้วยแห่งขอดฝุ่งปลากำลังจะตายพญาปลาค่อแหวกโคลนขึ้นมาแหงนหน้าดูอากาศ ทำกริยาเปล่งวิชาขึ้นว่า “ดูก่อนฝนข้าพเจ้าถึงความทุกข์มาก เพราะอาศัยฝุ่งปลาทึ่งหลาย เมื่อข้าพเจ้าผู้มีศีลได้รับความลำบาก เช่นนี้ เหตุไรฝนไม่ตกลงมา” เมื่อพญาปลาค่อ กล่าวจบฝนก็ตกลงมาทันที ทั้งนี้เป็นอำนาจศีลธรรม สัจการมีฝุ่งปลาจึงรอดพื้นความตาย

พิธีสวดคaculaปลาค่อพระพุทธรูป เป็นพิธีสื่อสารด้วยการรวมกลุ่มของชาวบ้านกุดแคน ผ่านการเทคโนโลยีของพระสงฆ์ ทำให้ผู้ร่วมพิธีตั้งจิตอธิษฐานตั้งใจขอให้ฝนตก ทำนองของการสวดของพระสงฆ์ทำให้ผู้ร่วมพิธีมีความสุข สร้างโลกจิตนาการขึ้นมาว่า เป็นโลกที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ถึงแม้จะร่อง ฯ บ้านกุดแคนอยู่ในภัยแล้งฝนไม่ตก จากความเชื่อในตำนาน ผ่านการบอกเล่าให้ชาวบ้านได้รับรู้ด้วยวิธีพงพระสวัสดิ์ในตอนเย็น รุ่งเช้าขึ้นมา ชาวบ้านนำปลาไปปล่อยไว้ในบ่อน้ำจำลองที่ทำขึ้นมาไว้ในบริเวณวัด ประจำผู้นำพิธีกรรมนำชาวบ้านทำบุญตักบาตรในตอนเช้าและนำเครื่องบูชาขันธ์ 5 คือ ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ ธูป 5 คู่ จุดให้มีแสงสว่างเดินเวียนรอบโบสถ์ 3 รอบ แล้วเข้าไปสวดบูชาเทวดา บูชาพระพุทธรูปแล้วกล่าวว่าคacula อ้อนวอนดังนี้

“ขอให้พระพุทธรูปองค์ศักดิ์สิทธิ์มารับเครื่องบูชาเมีດอกไม้ ธูปเทียน บูชาจากปวงข้าทึ่งหลายชาวบ้านกุดแคน พร้อมข้าวอาหาร ของหวาน และของคาว ได้พืชพันธุ์อาหารเกิดขึ้น มีในหมู่บ้าน ให้ปวงข้าได้มีอยู่มีกิน โอมอุะ มุมะมุนมา สาธุ ....สาธุ (ทองใบ วิวัฒนา. 2552 : สัมภาษณ์)

การกล่าวอ้อนวอนด้วยคaculaเป็นความเชื่อเฉพาะหมู่บ้านชั่งบางปี เมื่อทำพิธีต่อสู้ภัยแล้งแล้วฝนตกลงมาให้ชาวบ้านได้ทำนาปลูกข้าว มีอาหารธรมชาติเกิดขึ้น เมื่อสอบถามชาวบ้านที่ได้เข้าร่วมพิธี แสดงจันทร์ งานไส อธิบายว่า

“ฝนแล้งบ้านกุดแคนปี พ.ศ. 2526 – พ.ศ. 2527 แล้งมากบัญชีว่าแล้งเพราะอะไร วิธีต่อสู้ฝนแล้งขออำนาจพระพุทธรูปไปเปิดฟ้าประคุณ ถนนผู้คุ้มครองโลกเป็นเจ้าของฝน ให้ถนนเปิดประคุณให้ บางครั้งทำแล้วเดินไม่ถึงบ้านตนเองฟ้ามีดครึ่งฝนตกทันที แต่บางปีทำพิธีกรรมแล้วฝนไม่ตกมา ฝนตกมาแล้วทิ้งช่วงอีก แต่ทำให้มีความหวังว่าฝนจะตก (แสดงจันทร์ งานไส. 2552 : สัมภาษณ์)

การแพร่กระจายอำนาจความเชื่อพระพุทธรูป

การใช้อำนาจเหนือธรรมชาติมาคุ้มครองชีวิตของ คน สัตว์ สิ่งของ โดยผ่านอำนาจพระพุทธรูปเป็นความเชื่อเฉพาะที่องค์นของชาวบ้านที่สั่งสอนลูกหลานให้ปฏิบัติพิธีกรรมนี้ ในหมู่บ้านกุดแคนความเชื่อนี้ได้แพร่กระจายไปในชุมชนอื่น ๆ จะเป็นพิธีกรรมส่วนบุคคลที่มีผู้คนในหมู่บ้านหน่องโนน นานกเขียน หินลาด เก่า�้อย มาบ้านด้วยตนเอง เพราะประตูบสต์ไม่ได้ปิด และชาวบ้านไม่กลัวพระพุทธรูปหายไป เนื่องจากพระพุทธรูปองค์นี้ขนาดใหญ่และมีพระจำวัดในโบสถ์ ฝ่าดูแลตลอดเวลา และประการสำคัญอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปทำให้คนเกรงกลัวไม่กล้า เข้าไปคละเมิดพื้นที่ในโบสถ์ เนื่องจากมีผู้คนพูปปฎิหาริย์ คุณยายอำนาจพร อธิบายว่า “อำนาจพระพุทธรูปทำให้คนที่เข้าไปไม่ขออนุญาตกลับมาป่วยแล้วถึงแก่ชีวิตหลายคน หรือตกน้ำตายในลำห้วยคำพุ เช่น นายหาน้อยลูกนายคำ นายชิดชัยป่วยเป็นโรคประสาท เพราะเข้าไปลักไม้ขีดไฟในแท่นบูชาพระพุทธรูป” (อำนาจพร สีดาพล. 2552 : สามัญณ์)

จากอำนาจปฎิหาริย์ของพระพุทธรูป ส่งผลให้ชาวบ้านหลายหมู่บ้าน ได้ร้องขอบ้านนให้ช่วยคุ้มครองชีวิต ให้มีความปลอดภัยหายจากเจ็บไข้การมีเขตห่วงห้ามในบริเวณโบสถ์ทางหมู่บ้านกุดแคน ได้แสดงถึงเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนที่เชื่อถือพระพุทธรูปรวมกัน แต่การสร้างความเชื่อถือเกิดขึ้นเฉพาะตัวบุคคล ได้เดินทางมาสักการะมานุชา ผ่านวิธีการบันบานร้องขอตามเงื่อนไขที่ชาวบ้านประนโนนจะให้อำนาจพระพุทธรูปช่วย ซึ่งความเชื่อส่วนบุคคลและความเชื่อพระพุทธรูปจากคนส่วนรวมในชุมชนแม้ว่าเวลาและยาวนานประมาณ 50 ปี ผ่านมาความเชื่อของคนภายในชุมชนและภายนอกชุมชนยังคงอยู่ จากเหตุผลที่ทึ่มยุววิจัยได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุคุณยายอำนาจพร สีดาพล อายุ 80 ปี คุณตาสมบูรณ์ ศรีเรือง อายุ 70 ปี

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องพิธีบวงสรวงพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จากวัตถุประสังค์การวิจัย 3 ข้อ คือ

- ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปของชาวบ้านกุดแคน ได้ข้อมูลพูน การสร้างพระพุทธรูปองค์นี้มาจากศรัทธาของชาวบ้าน เพื่อถวายทานพระพุทธรูปในพิธีบูญเจก ข้าวหาพร่องขององค์พระ ไม่ใช่เศษอาหาร แต่เป็นเศษอาหารที่ถูกบูชาไว้ 2. ความเชื่อจากการนับถือพระพุทธรูปของชาวบ้านกุดแคนมีผลต่อการดำรงชีวิต ในด้านสร้างขวัญและกำลังใจ เป็นเครื่องป้องกันภัย ทางหลักจิตวิทยาเป็นการลดความวิตกกังวลในจิตใจและข้อที่ 3

พัฒนาการการทำพิธีบูชาพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ พิธีเกิดขึ้นด้วยการทำพิธีส่วนรวมของหมู่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 มีเครื่องบูชาขันธ์ 5 ชุด 5 คู่ เทียน 5 คู่ ดอกไม้ 5 คู่ และทองคำเปลวไม่มี การเปลี่ยนแปลงสิ่งบูชา คงเป็นเพาะชาวบ้านหาชูปเทียน และดอกไม้ได้สะควรราคาไม่แพง เป็นสิ่งที่คนทั่ว ๆ ไป นำไปใช้บูชาพระเป็นประจำ นอกจากทำพิธีส่วนรวมแล้วมีพิธีการทำร่องจากความเดือดร้อนของแต่ละบุคคล พิธีนี้ยังคงดำรงอยู่ พิธีส่วนบุคคลจะเกิดขึ้นทุก ๆ วัน และได้เพร่กระจายความเชื่อไปสู่หมู่บ้านอื่น ๆ ทำให้เกิดสิ่งตอบแทนที่จะบูชาพระพุทธรูป แต่ก็ต่างกัน บางคนใช้ทองคำเปลวปิดองค์พระพุทธรูป แต่บางคนถวายทานเป็นเงินค่าบำรุงวัด ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลจะบันไว้ เมื่อได้ตามคำขอจะตอบแทนด้วยอะไร พิธีบูชาพระพุทธรูปส่วนบุคคลนี้ทำได้ตลอดเวลาพระทำด้วยตนเอง และพิธีบูชาพระพุทธรูปที่สำคัญของหมู่บ้านทำร่วมกันเวลาไม่กี่ปีก็เกิดภัยแล้งชาวบ้านรวมตัวกัน เพื่อสร้างพลังสามัคคีเหมือนกับช่วยกันรวมอำนาจต่อสู้ศัตรู หรือเป็นการพึงตนเอง เพราะรัฐบาลไม่ได้มาช่วยให้ฝนตก หรือมาดูแลความยากจนได้ทั่วถึง ปัจจุบันพิธียังคงอยู่ถ้าประสบความแห้งแล้ง

การบูชาพระพุทธรูปของชาวบ้านกุดแคนเป็นความเชื่อที่ให้คุณและโทษ ถ้าชาวบ้านปฏิบัติตามจารีตข้อห้ามของชุมชนไม่ลักขโมยสิ่งของในบริเวณโบสต์จะไม่ถูกอำนาจของพระพุทธรูปลงโทษ แต่ถ้าชาวบ้านล่วงละเมิดลักสิ่งของอำนาจพระพุทธรูปลงโทษ เป็นภัยเบี่ยงควบคุมไม่ให้ชาวบ้านหรือบุคคลมาลักขโมยพระพุทธรูป ซึ่งความเชื่อผีเชื่อศาสนายังคงอยู่ในชุมชน และหมู่บ้านใกล้เคียงเป็นสิ่งที่เชื่ออยู่กับตัวบุคคล ได้รับการอบรมและถือเป็นประเพณีของคนในหมู่บ้าน ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นได้สร้างความสามัคคีสร้างระบอบเชิงคุณธรรม ชื่อสัคดี ไม่ลักลิ่งของในวัดเหมือนเป็นภัยหมายของชุมชน

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. นายสมบูรณ์ ศรีเชื่อง อายุ 72 ปี บ้านเลขที่ 90 หมู่ 6 บ้านกุดแคน ตำบลโนน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ที่มยุววิจัยโรงเรียนโකกก่อพิทยาคม วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2552

2. นายทองใน วิวัฒนาการ อายุ 80 ปี บ้านเลขที่ 18 หมู่ 2 บ้านกุดแคน ตำบลโนน ใน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ที่มยุววิจัยโรงเรียนโโคกก่อพิทยาคม วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2552

3. นายหนูจี จำตาม อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 85 หมู่ 6 บ้านกุดแคน ตำบลโนน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ที่มยุววิจัยโรงเรียนโโคกก่อพิทยาคม วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ.2552

4. นายหนูไพร งานไส อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 25 หมู่ 6 บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนโකกก่อพิทยาคม วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ.2552

5. นางหมู ใบบัง อายุ 40 ปี บ้านเลขที่ 26 หมู่ 6 บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนโโคกก่อพิทยาคม วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2552

6. นางแสงจันทร์ งานไส อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 25 หมู่ 6 บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนโโคกก่อพิทยาคม วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ.2552

7. นางอันวยพร สีดาพล อายุ 80 ปี บ้านเลขที่ 10 หมู่ 6 บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนโโคกก่อพิทยาคม วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ.2552

ทีมยุววิจัยเก็บข้อมูล กับคุณยายแสงจันทร์ งามใส

การบ้านพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์

4.4 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเรื่องครุประญ์ท้องถิ่น

1. ประญ์ชาวบ้านด้านหัตกรรมทอผ้าพื้นเมือง

การศึกษาเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติชีวิตของคุณยายอุไร ขานนาม ความสัมพันธ์ของการก่อตั้งกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองและประโภชน์ที่คุณในชุมชนได้รับจากการรวมกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง วิธีศึกษาใช้วิธีสัมภาษณ์บุคคล คือ คุณยายอุไร ขานนามและผู้ที่เกี่ยวข้องมี ผู้ซื้อ ผู้ทอผ้า ต่างๆ ของคุณยายอุไร จากประเด็นค่าตอบแทนแบบปลายเปิด นำข้อมูลมาตรวจสอบและจัดกลุ่มตามวัตถุจุดมุ่งหมาย นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ประวัติศาสตร์ประญ์ชาวบ้านด้านหัตกรรมทอผ้าพื้นเมือง

การศึกษาเรื่องนี้ทิมยุววิจัยได้แบ่งมิติเวลาของบุคคลช่างทอผ้าคุณยายอุไร ขานนาม จากคำบอกเล่าของคุณยายด้วยตนเองมีการเปลี่ยนแปลงจากอาชีพทำงานมาทอผ้าเพื่อขายแล้ว เป็นกลุ่มการผลิตเข้าสู่ตลาดด้วยการพัฒนาลายทอผ้าเป็นเกณฑ์การแบ่งยุคดังนี้

ยุค 1 ยุคเกณฑ์กรรม เริ่มจากก่อตั้งหมู่บ้าน-พ.ศ.2522

บ้านหนองเขื่อนช้างเป็นหมู่บ้านเกณฑ์กรรมมีอาชีพหลักคือการทำนา ทำไร่ ทำสวน เมื่อว่างจากการทำเกณฑ์กรรมทุกครอบครัวจะทอผ้าเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่ม ไว้ใช้ภายในครัวเรือน และครอบครัวคุณยายอุไร ขานนาม ก็เป็นเหมือนกับครอบครัวอื่นภายในบ้านหนองเขื่อนช้าง คุณยายอุไร ขานนาม ได้ฝึกหัดการทอผ้าจากคุณยายพา ขานนามพี่สาวผู้เป็นมารดา และคุณยายบุญยิม ขานนามพี่สาว เมื่อว่างเว้นจากการทอผ้าคุณยายอุไร ขานนามก็จะไปรับจ้างด้วยหลักในไร์มันสำปะหลังและรับจ้างลอกปอ

ประมาณปี พ.ศ. 2514 สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทได้เข้ามาดำเนินกลุ่กรังแยกจากหมู่บ้านโนนตาลเข้าไปยังหมู่บ้านหนองเขื่อนช้าง เจ้าหน้าที่สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชุมชนได้เห็นชาวบ้านทอผ้าเป็นจำนวนมากและมีลวดลายที่สวยงาม และเป็นเอกลักษณ์จึงขอซื้อ และเวลาไม่แขนมาตรวจเยี่ยม โรงเรียนอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนบ้านหนองเขื่อนช้างในขณะนั้นคือ อาจารย์ประสงค์ สุวรรณฝ่ายได้ซักชวนให้ชาวบ้านนำผ้าไหน ผ้าฝ้าย มากายให้กับแบบที่มาตรวจเยี่ยม โรงเรียนซึ่งจะขายได้จำนวนมากในแต่ละครั้ง หลังจากการดำเนินเสริจเรียบร้อย แล้วทำให้การคุณภาพดีมากขึ้น จากนั้นมีอาจารย์สังเขป นาค ไฟจิต อาจารย์จากมหาวิทยาลัยศรีนกรินทร์วิโรฒนาสารคาม (ม.ศ.ว.) ในขณะนั้นเดินทางเข้ามาในหมู่บ้าน ได้พบเห็นชาวบ้านทุกครอบครัวเรื่องทอผ้า จึงซักชวนให้ชาวบ้านนำผ้าพื้นเมืองไปขายที่ ม.ศ.ว. ซึ่งมีนักศึกษาภาคสมทบมาเรียนในวันจันทร์ พุธ ศุกร์ เสาร์ และในภาคฤดูร้อน เริ่มแรกคุณยาย

อ่อน ขานหยู่ คุณยายพูน พันนา คุณยายอาน ลิตุ คุณตาที ลิตุ คุณตาเจียง ผิวผุย คุณยายพา ขานนาม ได้นำสินค้าไปขาย ซึ่งประกอบด้วย ผ้าไห่ม ผ้ามัดหมี ผ้าฝ้าย ตีนชิน ผ้าขาวม้า และ เครื่องจักรสารน โดยผ้าที่นำไปขายในระบบแรกจะเป็นผ้าที่ครอบครัวทอขึ้นเองและมีเพื่อน บ้านนำมารา กขาย และจากการนำสินค้าไปขายทำให้มีลูกค้าเป็นพวกราชการ เช่นอาจารย์ สังฆะ นาคไฟจิตร อาจารย์อ่าคอม วรจินดา รศ.สถาพร พันธุ์มณี กรมพัฒนาชุมชน กรมส่ง ส่งเสริมอุตสาหกรรม ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนเข้ามาริบค่าที่กำหนดนำเกี่ยวกับเทคนิคการใช้สี การออกแบบ และการนำผ้าฝ้าย ผ้าไห่ม นำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ทำให้การจำหน่ายผ้า พื้นเมือง จำหน่ายได้มากขึ้น และมีผลิตภัณฑ์สินค้าพื้นเมืองหลายชนิดมากขึ้น

ยุคที่ 2 ยุคก้าวเข้าสู่ธุรกิจ พ.ศ. 2523-2544

เมื่อปี พ.ศ. 2523 คุณยายอุไร ขานนาม เริ่มเข้าสู่การจำหน่ายธุรกิจการ จำหน่ายผ้าพื้นเมือง เดิมคุณยายอุไร ขานนาม จะมีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน ทอผ้าพื้นเมือง และเมื่อเวลาจากการประกอบอาชีพดังกล่าวจะไปรับจ้างด้วยหลักมันสำปะหลัง ลอกปอ คุณยาย อุไร ขานนาม ได้รับมอบหมายจากคุณยายพา ขานนาม ซึ่งเป็นมารดา และในขณะนั้นคุณยายพา ขานนามมีอายุมากแล้วและติดภาระการไปทำนาญเป็นประจำ คุณยายพา ขานนามจึงให้คุณ ยายอุไร ขานนามไปขายผ้าพื้นเมืองแทนกับเพื่อนบ้านที่วิทยาลัยครุภัณฑ์มหาสารคาม (มหาวิทยาลัย ราชภัณฑ์มหาสารคามในปัจจุบัน) และมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิทยาลัยครุภัณฑ์มหาสารคาม (มหาวิทยาลัย มหาสารคามในปัจจุบัน) วันแรกของการไปขายคุณยายอุไร ขานนามเกิดความประทับใจ非常に สามารถขายผ้าให้จำนวนมากและมีรายได้ดีกว่าการไปรับจ้างและไม่ต้องตากแดดไม่ต้องใช้ กำลังมากจนเหนื่อย และลูกค้ามานานหนาแนกเปลี่ยนความรู้ด้านต่างๆรวมทั้งให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ทอผ้าให้ได้ตามความนิยมและความต้องการของลูกค้ามากขึ้น และรวมทั้งแนะนำ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมือง การขายในระบบแรกคุณยายอุไร ขานนามจะนำสินค้าไป วางขายตามร้านค้าต่างๆ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิทยาลัยครุภัณฑ์มหาสารคาม และ วิทยาลัยครุภัณฑ์มหาสารคาม ต่อมามหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิทยาลัยครุภัณฑ์มหาสารคาม ได้สร้างศาลามุง หลังไม้แห่งใหม่ให้คุณยายอุไร ขานนาม และเพื่อนบ้าน เป็นสถานที่จำหน่ายผ้าพื้นเมือง และถ้าผ้า เหลือขายก็จะฝากเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาความปลอดภัยของโรงอาหารไว้ (อุไร ขานนาม. 2552 : สัมภาษณ์)

ปี พ.ศ. 2524 มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองขึ้นที่บ้านหนองเพื่อนช้างที่ศูนย์หัตถกรรม ทอผ้าพื้นเมืองที่บ้านของคุณยายอุไร ขานนามเพรpare เป็นสถานที่เหมาะสมที่สุด เพราะมีบริเวณ ที่กว้างขวางและอยู่ติดกับแม่น้ำ โดยมีคุณยายอุไร ขานนามเป็นผู้นำที่ดำเนินการรับสินค้า

พื้นเมืองจากสมาชิกกลุ่มทอผ้า สมาชิกกลุ่มทอผ้าบางคนจะนำมาฝึกขาย ในระยะแรกสินค้าผ้าพื้นเมืองและผลิตภัณฑ์จะจำหน่ายได้จำนวนมาก มีการนำผ้าพื้นเมืองไปขายตามงานและเทศกาลต่างๆ เช่น งานบุญเบิกฟ้าและกาชาดมหาสารคาม จนได้รับรางวัลในการประกวดผ้าทอพื้นเมืองมากมาย งานเทศกาลใหม่ จังหวัดขอนแก่น งานกาชาดที่สวนอัมพร งานทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุดรราชธานี และงานประจำจังหวัดต่างๆทั่วประเทศ การขายสินค้ากับพ่อค้าขายสินค้าพื้นเมืองจากจังหวัดต่างๆทั่วทุกภาค และยังมีการกระจายการทอผ้าพื้นเมืองให้ชาวบ้านหนองเขื่อนช้างและหมู่บ้านใกล้เคียงที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้า เช่น บ้านอุปราช บ้านเก่าใหม่ บ้านคงเคิง บ้านดอนหัน เป็นต้นการจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองนี้สามารถสร้างรายได้ได้เป็นกอบเป็นกำให้แก่ครอบครัวคุณยายอุไร ขานนาม และสมาชิกกลุ่มทอผ้ารวมทั้งชาวบ้านอื่นๆอีกด้วย คุณยายอุไร ขานนามนอกจากจะเป็นผู้รวบรวมผ้าพื้นเมืองและผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองแล้วยังเป็นผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์ท้าทอพื้นเมืองต่างๆ เพื่อให้ได้ตามความต้องการของลูกค้าและยังให้ชาวบ้านยึดเส้นด้าย เส้นใหม่ ไปทอก่อนแล้วจึงนำผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการทอไปจำหน่ายและนำเงินคืนมาส่งแทนเส้นด้าย เส้นใหม่ (ทองคำ แสงหัว. 2552 : สัมภาษณ์)

กลุ่มทอผ้าเริ่มพัฒนาจากที่ชาวบ้านหนองเขื่อนช้างมีการทอผ้าทุกครอบครัวและมีเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนมาแนะนำในการรวมกลุ่ม และประสานงานให้หน่วยงานทั้งราชการและเอกชน มาให้การสนับสนุนตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2524 ตั้งขึ้นครั้งแรกมี นายที ลิตุ เป็นประธานกลุ่มคนแรก นางสาวบุญยิม ขานนาม เป็นประธานคนที่ 2 (พี่สาวคุณยายอุไร ขานนาม) ในปัจจุบันประธานกลุ่มทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้างคือ นางพรภัส จำปีหอม สำหรับลวดลายผ้ามัดหมีมีจำนวนมากมายดังนี้

1. ได้มาจากลวดลายที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ
2. การแนะนำของหน่วยงานทางราชการ
3. การแนะนำของลูกค้า
4. การสร้างลวดลายขึ้นมาใหม่

จุดประสงค์การจัดตั้งกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง

1. เพื่อทอผ้าชนิดต่างๆ เช่น ผ้าใหม่ ผ้าฝ้าย ผ้ามัดหมี ผ้าขิด และผลิตภัณฑ์ต่างๆ จากผ้าใหม่ ผ้าฝ้าย
2. เพื่อหาตลาดจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง
3. เพื่อรับซื้อผ้าพื้นเมืองและผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองจากกลุ่มสมาชิกและหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านอุปราช บ้านดอนหัน บ้านคงเคิง บ้านเก่าใหม่ บ้านหินลาด เป็นต้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2532 กรมพัฒนาชุมชนได้ออนุมัติเงินสนับสนุนเป็นจำนวนเงิน 35,000 บาทให้กับกลุ่มทอผ้าในรูปของการให้เส้นด้ายอีมีไปทอผ้าก่อน และนำผ้ามาขายให้กับกลุ่มทอผ้าที่ศูนย์หัดทดลองทอผ้าพื้นเมืองจะคิดเงินให้

หลังจากปี พ.ศ.2534 บ้านหนองเขื่อนช้างเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เพราะเป็นหมู่บ้านที่ได้รับรางวัลหมู่บ้านที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจครบวงจรด้านปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต (จ.ป.ฐาน.) ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศ และมีชื่อเสียงเกี่ยวกับการทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย และผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองต่างๆ จึงมีผู้คนทั้งคนในประเทศและต่างประเทศมาเยี่ยมชมหมู่บ้านรวมทั้งศูนย์หัตถกรรมทอผ้าพื้นเมือง ทำให้ผ้าพื้นเมืองและผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองจำหน่ายได้จำนวนมาก

พ.ศ. 2537 คุณยายบุญยิม ขานนามในฐานะประธานกลุ่มทอผ้าได้ไปศึกษาดูงานที่ประเทศฝรั่งเศส ประเทศแอฟริกา (พรกส. จำปีหกม. 2552 : สมภพยณ์)

ยุค 3 ยุค OTOP เริ่มจากพ.ศ. 2545-2552

สินค้าหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองบ้านหนองเขื่อนช้าง ส่งผลให้สินค้าหัตถกรรมบ้านหนองเขื่อนช้างถูกส่งไปขายทั่วประเทศนำมารังสรรค์ ได้แก่ ครอบครัวคุณยายอุไร งานนานา สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง ชาวบ้านหนองเขื่อนช้าง และหมู่บ้านไก่เคียง

ในปี พ.ศ. 2546 คุณยายอุไร งานนานา และสมาชิกกลุ่ม ได้ส่งผลงานผ้าไหมเข้าร่วมการประกวดโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ได้รับการคัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่น ระดับสามดาว ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประจำปี พ.ศ. 2546 ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกายตามโครงการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ไทยอุทอปป์ โปรดักช์ชั่นปี เปี้ยนส์ และได้รับรางวัลระดับสีดาวจากโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ประเภทเบาะรองนั่ง

ปี พ.ศ. 2547 คุณยายอุไร งานนานา และกลุ่มทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง ได้รับรางวัลรองชนะเลิศการประกวดผ้ามัดหมี่จากจังหวัดมหาสารคาม

ปี พ.ศ. 2548 ได้รับรางวัลชมเชยการประกวดผลิตภัณฑ์ผ้าทอลายขิด จากศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ปี พ.ศ. 2548 ได้รับรางวัลที่ 2 ประเภทผ้าฝ้าย จากศูนย์ศิลปาชีพบางไทรในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ปี พ.ศ. 2551 ได้รับรางวัลเด่นจากการประกวดผลิตภัณฑ์ผ้าทอลายขิด งานศิลปาชีพ บางไทรครั้งที่ 20

ยุค 4 ยุคปัจจุบัน เริ่มจาก พ.ศ. 2552 — ปัจจุบัน

ศูนย์หัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองของคุณยายอุไร งานนานาเปิดจำหน่ายผ้าทอพื้นเมืองและผลิตภัณฑ์จากผ้าทอพื้นเมืองทุกวัน โดยมีลูกค้าที่เป็นประชาชน หน่วยงานราชการ จากทั่วทุกภูมิภาค และมีชาวต่างชาติชาวเยี่ยมชมและเลือกซื้อสินค้าเป็นประจำ ซึ่งทำให้ สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง บ้านหนองเขื่อนช้าง และหมู่บ้านไก่เคียงมีรายได้เสริมจากการทอผ้า และสามารถเลี้ยงครอบครัวให้มีฐานะมั่นคง ได้ สามารถส่งบุตรหลานศึกษาต่อ ในระดับสูงได้ รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ นอกจากถูกการทำงานไม่ต้องอพยพไปทำงานต่างถิ่น ลูกหลานสามารถเรียนรู้และสืบทอดอาชีพการทอผ้าจากพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ส่งผลให้ ครอบครัวมีความอบอุ่น ที่เป็นเช่นนี้ได้ เพราะคุณยายอุไร งานนานาเป็นผู้ร่วมกับผ้าพื้นเมือง และผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองจากสมาชิกกลุ่มทอผ้า จากชาวบ้านหนองเขื่อนช้าง และหมู่บ้านไก่เคียง ออกแบบผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จากผ้าพื้นเมือง ออกแบบลวดลายผ้ามัดหมี่ และนำ

ผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองและผลิตภัณฑ์ต่างๆ ไปจำหน่ายตามสถานที่ต่างๆ ตามจังหวัดต่างๆ ทั่วทั้งประเทศ เพื่อให้ตรงกับความต้องการของตลาดจนเป็นที่ยอมรับของลูกค้าในปัจจุบัน

ในช่วงเวลานี้คุณยายอุ่น ขานนาม มีอายุมากขึ้น ได้มอบหมายให้นางพรภัส จำปีหอม หลานสาวเรียนรู้การจำหน่ายผ้าพื้นเมือง การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมือง และเดินทางไปจำหน่ายผ้าพื้นเมืองและผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมือง ตามงานประจำปีของจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ แทนคุณยายอุ่น ขานนาม ซึ่งนางพรภัส จำปีหอม หลานสาวจะเป็นผู้นำศูนย์หัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองต่อจากคุณยายอุ่น ขานนาม

นับว่าคุณยายอุ่น ขานนาม เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าพื้นเมือง การออกแบบ ผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองแบบต่างๆ เพื่อให้ได้ตามความต้องการของลูกค้า นำมาสู่รายได้และ ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชาวบ้านหนองเขื่อนช้างและหมู่บ้านไกลีเกียง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีป้ายบอกที่ตั้งของศูนย์หัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองบ้านหนองเขื่อนช้าง ที่ชัดเจน ไว้บนถนนสายหลัก (สายสารคาม – โกรสุนพิสัย บริเวณบ้านโนนตาล ทางแยกเข้าหมู่บ้าน หนองเขื่อนช้าง)
2. ควรติดป้ายบอกราคาของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์นั้นๆ
3. ที่ตั้งหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองภายในหมู่บ้านหนองเขื่อนช้าง ควรมีป้ายติดที่ชัดเจน
4. ควรบอกรายละเอียดที่ตั้งของศูนย์หัตถกรรมทอผ้าพื้นเมืองบ้านหนองเขื่อนช้าง รายละเอียดผ้าพื้นเมืองและผลิตภัณฑ์ลงบนเว็บไซต์ด้วย

เอกสารอ้างอิงและบุคคลนุกรม

ชัชวาลย์ โภลสุดและคณะ. ลายจดพื้นบ้านเมืองมหาสารคาม. 2540

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2542

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.). นิคีอผ้าทอพื้นบ้าน. วนิດาการพิมพ์. 2548

คำมูล คดอินทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. จิรวดี อินทร์จำนงค์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 30/7

บ้านหนองเขื่อนช้าง 15 พฤศจิกายน 2552.

ท่องคำ แสงหัวว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. กาญจนा คำขาว เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 9/20 บ้าน หนองเขื่อนช้าง 22 ธันวาคม 2552.

ทองบ่อ จำปีห้อม เป็นผู้ให้สัมภាយณ์. สุรีย์มาศ ภูวนารถ เป็นผู้สัมภាយณ์. ที่
บ้านเลขที่ 20/20 บ้านหนองเขื่อนช้าง 9 มกราคม 2553

บุญมี ลิตุ เป็นผู้ให้สัมภាយณ์. จิรวศิล อินทร์จันก์ เป็นผู้สัมภាយณ์. ที่บ้านเลขที่ 40/7 บ้าน
หนองเขื่อนช้าง 7 พฤศจิกายน 2552.

บุญยม ขานนาม เป็นผู้ให้สัมภាយณ์. กานุจนา คำชาวย เป็นผู้สัมภាយณ์. ที่บ้านเลขที่ 171/7
บ้านหนองเขื่อนช้าง 11 ตุลาคม 2552

พรภัส จำปีห้อม เป็นผู้ให้สัมภាយณ์. กานุจนา คำชาวย เป็นผู้สัมภាយณ์. ที่บ้านเลขที่ 171/7
บ้านหนองเขื่อนช้าง 11 ตุลาคม 2552

สำรุย จำปีห้อม เป็นผู้ให้สัมภាយณ์. อติพร วงศ์รีลคร เป็นผู้สัมภាយณ์. ที่บ้านเลขที่ 45/7
บ้านหนองเขื่อนช้าง 11 ตุลาคม 2552.

หนุ่น จำปีห้อม เป็นผู้ให้สัมภាយณ์. อติพร วงศ์รีลคร เป็นผู้สัมภាយณ์. ที่บ้านเลขที่ 45/7
บ้านหนองเขื่อนช้าง 11 ตุลาคม 2552

อุไร ขานนาม เป็นผู้ให้สัมภាយณ์. สุรีย์มาศ ภูวนารถ เป็นผู้สัมภាយณ์. ที่บ้านเลขที่ 171/7 บ้าน
หนองเขื่อนช้าง 11 ตุลาคม 2552

សំណង់ផ្លូវការ

2. หมู่สูตรพื้นบ้าน โรงเรียนกอ กหนองพื้อ

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมาย เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านหนองพื้อ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหมู่สูตร เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับหมู่สูตร เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของเนื้อหาในบทสูตร ซึ่งมีกระบวนการวิจัยของโครงการโดยเริ่มต้นจากการเสนอโครงการ ประชุมวางแผน สร้างเครื่องมือ (แบบสัมภาษณ์) ลงพื้นที่เก็บข้อมูล สรุปเป็นองค์ความรู้ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการดังนี้ กระบวนการสังเกต พฤติกรรมหรือกิจกรรมของคนในชุมชน การจดบันทึก โดยจดบันทึกการสังเกตและสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์โดยการสัมภาษณ์ผู้เช่า ผู้เก่า และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคำรามวิจัยผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านกอ กหนองพื้อ

ที่ตั้ง และอาณาเขตติดต่อ

บ้านหนองพื้อ ตำบลหนองบัว อำเภอโภสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีเขตติดกับจังหวัดขอนแก่น บ้านหนองพื้ออยู่ห่างจากตัวจังหวัดมหาสารคาม 57 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 2319 เป็นเส้นทางติดต่อระหว่างบ้านกู่ท่อง อำเภอเชียงยืนกับบ้านเขื่อน อำเภอโภสุมพิสัย เดิมเป็นถนนลูกรัง และต่อมาปี พ.ศ. 2539 ถึงได้เป็นถนนลาดยางหมายเลข 2319 เป็นทางหลวงตามลำดับ โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จดกับบ้านหนองบัว ม.2- ม.6 ตำบลเหล่าบัวบาน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

ทิศใต้ จดกับแม่น้ำชี และบ้านโพนงาม ตำบลโพนงาม อำเภอโภสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันตก จดกับบ้านกอก ม.2 ตำบลหนองบัว อำเภอโภสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันออก จดกับบ้านสำโรง ตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโภสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยมีหัวยน้ำคีมเป็นเส้นแบ่งอาณาเขต

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของบ้านหนองพื้อนั้นเป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำด้วยไถกับลำน้ำชี ในอดีตพื้นที่ทางด้านทิศเหนือเป็นป่า ปัจจุบันเป็นพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้าน เมื่อในอดีต

บ้านหนองผือ จะประสบภัยน้ำท่วมเป็นประจำ จนประชากรต้องย้ายถิ่นที่อยู่จำนวนมาก โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2505 มีการย้ายมากที่สุดถึง 10 กว่าครอบครัว ต่อมามีปี พ.ศ. 2507 ได้มีการสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่นก็สามารถแก้ปัญหาน้ำท่วมได้ในระดับหนึ่ง และปี พ.ศ. 2521 ได้เกิดน้ำท่วมสูงสุดที่ไม่เคยมีมาทำให้เกิดความเสียหายมาก iron สรวนจอมอยู่ใต้น้ำหนด บ้านหนองผือมีพื้นที่ทั้งหมด 5414 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ดังนี้หมู่บ้านประมาณ 100 ไร่ ต่อมามีปี พ.ศ. 2534 กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ได้สร้างฝายมหาสารคามกันแม่น้ำชี

ชาติพันธุ์

บ้านหนองปือ ตำบลหนองบัว อำเภอโภสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้ก่อตั้งขึ้น
ประมาณปี พ.ศ. 2460 โดยมีผู้อพยพมาจากกินต่าง ๆ หลายกลุ่ม ดังนี้

ก ลุ่มที่ 1 opoly มาจากบ้านกอก ตำบลหนองบัว อำเภอ โภสุนพิสัย จังหวัดมหาสารคาม นำโดยนายสอน ศิริวิ และนายพรอม กักดี โดยมีตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณกลางบ้าน ซึ่งปัจจุบันนี้เป็น บริเวณบ้านของนายลี ถุสินแก่น, นางสมดี ศรีคำทิพย์ และ นายเคน ดวงทาแสง

ก ลุ่มที่ 2 อยู่พม่าจากบ้านโพนงาน ตำบลโพนงาน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยการนำของพ่อช้อยสังข์ และนายมา ดวงสีทา มาตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกในปัจจุบันเป็นบ้านของนายลี เดชพลมาตย์ และนายจันที โตดีชัย

กลุ่มที่ 3 อยพม่าจาก จังหวัดร้อยเอ็ด (บ้านผักแวง อ.พนม ไพร ในปัจจุบัน) การอยพม่าโดยทางเรือพาย ได้พายเรือมา 2-3 เรือ เรื่องเรือนอนพักแรมมาเรือยๆ มาตามลำน้ำชีพ แม่น้ำลึงอ่าาเภอโภสุนพิสัย และพักแรมตามสัมภาระเมื่อฝนตกในสามเดือน และเด็กๆ ก็ขึ้นฟังเพื่อเก็บผลไม้ (หมากเล็บแนว) กินเป็นอาหาร ภูมิผักแวง ซึ่งกำลังเก็บหมากเล็บแนวอยู่นั้น ได้มีชาวบ้านแกล้วอ่าาเภอโภสุนพิสัย(คุยโพธิ์) ในปัจจุบันออกล่าหมูป่าโดยได้ยิงหมูบาดเจ็บพอน้ำลึงเด็กที่กำลังเก็บหมากเล็บแนวหมูป่าได้จึง ไล่เด็กและกัดเด็กตาย 1 คนและบาดเจ็บอีก 1 คน สำหรับคนที่ตายได้ทำการฝังอยู่ตั้งนั้นแล้วจึงเดินต่อมาเรือยๆ จนเห็นมีคนมาตั้งถิ่นฐานอยู่แล้วจึงได้ขึ้นมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นบ้านพ่อสาย ภูมิผักแวง แม่คุณกิจรัส ในปัจจุบัน

ก ลุ่มที่ 4 ข ายมา จา กบ าน เหล่ า พ ่อ ห า โดย ก ร า น นำ พ ่อ ให ญ ญ ่ สม แม ่ ท อง นา 2-3 คร อบ คร ว น มา ต ั ง อย ู่ บ ร ิ ว ณ บ าน พ ่ อ ล ี เด ช พ ล ไม ต ย ใน ป จ จ บ น

กลุ่มที่ 5 ได้อพยพมาจาก อำเภอ กันทรลิขสิต โดยการนำพ่อใหญ่ครุสิงห์(ได้บ้านนามว่า ครอบครัวข้าราชการ) เพราะส่วนมากจะทำงานราชการ ปัจจุบันได้ขยายไปอยู่บ้านหนองไตร อำเภอหนองครุยศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่มที่ 6 ได้อพยพมาจาก จังหวัดอุบลราชธานีโดยการนำพ่ออ่า ผังดี ชนกลุ่มนี้ได้รับนายว่า “กลุ่มส่าวาย” โดยมาตั้งตัวอยู่บริเวณ ส่องเรียง ในปัจจุบันเป็นที่ตั้งสถานีอนามัย และสถานีตำรวจนครบาล และเป็นบ้านของนายสอน ผังดี

ต่อมานายบ้านได้มีการเพิ่มขยายจำนวนครัวเรือนมากขึ้นจึงได้ขอจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นโดยใช้ชื่อว่า “บ้านหนองผือ” สาเหตุที่ตั้งชื่อว่าบ้านหนองผือเนื่องมาจากสมัยก่อนสภาพพื้นที่หมู่บ้าน มีสภาพเป็นป่าไผ่และหนองของน้ำขนาดใหญ่รอบ ๆ หนองน้ำจะเต็มไปด้วยต้นผือจึงตั้งชื่อตามนั้น และได้มีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อ นายสอน ศิริวิ ประมาณปี พ.ศ. 2460

จำนวนประชากร

ปัจจุบันบ้านหนองผือแบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือบ้านหนองผือ หมู่ที่ 1 และบ้านหนองผือ หมู่ที่ 10 จากการสำรวจสถิติจำนวนประชากร ณ เดือนกันยายน 2551 พบว่า

บ้านหนองผือ หมู่ที่ 1 จำนวน 155 ครัวเรือน จำนวนประชากร 701 คน ชาย 352 คน หญิง 349 คน

บ้านหนองผือ หมู่ที่ 10 จำนวน 226 ครัวเรือน จำนวนประชากร 950 คน ชาย 460 คน หญิง 490 คน

สภาพทางเศรษฐกิจ

ในสมัยแรกบ้านหนองผือเป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำชีเป็นแม่น้ำตามธรรมชาติสายหลัก เพื่ออุปโภคบริโภคของชุมชนเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์การทำมาหากินชีพในลักษณะทำพ่ออยู่พอกิน ถ้าเหลือก็มีการนำไปแลกเปลี่ยนกันตามพื้นที่ของการใช้จ่าย ซึ่งมีการจ่ายเป็นจำนวนสิ่งของใช้การแลกเปลี่ยนที่เรียกว่า “เงินหมากข้อ,เงินหาง” ต่อมาได้เป็นเงินสดคงเดิม สภาพในอดีตอาหารตามธรรมชาติมีอุดมสมบูรณ์ (ปลา) แต่ข้าวจะมีปัญหา เพราะนำทั่วที่นาอยู่เป็นประจำ ชาวบ้านจึงหาปลาเพื่อนำไปแลกข้าวมาเลี้ยงชีพ ชาวบ้านได้ใช้ภูมิปัญญาของตัวเองในการจัดสาน เช่น กระบุ้ง ตะกร้า กระดัง ฯลฯ ชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งก็ได้ทำมาค้าขายโดยการซื้อ วัว ควาย หมู เพื่อนำไปขายทาง “ไทย” หมายความว่า นำไปขายในแควภากกลาง คือแควโกรราชตอนใต้ สารบุรี ลพบุรี การเดินทางจะใช้วัว ควาย โดยจะข้ามแม่น้ำชี (ที่ท่าทางเกียน) พอหลังจากประมาณปี พ.ศ. 2465 ได้มีคนจัดอพยพมาตั้งถิ่นฐานรับชื้อ

ข้าว ปอ เป็ด ไก่ ปลา เพื่อนำไปขายตลาดจุดที่รับซื้อเรียกว่า “กลาง” ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านโดยมีเจ้าทรง แม่ไหญ่เจ็ก แซ่โค้ง ปี พ.ศ. 2490 ได้ข้ายมาสร้างบ้านและร้านค้าอยู่ในหมู่บ้าน เพราะที่เดิมถูกไฟไหม้ ไม่มีความปลอดภัย พอชาวบ้านเห็นเจ้าทรงและแม่ไหญ่เจ็ก ค้าขายมีรายได้ดีทำให้ชาวบ้านหันมองพ่อรู้จักการค้าขาย โดยนำเอาไปขายตลาดนอกจากนั้น วัดถูกดึงจากธรรมชาติ เช่น ผื้อ นำมาทำเป็นเส้นเล็กๆ ตากแห้งแล้วนำมาห่อเป็นเสื่อ และปอ ก นำมาทำเป็นเชือก

การค้าขายเริ่มค้าขายอย่างจริงจัง เมื่อปี พ.ศ. 2510 คือค้าสาด (เสื่อ) ค้าปลา ค้ามัน สำปะหลัง ค้าข้าว ค้าผัก ฯลฯ จนถึงขณะนี้ และอาชีพหลักของชาวบ้านก็คือการทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพรอง

การทำนา

ในสมัยก่อนการทำนาอาชีพธรรมชาติ(ฝน) การทำนาขึ้นอาชีวจากการสัตว์(ควาย) เช่น ใช้แท่นการไถนา ส่วนการหัว่วนปักด้า เก็บเกี่ยว มีการลงแพก สถานที่รวมข้าว เรียกว่า “ลาน” การทำนาจะหาสถานที่สูงแล้วทำการสะอัด โดยชาวนาจะหามูลควาย (ขี้ควาย) โดยจะนำมาคลุกกับแกลบ และขี้ควายผสมกับน้ำ โดยใช้เท้าเหยียบย้ำให้เข้ากัน แล้วใช้เท้าเหยียบไปให้ทั่วๆ หลังจากนั้นจะใช้ “ฟด” เพื่อทำให้ลานเดิม ฟด หมายถึง การนำกิ่งไม้สดๆ มามัดรวมกัน ส่วนมากจะใช้ใบสะแก เพราะไม่สะแกจะมีใบมากและไม่หลุดง่าย การใช้งานเหมือนกับระบายน้ำ พอลานแห้งแล้วจะขึ้นข้าวมากองไว้ สมัยแรกจะนิยมทำเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ต่อมาได้ทำเป็นแบบกลม เพราะในยุคต่อมาคือปี พ.ศ. 2525 ได้มีรดนวดข้าวเข้ามาแทนคนนวด (ลอมแบบกลม) จะสะดวกในการขนเครื่องนวด หลังจากการทำนา ได้เปลี่ยนแปลงการทำการทำนาใหม่ เพราะได้เห็นรดนวดข้าวนำมาใช้เห็นว่าสะดวกและรวดเร็วกว่าขี้ควายคือใช้ตาข่ายมาเย็บต่อกันให้เป็นผืนสามารถที่จะนำมาระบบจุดไหนก์ได้

การทำนาในสมัยก่อนยังมีความเชื่อว่า ขึ้นวันออกใหม่ 3 ค่ำเดือน 3 ให้เอาปุ่ยดอกไปใส่ในสำราญรับวันที่ยังมีกำลังล่าวว่า “กบบมีปากนาคบมีญี่ฟ้าสิเปิดป้องทางได้” ถ้าวันนี้ฟ้าเปิด (ฟ้าสว่างดี) ปีนี้ฝนจะดี ถ้าฟ้าสลับฝนจะเลี้ยง หลังจากเริ่มมีความเปลี่ยนไปได้มีกำลังล่าวอีกว่า “ข้าบมีล้าน มารบมีผัว เจ้าหัวหาเงิน” (หมายความว่าไม่ได้ทำนาฝนแล้ง ผู้คนอพยพออกจากหมู่บ้าน ประสงค์บ้างรูปต้องการหาเงินไม่อยู่จำกัด เพราะภัยแล้งจะจำกัดที่หมู่บ้านขาดความอุดมสมบูรณ์คงดอยาก จึงข้ายจากวัดที่หมู่บ้านเมื่อเกิดภัยแล้งขึ้น

วัฒนธรรม

บ้านหนองผือ เป็นหมู่บ้านที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อ กันมาช้านาน ได้แก่ ประเพณีแต่งงาน บวชนาค การทำบุญตามเทศกาลต่าง ๆ โดยเฉพาะ ในช่วงเข้าพรรษา ภายในหมู่บ้านแบ่งครัวเรือนออกเป็น 10 กลุ่ม แต่ละกลุ่มรับผิดชอบในการทำประเพณีสังฆทาน หมายถึงการทำบุญในวันพระ โดยการทำอาหารเพื่อถวายพระ พร้อมทั้งแจกจ่ายญาติพี่น้องและคนใกล้ชิดสนับสนุนกันในหมู่บ้าน ปฏิบัติลักษณะนี้ หมุนเวียนกันไปจนครบทั้ง 10 กลุ่ม

จากประเพณีของคนบ้านกอกหนองผื้อ เช่นประเพณีการแต่งงาน การบวชนาค ประชาชนยังคงปฏิบัติอยู่ ทำให้ที่ยุวจิยต้องการศึกษาเรื่องการสู่ขวัญในประเพณีที่ยังคงอยู่มี ความสัมพันธ์กับหมู่สูตรขวัญ และทำให้ทราบว่าหมู่สูตรขวัญมีการคงอยู่ในหมู่บ้านกอกหนองผื้อย่างไร ในการศึกษาเรื่องนี้ ได้ศึกษาเฉพาะชีวิตหมู่สูตรขวัญ พ่อจันทร์เต็ม ศรีจันทร์ ดังนี้

ประวัติ苗木สูตรขวัญ พ่อจันทร์เต็ม ศรีจันทร์

หมอดูตรหัวญชื่อ นายจันทร์เต็ม ศรีจันทร์ศด อายุ 74 ปี อยู่บ้านเลขที่ 182 หมู่ 1 บ้าน
กอกหนองพื้อ ตำบลหนองบัว อำเภอโภสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นหมอดูตรที่คนบ้าน
กอกหนองพื้อ มีความนิยมมาก เพราะมีการกล่าวคำสูตรหลาย ๆ แบบในการสู่หัวญแต่ละพิธี
ประกอบด้วยการสู่หัวญคนป่วย คนได้รับตำแหน่งหน้าที่การทำงาน คนสอบเข้าทำงานเรียนต่อได้
และการสู่หัวญการแต่งงาน การสู่หัวญบวชนาค และมีการสู่หัวญสิ่งของ เช่น สูตรหัวญความ สู่
หัวญข้าว ซึ่งพิธีสู่หัวญดังกล่าว พ่อจันทร์เต็ม ศรีจันทร์ศด เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสู่หัวญ
ให้กับบ้านค่า ประวัติของพ่อจันทร์เต็ม ศรีจันทร์ศด มีดังนี้

พ่อจันทร์เต็ม ศรีจันทร์สุด อายุ74 ปี มีลูกชาย 3 คน ลูกผู้หญิง 2 คน ภรรยาเสียชีวิตเมื่อปีพ.ศ.2550 ฐานะครอบครัวปานกลาง มีอาชีพทำเกษตรกรรมทำนา และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งปัจจุบันคุณตาจันทร์เต็ม ไม่ได้ทำงานแล้ว เนื่องจากอายุมาก ลูก ๆ เป็นห่วงไม่ให้ไปทำงาน ทำให้คุณตามีเวลาศึกษาทำรากหม้อสูตรหลาภย ๆ สำนวนนอกจากที่บุคคลที่ได้บันทึกเอาไว้ และศึกษาจากหม้อสูตรที่อยู่บ้านกอกหนอนพื้อ คือคุณตาพล เดชพลมาตย์ โดยมีการเรียกว่าคูรู ด้วยเงิน 1.50 บาท ผ้าขาว 1 ผืน ดอกไม้ 5 คู่ ชูป เทียน อย่างละ 5 คู่ เพื่อบูชาครู และเมื่อเรียนท่องบทสูตรขัวัญได้ เมื่อมีคนมาขอให้ไปสู่ขัวัญจะไม่เรียกร้องค่าจ้าง แล้วแต่ผู้สู่ขัวัญจะตอบแทนด้วยน้ำใจ ดอกไม้ชูป เทียน ผ้าขาว 1 วา และเงินให้เป็นสินน้ำใจในบางกรณีและบางคุณ (จันทร์เต็ม ศรีจันทร์สุด 2552: ลัมภากยาน)

การเรียนบทสู่ขวัญจากพ่อพลด เดชพลมาตย์ ได้สอนแบบตัวต่อตัวให้ว่าบทสู่ขวัญ เลียนแบบจะมีบทไว้ครู บทอัญเชิญเทวดา บทเรียกขวัญ บทปราบศัตรูที่ทำร้ายขวัญ บทผูกแขน และบทอวยพรให้คนที่ป่วย ให้คนโชคดี หรือคนที่จะเดินทางไปรับราชการ ไปศึกษาต่อชั้นบท สู่ขวัญแต่ละพิธีจะแตกต่างกัน โดยเฉพาะเนื้อหาการพัฒนาการ ไปตามความต้องการของเจ้าภาพเป็นหลัก พ่อจันทร์เต็ม ศรีจันทร์อุด กล่าวว่า “ใช้บทสู่ขวัญก่อนปี พ.ศ.2505 นิยมบทสู่ขวัญแบบยาฯ ยังไม่มีการพัฒนาเป็นบทสู่ขวัญแบบสันฯ หลังจากปีพ.ศ.2505 บทสู่ขวัญจะมีเนื้อหาตามผู้คนต้องการสู่ขวัญ คือเอาเฉพาะเนื้อหาที่สำคัญใช้เวลาอ่อนโยน เพราะคนรับเร่งไปประกอบอาชีพ ชั้นบทสู่ขวัญ และพิธีสู่ขวัญ จะแตกต่างกันแล้วแต่จะสู่ขวัญคนป่วยหรือสู่ขวัญคนโชคดี (จันทร์เต็ม ศรีจันทร์อุด.2552:สัมภาษณ์)

ผลการศึกษาหมอมสูตรพื้นบ้าน บ้านกอกหนองพื้อ

จากการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของหมอมสูตรในชุมชนบ้านกอกหนองพื้อ ตำบลหนองบัว อำเภอโภสุนพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ภายในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง ช่วงเวลาประมาณ 80 ปีขึ้นหลัง จากคำให้สัมภาษณ์สอดคล้องกันว่าเกิดมาก็พบว่ามีหมอมสูตรแสดงว่าหมอมสูตรมีคู่กับสังคมบ้านกอกหนองพื้อมาหลายร้อยปี คนในสังคมมีความเชื่อถือกันต่อๆ มาว่าหากจะทำกิจการหรือกิจกรรมอะไรก็ตาม ต้องมีการสู่ขวัญ เพื่อความเป็นสิริมงคล จะทำให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข สู่ขวัญแล้วเกิดความสบายนอกจากหมอมสูตรแล้ว หลวงพ่อพระครูสุวรรณประโพดิ์ ท่านเป็นอีกผู้หนึ่งที่คนในชุมชนอาศัยท่านช่วยกำหนดวันที่เป็นมงคลที่จะกำหนดงานพิธีต่างๆ ในช่วงระยะเวลา 80 ปีนี้ ชุมชนบ้านกอกหนองพื้อ มีหมอมสูตรทั้งที่เสียชีวิตแล้วและผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ดังนี้ พ่อสอน (ไม่ทราบนามสกุล) พ่ออุด เดชพลมาตย์, พ่ออุด ชื่นชม, พ่อผล จันทะจร, พ่ออุน จันทะโธ, พ่อหม่อน จันทะนนท์, พ่อเคน ดวงทาแสง และพ่อเต็ม ศรีจันทร์อุด ผู้เป็นหมอมสูตรดังกล่าวมา ล้วนเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ซึ่งจะเริ่มต้นจากการเป็นทายกประจำวัดก่อนจึงจะลีบหอคมาเป็นหมอมสูตร จากการศึกษารั้งนี้ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ขุก แบ่งตามบทสู่ขวัญและการทำพิธีสู่ขวัญตามโอกาสต่างๆ ที่ปฏิบัติในหมู่บ้านกอกหนองพื้อ

ยุคที่ 1 ช่วงแรกของหมอมสูตรขวัญยุคสู่ขวัญข้าว

ก่อนปี พ.ศ.2505 ถึงพ.ศ.2516 ทำนาสู่ขวัญข้าวคนในชุมชนมีความเชื่อย่างจริงจัง กับพิธีการสู่ขวัญ จึงทำมีการสู่ขวัญพิธีกรรมอย่างหลากหลาย ได้แก่ สู่ขวัญผัวเมีย (งานมงคลสมรส) สู่ขวัญนาคก่อนบวชพระ สู่ขวัญการรับตำแหน่งหรือเลื่อนตำแหน่งทั้งพระภิกษุและ

พระราชสุ่ขวัณย์ให้กับทหารเกณฑ์ สุ่ขวัณย์ก่อนทำงานต่างจังหวัดหรือต่างประเทศ สุ่ขวัณย์ให้คุณเจ็บป่วย สุ่ขวัณย์ข้าว สุ่ขวัณย์ความตัวอย่างการสุ่ขวัณย์ข้าว “ข้าวอ่วยหายก็ให้มา นางปล่อยไปแก่ กอกก็ให้มา เชือกสาตตกบุงแกง ก็ให้มา คันหาแทงหักค้าปักษ์ให้มา นกคากครั้งบินไปก็ให้มา” (จันทร์เต็ม ศรีจันทร์ด.2552: สัมภาษณ์) อธิบายความหมายเป็นการเรียกขวัญข้าวจากที่ต่าง ๆ ให้มาอยู่ในเด้าข้าวเพื่อข้าวจะมีพ้ออยู่พอกินไม่ดอยากรถ้าสุ่ขวัณย์แล้วเหมือนกับการได้ขอบคุณข้าว

บุคคลที่ 2 หมอมสูตรยุคพัฒนา พ.ศ.2517-พ.ศ.2540

เมื่อความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้ามา เช่น มีสื่อวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เข้ามามีบทบาท ทำให้คุณในชุมชนมีการพัฒนา บทสุ่ขวัณย์โดยการอ่านหนังสือ หรือดูสื่อเกิด การเปลี่ยนแปลง ไปมาก ทำให้ความเชื่อด้านการสุ่ขวัณย์ลดน้อยลง ทำให้หมอมสูตรปรับตัวทำพิธีกรรมในส่วนที่ยังมีความเชื่อกันอยู่ ได้แก่ สุ่ขวัณย์คุ่นบ่าวสาว (งานมงคลสมรส) พิธีสุ่ขวัณย์นก ก่อนบวชพระ สุ่ขวัณย์ทหารเกณฑ์ก่อนออกฝึกในค่าย สุ่ขวัณย์คนเจ็บป่วยหรือคนที่บาดเจ็บจากอุบัติเหตุ ตัวอย่างการสุ่ขวัณย์คนเจ็บป่วย “ศรี ศรี มีนี่เป็นมือดี ได้มาอีกนี้เชยกขวัญเจ้าจอมหมู่มอนน่อง ให้มาขวัญเจ้าตอกใจหนี่หายมาเข้าสู่คิงกากของเจ้าหน่อเนื้อ” (จันทร์เต็ม ศรีจันทร์ด.2552: สัมภาษณ์) อธิบายเนื้อความเรียกขวัญคนเจ็บป่วยมาอยู่ในกาย เชื่อว่าขวัญออกจากกายทำให้คุณเจ็บป่วย จึงต้องมีการเรียกขวัญกลับเข้ามาในร่างกายจึงจะหายเจ็บป่วย

3. ยุคปัจจุบัน สร้างรายได้เป็นอาชีพเสริม พ.ศ.2541-พ.ศ.2552

พิธีการสุ่ขวัณย์สำหรับพิธีกรรมต่าง ๆ จะเห็นความรักสามัคคีของคนในชุมชน ต่างกันมาร่วมพิธีกัน ให้กำลังใจซึ้งกันและกัน ช่วยเหลือกันทั้งกำลังกายและทุนทรัพย์ ไม่เฉพาะหมู่บ้านก็อกหนองพื้อเท่านั้น หมู่บ้านใกล้เคียงที่เคยไปมาหากสุ่กันก็ยังร่วมมือกันอีกด้วย เช่น บ้านกอกบ้านโนนเมือง ความเชื่อกี่ยว กับพิธีการสุ่ขวัณย์ไม่ใช้ความเชื่อทั่วไป เพราะนอกจากมีผลด้านจิตใจแล้ว เนื้อหาในบทสูตรเป็นคำสอนที่นำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้ด้วย ดังตัวอย่างบทสุ่ขวัณย์คุ่นบ่าวสาวในพิธีมงคลสมรส ดังนี้ “.....มีหอยเป็นหลัวสูงพร้อมพาด โงงสาดคาดแขนหิ่งอาชาไนย ไหในเอื่อนโอย่น้ำบ่อแก้วหลังนี้พ่อมองให้แล้วแก่ลูกทั้งสอง ให้เจ้ามาปูนปองกินทานอย่าให้ขาด ให้เจ้าหายด้น้ำยืนยิ่งเทียรค่า ไดกินซึ้นให้เจ้าส่งเอื่อนอา ไดกินปลาให้เจ้าส่งเอื่อนย่า” (เต็ม ศรีจันทร์ด.2552: สัมภาษณ์) อธิบายความ บทสุ่ขวัณย์การสุ่ขวัณย์บ่าวสาว ในงานมงคลสมรส (แต่งงาน) เป็นคำสอนให้สามีภรรยา มีความรักกับญาติพี่น้องของฝ่ายภรรยา และสามีเท่าเทียมกัน การพัฒนาของเนื้อหาบทสุ่ขวัณย์ของหมอมสูตร บ้านกอกหนองพื้อ

คุณตาจันทร์เต็ม ศรีจันทร์อุด อธิบายว่า การเรียนบทสู่ข่าวณุเครื่องแรกเรียนจากครอบครัวตนเอง พ่อเป็นหมออสูตรประจำหมู่บ้าน พ่อจะเรียนด้วยการจำจากการฟังมา แล้วนำมาดัดแปลงข้อความให้ถูกกับโอกาสสู่ข่าวณุ เช่นการสู่ข่าวณุข่าวจะว่าบทสูตร เป็นภาษาพื้นบ้านอีสานตามชื่อข้าพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ข้าวเหลืองแก้วคู่กันหอม ก็ให้มา “ข้าวกระยอมข้าว กานอ้อยก็ให้มา เม็ดน้อยหวานคำก็ให้มา เม็ดคำหวานก้อนก็ให้มา” (จันทร์เต็ม ศรีจันทร์อุด .2552: สัมภาษณ์) บทสู่ข่าวณุนี้จะกล่าวในพิธีสู่ข่าวณุข้าวเรียกข่าวณุข้าวให้มาอยู่ในเด็กข้าว ไม่ให้เป็นเหมือนบทอื่น ๆ

นอกจากบทสู่ข่าวณุข้าวจะเรียกชื่อสัตว์ สิ่งของแล้ว เวลาไปสู่ข่าวณุคนไม่สบาย ก็เรียกชื่อคนป่วยว่าเป็นเจ้าน่อเนื้อ เจ้าแก้วก้อนคำ เพราะการเรียกชื่อเป็นเทพ ทำให้ผู้ทรงกล้าไม่กักจั่งข่าวณุของคนเจ็บป่วยเอาไว้ การเปลี่ยนแปลงบทสู่ข่าวณุจะพัฒนาไปตามระบบเศรษฐกิจของชุมชน เพราะมีการประกอบอาชีพหลายอย่างเกิดขึ้นในชุมชน บ้านกอหนอนพื้นเมืองลูกหลานได้รับราชการเป็น พหาร ตำรวจ ก่อนเข้ารับหน้าที่ราชการ ต้องมีการสู่ข่าวณุ ผูกผ้ายให้เป็นสิริมงคล บทสู่ข่าวณุจะพุดเหมือนคำกลอนภาษาอีสาน “เจ้าได้ขึ้นบิ้งห้างกางสั่มสัปทนอย่าสะลึมคนจนผู้หานบกอนขอน ไม่เดือนาง – เดือนาย” แปลว่า ได้เป็นเจ้าคนนายคนแล้วอย่าลืมผุ่งคนจนคนเป็นไฟร) ซึ่งบทสู่ข่าวณุเปลี่ยนแปลงไปตามงานพิธีสู่ข่าวณุและการสืบสาน

การพัฒนานี้ohanบทสู่ข่าวณุประเภทต่าง ๆ พ่อจันทร์เต็ม อธิบายว่า ได้เรียนจากพ่อ พล เดชพลมาตย์ เพื่อเพิ่มเก็บความรู้จากที่ได้เรียนจากพ่อ命名บทสู่ข่าวณุไปใช้ขึ้นอยู่กับงานพิธีสู่ข่าวณุที่เจ้าภาพได้มาหาหมออสูตรบวชญ ไปสู่ข่าวณุ ต้องการให้สู่ข่าวณุใช้เวลานานหรือเวลาสั้น ๆ จะทำให้เลือกบทสู่ข่าวณุตรงกับเจ้าภาพงาน และสิ่งสำคัญที่ทำให้บทสู่ข่าวณุนี้การเปลี่ยนแปลงไป เพราะมีบทสู่ข่าวณุเขียนเป็นเอกสาร แผ่นซีดี ขายในห้องตลาด คนที่ไม่ได้มีครอบครัวเป็นหมออสูตรบวชญ สามารถเรียนบทสู่ข่าวณุได้ด้วยตนเอง แต่จะได้รับให้เป็นหมออสูตรบวชญในหมู่บ้าน ต้องมีคนนิยมศรัทธามานบอกกล่าว จะเป็นหมออสูตร ได้มีมืออาชีวภาพสมควร และมีพิธีครอบครัวจากหมออสูตรที่ชาวบ้านยอมรับ นอกจากนี้การปรับเปลี่ยนบทสู่ข่าวณุเกิดจากการเผยแพร่ในงานเทศกาลเข้าสู่ระบบราชการที่เจ้านายโยกยาย หน้าที่การงาน ต้องมีบทสู่ข่าวณุเฉพาะด้วย เมื่อได้กล่าวและทำพิธีสู่ข่าวณุแล้วหมออสูตรบวชญก็จะได้สิ่งตอบแทนจากเจ้าภาพด้วยเงิน (นาย พิมพา. 2552: สัมภาษณ์)

เอกสารอ้างอิง

พระครูสุวรรณประโชติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. วิชดา แคนกองแก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์. วัดสุวรรณ
ราม 25 ตุลาคม 2552.

เต็ม ศรีจันทร์สุด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. วรารณ์ สุนทรประสะพ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่
บ้านหนองผือ 4 พฤศจิกายน 2552.

นาย พิมพา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. กัธรวดี ธรรมชาตสี เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 71
บ้านคุยเชือก 24 ธันวาคม 2552.

สัมภาษณ์ พ่อเตี๊ม ครีจันทร์อุด
หมู่สูตรประจำหมู่บ้านหนองผึ้กนบป่าจุบัน
วันที่ 4 พฤศจิกายน 2552

สัมภาษณ์ แม่สาย พิมพา
บุคคลในหมู่บ้านไกลัดเกียง
วันที่ 24 ธันวาคม 2552

3. หมอยาพื้นบ้าน โรงเรียนหนองโนอีด้า

เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านหนองโน

ประวัติความเป็นมาบ้านหนองโน

จากการบอกเล่าต่อ กันมาหลายช่วงอายุคนว่า เดิมที่บรรพนิรุษของชาวบ้านที่มาตั้งบ้านหนองโน อพยพมาจากบ้านเก่าสิงคโปร์ บ้านเมืองหงส์ เมืองทอง บ้านเหล่าสก เมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด ครั้งแรก ได้มาตั้งหลักปักฐานอยู่บ้านกุดแคน ตำบลโคงก่อ (ปัจจุบันตำบลหนองโน) เนื่องจากบริเวณดังกล่าว มีความอุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ป่าตัน ไม้แหล่งน้ำมาก many ด้วยพืชพันธุ์ปัญญาหาร หนองน้ำที่กว้างใหญ่ มีน้ำลึกดังกล่าว ชาวบ้านเรียกว่า “กุด” มีต้นตะเกียงใหญ่ทึ่นรอบบริเวณน้ำมาก many เรียกว่า ต้นแคน บ้านกุดแคน ในปัจจุบัน

ต่อมามีอชุนชนหนองน้ำบ้านจังษ์มีชาวบ้าน 2 – 3 ครอบครัว ได้อพยพมาอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ห่างออกจากบ้านกุดแคนประมาณ 2 – 3 กิโลเมตร มีครอบครัวตระกูล “แพนสมบัติ” และ “สอนสา” เป็นต้น บริเวณดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีสัตว์ป่าพืชผลต้นไม้many มาก มีหนองน้ำขนาดใหญ่ ปู ปลา ชุกชุม มีต้นโสนทึ่นเติมทั่วหนองน้ำ (ต้นโสน ชาวบ้านเรียกว่า “ต้นโน”) และได้ตั้งชื่อว่าหมู่บ้าน “บ้านหนองโน” ตามชื่อหนองที่เติมไปด้วยต้นโสนหรือต้นโน ชาวบ้านกุดแคนบางส่วนได้อพยพจากบ้านกุดแคนมาอยู่

บริเวณไก่เคียงกับหนองโน ซึ่งอยู่ห่างไปทางทิศใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร มีหนองน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะสมที่จะปักหลักฐานทำมาหากิน มีครอบครัวหนึ่งได้พำสุนข ตัวเมียสีดำอพยพมาด้วย สุนัขตัวนี้ล่าสัตว์ช่วยชาวบ้านหาอาหารเก่งมาก จนทุกคนในหมู่บ้านรู้จัก และเรียกชื่อว่า “อีคำ” วันหนึ่งเจ้าของได้พาออกล่าสัตว์ในเวลากลางคืน ได้ล่าสัตว์ไปจนตกลงใน หนองน้ำ และจนน้ำตาย ชาวบ้านจึงเรียกหนองน้ำว่า หนองอีคำ และตั้งชื่อบ้านตามชื่อหนองน้ำว่า “บ้านหนองอีคำ” จนปัจจุบัน (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

จากการตั้งบ้านหนองโน ที่มีชื่อว่า “บ้านหนองโนเป็นหมู่บ้านขยายมาจากเครือญาติ บ้านกุดแคน และบ้านกุดแคน ได้อพยพมาถึงบ้านหนองอีคำอีกกลุ่มหนึ่ง บ้านหนองโน บ้านหนองอีคำ จึงเป็นหมู่บ้านเครือญาติกับบ้านกุดแคนและเป็นเครือข่ายของกลุ่มคนจากบ้านเหล่าสิงไคร บ้านเมืองแห่ง อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

สภาพปัจจุบันของบ้านหนองโน

ปัจจุบันชุมชนหนองโนได้ขยายตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาการไปตามกาลเวลาประกอบการทำมาหากินในการทำไร่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพอื่น เช่น ค้าขาย รับจำจ้าง และอื่นๆ เป็นอาชีพรอง เมื่อมีประชากรหนาแน่นขึ้น ทางราชการได้แยกหมู่บ้าน จาก 1 เป็น 2 และจาก 2 เป็น 3 ตามลำดับ

ชุมชนหนองโน ได้ขยายตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาการไปตามกาลเวลา ประกอบการทำอาหารในการทำไร่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพอื่น เช่น ค้าขาย รับจ้าง และอื่น ๆ เป็นอาชีพรอง เมื่อมีประชากรหนาแน่นขึ้น ทางราชการได้แยกหมู่บ้าน จาก 1 เป็น 2 และจาก 2 เป็น 3 ตามลำดับ

ชุมชนหนองโนมีผู้นำหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

1. บุนมีชัย สอนสา
2. บุนหมื่น ภูพิลา
3. บุนทอง นามวิชา
4. นายตีน พระคลังทอง
5. นายโอม วิทักษ์บุตร
6. นายสิงห์หอม ดาหาญ
7. นายกรอย พรหน่อง
8. นายจัน ศรีราช
9. นายประทีป วิทักษ์บุตร
10. นายคำพอง นามวิชา (กำนันตำบลหนองโนคนแรก)
11. นายทองคำ พรรศพวง (กำนันตำบลหนองโน)
12. นายจำนำงค์ สีราช (ผู้ใหญ่บ้านหนองโน หมู่ที่ 5 ปัจจุบัน)
13. นายพจน์ บุตรราช (ผู้ใหญ่บ้านหนองโน หมู่ที่ 8 ปัจจุบัน)

(พิมพ์ แก้วลิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

การประกอบอาชีพและประชาก

ชุมชนบ้านหนองโนนหมู่ที่ 1 มีจำนวน 226 ครัวเรือน ชาย 490 หญิง 460 รวม 950 คน

1. อาชีพเกษตรกรรม มีจำนวน 196 ครัวเรือน คิดเป็น 86.7%
2. อาชีพอุตสาหกรรมครัวเรือน มีจำนวน 50 ครัวเรือน คิดเป็น 22.1%
3. อาชีพส่วนตัวมีจำนวน 14 ครัวเรือน คิดเป็น 6.1 %
4. อาชีพอื่น ๆ มีจำนวน 20 ครัวเรือน คิดเป็น 8.8 %

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 12,000 – 20,000 บาท

ชุมชนบ้านหนองโนนหมู่ 5 มีจำนวน 211 ครัวเรือน มีการประกอบอาชีพดังนี้

1. อาชีพเกษตรกรรม 200 ครัวเรือน คิดเป็น 94.7%
2. อาชีพอุตสาหกรรมครัวเรือน - ครัวเรือน คิดเป็น 0 %
3. อาชีพช่าง 30 ครัวเรือน คิดเป็น 14.2 %
4. อาชีพค้าขาย 8 ครัวเรือน คิดเป็น 3.7%
5. อื่นๆ มีจำนวน 50 ครัวเรือน คิดเป็น 23.6%

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 12,000-20,000 บาท

โดยสรุปการประกอบอาชีพของชาวบ้านหนองโน

1. อาชีพหลัก คือ อาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์
2. อาชีพรอง ได้แก่ การทอผ้า การทำหม่มเงิน การจักสาน การทำไม้กวาด
3. อาชีพส่วนตัว ได้แก่ การค้าขาย การเปิดอู่ซ่อมรถ ร้านตัดผมและเสริมสวย
4. อาชีพเสริม ได้แก่ การรับจ้างทั่วไป การเดินเงินด้วยมือถือ
5. อาชีพที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่ม ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน การจัดตั้งวงน้ำ

การเลี้ยงสัตว์

หน่วยงานและสถานที่สำคัญในชุมชนหนองโน

1. วัดเจริญผลหนองโน
2. โรงเรียนหนองโนอีคำ
3. ดอนปู่ตา
4. หนองน้ำหนองโน
5. สถานีอนามัย
6. ที่ทำการองค์กรบริหารส่วนตำบล
7. ศูนย์พัฒนาอาชีพกลุ่มแม่บ้าน
8. ศาลาประชาคม

(เงน พระโโคก. 2552 : สัมภาษณ์)

ประชุมและภูมิปัญญาชาวบ้าน

1. นายเคน	พระโโคตร	กะจ้ำ
2. นายเคน	แก้วอาสา	กะจ้ำ
3. นายบุตรสา	ใบบัง	กะจ้ำ
4. นายสงค์	แก้วสิงห์	กะจ้ำ
5. นายพิมพ์	แก้วสิงห์	กะจ้ำ, หมອเคน
6. นายชาลี	คำสิงห์	กะจ้ำ
7. นายสมหวัง	รังวัดสา	หมอยาพื้นบ้าน
8. นายสกอล	แก้วอาจ	หมอยาพื้นบ้าน
9. นายน้อย	กองรัตน์	หมอยาพื้นบ้าน
10. นายเลียง	ชูกันหอม	หมอสูตรขาวญู
11. นางสนิท	พรรคพาก	การทำพานบายศรี

ต้นน้ำเกี้ยงและยาสมุนไพรรักษาการแพ้ต้นน้ำเกี้ยง

ปัญหาสุขภาพมีผลผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านหนองโน โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ เกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการ หนึ่งในสาเหตุนั้นเกิดจากสารพิษในสภาพแวดล้อม อาจเป็นสารเคมีที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่นสารพิษในพืชบางชนิด สารพิษจากเชื้อราแบคทีเรีย และสารพิษที่เกิดจากมนุษย์กระทำ เช่น ยาฆ่าแมลง สี วัตถุกันเสีย สารพิษ ดังกล่าวเป็นอันตรายต่อชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิษจากธรรมชาติ เนื่องจากเป็นสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพผลกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจและความพากผากของประชาชนการรับพิษเข้าสู่ร่างกายก่อให้เกิดภูมิแพ้ได้

จากการสำรวจทางพืชชีวิทยาพบว่าสารพิษจากพืช เป็นอาการแพ้อายุ่งหนั่งที่พบบ่อย บ้างคนมีความไวต่อสิ่งดังกล่าวมากกว่าคนอื่นมีอาการแพ้ปรากฏนิวหนังทำให้ป่วยเป็นเหตุให้คนทั่วไปแพ้ได้พืชดังกล่าวได้แก่ หญ้าบังหาน ต้นงวงช้าง สาบเสือ ต้นรัก คำยา คำสาหานสนบิด บอนคัน เป็นต้น พืชเหล่านี้มีโทยต่อร่างกายถ้ารู้เท่าไม่ถึงการณ์อาจเป็นเหตุให้สารพิษเข้าสู่ร่างกายจนเกิดผลร้ายต่อสุขภาพได้

การใช้ชีวิคนบ้านหนองโนกับป้าของคนในพื้นที่ป้าโคงธรรมชาติ ชาวบ้านหนองโนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับป้าไม่เป็นอย่างมาก เพราะปัจจัยหลักในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่ผลประโยชน์มาจากป้าทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการหาอาหารด้วยการเก็บพืชและล่าสัตว์ การนำไม้

มาทำบ้านเรือนอยู่อาศัย การเก็บสมุนไพรจากป่าไม้ทำการรักษาโรคเป็นต้น ในทางตรงกันข้าม การใช้ชีวิตร่วมกับป่าซึ่งมีโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นจากป่าบ้านหนองโนอีกมากมาย เช่น ไข้เลือดออก การแพ้สารพิษจากพืชและสัตว์โดยเฉพาะต้นน้ำเกี้ยงซึ่งในบริเวณป่าโกรกหนองโน มีต้นน้ำเกี้ยงจำนวนมาก มีผลทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตบ้านหนองโนนี้มีโอกาสแพ้สารพิษจากต้นน้ำเกี้ยงได้

ต้นน้ำเกี้ยงเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่สูง 15-25 เมตร ผลัดใบในฤดูแล้ง ออกดอกในเดือนพฤษภาคมถึงธันวาคม ขอบขึ้นตามป่าเบญจพรรณแล้งและป่าดิบเข้าต้นเกี้ยงเป็นพืชสกุลรัก มี 3 ชนิด คือ รัก M. Lee น้ำเกี้ยง M.Laeeifera Pierre และน้ำเกี้ยง M.Lee มีประโภชน์คลายด้านเป็นต้นว่า เนื้อไม้ทำเครื่องกลึง ได้ทำด้านเครื่องมือ คันชั่ง เสา เรือน ยังรักมีลักษณะสีดำใช้ทำไม้ท่าเครื่องเงิน ลงรักปิดทองเป็นต้น (เต็ม สมิตินันท์ 2518 : 107-108) ต้นน้ำเกี้ยงเป็นพืชที่มีสารจำพวก Resin อันเป็นสารมีพิษที่ pragaju ในพืชสกุลนี้ (เสนะ บุญมี 2516 : 304) ไม่ว่าจะเป็นใบ ลำต้น กิ่ง และ根部เมื่อสัมผัสรู้สึกผิวหนังจะทำให้มีอาการแพ้ ซึ่งชาวบ้านหนองโนเรียกว่า น้ำเกี้ยงกิน น้ำเกี้ยงลวก และอาการแพ้ต้นน้ำเกี้ยง อาการเหล่านี้จะเกิดเฉพาะต้นในบริเวณป่าหรือสถานที่มีต้นน้ำเกี้ยงเท่านั้น

ปัจจุบันคนในบ้านหนองโน ยังคงมีความจำเป็นต้องไปป่าเพื่อประกอบอาชีพ โอกาสที่จะแพ้ต้นน้ำเกี้ยงจึงมีมาก เมื่อมีอาการแพ้แล้วบางครั้งก็ไม่ทราบสาเหตุว่ามาจากพืชชนิดใด เพราะพืชมีพิษในป่ามีจำนวนมากทำให้เกิดความยุ่งยากในการรักษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแพทย์แผนปัจจุบันจะต้องหาสาเหตุของสารพิษนั้น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องยาก ต้องใช้เวลานาน ประกอบกับคนในบ้านหนองโนส่วนใหญ่ยากจน ขาดเงินในการรักษา ชาวบ้านหนองโนจึงต้องแก้ไขปัญหาด้วยการพึ่งพาหมู่บ้านในชุมชนห้องถิ่นนั้น หมู่บ้านจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่นำความเชื่อการใช้ยาสมุนไพรและคิดความเชื่อทางไสยศาสตร์ในการรักษาคนไข้ในบ้านหนองโน การใช้ภูมิปัญญาห้องถิ่นชาวบ้านสามารถนำครั้งยาอาการแพ้ต้นน้ำเกี้ยงให้หายได้หลักการพึ่งพาตนเองของประชาชนโดยนำเอาทรัพยากรห้องถิ่นมาแก้ปัญหาสุขอนามัย ซึ่งเป็นการประยุกต์ทางเศรษฐกิจ จากเหตุผลดังกล่าวจึงได้กำหนดจุดมุ่งหมายการศึกษามี 2 ประการ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหมอยาสมุนไพรพื้นบ้านรักษาอาการแพ้ต้นน้ำเกี้ยง
2. เพื่อศึกษาสาเหตุการแพ้ต้นน้ำเกี้ยงและกระบวนการรักษาในเขตพื้นที่ในบ้านหนองโน ดำเนินการใน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

3. เพื่อศึกษาอาการแพ้ตันน้ำเกี้ยงหรือจากผู้ป่วยรักษาหายมีการดูแลรักษาตัวเอง

วิธีการศึกษาใช้วิธีรวมรวมข้อมูลภาคสนามเป็นหลักสอบถามหมอมอยามันุ ไพรพื้นบ้าน ที่มีความสามารถเรื่องจัดยาสมุนไพรรักษาโรคอาการแพ้โกรคน้ำเกี้ยง แบบแผนในการดำเนินชีวิตของประชากรส่วนใหญ่ อาศัยอยู่ในชนบทประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก การดูแลสุขภาพอนามัยมี 2 ลักษณะคือ การรักษาแผนพื้นบ้านและการรักษาแผนปัจจุบันจากหน่วยงานของทางราชการ โดยเฉพาะตันน้ำเกี้ยงอันเป็นพื้นที่ที่มีประโภชน์และโทยต่อวิถีชีวิตชาวบ้าน ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านหนองโน สามารถแก้ไขปัญหาสุขภาพอนามัยอาการแพ้ตันน้ำเกี้ยง ผลการศึกษาพบว่าหมอมอยามันุ ไพรที่รักษาอาการแพ้ตันน้ำเกี้ยงมีประวัติความเป็นมาดังนี้

ประวัติหมอมอยามันุ คือศึกษานายสมหวัง รังวัดสา กรณีศึกษาเรื่องหมอมอยามันุ บ้านหนองโนสืบเนื่องการเก็บข้อมูลเรื่องความต้องดูแลชาวบ้านหนองโนมีภูมิปัญญาที่เป็นประชญาชาวบ้านเรื่องหมอมอยามันุ ชื่อลุงสมหวัง รังวัดสา อายุ 72 ปี ทำให้ทีมวิจัยมีความสนใจต้องการศึกษาเรื่องนี้ เพื่อได้บันทึกข้อมูลเรื่องยาสมุนไพรในการแก้รักษาโรคผิวหนัง เกิดจากการแพ้ตันไม้ คือ ตันน้ำเกี้ยง ลุงสมหวัง รังวัดสา ได้กล่าวถึงประวัติดังนี้

ลุงสมหวัง รังวัดสา เกิดเมื่อ พ.ศ. 2487 อายุ 66 ปี บ้านเลขที่ 108 บ้านหนองโน หมู่ที่ 5 ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เรียนรู้วิธีรักษาโรคผิวหนังเกี่ยวกับการแพ้ตันน้ำเกี้ยง ซึ่งการเรียนรู้เรื่องยาสมุนไพรจากพ่อของตนเอง ชาวบ้านหนองโนเรียกพ่อลุงสมหวังว่า “พ่อใหญ่ลุยหมอมอยามันุ” พ่อใหญ่ลุยเป็นผู้มีความสามารถเรื่องรักษาโรคผิวหนัง บ้านหนองโนเรียกว่า โรคแพ้ตันน้ำเกี้ยง ตันน้ำเกี้ยงมีมากในป่าโคลนหนองโน ปัจจุบันตันน้ำเกี้ยงจะมีเฉพาะโคลนบ้านหนองจิก เพราะโคลนบ้านหนองโนถูกตัดป่ามากทำโครงการศูนย์ราชภัฏหนองโนทำให้ตันไม้ป่าธรรมชาติติดจำวนลง (พิมพ์ แก้วสิงห์ 2552 : สัมภาษณ์) ลุงสมหวังได้เรียนรู้วิธีปรงยาจากพ่อตนเองตั้งแต่อายุ 30 ปี เมื่อเวลาศึกษาเรียนรู้ที่ดีสมหวัง พอกลัวความรู้ที่มีอยู่สูญหายไปจึงถ่ายทอดให้กับลูก วิธีเรียนเรื่องยาสมุนไพรจะนำรักษาโรคน้ำเกี้ยงต้องมีค่าครุ

วิธีการถ่ายทอดความรู้ยาสมุนไพรรักษาโรคน้ำเกี้ยงจากพ่อลุยสู่ลุงสมหวัง

วิธีเรียนมีค่าครุ 1.5 บาท ผ้าขาว 1 วา ไจ่ 1 ฟอง ดอกไม้ 5 คู่ ชูป 5 คู่ เทียน 5 คู่ การเรียนจะเรียนวันครุคือวันพุธสับดี ถือว่าเป็นวันที่เป็นศรีมงคล พ่อลุยได้อธิบายถึงวิธีการดูพืชตันน้ำเกี้ยงที่ทำให้คนบ้านหนองโนเป็นโรคแพ้ดังที่เป็นสมุนไพรให้ลูกชายศึก ลุงสมหวัง รังวัดสา ได้เรียนรู้โดย ได้พาลูกของตนเองไปเดินป่าโคลนหนองโน ก่อนปี พ.ศ. 2516

โโคกป่าธรรมชาติของชาวบ้านหนองโนนมีความอุดมสมบูรณ์ มีพิชธรรมชาติเป็นยสมุนไพรและพืชพกสวนครัว ที่ปลูกไว้ตามบ้านสามารถนำมาผสมกันเป็นยาแก้โรคแพ้ต้นนาเกี้ยงได้ สาเหตุและลักษณะอาการแพ้ต้นนาเกี้ยง

เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุของการแพ้ของชาวบ้านหนองโนหมอยาพื้นบ้าน ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากผู้ป่วย เพื่อวินิจฉัยอาการแพ้ด้วยการซักถามคนไข้ และตรวจร่างกายบริเวณบริเวณที่มีอาการแพ้อายุ่ย่างละเอียด โดยสังเกตจากตุ่มแพล ภารขยายตัวของตุ่มแพล จับซีพจร เพื่อตรวจสอบอุณหภูมิและระบบการทำงานของหัวใจ นำไปวินิจฉัยอาการโรค จากการศึกษาพบว่า พืชสกุลรักหรือต้นนาเกี้ยงเป็นพืชท้องถิ่นที่ปราภูสารพิษ เมื่อสัมผัสในส่วนต่าง ๆ ของต้นทำให้ผู้ได้รับการสัมผัสเกิดอาการแพ้อายุ่ยนต์กับปราภูสารพิษได้รับเข้าไปและภูมิต้านทานในร่างกายของแต่ละบุคคลนอกจากนี้ยังพบว่าอาการแพ้ต้นนาเกี้ยงแต่ละชนิดความรุนแรงของสารพิษแตกต่างกันตามลักษณะอาการดังนี้

1. ลักษณะอาการแพ้ต้นนาเกี้ยงน้อย เป็นอาการแพ้ที่เกิดจากพืชสกุลชนิดต่าง ๆ เป็นต้นว่า ต้น M. glabra wall นาเกี้ยง M. Lacifera Pierre และ นาเกี้ยง M.P : Losa H. Lee มีลักษณะเป็นตุ่มเล็ก ๆ เป็นผื่นติดกันหนาพีด บวมแดงตามผิวนังและมีอาการแพ้ ต้นนาเกี้ยงน้อยก็จะไม่รุนแรงเท่าไนนัก ถ้าปล่อยทิ้งไว้ไม่เกิน 15 วัน เมื่อพิษนาเกี้ยงหมดฤทธิ์ตุ่มจะยุบแห้งตกละลายเป็นรอยด่างสีขาว อาการไข้จะหายไปเอง

2. ลักษณะอาการแพ้ต้นนาเกี้ยงใหญ่ เป็นอาการแพ้ที่เกิดจากต้นรักใหญ่ Melanorrhnes Wall เมื่อผิวนังได้รับการสัมผัสสารพิษจากส่วนต่าง ๆ ของลำต้น จะมีลักษณะอาการเริ่มแรกคือบริเวณผิวนังจะมี ตุ่มเล็ก ๆ ใส ๆ ขึ้นตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย จำนวนมากหรือน้อยแล้วแต่การสัมผัสนับสารพิษนั้น ร้าวประมาณ 5-6 วันขึ้นไป ตุ่มจะหนาใหญ่ขึ้นมีลักษณะนูนแดง พร้อมทั้งขยายจำนวนมากยิ่งขึ้น คนไข้จะมีอาการคันอย่างรุนแรง ตุ่มเริ่มแตกเกิดอาการอักเสบมีน้ำเหลืองไหล ทำให้ปวดแสบปวดร้อนร้าวทั่วร่างกายเมื่อระยะเวลาของอาการแพ้นานเข้า สารพิษที่อยู่ในร่างกายจะไหลรวมกันเป็นกระჯุก ทำลายระบบผิวนังและเนื้อเยื่ออาจเกิดโรคแทรกซ้อน ทำให้เป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตได้

จากข้อมูลดังกล่าว จึงให้เห็นความแตกต่างของการแพ้ต้นนาเกี้ยงน้อยกับนาเกี้ยงใหญ่ โดยมีลักษณะอาการปลีกย่อยที่ไม่เหมือนกันซึ่งคนส่วนมากแยกไม่ออกและเหมารวมกันว่าเป็นอาการแพ้ต้นนาเกี้ยงชนิดเดียวกัน ถ้านำข้อมูลมาเปรียบเทียบจะเห็นถึงความแตกต่างของการแพ้ได้อย่างชัดเจน เช่นการสังเกตดูลักษณะของตุ่มภารขยายตัวของตุ่มแพล ความรู้สึกภายใน

ร่างกาย ระยะเวลาของอาการเป็นต้น เมื่อทราบสาเหตุของการแพ็ตตันน้ำเกี้ยงแล้วชาวบ้านจึงหาทางแก้ไขป้องกันบำบัดรักษา เกิดภูมิปัญญาจากประสบการณ์ที่หลากหลายโดยผ่านการสังเกตและทดลองในระยะเวลาที่ยาวนาน (สมหวัง รังวัตสา.2552สัมภาษณ์1) จากการศึกษาสาเหตุอาการแพ็ตตันน้ำเกี้ยงแบ่งยุค การเปลี่ยนแปลงวิธีการรักษาที่ใช้พืชสมุนไพรและยาแผนปัจจุบันดังนี้

ยุคที่ 1 การรักษาอาการแพ็ตตันน้ำเกี้ยงโดยการใช้สมุนไพรในการตั้งชุมชนถึง พ.ศ. 2516

การนำสมุนไพรพื้นบ้านมาใช้รักษาสุขภาพนั้น ผู้ใช้จะต้องมีความรู้และประสบการณ์ในทางสมุนไพรเป็นอย่างดี การใช้ยาให้ถูกกับโรคจะเกิดผลดีในหลาย ๆ ด้าน เป็นต้นว่า สมุนไพรส่วนมากมีฤทธิ์อ่อนเมื่ออาการข้างเคียงน้อย ช่วยประยัดในด้านเศรษฐกิจเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเหมาะสมสำหรับชาวบ้านหนองโนที่อยู่ห่างไกล ซึ่งบางครั้งไม่สามารถมารับบริการจากสถานบริการทางการแพทย์แผนปัจจุบันได้ทั่วทั้งท้องนา กับอาการเจ็บป่วย การนำสมุนไพรมาใช้รักษาอาการแพ็ตตันน้ำเกี้ยงเป็นแนวทางหนึ่งของชาวบ้านที่ยังดีอ และปฏิบัติสืบทอดกันมาจนบรรพนรุษ ซึ่งในปัจจุบันยังมีการปฏิบัติกันอยู่ โดยการคูแลรักษาคนเองในครอบครัวและการพึ่งพาหมอดินพื้นบ้าน จากการศึกษาพบว่า ยาสมุนไพรที่นำมาใช้ในรูปของตัวยาดำรับ และสมุนไพรเครื่อง สามารถจำแนกได้ตามลักษณะของวิธีการรักษาดังนี้

ยาสมุนไพรนานาที่ 1 มะพร้าว

- มะพร้าวแก่ 1 ผล
- เปลือกตันสัก 2 ผล
- ขี้ผึ้ง 1 ส่วน

วิธีการปรุงยา

มะพร้าวแก่ 1 ผลผ่าบูดเอาเนื้อในก้นเอากะทิตึงไฟเคี่ยวอ่อนน้ำมันตักใส่ถ้วยทึ่งไว้ให้เย็น นำเปลือกตันสัก 2 หิบນึ่งมือนานดให้คละເອີຍດເຕຣີມໄວ້ แล้วนำน้ำมันมะพร้าว ขี้ผึ้ง เปลือกตันสัก มาผสมกันในอัตราส่วน 2 : 1: 1 นำไปใช้ในการรักษา

วิธีการใช้ยา

นำยาที่ปรุงสำเร็จแล้วใช้สำลีชุบทานบริเวณตุ่มแพลงหรือบริเวณที่มีอาการปวดแสบปวดร้อนวันละ 3 เวลา เช้า กลางวัน เย็น หลังอ่อนนำ ประมาณ 2-7 ครั้ง จึงจะเห็นผลสรรพคุณทางยา ใช้สมานแผลและดับพิษໄข ทิมยุววิจัยได้สอบถามพ่อพิมพ์ แก้วสิงห์ที่เป็นจะบ้านหนอง

โน้ตเคยใช้ยาสมุนไพรชนิดนี้ได้รับคำตอบว่าต้องใช้มากกว่า 7 ครั้งอาการแพ้ที่เป็นตุ่นพุพองจึงจะหายไป (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

สมุนไพรบานานที่ 2 น้ำมันงา

- น้ำมันงา	1	ถ้วย
- ขี้ผึ้ง	200	กรัม

วิธีการปรุงยา

น้ำมันงาที่ผ่านการผลิตมากองทำความสะอาดด้วยผ้าขาวอีกครั้ง เอาขี้ผึ้งบริสุทธิ์ที่เตรียมไว้ผสมลงไปในอัตราส่วน 1 : 1 ยกขึ้นตั้งไปให้เดือดจนละลายเข้ากันดีจึงยกลงทิ้งไว้ให้แห้งเก็บใส่ขวด

วิธีการใช้ยา

น้ำขี้ผึ้งน้ำมันงาทับรีเวณตุ่นแพลงที่เกิดจากอาการแพ้น้ำเกี้ยงวันละ 3 เวลา เช้า กลางวัน เย็น หรือปอยครั้งกว่านั้นก็ได้ ใช้ควบคู่กับการเสกเป้าประมาณ 2-7 วันจะเห็นผล

สรรพคุณทางยา ใช้แก้พิษสอยร้อน คันของตุ่นแพลงพุพอง วิธีที่ไม่มีผู้แพ้ตันน้ำเกี้ยงได้ใช้ยา รักษาเพราะการเตรียมน้ำมันงาต้องใช้เวลาหลายวัน เพราะต้องใช้เมล็ดงาที่แล้งอย่างดีไปคำใส่ครกหิน เป็นเรื่องเสียเวลา หมอยาสมุนไพรใช้เวลาเตรียมอุปกรณ์การทำจึงไม่นิยม แต่หมอยา สมหวังได้อธิบายเพิ่มเติมว่าหากจากการใช้น้ำมันงาแล้วต้องมีคากากยา เนพาอธิบายให้คนอื่นรับรู้ไม่ได้ กลัวค่าไม่ศักดิ์สิทธิ์และคนจะลอกเลียนแบบไปรักษา มีหมอยาพื้นบ้านเพิ่มมากขึ้น (สมหวัง รังวัดสา. 2552 : สัมภาษณ์)

ยาสมุนไพรบานานที่ 3

- ว่านหางจระเข้	2	ก้าน
- ผักต้าลีส (ผักต้านิน)	1	ก้านมีอ
- เสลดพังพอน	1	ก้านมีอ

วิธีการปรุงยา

ใช้ว่านหางจระเข้ประมาณ 2 ก้านบุดเอแพะบารีเวณที่เป็นวุ้น นำไปแสลดพังพอน และใบต้าลีสลดอย่างละประมาณ 1 ก้านมีอ ตำให้รีบรวมกันให้รายละเอียดตักใส่ถ้วยนำไปรักษา

วิธีการใช้ยา

ยาที่ปรุงสำเร็จแล้วนำมาทานริเวณตุ่มแพลงที่เกิดจากอาการแพ้ตันน้ำเกี้ยง วันละ 3 เวลา เช้า กลางวัน เย็น หรือมากกว่านี้ก็ได้ ในช่วงที่คนไข้มีอาการแพ้หลังจากที่ทานน้ำแล้ว ความร้อนในร่างกายจะเริ่มลดลง ใช้ประมาณ 3-4 วันจะเห็นผล

สรรพคุณทางยา เป็นยาลดไข้ช่วยดูดพิษออกจากร่างกาย

การรักษาด้วยยาawanหางจะระเบี้ยเป็นที่นิยมมากในผู้ป่วยแพลงตันน้ำเกี้ยง เพราะเป็นพืชสมุนไพรที่มีในหมู่บ้านนำมาปลูกไว้หลาย ๆ คุณ ผลการรักษาปรากฏว่าได้ผลดีของการไข้สูงหายไป แต่ตุ่มยังไม่ยุบต้องใช้ทางล副ยานมากกว่าสามวัน (เคน พระโคตร. 2552 : สั้มภาษณ์)

ยาสมุนไพรนานที่ 4

- มะลิช้อน	1	ราก
- หมาย	1	ราก
- มะพร้าว	1	ราก
- เพกา	1	ราก
- บานเย็น	1	ราก

วิธีการปรุงยา

รากสมุนไพรทั้ง 5 ชนิด อย่างละ 1-2 ราก แล้วแต่ขนาดมาฝนลงหินผสมกับน้ำประมาณ 7 ถ้วยตวงโดยเฉลี่ยตัวยาเท่า ๆ กันนำไปใช้ในการรักษา

วิธีการใช้ยา

ใช้สำลีชูบัน้ำยาทานริเวณตุ่มแพลงหรือริเวณที่มีอาการปวดแสบปวดร้อน กีรังก์ได้ไม่จำกัดเวลา อาการจะดีขึ้นภายใน 7 วัน

สรรพคุณทางยา เป็นยาลดไข้ขับสารพิษออกจากร่างกาย

ยาสมุนไพรชนิดนี้ต้องเดินป่าหารากหญ้ามาผสมกันโดยวิธีมีหินมาเป็นแท่นฝนรากหญ้ายาสมุนไพรชนิดนี้ชาวบ้านหนองโนไม่นิยมใช้ทาง เพราะไม่มีตัวอย่างคนที่รักษาหายใจไม่มีความนิยมนำมาใช้ แต่หมอน้ำบ้านสมหวัง รังวัดสา ต้องการให้ทีมยุววิจัยดับบันทึกไว้ให้ผู้ที่สนใจศึกษาในโอกาสต่อไป

ยาสมุนไพรนานที่ 5 ผักตำมนิน

วิธีปรุงยา

ใช้ใบตำลึงสดประมาณ 2 กำมือ นำมาตำหรือบดให้ละเอียดผสมน้ำเพียงเล็กน้อยพอเป็นกระสายยา นำไปใช้ในการรักษาแต่ละครั้ง

วิธีใช้ยา

นำใบคำลึงที่ตัดละเอียดหรือบดเสร็จแล้วให้พอกหรือทาบริเวณที่มีอาการแพ้ตันน้ำเกี้ยงวันละ 3 เวลา เช้า กลางวัน เย็น หลังอาหารน้ำ หรือมากกว่านี้ก็ได้ อาการร้อนในร่างกายของคนไข้จะลดลง 3-4 วันจะเห็นผล

สรรพคุณทางยา เป็นยาลดไข้

การใช้สมุนไพรนานาที่ 5 ผักต้านนินชาบ้านหนองโนผู้ป่วยเป็นโรคแพ้ตันน้ำเกี้ยงมีผู้ป่วยนิยมมาก เพราะเป็นยาสมุนไพรที่หาจ่ายเกิดความธรรมชาติ วิธีการปรุงยาไม่ยุ่งยากและผลจากการรักษาส่วนมากจะหายแต่ใช้เวลานานถึง 15 วัน เช่น กรณีของนายบุตรสา ใบบังอธินายว่า ใช้ยาสมุนไพรต้านนินผสมน้ำแล้วประยัดเงินไม่ต้องมีอาการแพ้ยา เพราะเป็นยาสมุนไพร (บุตรสา ใบบัง. 2552 : สัมภาษณ์)

ยาสมุนไพรนานาที่ 6 เข้มป่า

ลักษณะทั่วไปเข้มป่าเป็นพันธุ์ไม้ขนาดกลาง ลำต้นใหญ่เท่าข้อมือใบสีเขียวสดลักษณะเป็นรูปไข่ยาว ๆ ริมขอบใบเรียบออกดอกออกผลปี เป็นพวงเล็ก ๆ เหมือนดอกเข็มธรรมชาติผลกลม ๆ มีสีเขียว

วิธีปรุงยา

นำรากของต้นเข้มป่าประมาณ 2-3 راك ในแต่ละครั้งฝนใส่หินผสมกับน้ำประมาณ 1 ถ้วยตวง ให้ตัวยาเหนียวเข้มข้นนำไปใช้ในการรักษา

วิธีการใช้ยา

นำรากของต้นเข้มป่าประมาณ 2 - 3 راك ในแต่ละครั้งฝนใส่หินผสมกับน้ำประมาณ 1 ถ้วยตวง ให้ตัวยาเหนียวเข้มข้นนำไปใช้ในการรักษา นำน้ำยาที่ปรุงสำเร็จแล้วใช้ข้น กี่ครั้งก็ได้ประมาณ 3-7 วันอาการจะค่อยๆ ดีลง ใช้ควบคู่กับการเสกเป้าของหมอด้วย

การใช้สมุนไพรเข้มป่าชาวบ้านหนองโนจำนวนมากได้เรียนรู้การขุดรากยาจากหมอพื้นบ้านสมหวัง รังวัดสา ให้ความรู้แล้วนำรากหั่นมาฝันผสมน้ำ แต่วิธีการนำมาใช้ไม่นิยม เพราะผู้ป่วยคิดว่าการใช้ยาจากเข้มป่า ผักต้านนิน จะใช้ยาสมุนไพรจากผักต้านนินมากกว่า เพราะหาได้จ่ายและวิธีปรุงยาไม่ซับซ้อน (เคน พระโคน. 2552 : สัมภาษณ์)

สรุปการรักษาอาการแพ้ตันน้ำเกี้ยงระหว่างปี พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2539 โดยการใช้สมุนไพรมีกรรมวิธีปรุงยาและวิธีการรักษาหลายนานาทั้งในรูปของยาตำรับและยาสมุนไพรเดียว ซึ่งมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไป ตัวยาต่าง ๆ ที่นำมาบำบัดรักษา จะหายขาด

หรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับมีคุ้มกันของแต่ละบุคคล ประกอบกับระยะเวลาของอาการแพ้และชนิดของต้นน้ำเกี้ยงในแต่ละชนิดที่มีความรุนแรงแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ถ้าหากว่าขานานใจนานหนึ่งปีบ้างรักษาซึ่งไม่หายเพื่อพิจารณาลักษณะอาการแล้ว ประมาณ 3 – 7 วัน หมอมีพื้นบ้านจะเปลี่ยนยาขานานใหม่จนกว่าจะถูกกับคนไข้และหายขาดได้ (สมหวัง รังวัดสา. 2552 : สัมภาษณ์)

ยุคที่ 2 ยุคสถานีอนามัย พ.ศ. 2517 – พ.ศ. 2539

การรักษาจากการแพ้ต้นน้ำเกี้ยงโดยการใช้การรักษาแบบแผนปัจจุบันจากแพทย์แผนปัจจุบันเกิดจากชาวบ้านหน่องโน้ได้รับการพัฒนาจากรัฐในปี พ.ศ. 2522 มีสถานีอนามัยประจำตำบลกิดขึ้นชาวบ้านหน่องโน้ไม่สนใจไปรับการรักษาโดยผ่านกระบวนการทั้งแพทย์พื้นบ้านและเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย ผู้ป่วยที่เป็นโรคแพ้ต้นน้ำเกี้ยง สิบค์ แก้วสิงห์ อธิบายว่าได้ไปรักษาภูบ้านหมอมแผนปัจจุบันเรียกว่าหมอบประจำตำบล หรือหมอที่สถานีอนามัย

การรักษาอาการแพ้ต้นน้ำเกี้ยงของหมอมแผนปัจจุบัน จำกัดกับเด่าของสังค์ แก้วสิงห์ ดังนี้ การเกิดอาการแก้สารพิษจากต้นน้ำเกี้ยงคนไข้จะเลือกรับบริการจากสถานพยาบาลสองแห่งคือ สถานีอนามัยประจำตำบลหน่องโน้และโรงพยาบาลประจำอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

สถานีอนามัยประจำตำบลหน่องโน้ เมื่อมีผู้ป่วยด้วยอาการแพ้สารพิษจากต้นน้ำเกี้ยง เข้ามารับบริการ เจ้าหน้าที่จะรวบรวมข้อมูลของผู้ป่วย ด้วยการซักถาม สังเกต ตรวจร่างกาย และวินิจฉัยอาการแพ้ ทำการรักษาด้วยตัวยาพื้นฐาน ส่วนใหญ่จะเป็นยาแก้อาการแพ้ต่างๆ เช่น เพรคโนโซโลนครีม คากาไมน์ไอลชั่น และคลอฟีนนิรบินยาล้างแผล เช่น แอมโนเนีย แอลกอฮอล์และน้ำเกลือ ยาปฏิชีวนะ เช่น อม็อกซี เพวี แอนดีไบโอดิก และเพนนิซิลิน ในกรณีที่คนไข้แพ้ต้นน้ำเกี้ยงชนิดรุนแรง เกินที่สถานีอนามัยจะรับรักษาได้ก็จะส่งคนไข้ไปรักษาที่โรงพยาบาลประจำอำเภอตามลำดับ (สังค์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

การรักษาโรคแพ้ต้นน้ำเกี้ยงแบบแผนปัจจุบัน มีคุณไปรักษาแล้วได้คำตอบว่าหาย แต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากเพราเป็นยาพิษยาศาสตร์ เช่น การป่วยของสังค์ แก้วสิงห์และคุณพระโภค

ยุคที่ 3 การแพทย์พื้นบ้านและแพทย์แผนปัจจุบันบูรณาการร่วมกัน พ.ศ. 2540 – ปัจจุบัน

การรักษาโรคแพ้ต้นน้ำเกี้ยงในยุคปัจจุบัน พ.ศ. 2539 – พ.ศ. 2552 นี้ ชาวบ้านหน่องโน้อธิบายว่า ส่วนมากรักษาเมลักษณะ 2 ประการ คือ รักษาแบบพื้นบ้านและแบบสมัยใหม่ร่วมกัน บางคนป่วยแล้ว เช่น นายสุก สอนสา ใช้ยาสมุนไพรใบตำนินพสมน้ำ

รักษาแล้วกลับไม่หาย ให้คนในครอบครัวนำไปรักษา กับหมอด้วย ที่สถานีอนามัยบ้านหนองโน ด้วย ซึ่งถือว่าในยุคปัจจุบันนี้ เป็นการแพทย์แบบทางเลือก ให้คนป่วยเลือกรักษาได้ตามบริบท ของชุมชน ที่มีหมอด้วยบ้านและหมอดแผนปัจจุบันอยู่ในชุมชนซึ่งการรักษาจะได้ความรู้ดังนี้

การบำรุงสุขภาพและการฟื้นฟูหลังอาการป่วย

จากการศึกษาพบว่า การแพทย์ทั้งสองระบบต่างมีวิธีการบำรุงสุขภาพหลัง อาการป่วยอันเป็นผลต่อความมั่นใจของผู้ป่วยว่าสามารถหายจากการแพ้ตันน้ำเกี้ยงได้ โดย ไม่มีอันตรายดังนี้

1. การแพทย์แผนพื้นบ้าน มีการบำรุงสุขภาพและการฟื้นฟูหลังจากการป่วย 2 ด้าน คือ ด้านร่างกายและด้านจิตใจ ด้านร่างกายเน้นในเรื่องการรับประทานอาหาร การ รับประทานยาบำรุง การหลีกเลี่ยงจากตันน้ำเกี้ยง ส่วนด้านจิตใจ มีการปลอบใจการปลงคาย การปล่อยสัตว์ทำบุญและการประกอบพิธีบายศรีสู่วัวญให้ผู้ป่วย

2. การแพทย์ปัจจุบัน มีการบำรุงสุขภาพและการฟื้นฟูหลังการป่วย 2 ด้าน เช่นกัน คือด้านร่างกายและด้านจิตใจ ด้านร่างกายมีการหลีกเลี่ยงสารที่แพ้ เน้นการรับประทานอาหาร ให้ครบหมู่ตามที่ร่างกายต้องการ การออกกำลังกาย ด้านจิตใจให้คำปรึกษาในเรื่อง สุขภาพ โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีอนามัย (สangค์ แกร้วสิงห์ และสมหวัง รังวัดสา. 2552 : สัมภาษณ์)

การวิเคราะห์เปรียบเทียบการรักษาอาการแพ้ตันน้ำเกี้ยงแผนพื้นบ้านกับแผนปัจจุบัน ได้มีการนำข้อมูลการรักษาอาการแพ้ตันน้ำเกี้ยงของการแพทย์ทั้ง 2 ระบบมา วิเคราะห์เปรียบเทียบ คือ การรวมรวมข้อมูลของผู้ป่วยและการวินิจฉัยอาการแพ้การรักษาและ การติดตามผลการรักษาพบว่า สิ่งมีเหมือนกันมากที่สุดคือ การรวมรวมข้อมูลและการวินิจฉัย การแพ้ ส่วนที่แตกต่างกันมากที่สุดคือวิธีการรักษา ส่วนการติดตามผลการรักษาจะมีทั้ง เหมือนกันแตกต่างกัน ถึงอย่างไรก็ตามการแพทย์ทั้งสองระบบต่างก็ได้แก้ปัญหาสุขภาพ อนามัยท้องถิ่นของชาวบ้านหนองอีคำและชาวบ้านกุดแคนที่ได้มาใช้บริการของยาสมุนไพร พื้นบ้านจากหมอยาบ้านหนองโนและใช้บริการจากสถานีอนามัยบ้านหนองโน ดำเนินการใน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

การศึกษาเรื่องหมอยาพื้นบ้านเป็นเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นจากประชุมผู้รู้เรื่องยา พื้นบ้านและคนผู้มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

1. นายเคน พระโภคร อายุ่บ้านเลขที่ 65 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุวจิยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 15 ตุลาคม 2551
2. นายเคน แก้วอาสา อายุ่บ้านเลขที่ 110 หมู่ 8 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุวจิยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 15 ตุลาคม 2552
3. นายบุตรสา ใบบัง อายุ่บ้านเลขที่ 5 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุวจิยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 22 ตุลาคม 2552
4. นายทรงศักดิ์ แก้วสิงห์ อายุ่บ้านเลขที่ 36 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุวจิยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 22 ตุลาคม 2552
5. นายพิมพ์ แก้วสิงห์ อายุ่บ้านเลขที่ 80 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุวจิยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2552
6. นายชาลี คำสิงห์ อายุ่บ้านเลขที่ 95 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุวจิยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2552

4.5 ประวัติศาสตร์ท่องถิ่นเรื่องคุณตระกูล ศิลปะ การแสดง

1. ย้อนรอยไปทางประยุกต์พดุงนารี

วงไปกลางโรงเรียนพดุงนารี จังหวัดมหาสารคาม ก่อตั้งเมื่อ เดือนเมษายน 2537 โดยอาจารย์รุจิรา วงศ์แก้วได้จัดทำโครงการ “ร้อนนี้จะให้ลูกทำอะไร” ตามนโยบายของกรมสามัญศึกษาในยุคนั้น ซึ่งให้แต่ละหมวดวิชาจัดทำโครงการต่าง ๆ ขึ้นในขณะเดียวกันหมวดศิลปศึกษา ได้จัดให้มีการดำเนินโครงการหลายอย่างทั้งคุณตระกูล นาฏศิลป์ ยังขาดแต่คุณตระกูลพื้นเมือง ดังนั้นข้าพเจ้านางรุจิรา วงศ์แก้ว และคณะจึงได้คัดเลือกนักเรียนที่มีความสนใจในด้านนี้ เป็นผู้หลงลืมล้วน มาทำการฝึกซ้อม โดยใช้วิธีการเข้าค่ายฝึกซ้อมคุณตระกูลพื้นเมือง ประเภทไปกลางขึ้น ตลอดระยะเวลา ที่ปิดภาคเรียนในฤดูร้อนปี 2537 จนกระทั่งนักเรียนที่เข้าค่ายฝึกซ้อมสามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ กล่องรำนาเบส นั่ง จับกรับ โหนง ขอลา จนกระทั่งเกิดวงไปกลาง ขึ้นครั้งแรกใช้ชื่อ วงว่า “คามพดุง” ต่อมาใช้ชื่อว่า “พดุงสารคาม” และกลับมาใช้ “คามพดุง” อีกครั้งมานานปัจจุบัน ยุคที่ 2 ยุคการแบ่งขั้น

ปี พ.ศ. 2548 ถึงปัจจุบัน ได้ไปทำการแสดงในงานต่าง ๆ หลายแห่งมากมาย ตลอดจนไปเข้าร่วมประกวดแข่งขัน ได้รับรางวัลสูงสุด ชนะเลิศระดับภาคอีสาน ในปีการศึกษา 2548 และประสบความสำเร็จตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน เวลาที่ก่อตั้งวันถึง 16 ปี และได้นำชื่อเสียงมาสู่โรงเรียนพดุงนารีมาโดยตลอด ยุคที่ 3 พ.ศ. 2549 การศึกษา 2549 ได้ปรับงโปงลางขึ้นตรงต่อฝ่ายบริหาร โดยมีนายชูชาติ ชัยอาสา เป็นผู้ควบคุมวง นางรุจิรา วงศ์แก้วเป็นหัวหน้าวงดนตรี ได้ไปทำการแสดงในงานต่าง ๆ หลายแห่งมากมาย เป็นงานประจำเพื่อในจังหวัดมหาสารคาม จัดขึ้น งานประจำปี บุญบั้งไฟ แห่งเทียนพรรษา และงานกาชาด เป็นต้น ได้พัฒนาวงดนตรีโปงลางอย่างสม่ำเสมอ โดยการมีการฝึกซ้อมในควบเรียนกิจกรรมตามความสนใจและความสนใจ และในช่วงพักกลางวัน เลิกเรียน และเข้าค่ายพัฒนาวงโปงลางเป็นประจำทุกปี และนำวงดนตรีพื้นเมืองโปงลาง ไปเผยแพร่โดยได้รับเชิญจากชุมชนชาวอีสาน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ในปี 2549 และปี 2550 ปัจจุบัน วงโปงลางโรงเรียนพดุงนารี มีสมาชิกในวงกว่า 100 คน รับงานแสดงทั่วราชอาณาจักร และเข้าประกวดเพื่อพัฒนาฝีมือนักเรียนวงดนตรีโปงลางสม่ำเสมอ

ประวัติโรงเรียนพดุงนารี

โรงเรียนพดุงนารี เป็นโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่เลขที่ 1143 ถนนนาควิชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีเนื้อที่ 25 ไร่ 1 งาน 69.5 ตารางวา เปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2496 โดยจำนวนครุภูนประสาณวิทยา เป็นประชาน มีนางสาวทองคำ พรชัย เป็นครุภูน คณแรก เปิดสอนตั้งแต่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

จากนั้น กิจการของโรงเรียนได้เจริญก้าวหน้าตามลำดับกระทั่ง พ.ศ. 2482 เปิดสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พ.ศ. 2506 เปิดสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายแผนกศิลปะ จำนวน 1 ห้อง พ.ศ. 2516 เปิดสอนแผนกทั่วไปอีก 2 ห้อง พ.ศ. 2518 เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 6 โปรแกรมการเรียน และ พ.ศ. 2533 เป็นโรงเรียนนำร่องผู้ใช้หลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ปัจจุบัน มีครุภูน 145 คน นักเรียน 2,848 คน รวมห้องเรียนทั้งหมด 61 ห้องเรียน

ประวัติความเป็นมาของโปงลางโรงเรียนพดุงนารี

วงโปงลางโรงเรียนพดุงนารี จังหวัดมหาสารคาม ก่อตั้งเมื่อ เดือนเมษายน 2537 โดยอาจารย์รุจิรา วงศ์แก้วได้จัดทำโครงการ “ร้อนนี้จะให้ลูกทำอะไร” ตามนโยบายของกรมสามัญศึกษาในยุคนั้น ซึ่งให้แต่ละหมวดวิชาจัดทำโครงการต่าง ๆ ขึ้นในขณะเดียวกันหมวด

ศิลปศึกษา ได้จัดให้มีการดำเนินโครงการหลายอย่างทั้งคณตรีไทย คณตรีสาгал นาฏศิลป์ ยังขาดแต่คณตรีพื้นเมือง ดังนั้นข้าพเจ้านางรุจิรา วงศ์เก้าว และคณะจึงได้คัดเลือกนักเรียนที่มีความสนใจในด้านนี้ เป็นผู้หญิงล้วน มาทำการฝึกซ้อม โดยใช้วิธีการเข้าค่ายฝึกซ้อมคณตรีพื้นเมือง ประเภทโปงลางขึ้น ตลอดระยะเวลา ที่ปีภาคเรียนในฤดูร้อนปี 2537 จนกระทั่งนักเรียนที่เข้าค่ายฝึกซ้อม สามารถบรรลุคณตรีพื้นเมืองได้ทุกชั้น กลองรำมนา เบส ชั้ง ครบ ใหม่ ขอลอ จนกระทั่งเกิดวงโปงลาง ขึ้นครั้งแรกใช้ชื่อ วงว่า “ความดุง” ต่อมาใช้ชื่อว่า “พดุงสารคำ” และกลับมาใช้ “ความดุง” อีกครั้งมานานปัจจุบัน ได้ไปทำการแสดงในงานต่าง ๆ หลายแห่งมากมาย ตลอดจนไปเข้าร่วมประกวดแข่งขัน ได้รับรางวัลสูงสุด ชนะเลิศระดับภาคอีสาน ในปีการศึกษา 2548 และประสบความสำเร็จตลอดมานานกระทั่งปัจจุบัน เป็นเวลาที่ก่อตั้งวงถึง 16 ปี และได้นำชื่อเสียงมาสู่โรงเรียนพดุงนารีมาโดยตลอดในปี การศึกษา 2549 ได้ปรับวงโปงลางขึ้นตรงต่อฝ่ายบริหาร โดยมีนายชูชาติ ชัยอาสา เป็นผู้ควบคุมวง นางรุจิรา วงศ์เก้าวเป็นหัวหน้าวงคณตรี ได้ไปทำการแสดงในงานต่าง ๆ หลายแห่งมากมาย เป็นงานประเพณีในจังหวัดมหาสารคาม จัดขึ้น งานประเพณี บุญบั้งไฟ แห่เทียนพรรษา และงานกาชาด เป็นต้น ได้พัฒนาวงคณตรีโปงลางอย่างสม่ำเสมอ โดยการมีการฝึกซ้อมใน课堂เรียน กิจกรรมตามความถนัดและความสนใจ และในช่วงพักกลางวัน เลิกเรียน และเข้าค่ายพัฒนา วงโปงลางเป็นประจำทุกปี และนำวงคณตรีพื้นเมืองโปงลาง ไปเผยแพร่โดยได้รับเชิญจาก ชมรมชาวอีสาน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ในปี 2549 และปี 2550 ปัจจุบัน วงโปงลางโรงเรียนพดุงนารี มีสมาชิกในวงกว่า 100 คน รับงานแสดงทั่วราชอาณาจักร และเข้าประกวดเพื่อพัฒนาฝีมือนักเรียนวงคณตรีโปงลางสม่ำเสมอ (รุจิรา วงศ์เก้าว. 2552 : สัมภาษณ์)

จากประวัติความเป็นมาของวงโปงลางพดุงนารีจัดขึ้นในโรงเรียนพระราชนิยมยศรัตน์ สามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ให้แต่ละ โรงเรียน ได้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน คณตรีในโรงเรียนมัธยมทุกภาคของไทย โรงเรียนพดุงนารีเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำจังหวัดที่ได้ส่งเสริมการเรียนการสอนคณตรีพื้นบ้าน โปงลาง และถึงความสัมพันธ์ของคน ได้ถ่ายทอดความรู้เรื่อง โปงลาง ให้กับเยาวชนที่เป็นผู้หญิง ซึ่งการถ่ายทอดความรู้เรื่องคณตรีใช้เวลาภาคฤดูร้อนปีภาคเรียน ให้เยาวชนได้ศึกษาเล่าเรียนตามความสนใจ นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการมีความตั้งใจ ฝึกซ้อมและถ่ายทอดจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้องมาถึงปัจจุบัน

การแสดงวงป้องรำของโรงเรียนพดุงนารี

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวงป้องรำโรงเรียนพดุงนารีแบ่งยุคได้ 2 ยุค คือ

ยุคที่ 1 ยุคก่อตั้งวงโปงลาง พ.ศ. 2537 – พ.ศ. 2548

ยุคที่ 2 ยุคประวัติแบ่งขั้น พ.ศ. 2549 ถึงปัจจุบัน

การแบ่งยุคแบ่งตามสภาพการเกิดขึ้นของวง โปงลางแล้วมีการปรับเปลี่ยนการแสดงไปตามเทศกาลงานบุญต่าง ๆ เพื่อประมวลชนะเลิศ

ยุคที่ 1 ยุคก่อตั้งวงโปงลาง พ.ศ. 2537 – พ.ศ. 2548

ยุคนี้พับความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ เพราะไม่ที่ใช้ทำโปงลางใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านตัดไม้เป็นท่อน โปงลางเกิดจากคนมีความรู้เรื่องการเลือกไม้มาทำช่างทำไม้ทำมาหากไม้เนื้อแข็ง ที่นิยมนำมาทำโปงลางมากที่สุด คือ ไม้ระหادวิชิทำโปงลางจะประกอบด้วยไม้เป็นลูก ๆ ขนาดโต ประมาณท่อนแรก จำนวน 12 ท่อน เรียงจากขนาดใหญ่ไปขนาดเล็ก หรือจากระดับเสียงต่ำไปหาเสียงสูงท่อนยาวที่สุดประมาณฟุตครึ่งสันที่สุด 1 ฟุต การจะทำให้เกิดเสียงต้องรอกลางให้บางเพื่อให้ปรับระดับเสียง ซึ่งมีอยู่ 5 เสียง คือ โด เเร มี ซอ ล ลา แล้วใช้อุปกรณ์ใช้เชือกร้อยเป็นผืนยาวไว้กับหลักเสานแต่ไม่ให้ท่อนล่างชิดพื้น นอกจานนี้ครุช่างโปงลางใช้ทำเป็นไม้ตีโปงลางจากไม้เนื้อแข็ง 2 อันดี

นอกจากนี้การทำโป่งลางยังประกอบด้วยคนตี แคน โหวต พิณและกลองอีสาน บรรเลงรวมกัน ซึ่งในยุคที่ 1 นี้ โรงเรียนพดุงนารีมหาราชานได้ฝึกซ้อมคนตีโป่งลางจากผู้หญิงล้วน ๆ ในเวลาเปิดภาคเรียน โดยมีผู้ฝึกซ้อมคือ คุณครูรุจิรา วงศ์แก้ว ปรากภูผลจากการฝึกซ้อม นักเรียนมีทักษะการแสดงโป่งลางด้วยท่าฟ้อนดึงเดิมของชาวจังหวัดมหาสารคามคือ ฟ้อนระบำจำปารี เป็นท่าฟ้อนรำที่ครูชี้ชwahl วงศ์ประเสริฐคิดค้นจากตำนานเมืองพระธาตุนาดูน ที่เป็นแหล่งอารยธรรมจังหวัดมหาสารคามมีเรื่องเล่าดังนี้

“เมืองนาดูนเป็นเมืองโบราณมาก่อนตั้งมาในสมัยท้าวศรีมหาศรีหลักฐานคืบพับพานะเครื่องดินเผา หม้อ โถงน้ำ กระถูกคนตาย พระพิมพ์ดินเผา และมีรูปแกะสลักเทพอปสรเป็นท่าร่ายรำต่าง ๆ ในแผ่นศิลาที่พน (ชูชาติ ชัยอาสา. 2552 : สัมภาษณ์)

จากท่ารำที่ปรากภูจากแผ่นศิลา ทำให้มีคนคิดประดิษฐ์ท่ารำให้เหมือนรูปทางอปสร จึงเรียกว่า ท่ารำบำจำปารี ซึ่งเป็นเมืองโบราณในแหล่งอารยธรรมอีกหนึ่งแห่ง จังหวัดมหาสารคาม การแสดงวงโป่งลางโรงเรียนพดุงนารี ในยุคที่ 1 การแสดงวงโป่งลางโรงเรียนพดุงนารีได้แสดงตามงานของทางราชการที่จัดการแข่งขันทักษะทางวิชาการในระดับเขตพื้นที่ การศึกษาของจังหวัดมหาสารคามและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งการแสดงแต่ละครั้งต้องมีการไหว้ครูระลึกถึงครูทางนาดูนศิลป์เปรี้ยบเหมือนบอกกล่าวให้ทราบว่า ลูกศิษย์จะได้ทำการแสดงอย่างไรเป็นอุปสรรคเกิดขึ้นขณะทำการแสดง

ผลการแสดงโป่งลางปรากภูว่า ผู้ชมการแสดงของนักเรียนโรงเรียนพดุงนารีมีความประทับใจ มีความสุข เพาะเสียงดนตรีและท่ารำที่อ่อนช้อยงามและน่าสนใจ ว่า โป่งลางโรงเรียนพดุงนารีได้แสดงในการปิดภาคเรียนแต่ละปี (ชูชาติ ชัยอาสา. 2552 : สัมภาษณ์)

บทบาทของวงโปงลางกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนพดุงนารี

การจัดตั้งวงโปงลางใน พ.ศ. 2537 นี้ได้สัน墩นโภบายกรรมสามัญศึกษาให้จัดวงดนตรี ขึ้นภายในสถานศึกษา โรงเรียนพดุงนารีได้ดำเนินการตามนโยบายของรัฐซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูสอนในสิ่งใกล้ตัวเด็กยึดเด็กเป็นศูนย์กลางให้เด็กฝึกปฏิบัติ ผ่านการฝึกซ้อมดนตรี พิณ แคน โหนต และโปงลางด้วยความสามารถของเยาวชน ทำให้เกิด ประโภชน์โดยตรง นักเรียนสามัคคี และเกิดความร่วมมือระหว่างชุมชนกับโรงเรียน โรงเรียน กับผู้ปกครอง ได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อการแสดงโปงลางได้เชื่อมโยงบุคคลหลาย ๆ ฝ่ายเข้ามา ร่วมมือกันเหมือนเป็นสถาบัน องค์กรเดียวกันเริ่มตั้งแต่ผู้ปกครอง วิชาการ โรงเรียนหรือคนที่สนใจได้มาดูแลช่วยกัน ทำให้ดนตรีเป็นสื่อสัมพันธ์คนหลายระดับอยู่ร่วมกัน

ยุคที่ 2 ยุคพัฒนา พ.ศ. 2548 ถึงปัจจุบัน

ยุคนี้เป็นยุคที่โรงเรียนพดุงนารี ฝึกซ้อมนักเรียนที่สมัครเข้าเป็นสมาชิกของวงโปงลาง จากที่มีผู้หญิงล้วนกีฬามีทั้งเพศชายที่มีความสามารถในการตีโปงลางและครูผู้ฝึกซ้อมคุณครูรุจิรา วงศ์แก้ว ได้คิดประดิษฐ์ทำรำได้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนมีทำรำที่ประดิษฐ์ขึ้นมาดังนี้

การฟ้อนภูไทแพลินธ์ เป็นการฟ้อนประกอบทำนองหมอลำภูไท ซึ่งเป็นทำนอง พื้นเมืองประจำชาติพันธุ์ภูไท ซึ่งปกติแล้วการแสดงหมอลำภูไท มักจะมีการฟ้อนรำประกอบ กันไปอยู่แล้ว ซึ่งทำให้การฟ้อนภูไทแพลินธ์ในแต่ละอำเภอหรือหมู่บ้าน จะมีทำฟ้อนที่แตกต่างกัน คุณครูรุจิรา วงศ์แก้วได้นำทำฟ้อนรำภูไทมาประยุกต์ให้นักเรียนโรงเรียนพดุงนารี ได้ฝึกซ้อมในปี พ.ศ. 2548

การฟ้อนภูไทแพลินธ์ เป็นการฟ้อนที่ได้การปรับปรุงท่ามาจากท่าฟ้อนภูไท ท่าฟ้อน ในการเรืองนั่งไฟ และท่าฟ้อนดอนตาล ประกอบด้วยท่าฟ้อนไห้วัครุ ท่าเดิน ท่าซ่อมร่วง ท่ามโนราห์ ท่าคอกบัวบาน ท่ามยูรี ท่ามาลัยแก้ว ฯลฯ ซึ่งผู้ฟ้อนจะเป็นผู้หญิงทั้งหมดในการ ฝึกซ้อมท่าฟ้อนรำภูไทจังหวัดแพลินธ์ได้ดัดแปลงไปตามจังหวะของนิทາนพื้นบ้านหลาย ๆ เรื่อง เช่น ท่ามโนราห์ มากันนิทາนพื้นภาคอีสาน เรื่องหัวศรีชุมโนราห์ ซึ่งเป็นนิทາนพื้นบ้านมีการแสดงนำมาเป็นการล้าหมู่ ลักษณ์ แล้วฟ้อนประกอบการล้าแสดงถึงภูมิปัญญา ของครุนาภีศิลป์ที่เลียนแบบท่าฟ้อนของการล้าหมู่มาทำเป็นท่ารำ

กลอนลำภูไทแพลินธ์

โดยนอ.... ท่าน ผู้ฟังอี้

บัดนี้ หันมาเริ่า ทางภูไทกันตอนต่อ ขอเชิญพากพื่น้อง ที่มาซ่อง ให้รับฟัง เจ้าอี้ เจ้าอย

ชา耶อ้าย เพื่นว่าเมืองกาฬสินธุนี ดินคำ ดอกน้ำชุ่ม มีพ้องปลาคุ่นบ้อน ดอกคือแม่เจ้าแก่งหาง กันว่า平原งบ้อน คือของดอกฟ้าลั่น บัดว่าจักจันช่อง ๆ ดอกคือฟ้าเจ้าล่วงบัน อ้ายอ้าย อ้ายอ้าย อันว่าเมืองกาฬสินธุนี มีของดี เจ้าหล่ายอย่าง ประเพณีบ่าวง บลีมีตแม่นเก่าเดิม ชา耶อ้าย อันว่าเมืองฟ้าแಡด สงยางถินเก่า ถินโนราณแต่เด้า อยากเชิญเจ้าไปเที่ยวชน อ้ายอ้าย อ้าย

เออย

ชา耶อ้าย เชิญไปชุมชนผ้า ล้าคำแพรว่าไหน ชื่อเสียงขาตังไกล ส่าไปชุมเมืองบ้าน ส่วนว่าไปลงนั่น ของสำคัญแต่เก่าก่อน ตาอ่อนชอนบัดได้ฟ้อ ๆ บลีมนองผู้เดียวไป อ้ายอ้าย อ้าย

เออย... โน... โอย... นา... สายเดิงเลิง น้องนีเออย... นา

ชา耶อ้าย เที่ยวบ่เบื่อดอกเมืองฟ้า ขึ้นชื่อว่ากาฬสินธุ เมืองเสียงพิณ ลำปาว หมู่ไดโนสารนั่น ทึ้งภูสิงห์ ภูค่า ภูปอ ชาตุญาณ สิงคักค์สิทธิ์ดอกคุ่นบ้าน ๆ สถิตແน่นແນ่นคู่เมือง อ้ายอ้าย อ้าย

ชา耶อ้าย คันว่าสาวภูไหน สาวผู้ดีที่เข้าส่า สาวเขาวงนั่นนา ว่างามล้า ลีนไพ แท้เดี้

ชา耶อ้าย สาวภูไหบัวหวานนั่น งามคือกันบ่ออ้ายว่า สาวคำน่วงพุ่นนา ๆ กะคือด้านดั่งเดียว กันนา อ้าย

ชา耶อ้าย เว้ามาสอดบ่อนนี น้องพี่สีลาลง ขอลาไถคืนเมือ ถู่เมืองกาฬสินธุพุ่น ขอขอบคุณเด้อลุงป้า อาوا พ่อและแม่ บัดเมื่อกราวหน้าพุ่น ๆ คงสิได้ดอกพบกัน เจ้าอ้าย เจ้า

เออย

จากบทกลอนลำภูไหกาฬสินธุได้นำมาประยุกต์เป็นทำรำฟ้อนภูไหซึ่งการแต่งกายดังนี้

จากการแต่งกายและบทร้อง ได้แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวภูไทสัมพันธ์กับคนตระพีนเมืองโภงลางของจังหวัดกาฬสินธุ์และต่อมาจังหวัดอื่น ๆ ในภาคอีสาน ได้นำมาประยุกต์เป็นวงโภงลาง เช่น โรงเรียนพดุงนารีมหาสารคาม การฟ้อนรำก็ได้เลียนแบบมาให้นักเรียนได้ฝึกหัดซึ่งเนื้อหาในบทร้องดำเนินการฟ้อน ได้สะท้อนถึงที่มีอยู่ในแต่ละจังหวัด ผู้มีผ้าแพร华บ้านโพน มีภูพระนونจะกล่าวไว้ในกลอนคำ แสดงว่า ท่าฟ้อนก็ต้องฟ้อนให้มีลักษณะประกอบด้วยการนำผ้าแพรมาเป็นเครื่องแต่งกายของผู้ฟ้อนรำ ได้ใช้เป็นผ้าสไบเฉียง เป็นความสัมพันธ์ของคนกับสภาพทางภูมิศาสตร์และสถานที่สำคัญต่าง ๆ เพย์แพรให้คนอื่น ๆ ได้รับรู้

จากท่าฟ้อนรำ ระบำจำปาศรีและท่าฟ้อนรำภูไททำให้วงโภงลางของโรงเรียนพดุงนารีได้รับการยอมรับทางโรงเรียน ได้ส่งเข้าไปประกวดแข่งขันกับจังหวัดอื่น ๆ ในสถานบันการศึกษาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปรากฏว่า การประกวดแข่งขันวงโภงลางของโรงเรียนพดุงนารีได้รับรางวัลชนะเลิศในปี พ.ศ. 2549 และได้รับการติดต่อให้ไปแสดงงานต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย (รุจิรา วงศ์แก้ว. 2552 : สัมภาษณ์) จากกิจกรรมการเรียนการสอนคนตระพีนบ้านโภงลางคนตระพีนเมืองพดุงนารีได้ประสบผลลัพธ์เรื่องเพราะคุณครูผู้สอน ได้เปลี่ยนวิธีการสอนจากที่ครูเป็น ยังบอกเนื้อหามาเป็นให้นักเรียนเป็นผู้แสดง ได้ชี้ให้เห็นการจัดการเรียนรู้เรื่องคนตระพีนบ้านเป็นนวัตกรรมสื่อการสอนที่ได้สื่อบุคคลเป็นการบูรณาการร่วมกัน ได้ความรู้เรื่องนวัตกรรมประเพณีการแต่งกายของชาวภูไทสู่ผ่านการฟ้อนรำให้คน ได้ชม ได้ห่วงเห็น การแต่งกายของคนภูไทเอาไว้ และนักเรียนได้ทราบนักถึงการร่วมกันอยู่ร่วมกัน มีความรักสามัคคี และคุณครูผู้ฝึกช้อมเป็นผู้มีความตั้งใจจริงในการอบรมฝึกช้อมนักเรียน ให้มีความอดทนต่อการเดินทาง ไปแสดงและอดทนกับการต้องแต่งกายด้วยการใช้เวลานาน ๆ เพื่อให้สวยงาม สิ่งสำคัญที่สุดคือ ฝึกทักษะกระบวนการเข้าสังคมให้กับนักเรียน ได้ใช้วิธีเป็นหมู่คณะ และมีความเอื้อเฟื้อให้กันและกันในการแต่งกายกินอยู่หลับันอน ถ้ามีคราวไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาโรงเรียนต้องพบปัญหาในการสร้างวงโภงลาง

ความเป็นเครื่องข่ายของการฟ้อนรำ

จากการดำเนินงานในยุคที่ 1 การตั้งวงคนตระพีโภงลางและยุคที่ 2 การพัฒนาวงคนตระพีโภงลาง ได้มีการพัฒนาการฝึกท่าฟ้อนรำจากสิ่งที่มีในจังหวัดมหาสารคามแล้ว ได้วัฒนธรรมของจังหวัดอื่น ๆ มาเป็นท่าฟ้อนรำแสดงถึงความสัมพันธ์ของคนกับคน ได้ติดต่อสื่อสารกัน ได้ในแวดวงของครูผู้สอนสาขานาฏศิลป์ของแต่ละสถานบันการศึกษา เช่น โรงเรียนพดุงนารี มีความสัมพันธ์กับวิทยาลัยนาฏศิลป์ปัจจุบันกาฬสินธุ์ที่เป็นผู้คิดท่ารำภูไท

และมีความสัมพันธ์กับผู้มีความรู้เรื่องดนตรี ไปกลาง คือครุภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาไปกลาง จึงจะทำให้การตั้งวง ไปกลาง ดำเนินมาได้ถึงปัจจุบันและที่สำคัญที่สุด โรงเรียนพดุงนารี มหาสารคาม มีความสัมพันธ์กันทำงานเป็นทีมของวง ไปกลางหลายคน ได้แก่ คุณครูชูชาติ ชัยอาสา คุณครูรุจิรา วงศ์แก้ว คุณครูลินลง สาคุประเสริฐ มีความสัมพันธ์ในแนวรับกับผู้บริหารสถานศึกษาทำให้การทำงานขององค์กรเป็นไปด้วยความพร้อมเพียง ผลลัพธ์ของวง ไปกลางพดุงนารี ได้รับเชิญไปแสดงทั่วประเทศไทย โดยเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในชั้นเรียน การเรียน พักเที่ยงและปิดภาคเรียนสิ่งเหล่านี้ คือการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันเช่น กำล่าวยของ ผศ.ดร.ทวีศิลป์ สีบวัฒนະ ในการอุดหนุน โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม วันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ว่างานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต้องมีคนสัมพันธ์กับคน คนสัมพันธ์กับธรรมชาติ คนสัมพันธ์กับอำนาจหนែនธรรมชาติในการฝึกซ้อมดนตรี ไปกลางของโรงเรียนพดุงนารี มหาสารคาม ได้มีสิ่งดังกล่าวมาเกิดขึ้น (ผศ.ดร.ทวีศิลป์ สีบวัฒนະ อุดหนุน โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม 28 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ณ หอประชุม 100 ที่นั่ง อาคารกิจการพัฒนานักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.)

บรรณานุกรม

จากรุ่นต่อ เรื่องสุวรรณ . ศิลปวัฒนธรรม . โรงพิมพ์พิมเสน : กรุงเทพฯ, 2535.

จากรุ่นต่อ ธรรมวัตร. วัฒนธรรมพื้นบ้าน. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กรุงเทพฯ, 2536.

วิทยาลัยนานาชาติปึกพาสนน. ทศวรรษวิทยาลัยนานาชาติปึกพาสนน. ม.ป.ท : 2535.

บรรเทิง ชลชัยชีพ คุณเมื่อทฤษฎีและปฏิบัติการดนตรีสากล. พิมพ์ครั้งที่ 1 สำนักพิมพ์โอดีียนส โตร์: กรุงเทพฯ, 2534.

ณรุทธ์ สุทธจิตต์ . กิจกรรมดนตรีสำหรับครู . สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย :

กรุงเทพฯ, 2537.

สมนึก อุ่นแก้ว . ทฤษฎีดนตรีแนวปฏิบัติ . โรงพิมพ์ MUSIC: อุดรธานี, 2536

สัมภาษณ์

มีศิลป์ ชินภักดี. เป็นผู้สัมภาษณ์, ทีมยุววิจัย โรงเรียนพดุงนารี เป็นผู้สัมภาษณ์ วันที่ 25

กรกฎาคม 2552.

ชูชาติ ชัยอาสา. เป็นผู้สัมภาษณ์, ทีมยุววิจัย โรงเรียนพดุงนารี เป็นผู้สัมภาษณ์ วันที่ 27

มิถุนายน 2552.

ลินจง ศุดประเสริฐ. เป็นผู้สัมภาษณ์, ทีมยุววิจัย โรงเรียนพดุงนารี เป็นผู้สัมภาษณ์ วันที่ 2

ธันวาคม 2552.

2. ฟ้อนเกี่ยวข้าวครกมอง โรงเรียนพดุงนารี

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมาย 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการฟ้อนทำนา-ครกมอง โรงเรียนพดุงนารี อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม 2) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตรของชาวอีสาน ที่สืบทอดกันมาจากการฟ้อนทำนา-ครกมอง

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การฟ้อนทำนา ครกมอง

การฟ้อนทำนา ครกมอง หมายถึง การฟ้อนรำที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ท่าฟ้อนทำนา ครกมอง ของภาคอีสานนั้นมีความเป็นเอกลักษณ์ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ท่าฟ้อนทำนา ครกมอง ท่ามือ ถ้าพิจารณาการเคลื่อนไหวของมือ คงเหมือนกับคำกล่าวที่ว่า "ท่าฟ้อนของอีสาน" หรือ "ม่อนท่าวาย" คงเห็นภาพพจน์ได้จากการฟ้อนของหมอดำที่หมุนมือพันกันคล้ายกับตัวม่อนชักไขพันตัว ท่าฟ้อนของภาคอีสานนี้ ได้มาจากธรรมชาติคือมีความเป็นอิสระ ขึ้นอยู่กับลีลาของผู้ฟ้อนที่จะขยับมือเคลื่อนกายไปอย่างไร

การจีบมือ ของชาวอีสานนั้นนิ่วโปงกับนิ่วชี้ไม่จดกัน จะห่างกันเล็กน้อยซึ่งแตกต่างจากการจีบของภาคกลาง ไม่สามารถเอ้าหลักนาฎศิลป์ของภาคกลางมาจับท่าฟ้อนของชาวอีสานได้ เพราะไม่สามารถบอกรู้ว่าจะจีบหมาย จีบกว่าตอนไหน ท่าท้า ท่าเท้าของการฟ้อนแบบอีสานมีลีลาแตกต่างจากภาคกลาง เช่นเดียวกัน ซึ่งพอกำเนกท่าเท้าที่ใช้ในการฟ้อนได้ดังนี้

ท่าช้อยเท้า เช่น การรำเชิง การช้อยเท้าให้เข้าจังหวะกลอง โดยเปิดสันเท้าเล็กน้อย ย่อขายกสันเท้าขึ้นไปด้านหลังให้มากที่สุด ชอยเท้าอย่างสม่ำเสมอ การรำเชิงนั่นนิใช่ยกเท้าให้สัน

เท้าสูง หรือยืน โดยอาศัยปลายเท้าคล้ายการเดินบล๊อคเลี้ยงดูแล้วคลิกธรรมชาติ แต่เป็นการเปิดสันเท้าเพียงเล็กน้อยเพื่อสะดวกในการซอยเท้า ซึ่งท่านนี้ก็ไม่ใช่การย่าเท้าอยู่กับที่โดยเหยียบเต็มฝ่าเท้า ส่วนท่าเท้าก็จะใช้ 4 จังหวะ คือ ขยายตัว 2 จังหวะ ถ้ามือไหนส่งหลังกำลังจะแทงไปข้างหน้า ก็ใช้เท้าด้านนั้นแตะพื้น 4 ครั้ง อีก 2 จังหวะ โดยครั้งที่ 4 จะเหยียบขยายตัว 2 จังหวะ ใช้เท้าอีกข้างหนึ่งแตะพื้น 4 ครั้ง แล้วเหยียบกันไปมาซึ่งจะสอดคล้องกับท่ามือที่เคลื่อนไหวไปมา

ท่าที่ฟ้อนท่านา กรรมของ ประดิษฐ์ขึ้นมาทั้งหมดเป็นท่าเลียนแบบขั้นตอนการทำน้ำ และตำข้าว โดยมีการพัฒนาท่าฟ้อนแบบยุคตามวิถีชีวิตของชาวนาแบบดั้งเดิมและทำหน้าแบบก้าวหน้าประกอบกับการก่อตั้งวงโปงลาง โรงเรียนพดุงนารี เพาะการฟ้อนได้ใช้คนตระประกอบจากคนตระโปงลางมีพัฒนาการของคนตระและท่าฟ้อนบูรณาการร่วมกัน เป็นฟ้อนรำท่านากรรมของ คือยุคท่ารำท่านากรรมแบบดั้งเดิม พ.ศ. 2537 – 2547 และยุคท่ารำท่านากรรมแบบก้าวหน้า

ยุคที่ 1 ท่ารำท่านากรรมแบบดั้งเดิม พ.ศ. 2537 – พ.ศ. 2547 ยุคการฟ้อนรำในช่วงนี้เป็นการประดิษฐ์ท่ารำขึ้นมาฝึกนักเรียนหญิงที่เข้าเป็นสมาชิกวงโปงลาง ด้วยนโยบายของกรมสามัญศึกษาต้องการให้โรงเรียนมัธยมศึกษามีการเรียนการสอนเรื่องคนตระพื้นเมือง

ท่าหัว่นข้าว

โรงเรียนพดุงนารีจึงจัดทำโครงการชุมชนตรีในโรงเรียน โดยมีครูรุจิรา วงศ์แก้ว เป็นผู้รับผิดชอบโครงการร่วมกับเพื่อนครูในโรงเรียน เช่น คุณครูชูชาติ ชัยอาสา เป็นทีมทำงาน การทำงานฝึกซ้อมนักเรียนในโครงการครั้งแรกจำนวน 30 คน เป็นผู้หลงลืม วีการฟ้อนนายศรีสุ่งขวัญ ฟ้อนภูไท และได้คิดทำฟ้อนที่สังเคราะห์มาจากประเพณีบุญบั้งไฟฟ้อนเชียงบั้งไฟ ซึ่งเป็นการฟ้อนประกอบกับการขับกพย์เชียง บั้งไฟที่ว่า “ໂອເສາໂອສັກຫາເສາໂອ ຂອເຫຼັດເຕີດນຳເຈົ້າຈັກໂອ ຂອເຫຼັດໄທນຳເຈົ້າຈັກຄ້ວຍ” (รุจิรา วงศ์แก้ว. 2552 : สัมภาษณ์) แล้วต่อมาได้เพิ่มเติมทำฟ้อนจากเชียงบั้งไฟเปลี่ยนมาเป็นการประกอบอาชีพที่สำคัญของคนอีสานคือการทำนา โดยดัดแปลงท่ารำจากการทำ “เชียงกระติบข้าว”

การเลือกทำฟ้อนเชียงกระติบข้าว เพราะชาวอีสานนิยมรับประทานข้าวเหนียวภาชนะบรรจุข้าวเหนียวใช้กระติบข้าวที่สานจากไม้ไผ่มาบรรจุข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้ว เวลาคนอีสานไปทำไร่ ทำนาจะใช้กระติบข้าวสะพายไปทุ่งนาด้วย

คนที่มีความรู้เรื่องการคิดประดิษฐ์ท่ารำจึงใช้กระติบข้าวมาห้อยทางไหล่ข่าว แล้วทำจังหวะดนตรีไปลาง พิม แคน โหนต ตีไปลาง เป็นจังหวะ คนนิยมมากจึงได้คิดแปลงท่ารำเป็นหลาย ๆ อย่างจากอาชีพของชาวอีสาน รำเชียงสวิง รำเชียงແຫຍ່ໄข່ມดແດງ และได้ฝึกซ้อมทำฟ้อนรำทำนาครกมอง เรียนแบบการทำนามีท่า ໄດນາ ท่าหัว่นข้าว ท่าเกี่ยวข้าว

การฟ้อนรำทำไถนา

ชื่นท่ารำแบบนี้ได้ใช้เครื่องแบบดั้งเดิมคือ แต่งกาย ไม่มีการเกล้าผมสูง ผ้ามัดหมี ใหม่ และผ้าสไบเฉียง ทรงผมปล่อยตามธรรมชาติ และการพสมวงคนตระไม่ได้ใช้กรับประกอบ คนตระไปกลาง จากท่ารำฟ้อนเกี่ยวข้าวครกมองในแบบดั้งเดิมนี้คงมาจากการแต่งตัวของช่าง ฟ้อนไม่พิถีพิถัน เกล้าผมสูง และใช้ผ้ามัดหมีใหม่ของชาวอีสานกับผ้าสไบเฉียงพาดลำตัว

และการแสดงยังไม่แพร่หลายในท่ารำฟ้อนท่านาครกมอง เพราะเพิ่งได้รับการฝึกซ้อมยังไม่เปิดความคล่องตัว การคิดประดิษฐ์ท่ารำฟ้อนท่านาครกมองได้พนความสำคัญของอาชีพหลักของชาวอีสานคืออาชีพทำนา และคนได้มีความสัมพันธ์กับอาชีพที่ปลูกข้าวโดยคนได้ศึกษาอิริยาบทของคนที่มีอาชีพทำนา มีการไถนา ห่ว่านข้าว เกี่ยวข้าว และต้มข้าวด้วยการใช้อวัยวะในร่างกาย ทำท่าทางอย่างไร ผู้มีความรู้เรื่องการฟ้อนรำได้ประยุกต์จากพฤติกรรมที่ชาวนาแสดงออกแล้วทำเป็นท่าทางในลักษณะการยกสันเท้าเข้ากันมองคุ้แล้วสวยงามแล้วคนดูมีความสุข อธิบายท่าทางการรำได้ว่า คือการไถนา หรือห่ว่านข้าวเกิดจากการสังเกตพฤติกรรมของชาวนาในจังหวัดมหาสารคาม

ท่าห่ว่านข้าว

ท่าเต้าข้าว

ซึ่งเยาวชนจากโรงเรียนพดุงนารีเป็นผู้ฝึกซ้อม การละเล่นพื้นบ้านด้วยการฟ้อนรำทำนา ครก มองมีความอุดถนและร่วมมือกัน ทำให้การฟ้อนรำเกียวกับอาชีพของคนภาคอีสาน มีท่ารำ พื้นหลาຍ ๆ รูปแบบของการเรียนรู้ ด้วยการสังเกต ฝึกปฏิบัติและประเมินผลจากผู้ชุมการ แสดง

ยุคที่ 2 การฟื้นฟูการทำกิจกรรมแบบก้าวหน้า พ.ศ. 2548 – ปัจจุบัน

การฟื้นฟูการทำกิจกรรมในยุคนี้ได้ปรับรูปแบบการฝึกซ้อมคนครีปิงลง เนื่องจาก โรงเรียนพดุงนารีได้ปรับแผนการจัดการเรียนการสอนสนองตามนโยบายรัฐบาลที่ให้โรงเรียน พดุงนารีเป็นโรงเรียนการศึกษาเปิดรับการสมัครให้มีนักเรียนหญิงและนักเรียนชายเข้าเรียน ร่วมกันเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 และมีบุคลากรครุณตระ ได้รับการบรรจุเข้ามาเป็นครูผู้สอนที่มี ความสามารถพิเศษเรื่องคนครีพีนเมืองเรื่อง ปิงปองในเรื่องคนครีพิณ แคน ทำให้ชุมชนคนครี พีนเมืองปรับปรุงวงปิงปองให้มีนักคนครีเครื่องคนครี พิณ แคน จำนวนมากคนเล่นร่วมกับ การฟื้นฟูของนักเรียนหญิงมีสมาชิกวงจำนวน 100 คน (รุจิรา วงศ์แก้ว. 2552 : สัมภาษณ์) นอกเหนือนักเรียนหญิงมีสมาชิกวงจำนวน 100 คน (รุจิรา วงศ์แก้ว. 2552 : สัมภาษณ์) โรงเรียนพดุงนารี สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ให้รุ่กิจกรรมการแสดงคนครีได้มีการรับงานทั่ว ๆ ไปตามที่ผู้ต้องการให้ไปแสดง เริ่มตั้งแต่งานบุญประเพล็งของชาวอีสานที่เป็นงานในระดับ ชุมชน บุคคล และระดับจังหวัด

โดยคิดค่าการแสดงงานตามระยะการเดินทาง เป็นการแสดงคนครีปิงปองเพื่อการเรียน อนุรักษ์ไว้ ด้วยการเผยแพร่ผ่านสื่อหลัก ๆ รูปแบบ สื่อบุคคล สื่อแผ่นพับ สื่อโฆษณาผ่าน เว็บไซต์ของโรงเรียน นับว่ามีการก้าวหน้าในเรื่องการนำเทคโนโลยีมาช่วยประชาสัมพันธ์

วัฒนธรรมพื้นบ้านคุณตรี ไปกลางกับศิลปะการฟ้อนพสมวงคุณตรีเป็นที่ยอมรับของชาวจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เมื่อทีมยุววิจัยได้สัมภาษณ์นักแสดงฟ้อนรำท่านครกมอง พี่ส้มโอ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 กล่าวว่า “การฝึกซ้อมฟ้อนรำท่านครกมองใช้เวลาหลังเลิกเรียนและเวลาในช่วงปิดเทอมไม่ได้กระทบต่อการเรียนรายวิชาของคุณครุคนอื่น ๆ เพราะอาจารย์ผู้ควบคุมการฝึกซ้อมมีตารางการฝึกซ้อมที่ตรงเวลา และเพื่อน ๆ ในชุมชนจะช่วยสอนเวลาอาจารย์ไปงานราชการอื่น ๆ ไม่ได้ดูแล ทุกคนรับผิดชอบงานร่วมกัน จึงเป็นวงที่ยาวนานมาถึง 16 ปีแล้ว” (ส้มโอ : อรหัย แก่นแก้ว. 2552 : สัมภาษณ์)

ท่าตាข้าว

นอกจากนี้คุณครูนันทรัตน์ ภาณุตานนท์ ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า “การฟ้อนรำท่านครกมองในช่วงปี พ.ศ. 2537 ถึง พ.ศ. 2540 ไม่ได้มีนักเรียนชายมาเข้าร่วมวง มีผู้หญิงล้วนการเป้าແคนติไปกลางยังไม่ครึกครื้น เพราะผู้หญิงมีพลังน้อยกว่านักเรียนชาย เมื่อปี พ.ศ. 2542 ได้ปรับประยุกต์วงไปกลางรับสมัครให้นักเรียนชายมาฝึกซ้อม ได้ปรับเครื่องแต่งกายจากผู้ผ้าชินให้มีอิสานมากันผ้าถุงโงจกระเบนสีเขียว เสื้อแขนกระบอกสีเหลือง เกล้าผมสูง ตกแต่งคนฟ้อนได้สวยงามยิ่งขึ้น” (นันทรัตน์ ภาณุตานนท์. 2552 : สัมภาษณ์)

จากข้อคิดเห็นของครูที่ปรึกษาได้มีการพัฒนาวงโปงลางให้มีการพัฒนาการแต่งตัว นางรำและขายเครื่องดนตรีให้ผู้ชายเป็นคนเป้าแคนและตีโปงลาง แสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้ เรื่องดนตรีพื้นเมืองได้ให้ความรู้เรื่องเครื่องดนตรีอีสานให้นักเรียนได้ศึกษาหลาย ๆ ชนิด และ ฝึกเป็นทักษะอาชีพเสริมได้ โดยมีการรับงานแสดงไปทั่วภูมิภาคอื่น ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ นักเรียนได้กล้าแสดงออกมีความมั่นใจมากยิ่งขึ้น ในกิจกรรมการแสดงตามงานประเพณีต่าง ๆ และเชื่อมโยงการเผยแพร่วัฒนธรรมดนตรีพื้นเมืองกับสถาบันศึกษาที่ได้พนักงานตามเวทีงาน ต่างๆ ทำให้นำความรู้มาปรับปรุง การฟ้อนรำให้มีท่าฟ้อนต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ในขณะของ โรงเรียนพดุงนารี เป็นความก้าวหน้าของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องดนตรีพื้นเมืองผสมผสาน โดยการฟ้อนท่ารำทำน้ำครกมองที่เป็นท่ารำที่ประดิษฐ์ขึ้นจากอาชีพที่สำคัญคืออาชีพทำนาของ ชาวบ้าน การประดิษฐ์ท่าฟ้อนแสดงถึงความสำคัญของคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับ อำนาจหนึ่อธรรมชาติที่มีการบูรณาการนำพฤติกรรมของชาวนาการ โถนา การห่วงข้าว เกี่ยว ข้าว ทำข้าว กรรมของนาแปลงเป็นท่ารำ เมื่อได้ชุมชนมีความสุขความตระหนักรถึงอาชีพที่พ่อ — แม่ได้ทำมาเลี้ยงคนทั่วโลก และภูมิใจในศิลปะเฉพาะท้องถิ่นของตนเองเหมือนโรงเรียนพดุง นารีได้สืบสานวัฒนธรรมพื้นบ้านผ่านสื่อดนตรีและฟ้อนรำสนองตอบต่อการปฏิรูปการศึกษา คือเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ประโยชน์ของการรำทำน้ำครกมอง

นักเรียนได้ปฏิบัติด้วยตนเองด้วยความสมัครใจ เป็นการเรียนรู้ร่วมมือกัน มีความรัก สามัคคี ความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ได้สร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ผ่าน วัฒนธรรมไทย นักเรียนมีพุทธิกรรมแสดงออกมีความรับผิดชอบ สามัคคี ความสะอาด และ ความซื่อสัตย์ และมีแนวทางการอนุรักษ์ดูแลรักษาอิฐหินทราย ในการก่อตั้ง เป็นชุมชนคนตี ขึ้นมาในโรงเรียน ซึ่งชุมชนคนตีในจะมาใช้บริการหรือเป็นสมาชิกได้ทุก ๆ คน เหมือนกับ ทุกคนได้อุปกรณ์วัสดุที่จำเป็น ไม่ต้องไป ยุ่งเรื่องยาเสพติดด้วย เพราะมาฝึกซ้อมคนตีการฟ้อนรำ

เอกสารอ้างอิง

จากรุ่นตุร เรื่องสุวรรณ. ศิลปวัฒนธรรม. โรงพิมพ์พิมเสน : กรุงเทพฯ, 2535.

จากรุ่นตุร ธรรมวัตร. วัฒนธรรมพื้นบ้าน. โรงพิมพ์พุพารถกรัมมหาวิทยาลัย : กรุงเทพฯ, 2536.

บรรเทิง ชลชัยชีพ. คู่มือทฤษฎีและปฏิบัติการดูแลรักษาอิฐหินทราย. พิมพ์ครั้งที่ 1 สำนักพิมพ์ โอดีียน สโตร์ : กรุงเทพฯ, 2534.

วิทยาลัยนาฏศิลป์ภาคตะวันออก. ทศวาระวิทยาลัยนาฏศิลป์ภาคตะวันออก. ม.ป.ท : 2535.

<http://st.mengrai.ac.th/users/9134/ONet51/web/2/1.1.htm>

บุคคลนุกรม

รุจิรา วงศ์แก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ที่มีญวิจัย โรงเรียนพดุงนารี เป็นผู้สัมภาษณ์ วันที่ 25 กรกฏาคม พ.ศ. 2552 . ที่โรงเรียนพดุงนารี จังหวัดมหาสารคาม ผันทรัตน์ ภูวภูตานนท์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ที่มีญวิจัย โรงเรียนพดุงนารี เป็นผู้สัมภาษณ์ วันที่ 25 กรกฏาคม พ.ศ. 2552 ที่โรงเรียนพดุงนารี จังหวัดมหาสารคาม ส้มโอ แก่นแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ที่มีญวิจัย โรงเรียนพดุงนารี เป็นผู้สัมภาษณ์ วันที่ 25 กรกฏาคม พ.ศ. 2552 ที่โรงเรียนพดุงนารี จังหวัดมหาสารคาม

3. ข้อนรอยรำบวงสรวงศาลญาพ่อปู่ โรงเรียนบ่อใหญ่

การศึกษาเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาประวัติการตั้งบ้านบ่อใหญ่และศาลญาพ่อปู่ บ้านบ่อใหญ่ การเปลี่ยนแปลงท่ารำบวงสรวงในแต่ละยุคที่รำบูชาศาลญาพ่อปู่บ้านบ่อใหญ่ และเพื่อศึกษาท่ารำที่ยังคงอยู่ในพิธีบูชาศาลญาพ่อปู่ พื้นที่ศึกษามีบ้านบ่อใหญ่ ดำเนินการ จัดการ ใช้แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง สัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ ที่อาศัยอยู่ในบ้านบ่อใหญ่ และจัดสันทนา กลุ่มตรวจสอบข้อมูล ที่ได้ให้ตรงกับจุดมุ่งหมายแล้วนำมาเรียนรู้เป็นรายงาน นำเสนอผล การศึกษาปรากฏดังนี้

ประวัติความเป็นมาบ้านบ่อใหญ่

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ประมาณปี พ.ศ. 2295 ได้มีพราวนพากหนึ่งได้เที่ยวล่าเนื้อมาจากการเมืองสรวง ปัจจุบันเป็นอำเภอห้องหึงของจังหวัดร้อยเอ็ด มีหัวหน้าชื่อพ่อเจ้าพราวน แห่งครอบครัวซึ่งต่อมามาได้รับพระราชทานนามว่า “ญาพ่ออุปชาตราชวงศ์” พาพราวนมาเห็นชัยภูมิที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงได้นำความที่ตนได้ไปพบเห็นไปเล่าสู่เพื่อนบ้านที่เมืองเล่าสัก เมืองสรวงฟัง ครั้นในปีถัดมาพ่อเจ้าแห่งครอบครัวร่วมด้วยพระครพากประมาณ 10 ครัวเรือนพา กันอพยพมาตั้งบ้านขึ้นทางด้านทิศตะวันตกของบ้านหนองบัวแดง และให้ชื่อว่า “บ้านหนองบัว แดง” และมีพ่อเจ้าครอบครัวเป็นหัวหน้า (วิรະยุกต์ พงษ์มา. 2552 : สัมภาษณ์)

ลุพุทธศักราช 2325 ได้มีชาวบ้านลาวอพยพมาจากเมืองเวียงจันทร์อีก มีพ่อเจ้าปัตสา เป็นหัวหน้า ได้เข้ามาอยู่ในบ้านนี้อีกและในปีเดียวกันนี้ มีพ่อเจ้าแก้ว มหาวงศ์ เป็นหัวหน้า ล่วงมาอีก 44 ปี ตรงกับ พ.ศ. 2369 ได้มีชาวบ้านเวียงจันทร์ อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ ประมาณ 30 ครอบครัว โดยมีพ่อเจ้าปูงเป็นหัวหน้า รวมแล้วบ้านหนองบัวแดงมีคณาศัย อยู่ 60 ครัวเรือน 4 คุ้ม ตามหัวหน้าที่นำมาตั้ง ครั้นปี พ.ศ. 2408 ตรงกับรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้ตั้งพ่อบ้านขึ้นเรียกว่า “กวนบ้าน” (ผู้ใหญ่บ้าน) ขึ้นตรงกับเมืองมหาสารคาม ในรัชกาลนี้ได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านใหม่เป็น “บ้านบ่ออนกษา” และมีพ่อบ้านคนเดียว คือ “พ่อใหญ่กวนบ้านปูง” ครั้นในปี พ.ศ. 2450 ได้เปลี่ยนนามบ้านใหม่เป็น “บ้านบ่อใหญ่” จนถึงปัจจุบัน (หน่วยศึกษานิเทศก์สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม. 2523 : 92 และ ทองยอด แก้วศรี. 2552 : สัมภาษณ์)

สภาพทั่วไปบ้านบ่อใหญ่

บ้านบ่อใหญ่เป็นหมู่บ้านระดับตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอ界 จังหวัดมหาสารคาม อยู่ห่างจากที่อำเภอไปทางทิศเหนือประมาณ 12 กิโลเมตร ลักษณะของหมู่บ้านเป็นการตั้งถิ่นฐานแบบสังคมชนบทไม่มีการวางแผน มีการกระจายตัวอยู่ตามพื้นที่เกษตรกรรม และมีการกระจายอยู่ตามเส้นทางคมนาคม พื้นที่ดินส่วนใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างดี เนื้อดินเป็นทรายไม่อุ้มน้ำ มีคุณสมบัติไม่เหมาะสมต้องการนำไปใช้ทำการเกษตร

ด้านศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี

ชาวบ้านบ่อใหญ่ทั้งหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธ ดังจะเห็นได้จากมีวัดถึง 2 วัด ถึงแม้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะนับถือพุทธศาสนาแต่ก็ยังมีความเชื่อในเรื่องโศคลา ไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องวิถีชีวิตอยู่เสมอ เช่นเดียวกับสังคมชนบทอีก โดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตา ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นพิบารพบูรุษที่คอยคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับชาวบ้านและสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังบันดาลโศคลาหรือบันดาลสิ่งที่ไม่ดีไม่งามให้เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านได้ ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องมีพิธี เช่นสรงดังกล่าว

นอกจากนี้ยังมีขันบวงสรวงเนียมประเพณีเก่าแก่ที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณคือ ประเพณีชีตสินสอง ปัจจุบันประเพณีบางอย่างได้เลิกปฏิบัติไป เช่น ประเพณีบุญเข้ากรรมและบุญคุณล้าน นอกจากนี้ยังมีดีถือและปฏิบัติกันสืบต่อมาก่อนย่างสม่ำเสมอ ได้แก่ บุญเดือนสามหรือบุญข้าวจี่ บุญพระเวสหรือบุญเทคโนโลยีทางการต่าง ๆ บุญตรุษสงกรานต์ บุญบั้งไฟ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสารหรือข้าวสารท บุญออกพรรษา บุญกฐิน

จากที่กล่าวมาแล้วชาวบ้านบ่อใหญ่ยังมีประเพณีการทำบุญผ้าป่า บุญบวชนาค งานแต่งงาน (กินดอง) ตลอดจนการทำบุญอุทิศส่วนกุศล ไปหาผู้ตายหรือบุญแยกข้าว (แวง ยาเย่อ. 2552 : สัมภาษณ์) ประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านได้ร่วมปฏิบัติกันมานั้น นับว่าทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกภายในหมู่บ้าน เพราะประเพณีถือเป็นสื่อกลางที่ทำให้สมาชิกร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในร่องเดือนของแต่ละปี

การฟ้อนบวงสรวงศาลเจ้าปู่บ่อใหญ่

ทีมยุววิจัยได้สัมภาษณ์ คุณตาวีระยุกต์ พงษ์มา อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 165 หมู่ 5 บ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอ界 จังหวัดมหาสารคาม กล่าวถึงศาลเจ้าปู่บ่อใหญ่ ดังนี้

ศาลเจ้าปู่บ่อใหญ่ สร้างขึ้นเมื่อปี พุทธศักราช 2529 ด้วยความเชื่อ กำลังศรัทธาของชาวบ้านบ่อใหญ่ ที่ต้องการมีสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ปักป้องรักษาประชาชนในหมู่บ้าน เป็นที่สักการะบูชาเช่นเดียวกับทางด้านจิตใจ เป็นที่กราบไหว้ขอพรของประชาชนชาวบ้านบ่อใหญ่

ต่อมาได้มีการบูรณะเมื่อปีพุทธศักราช 2543 การขอพรสำเร็จตามที่หมายชาวบ้านก็จะมีการเลี้ยงศาลเจ้าปู่ เลี้ยงทุกวันพุธที่ไม่ตรงกับวันขึ้น และแรม 8,14,15 ค่ำ สิ่งที่นำมา เช่น ไขว้ก็จะถูกรบุ ไขว้คือ ไก่, หัวหมู, เหล้า เป็นต้น ศาลเจ้าปู่บ่อใหญ่ตั้งอยู่ที่วัดโพธิ์คริบ่อใหญ่ บ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอกรือ จังหวัดมหาสารคาม

หนองปู่ต่า ตั้งอยู่ที่วัดป้าดอนประคุ่มคลธธรรม ริมฝั่งอ่างเก็บน้ำห้วยประคุ่มโดยไม่ปรากฏหลักฐานเด่นชัดว่าก่อตั้งเมื่อใด แต่ชาวบ้านได้ทราบ สักการะบูชามาเป็นช้านานตั้งแต่สมัยเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านเป็นต้นมา ชาวบ้านจะนิยมกราบไหว้ สรงปู่ต่าในช่วงเดือนเมษายนซึ่งเป็นเทศกาลสงกรานต์ จะทำพิธีสักการะ ขอพรสรงปู่ต่า ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นชาวบ้านที่ไปทำงานในต่างถิ่นจะกลับบ้านมาในช่วงเทศกาลสงกรานต์จะมาทำการกราบไหว้สรงน้ำขอพรท่านและทำการเก็บน้ำ สักการะ กราบไหว้เหมือนศาลเจ้าปู่บ่อใหญ่ เช่นกัน แต่จะไม่เจาะจงเฉพาะวันพุธเท่านั้นจะดูตามวันที่เหมาะสม ตามหลักผู้เม่าผู้แก่ ส่วนของสักการะกราบไหว้ จะเน้นหัวหมู เป็นสิ่งสำคัญอย่างเดียวจากานนี้ก็จะเป็นเหล้า ประชาชนจะกราบไหว้ขอพรเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่ประชาชนในหมู่บ้านและประชาชนที่ไปรับจ้างทำงานต่างพื้นที่ ความปลดปล่อยในการเดินทางความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้าน (วีระยุกต์ พงษ์มา. 2552 : สัมภาษณ์)

จากการบอกเล่าเรื่องความเชื่อของชาวบ้านบ่อใหญ่ เข้อพิทีตั้งอยู่ในวัดทึ่งสองแห่ง ดังกล่าวมาทำให้ได้แบ่งยุคจากความเชื่อดังนี้ การแบ่งยุคดังกล่าว เกิดจากข้อคิดเห็นคนในบ้านบ่อใหญ่ที่มีความเชื่อศรัทธาในพุทธศาสนา ที่นับถือในพิธีพราหมณ์ พิธีพุทธ เรียก รวมกันเกิดเป็นศาสนาแบบชาวบ้าน ศรัทธาในพุทธศาสนา และศรัทธารื่องผี ไสยาสต์ ชาวบ้านบูชาเหมือนคนอีสานทั่วไป คือ นับถือผีบ้านผีเมือง ผีบรรพบุรุษ ผีดอนปู่ต่า แต่ละผีที่ชาวบ้านนับถือมีประวัติความเป็นมาแตกต่างกันเรื่องศาลญาพ่อปู่บ้านบ่อใหญ่ มีที่มาต่างกัน กับศาลปู่ต่าที่ตั้งอยู่ป้าดอนประคุ่มคลธธรรม ซึ่งชาวบ้านบ่อใหญ่ไม่มีหลักฐานบ่งบอกแน่ชัดว่า ตั้งเมื่อใด ทำให้ทีมยุววิจัยแบ่งยุคได้ดังนี้ยุคที่ 1 ยุคเชื่อผีผู้รักษาบ้าน และยุคที่ 2 ความศรัทธาและความเชื่อแบบวัด บ้าน และสถานศึกษา

ยุคที่ 1 ยุคเชื่อผีรักษาบ้าน

ความเชื่อศาลญาพ่อปู่ เรียกศาลเจ้าปู่บ่อใหญ่ สันนิษฐานว่าเชื่อในผีผู้รักษาบ้านองน้ำบ่อใหญ่ ที่มีผีเป็นผู้ดูแลทรัพยาร่น ทรัพยาร่นป้าคือผีปู่ต่า ด้วยความเชื่อศรัทธาชาวบ้าน รวบรวมทรัพย์มาสร้างสัญลักษณ์ศาลาทรงไทยหลังเล็ก ๆ 3 หลัง โดยใช้เงินของชาวบ้านไม่มีรัฐมาช่วยเหลือ แสดงถึงความเชื่อความศรัทธาต้องการมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจเกิดขึ้นโดยไม่ต้องให้คนภายนอกเข้ามาช่วยเหลือ ความเชื่อผีที่ทุกคนคิดว่า เป็นผู้คุ้มครองให้ความปลอดภัยและจะ

อำนวยอย่างพรตตามคำขอมาให้ไว้ ในการสร้างศาสนบูชา ได้กล่าวเชิญวิญญาณผีหอนองบ่อมาอยู่ในศาลาที่สร้างไว้ด้วยอิทธิปักษาริย์ ถ้าครลพบหลุ่จะมีอันตรายคนไปรับจ้างต่างประเทศ ไม่ได้ไปรับเป็นเวลานาน เมื่อนูชาด้วยเครื่องขันธ์ 5 ประกอบด้วย ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ ธูป 5 คู่ และจะเลี้ยงญาพ่อปู่ด้วยหัวหมู เหล้า ไก่ ปรากภูผลของคำขอประสบผลสำเร็จทำให้คนเล่าสืบต่อกันไปหลาย ๆ หมู่บ้าน เมื่อตอบแทนการคุ้มครองญาพ่อปู่ป่อให้ญี่ปุ่นจึงมีข้อระบุว่าต้องบูชาด้วย ไก่ หัวหมู เหล้า และเลี้ยงทุกวันพุธ ไม่ตรงกับวันข้างขึ้นหรือข้างแรม (คำพันธ์ไม่ตรีแพน. 2552 : สัมภาษณ์)

การบูชาด้วยเครื่องบูชาที่หาได้ง่ายทำให้ผู้มาบูชาเกิดความคล่องตัวและสถานที่ตั้งหาง่าย อยู่ติดริมถนนเป็นสถานที่เปิดตลอดเวลา ซึ่งการเดินทางผ่านที่ตั้งศาสนบูชาพ่อปู่อยู่ติดริมถนนเมื่อขับรถผ่านก็มีการหยุดรถนิ่งแตรรถขอให้เปิดทางเดินให้ผู้เดินทางไม่กีดขวางถนน หรือเกิดภัยรถชนกัน หรือรถชนต์สูญหายไปถ้าจอดรถไว้ขณะไปทำธุระ สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้ครรภานับถือพิญาพ่อปู่ตามบ่อให้ญี่ปุ่นได้เดินทางมาบูชาพิญาพ่อปู่หลาย ๆ หมู่บ้านมีบ้านบ่อให้ญี่ปุ่นหนอนแวง บ้านหนองโก บ้านหนองหญ้าปล้อง บ้านหนองตูบ บ้านคงเคิง เป็นต้น (สัมฤทธิ์ มะเสนา. 2552 : สัมภาษณ์)

จากเครื่องบูชาด้วยขันธ์ 5 ดังกล่าว และตอบแทนด้วยเครื่องเซ่น หัวหมู เหล้า ไก่ เป็นเครื่องคาว ส่วนเครื่องหวานแล้วแต่ใจจะจัดหามากน้อยก็ได้ ขนມทองหยิน ฟอยทอง สังขยา ขنمปัง ข้าวต้มมัด แล้วแต่ผู้ครรภานัดหามา และบางคนมีจิตศรัทธาบริจาคมเงินใส่ในกล่องบูชาสำหรับหยอดเงิน เพราในระยะต่อมาปี พ.ศ. 2543 ได้จัดงานบูชาศาสนบูชาพ่อปู่ หนองบ่อหานเงินสมบทกับเงินบริจาคม เพื่อสร้างศาลาหลังใหม่ด้วยเสาปูนซีเมนต์ แทนเสาไม้ ได้มีผู้ให้บ้านชื่อ นางนิตยา มาลาหอมเป็นผู้นำเรื่องการเปลี่ยนแปลงเครื่องบูชาเพิ่มเติมดังนี้ในเดือนหาดต้องมีการบูชาญาพ่อปู่ตามบ่อให้ญี่ปุ่นด้วยเครื่องบูชาหัวหมู เหล้า และเพิ่มการฟ้อนรำ บวงสรวงด้วย ท่าฟ้อนรำแล้วแต่หมู่บ้านใจจะคิดขึ้นมา (นิตยา มาลาหอม. 2552 : สัมภาษณ์)

ยุคที่ 2 ความครรภานะและความเชื่อแบบวัด บ้านและสถานศึกษา

จากการแบ่งเขตการปกครองในหมู่บ้านบ่อให้ญี่ปุ่น 5 เขตการปกครองเนื่องจากประชาชนขยายบ้านเรือนมีจำนวนมากขึ้น เพื่อสะท烁กต่อการติดต่อทางราชการและปกครอง ในหมู่บ้านอยู่กันอย่างสงบสุข ได้เรียกผู้นำหมู่บ้านบ่อให้ญี่ปุ่น 5 ผู้ได้รับการเลือกตั้ง คือ นางนิตยา มาลาหอม ซึ่งเป็นผู้ให้บ้านผู้หญิง ที่มีความสามารถในการพัฒนาและประชาชน ครรภานับถือในการบริหารหมู่บ้านมาก งานพัฒนาหมู่บ้านสิ่งที่เด่นชัดประการหนึ่งคือการพัฒนาเรื่องประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากความเชื่อครรภานญาพ่อปู่หนองบ่อได้เสนอต่อที่ประชุม

“การตั้งศาลญาพ่อปู่ที่วัดโพธิ์ศรีมานานหลาຍปีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 ตัวศาลที่ทำจากไม้พื้นที่นั่งประกอบพิธีบูชาครัวพัฒนาให้ดีอาณาเขตกว้างขวางและสะอาดสวยงาม ตัวศาลมีหลังเดียวครัวเพิ่มการสร้างศาลให้มี 3 หลัง เพราะญาพ่อปู่ต้องมีบริวารมีทหารรักษาเพื่อคุ้มครอง รายภูมิให้ชาวบ้านบ่อใหญ่ส่งบสุข” (นิตยา มาลาหอน ผู้ใหญ่บ้านบ่อใหญ่ หมู่ที่ 5 บ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอกรนีอ จังหวัดมหาสารคาม 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552)

จากข้อประชุมของผู้นำชุมชนทำให้ชาวบ้านบ่อใหญ่บริจาคเงินสร้างศาลให้ญาพ่อปู่ 3 หลัง สวยงาม และขยายพื้นที่บูชาด้วยเทพื้นดินเป็นพื้นซีเมนต์ ผู้นำบูชาจะได้มีที่นั่งสละดาวสบายนมีที่จอดรถยนต์ได้จำนวนมากขึ้น และจัดพิธีบวงสรวงด้วยงานประจำปีคือเดือนหากก่อนทำนาให้แต่ละเขตผู้ปกครองมีการฟ้อนรำถวายญาพ่อปู่หน่องบ่อ เพื่อให้ชาวบ้านได้มาร่วมงานชื่นชมลูกหลานของตนเองฟ้อนรำ ข้อเสนอการจัดประเพณีบูชาดังกล่าวทุกเขตปกครองของบ้านบ่อใหญ่ตกลงปฏิบัติร่วมกันทำให้โรงเรียนบ่อใหญ่เรื่องศิลป์ได้ให้ความร่วมมือกิจกรรมร่วมกันในโครงการ บ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนในปี พ.ศ. 2543 คือ นายสันตุธี มะเสนา ได้มอบหมายให้ครุจินตนา แสงโอมส์ และครุสุมาลี ปัสสาโกเป็นผู้คิดค้นทำฟ้อนรำ ทำให้ทีมยุววิจัย ได้เรียนรู้เรื่องราวการจัดกิจกรรมการบูชาการฟ้อนบวงสรวงญาพ่อปู่บ่อใหญ่ด้วยความร่วมมือของชาวบ้านปฏิบัติตามผู้ใหญ่บ้านเผยแพร่ร่วมกัน ศักดิ์สิทธิ์ของญาพ่อปู่บ่อใหญ่ให้หาย ๆ หมู่บ้าน ได้มานับถือร่วมกับบ้านบ่อใหญ่ ความศรัทธาในอำนาจผีญาพ่อปู่บ่อใหญ่ ทำให้มีบ้าน วัด โรงเรียน เข้ามาทำพิธีบวงสรวงร่วมกันโดยการยึดการฟ้อนรำบวงสรวง (จินตนา แสงโอมส์. 2552 : สัมภาษณ์)

บทนาท้อนาญาพ่อปู่บ่อใหญ่

ทีมยุววิจัยได้สัมภาษณ์ คุณครุจิตนา แสงโอมส์ อายุ 55 ปี และคุณลุงฉัตร มะราชี อายุ 60 ปี ได้ให้ข้อมูลตรงกันว่า “ในฐานะเป็นครูมาสอนที่โรงเรียนบ้านบ่อใหญ่ และคุณลุงฉัตรมะราชี เป็นคนบ้านหนองหล้าปล่อง ทางด้านทิศเหนือของบ้านบ่อใหญ่ ได้มานั่งแต่งงานกับผู้หญิงบ้านบ่อใหญ่ ซึ่งทั้งสองคนถือว่าเป็นคนต่างถิ่น เมื่อเข้ามาอยู่อาศัยหรือมาทำงานก็ตามทุกคนต้องปฏิบัติตามธีตคล่องของชุมชนคือให้พื้นบ้านคือผีปู่ตา หรือที่เรียกผีญาพ่อปู่บ่อใหญ่ ด้วยคอกไม้ หูปเทียน หรือหัวหมู เหล้า แล้วแต่ครจะใช้เครื่องบูชาแบบใด ถือว่าเป็นการบอกกล่าวให้รับรู้ว่า บ้านบ่อใหญ่มีประชารเพิ่มมากขึ้นแล้วทำให้อำนาจผีคุ้มครองให้ปลอดภัย เช่น ครุจินตนาจะกล่าวว่าให้ “ลูกหลานเดินทางมาสอนโรงเรียนบ้านบ่อใหญ่ได้ปลอดภัยไม่มีอุบัติเหตุทางรถยนต์” การขอเช่นนี้ จากการดำรงชีวิตทำให้พนความปลอดภัยตลอดมา ถ้าว่ามีความเชื่ออำนาจพ่อปู่มากหรือไม่ ครุจินตนามีความเชื่อมาก ทุกวันพุธได้เชื้อ

พวงมาลัยนานาชาประจ า คุณลุงฉัตร เช่น เดียวกันนับถือเจ้าปู่มาก เพราะขอจะไอบันดาให้ขอให้ปู่กุยกายได้ปลอดภัย จากศัตรูพีชได้ดั่งใจคำขอ" (จินตนา แสงโอมส์ และฉัตร มะราศรี. 2552 :สัมภาษณ์) ถึงแม้ครูจินตนาจะเป็นครูมีความรู้แบบวิทยาศาสตร์ยังมีความเชื่อพิศวงอยู่ถือว่าเป็นการปรับตัวกับวิถีชุมชนชาวบ้านบ่อใหญ่ จากจำนวนความเชื่อความศรัทธาเฉพาะตัวบุคคลแล้วในความคิดของชาวบ้านทั้งคนหนุ่มสาว ผู้สูงอายุหญิงและชาวกล่าวว่า “ไม่เฉพาะชาวบ้านเรานะเชื่อญาพ่อปู่บ่อใหญ่ เวลาทำบุญบึงไฟชาวบ้านหนองหัญปล่อง หนองโกหนองหัว้า โนนสะตาดต่างเอาบึงไฟมาจุดแห่งขันกัน เพื่อจะทำนายเรื่องฝนตกให้ได้ทำอาชีพโดยไม่มีการบอกบุญไป ได้ยินเข้าว่าทำบุญทุกคนมาร่วมในพิธีในเดือนหาดทุก ๆ ปี ความเชื่อจำนวนผู้ญาพ่อปู่ถือได้ว่าเป็นผู้ดับท้องถิ่นไม่ใช่เฉพาะบ้านบ่อใหญ่ เพราะคนหลายหมู่บ้านได้มาร่วมพิธีออกเงิน ร่วมกันสนับสนาน ทำงานช่วยกันไม่ได้รับค่าจ้างใด ๆ ทุกคนมาด้วยความเต็มใจ (ทม เกตุวงศ์ และพศ.ดร.ทวีศิลป์ สีบัวณะ. ตอบบทเรียนโครงการยุววิจัยมหาสารคาม วันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ณ ห้องประชุม 100 ที่นั่งมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม)

การคิดประดิษฐ์ท่าฟ้อนให้ญาพ่อปู่พอยไม่มีท่ามาตรฐานแม่แบบ เพราะเป็นความรู้ของท้องถิ่น ท่าฟ้อนรำวงสรวงเกิดขึ้นเฉพาะเขตป่ากรองบ้านบ่อใหญ่ในแต่ละคุ้มของตนเอง ในแต่ละคุ้มบ้านบ่อใหญ่มีครูฟ้อนรำที่เป็นชาวบ้าน เช่น เป็นหมอดำกลอน หมอดำหมู่ หมอดำเพลิน ได้ประดิษฐ์ท่ารำฟ้อนต่าง ๆ กัน เช่น ท่าฟ้อนรำเชิงบึงไฟ

ทongnū สอนสา กล่าวว่า การคิดท่ารำให้วัยรุ่นเด็กนักเรียนมาร่วมกันมีขั้นตอนคือ

1. เตรียมผู้แสดง
2. ประชุมกลุ่มเด็กเยาวชนที่ร่วมการแสดง
3. เรียนรู้การแสดงจากสื่อ V.C.D และครุหมอดำกลอน
4. หาอาสาสมัครนักดนตรี
5. ขออาสาสมัครเป็นผู้แต่งตัวให้นางรำนางฟ้อน
6. เครื่องแต่งตัวผ้าชิ้น เสื้อจะออกแบบร่วมกัน
7. ค่าเครื่องสำอาง และน้ำดื่มเวลาฝึกซ้อม
8. นัดวันซ้อมใหญ่ของคณะฟ้อนรำแต่ละคุ้มจะแตกต่างกัน

(ทongnū สอนสา. 2552 : สัมภาษณ์)

จากขั้นตอนการดำเนินงานได้เกิดการรวมกลุ่มคณะฟ้อนรำที่น้ำในแต่ละคุ้มถึง 5 คณะ ฟ้อนเพาะบ้านบ่อใหญ่มีการแบ่งเขตป่ากรองเป็น 5 คุ้ม ผู้ใหญ่บ้าน 5 คน ตั้งแต่ปี พ.ศ.

2543 เป็นต้นมา จึงมีพิธีฟ้อนบวงสรวงศาลญาพ่อปู่หนองบ่อ บ้านบ่อใหญ่ด้วยการสร้างความรักสามัคคีให้มีจุดศูนย์รวมร่วมกันคือ ใช้อำนาจจักระเบี่ยงสังคมของหมู่บ้านด้วยนโยบายของหมู่บ้านด้วยนโยบายของผู้นำชุมชนร่วมกันทั้ง 5 คนมีแนวคิดพ้องกันจึงเกิดประเพณีมาถึงปัจจุบันต่อมามีหมู่บ้านอื่น ๆ مار่วมด้วย เช่น บ้านคงเคิง เพราะมีการประมวลการฟ้อนรำมีรางวัลที่ 1, 2 และ 3

บทบาทของสถานศึกษาโรงเรียนบ้านบ่อใหญ่กับความเชื่ออำนาจญาพ่อปู่บ่อใหญ่

บทบาทของสถานศึกษาโรงเรียนบ่อใหญ่กับการฟ้อนบวงสรวงญาพ่อปู่หนองบ่อ สืบเนื่องจากนโยบายดังกล่าวทำให้โรงเรียนได้เข้ามามีบทบาทให้กิจกรรมการทำพิธีบวงสรวงญาพ่อปู่ยังคงอยู่จึงมีโครงการประเพณีฟ้อนบวงสรวงขึ้นมาร่วมกับชุมชน ในส่วนการประดิษฐ์ทำรำ ทำฟ้อน เปลี่ยนแปลงไปตามครุผู้สอนไม่มีแม้แบบทำฟ้อนไว้เป็นคู่มือบันทึกไว้ สถาบันผู้บริหารโรงเรียนคนปัจจุบัน นายวิเชียร การดี อธิบายว่า

“งานประเพณีฟ้อนรำนี้เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของเดือนแหกของชาวบ้านบ่อใหญ่ได้จัดทำขึ้นมาในปี 2543 โรงเรียนได้ร่วมมือจัดคณะฟ้อนรำร่วมแต่ไม่เข้าแข่งขันรับรางวัล เป็นงานส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักประเพณีท้องถิ่นของตนเอง และได้แสดงออกไม่ใช่เวลาว่างไปเที่ยวต่างประเทศ เนื่องจากประเพณีท้องถิ่นของตนเอง ครุต้องมาร่วมโครงการทุกคนทั้งชายและหญิง มีบทบาทแตกต่างกัน เป็นกิจกรรมที่สร้างความร่วมมือของบ้าน วัด โรงเรียน ได้อย่างต่อเนื่อง (วิเชียร การดี. 2552 : สัมภาษณ์) เนื่องจากบุคลากรในโรงเรียนบ้านบ่อใหญ่และนักเรียนทุกคนเต็มใจจะเข้าร่วมงานบูชาญาพ่อปู่บ่อใหญ่ เพราะอำนาจของญาพ่อปู่ได้ทำให้ไทยผู้ทำพิธีให้เห็นทุกปี เช่น ถ้าคร่าวไม่บีบแกร็อกยันต์ขยะขับผ่านศาลาจะมีการเกิดขัดข้องกับรถยนต์ เช่น เบรกรถแตก รถชนกัน เกิดขึ้นบ่อย ๆ ทำให้หลายคนเกรงจะได้รับโทษจึงยังคงมีความเชื่อเรื่องอำนาจผิยังปฏิบัติตามกถุ่มของคนในบ้านบ่อใหญ่ได้ร่วมกันระหว่างวัดโรงเรียนและชาวบ้าน

พิธีบวงสรวงฟ้อนรำ ทำเพื่อให้ญาพ่อปู่พอใจ ชาวบ้านขอให้ฝนตกได้ทำนาจากข้อคิดของผู้บริหารโรงเรียนได้ ซึ่งให้เห็นการทำกิจกรรมของชุมชนกับโรงเรียนได้มีความรักสามัคคีและมีแนวทางให้นักเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นของตนเองผ่านการประชุมจัดกิจกรรมบูชาในเดือน หากก่อนการทำนาให้ฝนตกได้ทำนา ถือเป็นการปรับโครงสร้างของชุมชนปรับตัวร่วมกันกับการเปลี่ยนแปลงมาจากการเมืองเชิงลับและการเดินทางการสื่อสารเพราบ้านบ่อใหญ่ต้องอยู่ในเส้นทางสายมิตรภาพของการสัญจรระหว่างเมืองต่าง ๆ ได้สะความมากแต่ความเชื่อผิยังคงอยู่จากอดีตถึงปัจจุบันเพราคนกลัวและเชื่อว่าอำนาจผิจะลงโทษถ้าไม่ร่วมมือกันบูชาผี

บทบาทของวัดในหมู่บ้านบ่อใหญ่

บ้านบ่อใหญ่มีวัด 3 วัด ถือวัดโพธิ์ศรี วัดป่าดอนดุ่งคลธรม วัดบ้านบ่อใหญ่ วัดทึ้ง 3 แห่ง ได้ร่วมกันจัดพิธีนี้ด้วยมีการทำบุญถวายทานในงานบุญนี้ในตอนเช้าร่วมกันที่ศาลญาพ่อปู่ โดยนิมนต์พระสงฆ์จาก 3 วัด มารับนั่งอาหารเช้า ฟังเทศน์ 1 กัณฑ์ ชาวบ้านถวายกัณฑ์เทศน์ถึงเวลาบ่ายคุณภาพี่อนได้ฟ้อนรำ เวลาถวายคืนมีมหรสพสมโภชน์ตลอดคืน พระสงฆ์ในวัดมีบ้านท่าเทศนาสั่งสอนให้ข้อธรรมะรับเครื่องถวายทานโดยไม่มีการทะเลาะวิวาท เพราะพระสงฆ์ที่บัวทุกคนเป็นลูก — หลวง ของญาติโยมบ้านบ่อใหญ่ (วีระยุกต์ บุญพา. 2552 : สัมภาษณ์) และทุกคนเอาร่างกาย ทรัพย์ แรงใจมาทำงานร่วมกัน

จากการสัมภาษณ์ของทีมข่าววิจัยทำให้ได้ข้อค้นพบว่า ความเชื่อครั้งชาของชาวบ้านบ่อใหญ่ที่มีต่ออำนาจผู้ได้ร่วมกลุ่มคนมาร่วมพิธีกรรมได้รับความสนับสนานจากการฟ้อนรำและได้ทำบุญทานเอาเงินมาบริจาคร่วมกัน แต่ในกรณีการถวายทานฟ้อนรำไม่มีมีเฉพะการบ้านน ส่วนตนแต่ร่วมกันว่าอธิษฐานขอฝนให้ฝนตกผ่านจะ้า ผู้ดูแลศาล แต่ไม่ได้ทำ บังไฟเสียงทายหรือเสียงทายไก่ต้ม ไก่ต้ม เช่นชุมชนอื่น ๆ ที่เชื่อพิปูต้า ซึ่งข้อมูลส่วนนี้ได้จากการสัมภาษณ์ ยังไม่มีหลักฐานบันทึกไว้ว่าขั้นตอนพิธีกรรมเป็นอย่างไรมีทำ 1 วัน และฟ้อนรำบวงสรวงแข่งขันกันต่อหน้าศาลญาพ่อปู่ของเด็ก ๆ เยาวชนทั้งชายและหญิงเป็นคุณะ ๆ การแสดงท่าฟ้อนรำไม่มีรูปแบบมาตรฐาน เพราะครูฝึกซ้อมมีองค์ความรู้จากประสบการณ์ของตนเองเป็นหมอบำเป็นผู้เรียนรู้จากสือต่าง ๆ แต่ท่าฟ้อนคือศิลปะการแสดงที่ทำขึ้นมาเพื่อให้ญาพ่อปู่หนองบ่อพอย และผู้ร่วมงานได้มีกิจกรรมทำร่วมกันผลเกิดขึ้นไม่ใช่เวลาว่างไปเที่ยวแต่ทะเลวิวาทกันระหว่างเยาวชนคุ้มต่าง ๆ ด้วยพระแต่ละคุ้มต้องเตรียมงานเป็นเวลาหลายวัน สร้างความรักสามัคคีขึ้นมาในหมู่บ้านบ่อใหญ่

สรุปผลการศึกษา การศึกษาเรื่องนี้เป็นกิจกรรมของชุมชนที่ใช้อำนาจความเชื่อเป็นกฎหมายของบ้านมาเป็นกลุ่มที่จัดการส่งเสริมประเพณีบุชาญาพ่อปู่หนองบ่อจากที่ไม่แพร่กระจายไปทุกแห่งท้องถิ่นใช้การทำพิธีเพิ่มเรื่องกิจกรรมบุชาขึ้นมาให้คนมีบ้านท่าร่วมกันทำให้เชื่อมโยงบทบาทของพระสงฆ์ ครู ผู้ใหญ่บ้านมาช่วยกันพัฒนาโรงเรียน หมู่บ้าน วัด เพราะในการจัดกิจกรรมมีการบริจาคเงินตามแต่ครั้งชา เมื่อเสร็จงานกิจกรรมทุกฝ่ายมาสรุปงานและแบ่งปันเงินพัฒนาในส่วนหมู่บ้าน วัด โรงเรียน เป็นการทำงานร่วมกันให้ได้เงินได้งานให้ความสนับสนานรักสามัคคีและสืบสานประเพณีท้องถิ่นของบ้านบ่อใหญ่ยังคงอยู่ เพราะมีบ้าน วัด โรงเรียนมีประชาธิปไตยร่วมกัน คือ กระบวนการกรุ่นที่ชัดเจนผ่านการนับถือผู้คนเองเครื่องกันถึงจะแบ่งเขตการปกครองเป็น 5 หมู่บ้านตามนโยบายรัฐก็ตาม

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

นายผู้ตัว มะราศี ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนบ้านบ่อใหญ่ อำเภอกรนีอ จังหวัดมหาสารคาม ณ บ้านเลขที่ 105 หมู่ 5 บ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอกรนีอ จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2552
นางจินตนา แสงโภษฐ์ ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนบ้านบ่อใหญ่ อำเภอกรนีอ จังหวัดมหาสารคาม ณ โรงเรียนบ้านบ่อใหญ่ร่องศิลป์ บ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอกรนีอ จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2552

นางทองนุ สอนสา ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนบ้านบ่อใหญ่ อำเภอกรนีอ จังหวัดมหาสารคาม ณ บ้านเลขที่ 119 หมู่ 5 บ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอกรนีอ จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2552
นางยอด แก้วศรีจันทร์ ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนบ้านบ่อใหญ่ อำเภอกรนีอ จังหวัดมหาสารคาม ณ บ้านเลขที่ 120 หมู่ 5 บ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอกรนีอ จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2552
แวง ยาย่อ ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนบ้านบ่อใหญ่ อำเภอกรนีอ จังหวัดมหาสารคาม ณ บ้านเลขที่ 75 หมู่ 4 บ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอกรนีอ จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2552
นิตยา มาลาหอม ผู้ใหญ่บ้านบ้านบ่อใหญ่ หมู่ที่ 5 ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอกรนีอ จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนบ้านบ่อใหญ่ อำเภอกรนีอ จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2552

นักเรียนโรงเรียนบ้านบ่อใหญ่ รำความสุภาพ่อปູ

นักเรียนโรงเรียนบ้านบ่อใหญ่ รำความสุภาพ่อปູ

4.6 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ

1. ใบยาทางชาวบ้านหนองโน โรงเรียนบ้านหนองโน

การศึกษาเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนในการใช้ใบยาทางพืชสมุนไพรที่มีในท้องถิ่น วิธีการและขั้นตอนการทำพืชสมุนไพรจากใบยาทาง และศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวบ้านหนองโนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พืชสมุนไพรใบยาทางในการพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สูตรไพรใบยาทาง

ประวัติใบยาทางชาวบ้านหนองโน

ชาวบ้านหนองโนกับใบยาทางมีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่ยุคการตั้งชุมชนบ้านหนองโน เพราะบ้านหนองโนมีป่าธรรมชาติ ป่าดอนปูต้าตั้งแต่ พ.ศ. 2497 และมีพืชหลายชนิดที่เกิดขึ้นในป่าธรรมชาติ ป่าดอนปูต้า ยานางเป็นพืชชนิดหนึ่งที่ชอบขึ้นในป่าพื้นที่เป็นที่รกราก ดินร่วนปนทราย ถ้ามีไม้พืชที่อยู่ใกล้เคียงหรือต้นไม้ขนาดใหญ่ เครื่อเดาว่ายานางจะเจริญเติบโตได้ดี เพราะใช้ใบยอดเลือยไปตามต้นไม้ เนื่องจากยานางเป็นประเภทพืชไม่เลือย (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภាយณ์) ยานางมีในป่าธรรมชาติทั่วไปในชุมชนหนองโน และชาวบ้านได้นำมาปรุงอาหารกับแกงหน่อไม้ แกงขี้เหล็ก แกงเห็ด และบางคนใช้น้ำยานางคั่วแก้วโรยเปาหารawan

ระยะต่อมาป่าบ้านหนองโนถูกบุกรุกทำลายขยายที่นา ทำให้ยานางถูกบุดลูกถอนทิ้งจำนวนมาก จนหายากในชุมชน จึงมีคนนำยานางมาปลูกในหมู่บ้าน

เป็นเครื่องไม้ประดับบ้านให้มีสีเขียวสวยงาม และเก็บใบyanang ได้สะดวกสบาย บางครั้งเรื่องปลูกใบyanangมาก ได้เก็บไปขาย หรือขายให้เพื่อนบ้านและที่สำคัญโรงเรียนหนอนโน้มีคำได้เห็นคุณค่าของพืชธรรมชาติที่เป็นพืชสมุนไพรได้มีโครงการปลูกพืชสมุนไพรใบyanangไว้ในแปลงสาธิตของโรงเรียน (ชารี คำสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์) จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ทีมยุววิจัยได้แบ่งยุคการศึกษายานาง 3 ยุค คือ ยุคyanangในปัจจุบัน ปัจจอนปูต้า ยุคใบyanangปลูกในหมู่บ้านและสถานศึกษา ยุคyanangพืชสมุนไพรที่คนรักษาสุขภาพร่างกายมีรายละเอียดดังนี้

ยุคที่ 1 ใบyanangในปัจจุบันและปัจจอนปูต้าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505

yanangในช่วงนี้เกิดตามปัจจุบันชาติของชุมชนหนอนโน้มีในปัจจอนปูต้า ชาวบ้านไปเก็บหาใบyanangมาประกอบอาหารกับแกงหน่อไม้ แกงปี๊เหล็ก แกงผักอีรอก การเก็บใบyanangจากปัจจุบันชาติไม่ต้องขออนุญาตใคร แต่เก็บyanangจากป้าปูต้าต้องขออนุญาตผู้ปูต้าเก็บไม่มาก ถ้าเก็บมากปูต้าลงโทษ และทุกคนในหมู่บ้านหนอนโน้มีคำ รู้จักyanangมีคำกล่าวว่า “หากใครเป็นคอกอาหารอีสานรสแซ่บแล้วละก็ เป็นต้องคุ้นกับกลิ่นใบyanangที่เคล้ามากับชุมชนหน่อไม้และแกงหน่อไม้ที่หอมยั่วน้ำลาย” บางคนว่ากลิ่นใบyanangนั้นหอมแต่บางคนก็ว่าฉุนทั้งนี้และทั้งนั้นก็อาจเป็นเพราะเข็นอยู่กับรสนิยมของคนกินด้วยว่ากลิ่นที่ว่านี้จะ

ถูกกันหรือไม่ แต่หากว่าแกงกับชูบหน่อไม้ไรซ์ชีฟน้ำคั้นจากใบyanangกี้เห็นที่จะไม่เป็นชูบหรือแกงที่รสชาติแซบน้ำ (เปลวอร่อยแบบกลมกล่อม – ภาษาอีสาน) เพราะกลิ่นเปรี้ยวกลิ่นเป็นและรสขมของหน่อไม้ที่ดองก่อนนำมาทำอาหาร (ชาลี คำสิงห์.2552 : ส้มภาษี)

การนำใบyanangมาปูรุงเป็นอาหาร โดยคันสีเขียวคล้ำหรือเกือบดำของใบyanang คือเครื่องปูรุงรสปูรุงกลิ่นที่สามารถสอยบกกลิ่นเปรี้ยวของหน่อไม้ แต่ถึงแม้ไครจะชอบอาหารอีสานอย่างชูบหน่อไม้ก็ใช้ว่าจะรู้จักใบyanang บางคนไม่ทราบว่ามันที่ปูมากับชูบหน่อไม้สีคล้ำๆ นั้นละ คือนำใบyanang เพราะใบyanang ไม่ใช่พืชผักที่แพร่หลายมากนัก มักกินกันแต่ตามต่างจังหวัดบางที่บางแห่ง เมืองกรุงนั้นหารับประทานส่วนนี้ยากอยู่เหมือนกัน จึงการทำความรู้จักกันไว้ เพราะย่านางคือตัวการที่ทำให้อาหารอร่อยแบบลึกลับเหมือนน้ำคั้นสีคล้ำที่แค่เพียงดูคงไม่รู้เลยว่าจะทำให้อร่อยได้อย่างไร ระยะหลัง พ.ศ.2505 ป้าชรรนชาติโภคหนองโนนถูกบุกรุกกลางป่าไม้บุกต้นyanang จากชาวบ้านหนองโนนจับจองเนื้อที่ป่าตรงหัวไร่ปลายนาของตนเองไปทำไว้ yanangลดน้อยลงผู้คนมากขึ้น ได้เรียนรู้วิธีปรับตัวได้บุกต้นyanang มาปลูกไว้ในบ้านของตนเอง ได้มีการสังเกตลักษณะของใบ การรักษาเมื่อยานางปลูกไว้ในสวนในพื้นที่กระถางในยุคใบyanang ปลูกไว้ในบ้านและโรงเรียน

ยุคที่ 2 ยุคปุลูกยานางไว้ในบ้านและสถานศึกษาช่วงหลังปี พ.ศ.2505

ต้นยานาง เป็น ไม้เลื้อย เถาว์สีเขียวสดและอ่อนน้ำ ภายในลำต้นมีน้ำเมื่อถูกเหนี่ยวน้ำขึ้น
ตามกิ่งอ่อน เถาว์เมื่อแก่แล้วเป็นสีขาวและเหนี่ยวมาก ใบเป็นใบเดี่ยวสีเข้มรูปไข่แกมรี ปลาย
ใบแหลม ใบมน ผิวใบมัน ออกดอกเล็กๆ ตามซอกใบ ดอกมีสีเหลือง ผลมีขนาดเล็กกลมรี เมื่อ
สุกผลสีแดง ชาวบ้านหนองโนได้ชุดกันมาปลูกพื้นที่สวน และพื้นที่ในกระถางเป็นไม้ประดับ
เดินน้ำ้เดา yanang มักขึ้นอยู่่องตามป่า แต่อย่างปลูกก็ไม่ยากเพียงแค่เพาะเมล็ด หรือชุดอาจราก
ที่เป็นหัวไปปลูกในที่ใหม่ รดน้ำให้ช้าๆ รุ่ม สักพักถ้า yanang ก็จะคลีกางเลื้อยขึ้นพันก้านที่เตรียม^{ไว้} หรือหากไม่มีค้างก็มักเลื้อยพันต้น ไม่อื่นที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งก็ไม่ถือเป็นเรื่องลำบากหากยืน
สำหรับถ้า yanang เพราะเดินน้ำ้เดา yanang เป็นไม้ป่า จึงไม่กลัวความลำบากสำบัน อดทนเป็น
เยี่ยมและเติบโตได้ในทุกสภาพดินและสภาพอากาศทุกฤดูกาล หากอย่างได้บรรยายการเมือง
ร้อนและป่าฝนก็ปลูกชุมใบสีเขียวเกิด หลังจากที่ชาวบ้านหนองโนได้ปลูกใบyanangแล้ว
โรงเรียนบ้านหนองโน ได้ทำโครงการพืชสมุนไพรไปปลูกไว้ ในโรงเรียนตามโครงการ
อนุรักษ์พืชหายากของชุมชน โดยการนำของผู้อำนวยการโรงเรียน นายสมาน พลเสนา

(ปัจจุบันถึงแก่กรรมแล้ว) วิธีการปลูกใบyanang ได้ให้นักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้ มีความรับผิดชอบ ในแปลงผักสาธิตของตน และให้ความรู้เรื่องสมุนไพรใบyanang ดังนี้

ประโยชน์ของใบyanang กับชาวบ้านหนองโน นักเรียนจะใช้เป็นเครื่องปฐ婆ส เพื่อเพิ่มความกลมกล่อมของแกงหน่อไม้ และชูปหน่อไม้ แล้วยอดอ่อนของเดาyanang ยังสามารถนำมาปรุงอาหาร แก้กลิ่นเหม็นกับของเผ็ดอื่นได้ด้วย หรืออย่างชาวบ้านหนองโน กินนิยมนำไป และยอดอ่อนใส่ร่วมกับแกงขุน แกงอีลอก อ่อนและหมกต่าง ๆ เพื่อรสชาติ เดา yanang ในแกงดังกล่าวนี้ หวานอร่อย ในแกงนี้เหล็ก นำคั้นจากใบกี้ใช้เดินลงไปด้วย เพื่อลดความขม ของใบบี๊เหล็ก (คณ พระ โภค.2552: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ พิมพ์ แก้วสิงห์ อธินายว่า เวลาดูโทรทัศน์ ฟังรายการดูแลสุขภาพมีความรู้ เรื่องใบyanang จากการได้ฟัง แพทย์ทางเลือกอธินายสุรพุตในyanang ว่า ใบyanang และน้ำคั้น จากใบyanang มีสารอาหารอย่างแคลเซียมและวิตามินซีค่อนข้างสูง อีกทั้งยังมีวิตามินอีน ๆ ร่วม ขบวนด้วย เช่น เอ บี บี 2 และเบต้า-แครอทีน และคนโบราณเชื่อกันว่า รากของเดา yanang นี้ สามารถแก้ไข้ได้ อีกทั้งยังช่วยถอนพิษพิคิดสำแดงและพิษอื่น ๆ แก้เม้าเรือ แก้มาสุรา แก้ โรคหัวใจและแก้ลม ในกี้ช่วยถอนพิษและแก้ไข้ ส่วนของเดาใช้แก้ตานขโมย (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาชาวบ้านหนองโนยังไม่มีใครใช้รากใบyanang แก้ไข้ แก้มาสุรา เพราะไม่ ชอบกลิ่นชุน ส่วนมากคนบ้านหนองโน ได้ใบสีดาแก้อาการเม้าเหล้าเนื่องจากใบสีดาหาจ่าย แต่ ก็รับฟังคำบอกเล่าของบรรพบุรุษถ่ายทอดเอาไว้

ความนิยมใบyanang ของชาวบ้านหนองโน

จากที่ทีมยุววิจัยได้ไปสัมภาษณ์แม่ค้าขายอาหารในหมู่บ้านหนองโน ได้คำตอบว่า แกง หน่อไม้ต้องใส่น้ำyanang เยี่ยวนาน จะอร่อยถ้าไม่ใส่น้ำyanang ชุน ๆ คนจะไม่ชอบแกงหน่อไม้ ไปรับประทาน นอกจากนี้แกงเห็ด การหมกหน่อไม้ใส่หมู แกงบี๊เหล็ก ต้องใช้น้ำyanang ประกอบอาหารด้วย ซึ่งชาวบ้านบอกว่า “yanang เป็นเหมือนเครื่องแกงที่ไม่ต้องซื้อราคแพงแต่ มีคุณค่าทั้งทางยาและใบ夷าชีพ ทำสนับสนุนรายได้ (ชาลี คำสิงห์.2552:สัมภาษณ์ และน้อย พลเชียงดี .2552 : สัมภาษณ์) yanang ในมุนมองของชาวบ้านหนองโน

จากที่ทีมยุววิจัยได้สัมภาษณ์ชาวบ้านหนองโน ในเวทีจัดสัมมนา หลายคนกล่าวว่า “yanang เป็นพืชที่คู่บ้านหนองโน ถ้าบ้านมีyanang ปฐ婆สอาหารแล้วจะใส่น้ำอีหัง แก้ความขมของ หน่อไม้ ของใบบี๊เหล็ก ชาวบ้านหนองโนบ้านมีพืชชนิดอื่นมากดแทน” จึงพอสรุปได้ว่า yanang

เป็นพืชที่มีคุณค่าต่อสุขภาพของคนบ้านหนองโน เป็นพืชที่ปรุงอาหาร ให้อร่อยเหมือนผงน้ำ (ผงชูรส) (น้อม พลเชียงดี.2552:สัมภาษณ์)

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

- นายเคน พระโคตร อายุบ้านเลขที่ 65 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุวจิยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 15 ตุลาคม 2552
- นายเคน แก้วอาสา อายุบ้านเลขที่ 110 หมู่ 8 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุวจิยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 15 ตุลาคม 2552
- นายบุตรรดา ใบบัง อายุบ้านเลขที่ 5 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุวจิยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 22 ตุลาคม 2552
- นายสังค์ แก้วสิงห์ อายุบ้านเลขที่ 36 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุวจิยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 22 ตุลาคม 2552
- นายพิมพ์ แก้วสิงห์ อายุบ้านเลขที่ 80 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุวจิยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552
- นายชาลี คำสิงห์ อายุบ้านเลขที่ 95 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุวจิยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552

ศึกษาวิธีการและขั้นตอนการจัดทำโครงการพืชสมุนไพร ใบyanang

มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พืชสมุนไพร ใบyanang

2. สมุนไพรไกลัตัวชาวบ้านเม่นใหญ่

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมาย คือ 1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านเม่นใหญ่ 2. เพื่อศึกษานิคและประโยชน์พืชสมุนไพรที่มีในชุมชน 3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของพืชสมุนไพรกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านเม่นใหญ่ 4. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตคนในชุมชนจากการใช้สมุนไพรมาใช้ยาแพทย์แผนปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านเม่นใหญ่

บ้านเม่นใหญ่เป็นหมู่บ้านที่แยกออกจากถนนสายหลักของถนนจากอำเภอเมืองไป��拶อบรนือ อยู่ในเขตการปกครองของตำบลแก่งเลิงงาน เขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากหมู่บ้านนี้ได้ตั้งหลักแหล่งมีผู้คนอาศัยอยู่เป็นเวลานานมาแล้ว ชุมชนได้ขยับตัวและมีประชากรเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ปัจจุบันบ้านเม่นใหญ่จึงแยกการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 4 บ้านเม่นใหญ่ และหมู่ที่ 14 บ้านเม่นใหญ่ โดยบ้านเม่นใหญ่หมู่ที่ 4 มีผู้ใหญ่บ้านปกครองคือ นายนิคม ทองน้อย บ้านเม่นใหญ่ หมู่ที่ 14 มีผู้ใหญ่บ้านปกครองคือ นายสมบัติ ภวุฒานันท์ ปัจจุบันมีประชากรทั้ง 2 หมู่บ้าน เป็นจำนวน 716 คน

ที่ตั้ง ขนาด รูปทรง

สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านเม่นใหญ่ ตั้งอยู่จากตัวอำเภอเมืองมหาสารคาม ประมาณ 10 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ บ้านเม่นน้อย
ทิศตะวันออก	ติดกับ บ้านกลาง
ทิศตะวันตก	ติดกับ ดอนตูมดอนโอด
ทิศใต้	ติดกับ หนองใหญ่ และบ้านคงเคิง

สถานที่สำคัญในชุมชน

สถานที่สำคัญในบ้านเม่นใหญ่ และบริเวณชุมชนที่ติดกับบ้านเม่นใหญ่ ประกอบด้วยสถานที่ต่าง ๆ ทางด้านความเชื่อและศาสนา สถาบันทางการศึกษา การปกครอง และด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังต่อไปนี้

สถานที่ความศักดิ์สิทธิ์ตามลัทธิความเชื่อ เช่น วัดบ้านเม่นใหญ่

โบราณสถานบ้านเม่นน้อย เช่น ถ้ำบ้านเม่นน้อย

ไร่นาสวนผสมของเกษตรกรตัวอย่าง ได้แก่ ไร่นาสวนผสมของนายไพบูลย์ เพชร ไพบูลย์

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น หมอยาสมุนไพร การทำยาสมุนไพร ไอล์แมลง การทำปุ๋ยชีวภาพ เครื่องจักรสำน้ำอุปกรณ์หากิน ทำกระติบข้าว ทำพานนายศรี หมอกระจำ

ถึงแม้จะมีหลากหลายห่างจากอำเภอเมือง ไม่ไกลนัก แต่ความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของคนในชุมชน ยังคงไว้ซึ่งความเป็นแบบคนชนบทอยู่ ยังมีภูมิปัญญาที่สามารถถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาอย่างมากมาย

ข้อมูลภูมิปัญญาการรักษาโรคด้วยสมุนไพร

ในอดีตชนบท ไม่ว่าจะเป็นภาคใดของประเทศไทย ล้วนด้วยโอกาสในการเข้าถึงความเจริญทางด้านการแพทย์ เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของคนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์ กับการดูแลรักษาสุขภาพของตนเองมาโดยตลอด เพราะคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอาชีพที่ต้องใช้แรงงานและเป็นงานที่หนัก คือ ทำการเกษตรกรรม การดำเนินชีวิตจะต้องมีโอกาสเสี่ยงต่อการเป็นโรคภัยไข้เจ็บ เมื่อมีความห่างไกลจากความเจริญทางด้านการแพทย์สิ่งที่คนในชนบททำก็คือ การลองผิดลองถูก จากพืชที่มีในห้องถัง ถ้าพืชชนิดใดได้ผลดีก็จะถ่ายทอดสู่ลูกหลาน รุ่นแล้วรุ่นเล่า จึงเป็นการถ่ายทอดจากรุ่นปู่ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก หลาน ต่อกันมาเรื่อย ๆ

การศึกษาเรื่องพืชสมุนไพร ใกล้ตัวชาวบ้านมีน้อย ได้แบ่งหัวข้อที่จะศึกษาออกเป็น 5 หัวข้อ คือ ประวัติการก่อตั้งหมู่บ้านมีน้อย ชนิดและประโยชน์ของพืชสมุนไพรในบ้าน มีน้อย ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ความสัมพันธ์ของพืชสมุนไพร กับวิถีชีวิตคนในอดีต ความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของคนในชุมชนเมื่อมีการใช้แพทย์แผนปัจจุบันรักษาโรค ซึ่งทั้ง 5 หัวข้อ สัมพันธ์กับช่วงเวลา ซึ่งจากข้อมูลที่ได้รับมา จึงแบ่งยุคโดยใช้ช่วงมิติเวลาเป็น 4 ยุค คือ

1. เล่าขานความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ระหว่าง ก่อน พ.ศ. 2465
2. .สืบสานภูมิปัญญา ระหว่าง พ.ศ. 2467 - 2520
3. ยุคถึงจุดเปลี่ยนแปลง ระหว่าง พ.ศ. 2522 - 2550
4. ยุคปัจจุบัน ระหว่าง พ.ศ. 2550

การแบ่งช่วงมิติเวลาในแต่ละยุค จะไม่เท่ากัน ซึ่งแต่ละช่วงเวลาจะได้จาก ใช้การเปรียบเทียบกับอายุของผู้ที่ให้ข้อมูลที่เป็นผู้สูงอายุในชุมชนได้เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่ในชุมชนมีป้าไม้ที่ดิน สาธารณะเป็นต้น

1. ყუკლაბან ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ก่อนปี พ.ศ. 2465

อยู่ในช่วงระหว่าง ก่อนปี พ.ศ. 2465 ในช่วงนี้ ทีมยุววิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้งที่เป็นคนในชุมชน และผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นคนเป็นเม่นใหญ่ ซึ่งได้เป็นผู้รู้ที่ได้ทราบการเริ่มรวมตัวเป็นหมู่บ้านเม่นใหญ่ และคำนออกเล่า (แต่ไม่ใช่ข้อมูลชั้นต้นที่เป็นจากบุคคลรุ่นแรก) ว่า แต่ก่อนคนได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในปัจจุบัน (เนิน) ประมาณ 10 หลังคาเรือน โนนนี้อยู่ห่างจากตัวหมู่บ้านเม่นใหญ่(ในปัจจุบัน) ประมาณ 1 กิโลเมตร ต่อมานอนนี้ได้เกิดเหตุการณ์แผ่นดินแยก คือผืนดินได้แยกออกจากกัน ซึ่งความกว้างและลึกของรอยแยก มีขนาดเท่ากระต่ายจริงได้ (คำเปรียบเทียบของคนเฒ่าคนแก่) ทำให้ชาวบ้านที่อยู่บนโนนนี้เกิดความกลัว จึงพาคนอพยพ ลงมาจากเนิน มาตั้งบ้านเรือนอยู่ดัดจากโนนนี้มาประมาณ 1 กิโลเมตร ซึ่งผู้คนที่อพยพลงมาก็ได้แยกกันไปทางทิศทาง บางครอบครัวก็ข้ายามไปทางทิศเหนือ เป็นบ้านเม่นน้อยในปัจจุบัน บางครอบครัวก็ข้ายามไปทางบ้านท่าสองคอก บางครอบครัวก็ข้ายามไปทางทิศตะวันตก คือบ้านคงเคิง แต่ส่วนมากจะข้ายามไปบ้านท่าสองคอก(ในปัจจุบัน) และข้ามมาบ้านเม่นใหญ่ในปัจจุบัน ต่อมานอนบ้านเก่าที่เคยอยู่จิงกลายเป็นโนนร้าง ชาวบ้านในปัจจุบันจึงเรียนโนนนี้ว่า โนนสองคู เมื่อชาวบ้านพากันข้ายามจากโนนสองคูมาอยู่บ้านเม่นใหญ่ ต่อมาก็มีผู้คนข้ายามบ้านมากอยู่ร่วมมากขึ้นตลอดจนคนในชุมชนก็มีลูกหลานเพิ่มขึ้น หมู่บ้านก็ขยายบว从容 ออกกว้างขึ้น โดยมีผู้ใหญ่บ้านคนแรก ชื่อ นายชา กักดี (เครื่อ พิพย์มน. 2552 : สัมภาษณ์)

ในยุคนี้ ชาวบ้านเล่าด้วยความสุขที่ยังประทับอยู่ในความคิดและคำพูด ว่า ในช่วงนี้ หมู่บ้านเม่นใหญ่เป็นหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ ในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ดังคำเปรียบเปรยของชาวบ้านว่า เดินลงนำ้ได้ปลา เดินลงทุ่งนาได้ผัก ได้หอย เดินเข้าป่าได้เห็ด ได้หน่อไม้ ทุกๆ ที่จะมีแต่อาหารการกิน คนในหมู่บ้านไม่ต้องคืนแต่เช้าเพื่อไปหาอาหาร เวลาไปทำงาน คำนารถริจค้อยไปจับปลาตามมาทำอาหารเที่ยง โดยใช้เวลาหาแค่ 30 นาที ชาวบ้านบอกว่า เดินขึ้นมาพักยังไม่หายเหนื่อยคนที่ไปจับปลามาทำอาหารเที่ยงก็ได้ปลามาทำอาหารได้แล้ว เวลา ก่อนมาถึงนา เดินware เข้าป่า ก็จะได้เห็ดเป็นหม้อและเห็ดที่นำมานกินก็จะเป็นเห็ดที่มีความอร่อย ได้หน่อไม้มาแกงเป็นหม้อ และบริเวณรอบๆ หมู่บ้านก็จะมีพืชนานาชนิด ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่ชาวบ้านปลูกขึ้นมา เช่น ต้นมะขาม ต้นลิ้นฟ้า ต้นตาล บัว แดง บัวหลวง บัวหลวง(หมู่บ้านเม่นใหญ่อยู่ใกล้อ่างเก็บน้ำที่ชื่อว่า แก่งเลิงงาน) ต้นยานาง ต้นสาบเลือ ต้นสมอ ต้นมะขามป้อม ฯลฯ โดยเฉพาะบ้านแต่ละหลังจะมีพืชสมุนไพรที่ปลูกไว้ ไม่ว่าจะเป็นน้ำเชื่อม ขมิ้น หอยแครง ต้นส้มปออย ต้นหนานาด ตะไคร้ ต้นทองพันชั่ง ต้นมะนาว ต้นมะกรูด น้อยหน่า ฟรัง ต้นชุมเห็ดเทศ ต้นถั่วถั่ว ว่านชนิดต่างๆ ผักพื้นบ้านชนิด

ต่าง ๆ ฯ ซึ่งพืชสมุนไพรเหล่านี้จะมีมาก ทุกบ้านลูกนในชุมชน จะไม่มีการได้ซื้อขายกัน บ้านไหนที่ขาดพืชชนิดใดก็จะขอ กันได้เลย แต่ละวัน ไม่จำเป็นที่จะต้องได้ใช้เงินซื้อสิ่งต่าง ๆ มากมายนัก หรือแบบจะเรียกว่า ไม่ได้ซื้อกันเลย ซึ่งคุณยายเครื่องและคุณยายชาลีเล่าว่า “สมัยก่อนเวลาจะทานข้าว ก็แค่เดินลงไปในสวนข้าง ๆ บ้านก็จะเก็บพืชผักมาทานได้เลย บางครั้งมาได้ลังด้วยซ้ำไป เวลาอยู่ไปเลี้ยงควายที่ทุ่งนา สมัยที่ยายอายุเท่าหมูนักเรียน ยายจะปืนขึ้นไปกินข้าวที่ต้นไม้ จะกินข้าวกับปลาริบอง ก็จะกินผักบนต้นนั้นแหละ ผักที่ยายใช้กินก็คือผลสมอ” ยายพูดพร้อมกับหัวเราะอย่างมีความสุขเมื่อเล่าเรื่องในอดีต สมัยก่อนการคุณตามติดต่อกัน ยังไม่สะควรสบาย การไปติดต่อหากันและกันระหว่างหมู่บ้านจะใช้วิธีเดินดังนั้นเมื่อมีการเจ็บป่วยก็จะรักษาโดยใช้พืชสมุนไพรที่มีอยู่ในหมู่บ้านรักษา ในหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านนอกจากจะมีพืชสมุนไพรใช้รักษาโรคทั่ว ๆ ไป คือโรคที่ไม่มีความรุนแรง คนเฝ้าคนแก่ก็จะบอกกลุ่มคนว่าให้ใช้ต้นนั้น ต้นนี้ รักษาโดยใช้ส่วนไหน ก็จะบอกต่อ กันไป นอกจากโรคที่เป็นมาก ๆ เช่น โรคตามมือตามเท้า โรคเน่าหวาน โรคหัวใจ เหล่านี้ชาบ้านก็จะไปหาหมอยาของหมู่บ้าน

คุณตาเหลือ แสนบุญ เล่าต่ออย่างมีความสุข เมื่อได้พูดถึงเรื่องในอดีต ว่าสมัยก่อนคนในชุมชนไปไหนมาไหน ไม่กลัวว่าจะเป็นโรคนั้น โรคนี่ เวลาตาไปทุ่งนา กินข้าวเสร็จタกีเดินลงไปตระแหนง(มุมของนาแต่ละพื้น) และก็จะเอามือกอบ(รอง)น้ำขึ้นมา กินเลย น้ำใสมาก ไม่มีอันตรายและทุก ๆ คนในหมู่บ้านก็จะทำอย่างนี้หมด ไปเลี้ยงวัว ควาย ที่ทุ่งนาจะไม่ต้องหอบหือเวลาหาน้ำไป ไปกินที่เจนาเลย หรือถ้าเดินไปเห็นน้ำร้อยควาย ก็ถือว่าเดินเป็นร้อยเวลา ผนก ก็จะมีน้ำขัง คนบ้านเราก็จะเอามือกอบกินเลย ก็ไม่เห็นมีใครป่วย ปวดท้อง หรือท้องเสียเลย หรือเวลาที่ไปทำงานมีคีปอดมือ หรือตอกข้าวนาด เลือดออก พว กตา ก็จะเอารินทร์ โรยตรงแพลงเพลือด ก็จะหยุดไหล ทิ้งไว้สักพักแพลง ก็จะแห้ง หรือบางครั้งเป็นแพลงสด ก็เอารินทร์ มาขย้ำให้ละเอียด วางบนปากแพลง เลือด ก็จะหยุดไหลทันที ทิ้งไว้แพลง ก็จะแห้ง ดังนั้น คนในชุมชนจึงไม่ได้ไปหาหมอ เพราะอยู่ห่างไกลมาก ไม่มีรถที่จะพาไป ถ้าสุดวิสัยของการใช้ยาสมุนไพร ก็จะคุ้มแลกน้ำตามสภาพ หรือถ้าไป ก็จะพากันเดินทางกันไป แต่ส่วนมาก ก็จะใช้พืชสมุนไพร ในหมู่บ้าน ก็จะหาย เพราะคนสมัยก่อน ไม่มีโรคอะ (เหลือ แสนบุญ. 2552 : สัมภาษณ์)

พืชสมุนไพร เป็นสิ่งที่ทุกครอบครัวในบ้านเม่น ให้จะต้องมีใช้ ไม่ว่าจะเป็นพืชสมุนไพรที่อยู่ตามริ้ว ตามสวนหลังบ้าน หรือบางครั้ง อาจจะต้องใช้พืชสมุนไพรหลายชนิด ผสมกัน ก็จะบอกว่าให้เอาต้นนั้นที่นั้น มาผสมกับต้นชนิดนี้ บางครั้งถ้าบ้านไหนป่วยคนใน

หมู่บ้านก็จะพา กันเก็บสมุนไพรมาสม กัน ช่วยรักษาซึ่ง กันและ กัน มีแต่ความรัก ความสามัคคี ความเอื้อเพื่อเพื่อ แฝง การช่วยเหลือซึ่ง กันและ กัน ทุกอย่างจะขอ กัน กิน กัน ใช้เป็น ส่วนมาก ไม่มี การซื้อขาย ถ้าไม่มี ดีที่สุด ก็คือ การแลกเปลี่ยน คือ เอาสิ่งที่ ตนเอง มี ไปแลก กับสิ่งที่ เพื่อนบ้าน มี จึง เป็น ชุมชน ที่ มีแต่ ความอุดมสมบูรณ์ ไม่ได้ใช้เงิน ไม่มี การแก่งแย่ง กัน ใน หมู่บ้าน อยู่ อย่าง พอดี และ พอดี กับ สภาพ ของ ตนเอง

คุณยายครีอ ทิพมนต์ เล่าเรื่องการตั้งหมู่บ้านเม่นใหญ่

คุณยายชาลี เล่า ความเป็นอยู่อันอุดมสมบูรณ์ ในอดีต

คุณตาเหลือ แสนบุญ เล่าความเป็นอยู่อันอุดมสมบูรณ์ในอดีต

2. ยุคความเชื่อและสืบสานภูมิปัญญา พ.ศ. 2467 – พ.ศ. 2520

อยู่ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2467 – 2520 ที่มีภูมิปัญญาได้ทราบข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตจากการลงพื้นที่ ทราบว่า นอกจากพิชจะให้ประโยชน์แก่นมูญช์ในแห่งเป็นอาหารเลี้ยงชีวิตให้มีกำลังพลสามารถกระทำการต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีพและเป็นยาหรือสมุนไพรบำรุงสุขภาพพลานามัยให้แข็งแรงสมบูรณ์บำรุงและบรรเทาโรคภัยไข้เจ็บ ได้แล้ว พิชยังมีบทบาทต่อคนในสังคม อีกแห่งหนึ่งคือในแห่งของการเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ซึ่งมีอิทธิพลต่อสังคมและหล่อหลอม จนกลายเป็นคติความเชื่อที่ผู้คนในสังคมนั้นๆ ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อๆ กันมา ดังจะเห็นได้ว่า ในชุมชนบ้านเม่นใหญ่ก็มีความเชื่อเรื่องพิชพระ ไม่เหมือนท้องถิ่นอื่น แต่อาจจะแตกต่างกันไปตาม สภาพภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อการเกิด การเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้ พื้นฐานความรู้ความเข้าใจของผู้คนต่อธรรมชาติ หรือสิ่งหนึ่งหนึ่ง ธรรมชาติตลอดจนความเข้มแข็งของสังคม ในอันที่จะอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของตน ได้มากน้อย ยawanana เพียงใด

ซึ่งความเชื่อดังกล่าวได้ไปสอดคล้องกับสังคมไทยทั่วไป บรรพบุรุษของเรามีความเชื่อเกี่ยวกับพระ ไม้และพิศที่เหมาะสมในการปลูก ดังปรากฏใน “ตำราพรมชาติ” ซึ่งมีรายละเอียดเรื่องการปลูกต้นไม้ในบริเวณบ้านว่า พิศไหนควรจะปลูกต้นไม้ชนิดใด จึงจะเป็นสิริมงคลหรือในทางตรงข้ามอาจจะนำความอัปมงคลมาสู่ผู้อยู่อาศัยก็ได้ เช่น

ทิศอุตร (เหนือ) ควรปลูก ส้มปออย ส้มซ่า มะเดื่อ
ทิศทักษิณ (ใต้) ควรปลูก มะม่วง มะพลับ ตะโภ
ทิศบูรพา (ตะวันออก) ควรปลูก ไฝสีสุก กุ่ม มะพร้าว
ทิศประจำมิ (ตะวันตก) ควรปลูก มะขาม มะยม พุตรา

ดังนั้นจะเห็นว่าพันธุ์ไม้ที่มีชื่อกล่าวไว้ข้างต้นนี้ นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่เจ้าของบ้านในด้านเป็นอาหาร เป็นยาแล้ว ชื่อของ ต้นไม้ยังมีความหมายดี หรือเป็นมงคลอีกด้วย เช่น ปลูกมะขามเพื่อคนอื่นจะได้เกรงขาม ปลูกกุ่ม ทำให้ครอบครัว ทรัพย์สมบัติเข้าของ เป็นกุ่ม เป็นก้อน ไม่กระჯัดกระจาด ปลูกมะยม ทำให้เป็นที่นิยมชมชอบของผู้อื่น ๆ

นอกจากจะชื่นชมให้ปลูกในมังคลแล้ว คนโบราณยังได้กล่าวห้ามปลูกไม้อับปงคลไว้ด้วย เพราะเชื่อว่าหากผู้ใดนำมายาปลูกไว้ในบริเวณบ้าน ก็จะยังผลให้เกิดความทุกข์ ความเสื่อมเสีย นำโชคร้ายมาสู่ชีวิตตน และครอบครัวได้ ไม่ที่คนโบราณถือว่าเป็นไม้อับปงคล เช่น “ลั่นทม” เพราะจะมีแต่ความทุกข์รำพัน (แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อเป็น ลีลาวดี) “ตะเคียน” เพราะเชื่อว่ามีผีนางตะเคียนสิงอยู่ “ระกำ” ก็จะทำให้พบรัตติความชอกช้ำระกำใจ “สน” ก็จะพบแต่ความขัดสนจนปัลปญา เป็นต้น

นอกจากนั้นก็จะมีพืชสมุนไพรซึ่งสอดรับกับความเชื่อของคนบ้านเมืองใหญ่ เช่น

กล้วย : ห้ามหญิงมีครรภ์รับประทานกล้วยแหด เชื่อว่าหากรับประทานแล้ว ลูกอ่อนจะเป็นลูกแหด ตัวติดกันเหมือนกล้วย

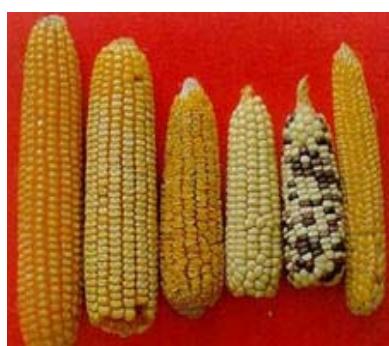
กาสะลอง หรือปีบ : กาสะลองเป็นไม้ที่ชื่มเย็น หากนำใบถวายพระจะทำให้อุ่นเย็นเป็นสุข ปราศจากเรื่องร้าเดือดร้อนต่างๆ

กาสะลอง หรือปีบ : ปลูกต้นกุ่มไว้ในบ้าน ทำให้ครอบครัว ทรัพย์สมบัติเข้าของเป็นกลุ่มเป็นก้อน ไม่กระჯัดกระจาย

มะขาม : มะขามเป็นไน้มงคล นิยมปลูกไว้หน้าบ้าน เชื่อว่าจะทำให้มีคนกรงbam

ข้าวโพด : ในขณะปลูกข้าวโพดนั้น ผู้ปลูกห้ามยืนหรือหัวเราะ เพราะว่าถ้าปลูกมีฟันห่างหรือฟันหลอ จะทำให้ข้าวโพดออกมา ไม่เต็มແدوا มีเมล็ดห่าง ไม่สวย

ต่ำลึงหรือต้านิน : ห้ามหญิงมีครรภ์รับประทาน เพราะเมื่อคลอดจะทำให้รักເກະ ไม่ยอมออกเหมือนกับมือผักต้านิน

ตะไคร้ : หากไม่ต้องการให้ฝนตกในช่วง วัน เวลา ได เต็น วันงานปอยต่างๆ หรือวันงานพิธีสำคัญๆ ให้ทำพิธีกรรม “ห้ามฝน” เป็นการบวงสรวง เทวรดาให้ช่วยห้ามฝน ด้วย การให้หญิงหม้ายสามีตาย ปลูกตะไคร้ โดยเอาส่วนปลาย ลงปลูก เชื่อว่าจะทำให้ฝนไม่ตกในช่วงวันเวลา ดังกล่าว

พุทรา : เรื่องใดที่มีหญิงคลอดลูกใหม่ มักจะเอาหานาม หมากทันมัดสุม ไว้ใต้เรื่องตรงกับที่หญิงนั้นนั่ง จะทำให้ผี กระสือกลัวหานาม เกี่ยวไส้ ไม่กล้ามารบกวน

พริก : หากต้องการสาปแช่งผู้อื่นที่ให้โทษต่อเรา ให้เอา พริกขี้หนู ไปโขลกแล้วละลายในน้ำ แล้วนำน้ำนั้นไปกรุด ลงดินพร้อมกับแช่ร่องค่า คนผู้นั้นโดยอิริช่องของคนนั้นด้วย เชื่อว่าจะทำให้คนที่ลูกເอ่อนามนั้นอยู่ไม่เป็นสุขและเป็นไป ตามคำสาปแช่งนั้น

มะพร้าว : หญิงที่กำลังมีประจำเดือน ห้ามดื่มน้ำมะพร้าว จะทำให้ประจำเดือนเคลื่อน

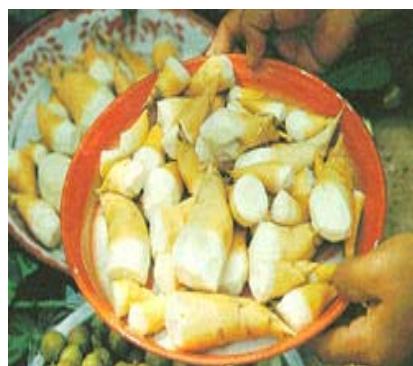
พลู : คนโบราณใช้ทดสอบคนที่เรียกกันว่ามีอร้อน มีอเย็น คือ ถ้าคนมีอเย็น จะสามารถปลูกต้นพลูขึ้นได้อย่างง่ายดายแต่ หากเป็นคน มีอร้อน เมื่อปลูกต้นพลูแล้วจะทำให้เหี่ยวยแห้ง และตายไปทันที ก้านของใบพลู ใช้เจียนคิวเด็ก เชื่อว่าเมื่อโตขึ้นจะทำให้คิวสวย

ฟัก : เมื่อเก็บกีบข้าวมาไว้ในยุงฉางแล้ว บางคนจะนำฟักหม่นไปไว้ในยุงข้าว เพราะเชื่อว่าฟักจะคออยู่ในฟักข้าว ไม่ให้ข้าวหนีไป 宦 หรือไม่ให้ข้าวลดจำนวนลง เก็บฟักหม่นไว้ในหลังข้าวหรือยุงข้าว แมลงต่างๆ จะไม่มาบกวน

มะเฟือง : ผู้ที่เป็นนิ้ว เพียงแต่ลอดให้ต้นมะเฟือง เชื่อว่าทำให้หายจากการเป็นนิ้วได้ หรือหญิงมีครรภ์ หากรับประทานมะเฟืองมาก อาจทำให้แห้งได้

hon o Mai : หญิงอยู่ไฟต้องไม่กิน hon o Mai ดองหรือ hon o ส้ม เพราะเป็นของเสสลง

หอมแดง : ทุบหัวหอม มาปิดที่กระหม่อมเด็กทารก
จะทำให้หายจากการเป็นหวัดได้

อ้อย : อ้อย นิยมใช้ในพิธีมงคลต่างๆ เช่น การ
แต่งงาน เชื่อว่า เป็นมงคลสำหรับคู่บ่าวสาว ทำให้ชีวิต
การแต่งงานสุขชื่นหอมหวาน

อัญชัญ : ผู้ที่มีพมบນศีรษะน้อยหากนำดอกออกของขันมา
ขี้ษาศีรษะเป็นประจำ เชื่อว่าจะทำให้พมขึ้นคุดคำและ
เป็นงานง่าย เมื่อนำไปเจียนคิวเด็กเล็กจะทำให้มีคิว ดก
หนา

นั่นคือสิ่งที่บ่งบอกว่า พืชที่อยู่ในบริเวณบ้านหรือในหมู่บ้านของชาวบ้านเม่นใหญ่
ล้วนเป็นพืชที่มีประโยชน์ทั้งด้านอาหาร เป็นยาสมุนไพร และมีผลิตใจของคนในหมู่บ้านเป็น
อย่างยิ่ง ผู้เฒ่าผู้แก่ พยายามที่จะบอกหรือสอนค่อ เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาในด้านการใช้พืช
ให้เป็นสมุนไพร เพื่อต่อไปในอนาคตที่จะทำให้เกิดประโยชน์ โดยคนรุ่นเก่าในสมัยอดีต
พยายามที่จะปลูกพืชที่มีประโยชน์ทั้งด้านอาหารและเป็นยาสมุนไพร ตลอดการปลูกสารเคมี
ไว้กินกันเองในครอบครัว แต่ก็ไม่ได้รับการเอาใจใส่จากคนรุ่นใหม่ ๆ ทำให้การสืบสานภูมิ
ปัญญาในเรื่องการใช้พืชสมุนไพรลดน้อยลง แต่สิ่งที่เป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลใน

หมู่บ้านยังคงเหลืออยู่ โดยเฉพาะการใช้พืชสมุนไพร พื้นบ้าน แต่หมอยาของหมู่บ้านที่สามารถถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้เห็นคุณค่าของสมุนไพรกับวิถีชีวิตของคนนั้น ปัจจุบันมีเหลืออยู่แค่ 1 คน คือคุณตาเคน อายุ 65 ปี ซึ่งคุณตาเล่าไว้ว่า คุณตาเรียนการรักษาจากน้าสมุนไพรมาใช้เป็นยาได้ตั้งแต่อายุ 14 ปี เพราะพ่อใหญ่เป็นหมอยาประจำหมู่บ้าน (ซึ่งว่า พ่อใหญ่ถึง สุยอด เสียชีวิตไปนานแล้ว) คุณตาเคนเล่าต่อว่า คุณตาเข้ามาพืชสมุนไพรกับพ่อใหญ่ จะใช้วิธีการสังเกตและวิธีการจำ ซึ่งการเขียนตำราคุณตาเคนยังไม่มีการรวบรวมไว้ แต่พ่อใหญ่ถึง สุยอด ได้เขียนรวมตำราสมุนไพรไว้มีลูกศิษย์ที่มาเรียนด้วยหลายคน บางคนก็ไปเป็นหมอยาประจำหมู่บ้านอื่น เช่นคุณตาเสน ซ้ายขวา เป็นหมอยาอยู่บ้านท่าสองคน สำหรับตำราของพ่อใหญ่ถึง สุยอดปัจจุบันได้มีหน่วยงานราชการขอไปเก็บไว้ที่วัดพระธาตุจังหวัดขอนแก่น ซึ่งตำราเล่มนั้นจะเขียนเป็นภาษาบาลี จากการบอกเล่าของคุณตาเคน ว่า แหล่งที่เก็บสมุนไพรในอดีตจะมีอยู่ทั่วไป ทั้งในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง ส่วนมากคนจะไม่รักษาไว้ หรือ ว่าพืชชนิดใดรักษาโรคอะไร จะรักษาแค่โรคบาดผล โรคท้องเสีย โรคปวดหัว โรควิงเวียน โรคผิดสำแดง (ผิดกระบุน) ส่วนโรคอื่น ๆ ที่ต้องใช้พืชหลาย ๆ ชนิดมาผสมกัน ค่อยเป็นยาจะไม่ค่อยมีครรภ์ คนที่รักษาคือ คนที่ชอบด้านนี้และมีคนดูแลบอก จึงจะมีสูตรยานอกจากเก็บพืชสมุนไพรในชุมชนใกล้เคียงและในหมู่บ้าน คุณตาจะไปเก็บพืชสมุนไพรที่โภคบ้านคงเคียงด้วย แต่คุณตาที่ไม่ได้เป็นหมอรักษาโรคแผนโบราณ เพียงแต่ได้รับความรู้สืบ ทอดมาจากคุณปู่ ไม่ได้ทำเป็นอาชีพ ในสมัยก่อนคุณตาจะถูกเรียกไปรักษาโรคต่าง ๆ บ้าง เช่น โรคสูสั้น โรคภูมิแพ้ โรคหนึ่งชา โรคเบาหวาน ส่วนค่ารักษาในสมัยก่อน จะไม่ได้เริ่กไว้เป็นค่ารักษา จะเริ่กไว้ค่าคาย หรือค่าครู โดยใช้เงินเป็นค่าครู 2 บาท และคอกไม้ เทียนเท่านั้น แต่ปัจจุบันคุณตาจะทำเพียงแต่หาตัวยามาผสมเก็บไว้ใช้กับคนเองและกับคนในครอบครัว แต่ถ้าใครที่รักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันไม่หาย ก็จะมาขอให้คุณตาหายาสมุนไพรให้หลายคน เช่นนายตี บ้านม่นใหญ่ ตกดินไม้ ไปหาหมอก็รักษาไม่หาย โดยญาติบอกว่ารอวันได้มาขอให้คุณตาหายาให้ คุณตาได้ให้หาแก่นัง ให้ไปต้มกิน ปรากฏว่าพอกินได้ไม่เท่าไหร่ นารถเดินไปไหนมาไหน ได้และหายเป็นปกติ ซึ่งแก่นังนี้ คุณตาบอกว่าแก้ช้ำในได้เป็นอย่างดี และอีกคนหนึ่งที่คุณตากลัวอย่างเป็นคนบ้านหนองกุง ซึ่งว่า นายเจน คนนี้ตอกวายชน อายุ 45 ปี ไปหาหมอแต่ไม่หาย จะมีอาการตัวเหลือง ให้แก่นังไปต้มกินเพราแก้ช้ำใน ในที่สุดก็หายเป็นปกติ นอกจากนั้นคุณตาได้นำตัวยา หลายชนิดมาให้ทีมวิจัยได้ดูเป็นตัวอย่าง และคุณตาที่ได้นำมาให้ดูว่า สมุนไพรตัวไหนผสมกันแล้วแก่โรคอะไร เช่น

หัวบัวแดง + ใบบัวหลวง รักษาโรค เส้นโลหิตดีบ
 ต้นสมัด + ต้นฉัตร + ว่านนกบุ่ม + ใบจังเรีย รักษาโรค ประจำเดือนไม่ปกติ
 ใบโหระพา + ใบอีตู่ (แมงลัก) รักษาโรค ชัก
 ต้นเยาว์แดง + แหนงทัน + แหนงคันต่าว + กระบองเพชร รักษาโรค ชา
 บัวหินะ + ข่า + ตะไคร้ + อือทือ + หว่านไฟ + แวงแคง + ชี้ไฟฟันกบบุ่ม

ป้องกันโรคมะเร็ง

ลิ้นฟ้า + ยาหัวข้อ + แกนข้าวโพด รักษาโรค เหน็บชา
 ถ้าเป็นสมุนไพรเดี่ยวที่คุณตานำมาให้ดู เช่น
 朵ไม่รู้ลืม ทำให้เพศชายมีสมรรถภาพทางเพศ
 ดีคน รักษาโรค ปวดห้อง
 แก่นังษัง แก่ช้ำใน
 งสวัด ต้องใช้ของฝาก
 วัด ต้องใช้หมาก(เคน บัวลด. 2552 : สัมภាយณ์)

จากที่คุณตาเคนเล่า การหาสมุนไพรมาใช้ในการรักษาและป้องกันโรค คุณตา ก็ พยายามที่จะถ่ายทอดให้คนที่สนใจ แต่ปัจจุบันการถ่ายทอดยังไม่มีผู้ใดที่มารับการถ่ายทอด สืบ สายภูมิปัญญาในเรื่องนี้ แม้แต่ลูก คุณตาเล่าว่า การที่บุคคลใดก็ตามจะมารับการสืบสานใน เรื่องภูมิปัญญาเหล่านี้จะต้องเป็นผู้ที่สนใจ มีความซื่นชม และเห็นคุณค่าของพืชสมุนไพรอย่าง แท้จริงจึงจะรับการถ่ายทอด แล้วนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง จะมีเฉพาะคนเฒ่า คนแก่ใน หมู่บ้านที่จะบอกเล่า และให้ดีตตอกย้ำในความรู้สึกของบุตรหลานแต่เป็นการใช้สมุนไพร พื้นบ้าน แต่ก็ได้รับประโยชน์มาก ถ้าผู้ที่ถูกบุกโคล่าได้นำไปใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง สำหรับ ดำเนินการรักษาสมุนไพรของคุณตาเคน ยังไม่มีผู้ใดที่จะขอบสมบัติอันล้ำค่ากันเลย ที่มีความเชี่ยวชาญเป็น คนสืบสานคุณตาบอกว่าด้วยความเต็มใจและยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่ทางโรงเรียนจะนำนักเรียนจะ เรียนเรื่องนี้เพื่อสืบสานสืบต่อไป เหล่านี้ไม่ให้หายไปจากชุมชนและผูกพันกับวิถีชีวิตของคนใน ชุมชนบ้านเม่นใหญ่ มาตั้งแต่สมัยหลายรุ่นอายุคน

គុណពាកេន ប៉ុវត្ថុ អាមេរិកានគិតឱ្យខ្លួនអ្នកបាននៅក្នុងប៉ុង

តែវយោងដីសមុនឈរទីនាំមានឈើបែនយាសមុនឈរ

3. ყუკის უდებელიენეპლ พ.ศ. 2522 – พ.ศ. 2550

อยู่ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2522 – 2550 . ในยุคนี้ ชุมชนบ้านเม่น ให้ญี่เริ่มมีผู้คนเพิ่ม จำนวนมากขึ้น จากครอบครัวหลัก ก็จะแยกครอบครัวเป็น 2-3 ครอบครัวแต่ละครอบครัวก็จะแยกบ้านเรือนออกไปอีก เมื่อมีคนเพิ่ม การขยายที่อยู่อาศัยก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากอาณาเขต ของหมู่บ้านที่มีต้นไม้เต็มไปหมด ลูกหลานก็เริ่มตัดต้นไม้ เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยของตนเอง ต้นไม้ที่ใช้ประโยชน์ทั้งอาหารและเป็นสมุนไพร ก็กล้ายเป็นว่า ผู้คนก็ตัดมาทำเป็นที่อยู่อาศัย โดยไม่มีการปลูกเพิ่ม เมื่อความเริ่มมีการตัดถนนเข้ามา คนเริ่มมากขึ้น การตัดป่าไม้ลงเกือบ หมดโดยไม่ปลูกทดแทน ผู้คนเริ่มใช้เงินเป็นการแลกซื้อ ไม่เห็นความสำคัญของสิ่งที่สืบทอด กันมา หันมาใช้ความสะดวกสบายมากขึ้น เมื่อหันมาใช้ความสะดวกสบายสิ่งที่ติดตามมาก็คือ การใช้จ่ายเงิน คนในหมู่บ้านเริ่มทางที่จะทำงาน เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินที่จะจับจ่าย ใช้สอย โดย คำนอถเล่าของคุณตาแต่ถีร คณศรี พูดว่า ความเริ่มไม่ว่าจะด้านกีตาน เช่น ความเริ่ม ทางด้านการคุณนาคม ความเริ่มในด้านการศึกษา ความเริ่มทางด้านการรักษาโรค ความ เบลี่ยนแปลงมาสู่หมู่บ้านในทุก ๆ เรื่อง ชาวบ้านเริ่มมี รอนอเตอร์ไซด์ การเข้าออกหมู่บ้าน สะดวกขึ้นบ้าง ผู้คนในหมู่บ้านเริ่มรู้จักตลาดในอำเภอเพื่อการซื้อขาย คุณยายหนู เล่าด้วย ความสะท้อนใจว่า ไม่รู้ว่าขายจะดีใจหรือเสียใจที่ขายมีความเป็นอยู่อย่างในปัจจุบัน ซึ่งทีมชุด วิจัยได้พยากรณ์ความคุณภาพถึงเหตุผลที่คุณยายพูดอย่างนั้นว่า ทำไม่คุณภาพถึงพูดอย่างนี้ ซึ่งคุณ ยายก็ได้บอกว่า ถ้าให้ขายเลือกได้ ขายอย่างกลับไปมีชีวิตที่เป็นเหมือนอดีต ขายอย่างมีชีวิต ตามประสาคนชนบท ที่มีแต่รออยู่ ความอื้อเพื่อเพื่อแผ่ ไม่ได้ใช้เงินซื้อทุกอย่าง มีแต่ญาติ พี่ น้องกันทั้งหมู่บ้าน เดินไปบ้านไหนสามารถที่จะทราบข่าวจนอีกได้เลย ไม่เป็นคนแปลกหน้า เหมือนในปัจจุบัน เวลาที่ไปนา ขายอย่างมีชีวิตที่ปลดปล่อยจากสารเคมี ขายอย่างจะกินน้ำจาก รอยคราบไส้ โดยไม่ต้องกลัวสารเคมีที่อยู่ในน้ำ ในดิน กินผัก โดยไม่ต้องกลัวมียาฆ่าแมลง ตกค้าง เวลาเป็นแพลงก์นอย่างใช้ดินทรัพย์ประโยชน์ได้เหมือนเดิม แต่ปัจจุบันความเริ่มทำให้ หมู่บ้านเปลี่ยนไปทั้งผู้คน และสิ่งต่าง ๆ สอนลูก ๆ ได้ว่า เวลาเป็นแพลงก์นให้อาดินทรัพย์ประโยชน์ เดือด จะหยุดให้ ยาสลบได้ แต่ยาไม่กล้าให้ทำ เพราะดินตามถนนหนทางปัจจุบันล้วนมีสิ่งที่ แพลงก์นปัจจุบันว่ามีแต่เชื้อโรค จะไปใช้น้ำแก่งเลิงงานก์ไม่ได้ เพราะแม้มีแต่ปลาที่ธรรมชาติ เข้าอยู่ในน้ำ ขังตายกันเยอะมาก ขายเลขคิดว่าความเริ่มนำเชื้อโรคมาสู่คนเรา

ทีมชุดวิจัยสังสัยว่า เพาะปลูกได้เมื่อความเริ่มเข้ามา คนจึงเลิกใช้สมุนไพรที่มีอยู่ตาม บ้านรักษาโรค ทั้งที่ชาวบ้านเม่น ให้ญี่รังปลูกพืชสมุนไพรไว้ในบ้านเรือนบ้าง ถึงแม้ว่าตัวยา อย่างที่คุณตาเคนบอกจะหายไปกับจำนวนคนที่มากขึ้น หล่ายคนที่เปิดเวทีส่วนบุคคล ก็

เป็นพระเมื่อมีความเจริญ ความเจริญทางด้านการแพทย์มีมากขึ้น เมื่อป่วยคนก็ไปซื้อยาแผนปัจจุบันมากิน เพราะรู้ผลเร็วกว่ายาสมุนไพร โดยยกตัวอย่างว่า ลูกหลานเป็นไข้ ถ้าไปหาหมอในเมืองได้ยามาทัน 2 วันก็หาย หรือไม่ก็ฉีดยา กับหมอดูรุ่งเข้ามาก็หายเลย แต่ถ้าเป็นยาสมุนไพร ก็ต้องใช้เวลา 4-5 วันจึงจะหาย คนจึงนิยมที่จะใช้การรักษาแพทย์แผนไทย โดยไม่นึกถึงความสิ้นเปลืองเงินในการรักษา และบางโรคแพทย์แผนปัจจุบันก็ไม่สามารถรักษาหายก็ต้องหันมาพึ่งสมุนไพรในการรักษาเหมือนเดิม อาจเป็นปัจจุบันพระคนใช้เงินมากขึ้น ทุกคนจะต้องหันมาที่มีรายได้สูง เพื่อได้เงินมาใช้ เปรียบเทียบว่า ปัจจุบันไปหาหมอค่ายา 200 บาท แต่เสียเวลาป่วยแค่ 2 วัน เสียเงินค่าแรงหุดแค่ 400 บาท แต่ถ้าใช้ยาสมุนไพร ใช้เวลารักษา 5 วัน เสียค่าแรง 2000 บาท นี่คือการเปรียบเทียบของความเปลี่ยนแปลง ตลอดทั้งการที่เวลาที่จะนานั่งต้มยาไม่มี ต้องเอาเวลาไปทำงานอื่นอีกมาก ตลอดจนพืชสมุนไพรที่จะนำมาทำยา หายากและหรือใกล้จะหมดไปจากชุมชน และตัวบุคคลซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ยังคงเหลือแทนจะไม่มี ความหลากหลายทำให้คนเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการใช้ยาจากสมุนไพร มาใช้การรักษาแพทย์แผนปัจจุบัน

จากการเปลี่ยนแปลงนี้ทีมขุววิจัย ได้ข้อมูลว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้น ถึงที่ตามมาก็คือวิถีชีวิตของชาวบ้านมีนิสัยเปลี่ยนไป ทั้งด้านวัฒนธรรม ด้านจิตใจ สำหรับด้านวัฒนธรรม ก็จะเป็นสังคม บริโภคนิยม คนส่วนมากจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อสนับสนุนกับความต้องการของตนเองและสังคม ทุกวันจะต้องมีแต่การจับจ่ายใช้สอย และโรคที่ดีดตามมาก็มีแต่เพิ่มความรุนแรงจนแทบจะรักษาไม่ได้ ส่วนด้านจิตใจ จะไม่มีความอ่อนเพ้อเพื่อผ่อนคลายแก้กัน และไม่มีความครั้งชาเรื่องถือผู้ใหญ่แก่

3. ยุคปัจจุบัน ระหว่าง พ.ศ. 2550 - ปัจจุบัน

เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2550 ความเจริญในด้านต่าง ๆ เข้ามายังชุมชนบ้านเม่นให้ทั่วทุกเรื่อง ไม่ว่าด้านการคมนาคม ด้านสาธารณูปโภคต่าง ๆ คนเริ่มกล้ายกเป็นพากบริโภคนิยมไปทั่วทุกสังคมไทย ความเจริญทางด้านวัฒนธรรมเริ่มมีบทบาทมากกว่าความเจริญทางด้านจิตใจ สำหรับคนในชุมชนเริ่มเป็นคนที่มีวิถีชีวิตแบบคนเมืองกึ่งชนบท คือยังมีสภาพบ้านเรือน เป็นบ้านชนบท บ้านแต่ละหลังส่วนมากยังทำด้วยไม้ ยังมีการทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลังแต่คนที่ยัง剩บ้านเรือนมีห้องดูดูทำนา ก็จะมีเฉพาะคนแก่ กับเด็ก คนที่อยู่ในวัยทำงานก็จะไปทำงานที่กรุงเทพฯ และโรงงานที่อยู่ใกล้ชุมชนคือ ที่มีศูนย์มีชัย นอกจากการดำเนินชีวิตในด้านอาชีพ การใช้สิ่งของต่าง ๆ ก็จะเปลี่ยนแปลงไป คนในชุมชน มีรสนมเตอร์ใช้ มีรายนต์ใช้ ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องต่าง ๆ ก็เริ่มเลือนหายไป เช่นเดียวกับการใช้พืชสมุนไพร

ในการรักษาโรคต่าง ๆ ที่ปัจจุบันเหลือหมอยา ที่รู้จักชนิดของยารักษาโรคต่าง ๆ ทั้งภายนอก และภายในเพียงคนเดียวเท่านั้น คือคุณตาเคน บัวลาด แม่แต่คุณตาเคน ก็ยังหาผู้สืบทอดเรื่องการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคต่าง ๆ ยาก และทรัพยากรที่จะนำมาทำก็เริ่มหมดไป ทำให้สิ่งเหล่านี้ก็เลื่อนหายไปด้วย

คุณตาเคนบอกว่า ปัจจุบันเวลาที่คุณตาจะเอาสมุนไพรมาทำยา คุณตาต้องไปเก็บพืชจากโภคบ้านอื่น ซึ่งระยะทางไกลออกไป เช่นที่โภคแม่แซ (อยู่หมู่บ้านหนองโน ห่างจากบ้านเม่นใหญ่ประมาณ 5 กิโลเมตร) จากป่าบ้านกุดเคน (ห่างจากบ้านเม่นใหญ่ประมาณ 5 กิโลเมตร) โภคบ้านสนานม้า (อำเภอกรนีอ ห่างจากบ้านเม่นใหญ่ประมาณ 15 กิโลเมตร) ที่ยังคงเหลือเพราะเป็นป่าส่วน ยังมีความอุดมสมบูรณ์ สามารถเก็บยาได้เกือบทุกชนิด โดยเฉพาะป่าโภคสนานม้าจะมียาข้อ ซึ่งป่าเหล่านี้ไม่มี ส่วนรอบ ๆ บ้านของคุณตาเคนก็มีแต่พืชที่คุณตานำมาปลูกไว้ เพื่อประกอบอาหารสูญหายไป เมื่อไม่มีการสืบทอดภูมิปัญญา การใช้พืชสมุนไพรเป็นยา.rักษาโรคเลื่อนหายไป หันมาใช้การรักษาแพทย์แผนปัจจุบันแทน วิถีชีวิตรคนในหมู่บ้านก็เปลี่ยน คนเริ่มนิริชิตที่ขึ้นอยู่กับเงิน จนทำให้ความคิดของคนเปลี่ยนโดยคิดว่าเงินซื้อได้ทุกอย่าง คนแต่่ คนแก่ในบ้านเม่นใหญ่ บอกว่า เมื่อคนยุคใหม่ลืมความเป็นพื้นเพดิมที่เคยเป็นมาของตนเอง จึงทำให้ความสัมพันธ์ของคนเปลี่ยนไป เริ่มตั้งแต่ครอบครัว เริ่มหายแต่เงิน จนลืมความเอาใจใส่กับบุตรหลานของตนเอง ทำให้เด็กไม่รู้จักคำว่าสายใยความรัก ความห่วง เมื่อปัจจุบันลิ่งที่ต้องช่วยในการทำกิจกรรมของชุมชน เช่นการทำยาสมุนไพร ไม่มีการมาช่วยกัน ทำงานด้วยกัน วิถีชีวิตก็เปลี่ยน คนในชุมชนเป็นต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างดื่นรน ทำมาหากิน ไม่มีความเอื้อเฟื้อ ไม่ได้ให้ความรักความอบอุ่นซึ่งกันและกัน นี่คือความเปลี่ยนเมื่อความเจริญมาถึง จนลืมรากเหง้าของตนเองในอดีต

ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่ยังเหลืออยู่บ้านคุณตามาคนและในหมู่บ้านเม่นใหญ่

ภูมิปัญญา การฟื้นฟูและอนุรักษ์ : ทางเลือกและการรอดของชาวเม่นใหญ่

- สร้างจิตสำนึก และเจตคติที่ดีแก่เยาวชนที่มีต่อกภูมิปัญญาฯใช้พืชสมุนไพร โรงเรียนและชุมชนชาวบ้านเม่นใหญ่จะต้องจัดตั้งกลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยมีวัตถุประสงค์ คือปลูกจิตสำนึกให้กับชาวเม่นใหญ่ทุกเพศวัยได้หันมาตระหนักรักและมีความรักบ้านเกิด อยู่อย่างพอเพียง และไม่หนีออกจากบ้านไปแสวงหางานทำต่างถิ่น โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนเป็นต้นทุนของการดำรงชีวิต และสืบสานประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยมแบบดั้งเดิมไว้ไม่ให้เสื่อมถอยไปกับกาลเวลาที่เปลี่ยนไป และปลูกฝังให้ทุกคนในชุมชนรักดันไม่ปลูกพืชสมุนไพรในชุมชนให้มีมากขึ้น จะได้มีตัววัตถุดีบในการทำยาสมุนไพร

2. จัดตั้งชุมชนหรือกลุ่มสมนุนไพรพื้นบ้าน

ชาวบ้านผู้ที่อยู่ในบ้านเม่นใหญ่ในปัจจุบันนี้ ยังเป็นแบบตัวไครตัวมัน มีการติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกันบ้างเป็นบางครั้ง ควรจะจัดตั้งชุมชนหรือกลุ่มสมนุนไพรพื้นบ้าน ขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อจะได้ใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาและกระจายองค์ความรู้ไปสู่ท้องถิ่นอื่น ๆ นอกจากร้านค้าที่มีโรงเรียนบ้านเม่นใหญ่ ได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การสาน กระติบข้าวเพื่อพัฒนาโรงเรียน ให้ได้เป็นแหล่งข้อมูลและกำลังขยายออกสู่ชุมชน โดยอาจจะมีการแปรสภาพสมนุนไพรเป็นรูปแบบที่ใช้งานได้ง่ายขึ้นกว่าเดิม

3. ทางราชการหลาย ๆ กระทรวงร่วมมือกันให้ความช่วยเหลือ

สิ่งที่ชาวบ้านอยากรู้ ให้หน่วยงานของทางราชการ ได้ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือ เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ ด้วยวิธีที่หลากหลาย ได้แก่ การให้ความรู้เรื่องการปลูกพืชสมนุนไพร การทำพืชสมนุนไพรใช้ในชุมชน การสนับสนุนให้คนในชุมชนได้ปลูกพืชสมนุนไพรตลอดทั้งการแปรรูปสมนุนไพร และการหาตลาดรับซื้อผลิตภัณฑ์ที่ได้ทำเสร็จเรียบร้อย

4. สืบสานประเพณีภูมิปัญญาสมนุนไพร

ชาวบ้านเม่นใหญ่ต้องให้ความสำคัญกับภูมิปัญญา การใช้พืชสมนุนไพรเป็นยา รักษาโรค เพราะมันเป็นสิ่งที่ต้องเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสมนุนไพรในด้านอาหาร ด้านการรักษาโรค โดยรับรองว่าให้มีกลุ่มผลิตสมนุนไพร เป็นสัญลักษณ์ของชาวบ้านเม่นใหญ่ โดยมีกลุ่มผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาเหล่านี้เก่าแก่ที่สุด ต่อไป

บุคคลนุกรมและเอกสารอ้างอิง

บทความ รศ.ดร.อรุณี จันทร์สนิท และ รศ.วิယดา เทพหัตถี (เข้าถึง :

http://www.sc.chula.ac.th/courseware/2305103/add_topics/add3/1_learning.html

ประดิษฐ์ ลีานันิตและสาวิตรี พูลสุข โภ. คุณศึกษาชุมชนสำหรับเยาวชน ก่อเกิด .

โครงการเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา สถาบันต้นกล้า . กรุงเทพมหานคร : หจก.สามลดา, 2551.

พืชวัตถุหรือพืชสมนุนไพร (เข้าถึง :

http://www.sri.cmu.ac.th/elanna/elanna47/public_html/med/med2_2.html

ภาณุวรรณน์. สมนุนไพรภายนอก. กรุงเทพมหานคร : ไฟลิน, 2546. 112 หน้า.

นางหนู ภายศรี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิงชัญญาลักษณ์ นาคำ. เป็นผู้สัมภาษณ์/บ้านเลขที่ 30 หมู่ 4 บ้านเม่นใหญ่. 1 ตุลาคม 2552.

นางชาลี พลสมชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิงอุลลักษณ์ โคงบรรเทา. เป็นผู้สัมภาษณ์/
บ้านเลขที่ 52 หมู่ 4 บ้านเม่นใหญ่. 8 พฤษภาคม 2552.

นายสอ ราชาน. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิงอุลลักษณ์ โคงบรรเทา. เป็นผู้สัมภาษณ์/
บ้านเลขที่ 16 หมู่ 4 บ้านเม่นใหญ่. 8 พฤษภาคม 2552.

นางเครือ ทิพมนต์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิงดวงฤทธิ์ ทองน้อย. เป็นผู้สัมภาษณ์/บ้านเลขที่ 4
หมู่ 4 บ้านเม่นใหญ่. 15 พฤษภาคม 2552.

นายเคน บัวดา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิงชัญลักษณ์ นาคำ. เป็นผู้สัมภาษณ์/บ้านเลขที่ 75
หมู่ 14 บ้านเม่นใหญ่. 1 ธันวาคม 2552.

นายแหลือ แสนบุญ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิงกุลสตรี โอนกอง. เป็นผู้สัมภาษณ์/บ้านเลขที่
45 หมู่ 14 บ้านเม่นใหญ่. 10 ธันวาคม 2552.

นายแสตลีย์ คามารี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิงธนิดา เลียงนาราม. เป็นผู้สัมภาษณ์/บ้านเลขที่
16 หมู่ 14 บ้านเม่นใหญ่. 11 ธันวาคม 2552.

นายนิคม ทองน้อย. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/เด็กหญิงธนิดา เลียงนาราม. เป็นผู้สัมภาษณ์/บ้านเลขที่
43 หมู่ 4 บ้านเม่นใหญ่. 11 ธันวาคม 2552.

3. แก่งเลิงงานกับวิถีชีวิตชาวบ้านเม่นใหญ่ โรงเรียนบ้านเม่นใหญ่

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย คือ 1.) เพื่อศึกษาประวัติการสร้างอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงาน
2.) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านเม่นใหญ่
3.) เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตคนในชุมชนจากการพึ่งพาอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงาน
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแก่งเลิงงาน

ในปี พ.ศ. 2482 กรมชลประทาน ได้เริ่มงานก่อสร้างโครงการชลประทานในเขตภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือประเทศไทยเมืองฝ่าย และป้องกันอุทกภัยในส่วนของจังหวัดมหาสารคาม
โครงการของกรมชลประทานดังกล่าวดำเนินได้ 2 ปี จำเป็นต้องหยุดชะงักลง เนื่องจากเกิด
สิ่งก่อสร้างที่ 2 ต่อมาในปี พ.ศ. 2491 รัฐบาลไทยได้รับความช่วยเหลือทางวิชาการจาก
ประเทศสหรัฐอเมริกาผ่าน FAO Mission พร้อมกับคณะผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำ
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและได้เห็นพ้องกันว่า ควรมีการสร้างระบบชลประทานกระจายให้
ทั่วภาค เพื่อช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ดังนั้นในปี พ.ศ. 2494 โครงการชลประทาน
ประเทศไทยอ่างเก็บน้ำจึงได้เริ่มขึ้นในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 3 โครงการ หนึ่งใน
สามโครงการ คือการสร้างอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงาน โดยได้รับความช่วยเหลือจากประเทศ

สหรัฐอเมริกา ทั้งในด้านวิชาการและเครื่องจักรกลต่างๆ ในรูปงานชลประทานรายภูร์ก่อสร้างคือ รายภูร์ที่ขอให้ก่อสร้างโครงการจะต้องยินยอมยกที่ดินให้หรือให้ใช้ที่ดินในการสร้าง (สำนักงานชลประทานจังหวัดมหาสารคาม, มปป.) ซึ่งการสร้างอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงาน กรมชลประทาน ได้ดำเนินการปิดกั้นลำห้วยคะค่างบริเวณบ้านดอนตูม (สอ ราชคาน 2552 สัมภាយณ์) ระหว่างปี พ.ศ. 2494-2496 ทำให้เกิดเป็นอ่างเก็บน้ำที่มีสันอ่างเป็นคันหนีบปูนดิน ทราย มีพื้นที่ผิวน้ำประมาณ 1,645 ไร่ มีความยาวโดยรอบ 11.2 กิโลเมตร ตั้งอยู่ในพิกัดระหว่าง 564-II พิกัด 48 QTC 149-889 ทางเข้าจากทางหลวงหมายเลข 23 (ถนนสายมหาสารคาม-บ้านไผ่) แยกซ้าย กม. ที่ 79 + 000 แยกเข้าบริเวณอ่างเก็บน้ำเป็นระยะทาง 1.5 กิโลเมตรลักษณะอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงาน เป็นอ่างเก็บน้ำประเภทที่มีฝายทอน้ำแบบ BOX SPILLWAY พื้นที่รับน้ำฝน 208 ตารางกิโลเมตร พื้นที่เก็บกัก 1,945 ไร่ ความจุของอ่างที่ระดับเก็บกัก 6.06 ล้านลูกบาศก์เมตร ระดับหลังทำงานดิน 145.23 เมตร ระดับน้ำทะเลปานกลาง ความกว้างของทำงานดิน 1.00 เมตร ความสูงของทำงานดิน 7.00 เมตร พื้นที่ชลประทานคดูแลง 6,300 ไร่ (สำนักงานชลประทานจังหวัดมหาสารคาม, มปป.) อ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงาน ตั้งอยู่ที่ ตำบลแก่งเลิงงาน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ห่างจากตัวเมืองมหาสารคามไปทางทิศใต้ ประมาณ 3 กิโลเมตร

ยุคที่ 1 ก่อนจะมีการสร้างอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงาน

ก่อนที่จะมีการสร้างอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงาน หมู่บ้านต่างๆ ที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับที่ตั้งอ่างเก็บน้ำแห่งนี้ในปัจจุบัน มีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติและทำนาหากินภายในชุมชน ทั้งการปลูกข้าว จับปลา เลี้ยงสัตว์ และปลูกพืช ชนิดต่างๆ สำหรับการทำเชื้อเพลิง เช่น ปลูกฝ้าย สำหรับทอผ้า ปลูกปอแก้ว สำหรับการทำเชื้อเพลิงแล้วนำมาเล่น (คล้ายฟันเชื้อเพลิง) และนำมานำเสนอเป็นอุปกรณ์จับปลา บางหมู่บ้านก็มีการต้มเกลือใช้เองภายในครัวเรือน ผู้คนส่วนใหญ่ไม่ได้เดินทางออกไปนอกชุมชนยกเว้นกรณีน้ำท่วมหรือฝนแล้ง มีผลให้เกิดภาวะขาดแคลนข้าวปลาอาหารชาวบ้านก็จะนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ไปแลกข้าวจากชุมชนอื่นมาใช้ในการดำรงชีพ คนในสังคมมีการพึ่งพาอาศัยกันทั้งในด้านการเพาะปลูก เช่น การลงแขกทำนา มีกิจกรรมและทำงานร่วมกันในชุมชน เช่น บุญประเพณีต่างๆ ซึ่งเรารออาจเรียกยุคที่คนในชุมชนที่มีลักษณะของวิถีแบบนี้ว่า “ยุคพึ่งพาอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงาน” หลังจากเริ่มมีการเกิดขึ้นของตลาดและมีการส่งเสริมให้มีการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ปอกระเจาหรือมันสำปะหลัง ทำให้คนในชุมชนเหล่านี้ปรับเปลี่ยนวิถีดำเนินชีวิตเป็นแบบทุนนิยมมากขึ้น โดยใช้เงินเป็นสื่อกลางของการแลกเปลี่ยน โดยมีศูนย์กลางของกิจกรรมการแลกเปลี่ยนอยู่ที่ตลาด ดังนั้นจึงเริ่มมีการ

นำเอาทรัพยากรในชุมชนออกไปขายมากขึ้นโดยลำดับ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับจำนวนของประชากรที่เพิ่มขึ้น ส่งผลทำให้วิถีชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติลดลงจากอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานเรียกยกนี้ว่า “ยุคการเปลี่ยนแปลง” หลังจากสร้างอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2496 วิถีชีวิตของคนที่อาศัยโดยรอบก็เปลี่ยนไป แม้ว่าอ่างเก็บน้ำแห่งนี้จะไม่มีผลโดยตรงกับที่ชัดเจนนางเศรษฐกิจกับผู้คนทั้งหมด แต่ส่วนหนึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งทรัพยากรของผู้คนบางกลุ่มในหมู่บ้านต่างๆ โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อยและเกษตรกรที่ใช้แก่งเลิงงานเป็นที่ห้าอยู่หากิน ในช่วงว่างเว้นจากฤดูทำนา หมู่บ้านที่ตั้งอยู่โดยรอบอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานและได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำแห่งนี้มี 10 หมู่บ้านคือ บ้านโนนหัวฝาย บ้านดอนตูม บ้านดอนโอด บ้านแม่นน้อย บ้านแม่นใหญ่ บ้านหนองจิก บ้านท่าแร่ บ้านกุดเปง บ้านโนนผ่วง และบ้านค้อ นอกจากนี้ยังมีประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น บ้านโนนศรีสวัสดิ์ได้เข้ามาใช้ประโยชน์ทั้งในการเพาะปลูก การจับปลา พืชผักพื้นบ้าน และของกินสำหรับท้องเสื่อและทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ในช่วงฤดูแล้ง (นายศักดิ์ นนทะวงศ์ 2552 : สัมภาษณ์)

ยุคที่ 2 ยุคของการเปลี่ยนแปลงช่วงหลังปี พ.ศ. 2496

จากที่ประชาชนชาวบ้านหลายหมู่บ้านได้พึ่งพาอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานจับปลา จับนก เก็บผักในบริเวณรอบอ่างก่อนสร้างย่างและเมื่อหลังการสร้างอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานปรากฏว่า วิถีชีวิตของคนบ้านแม่นใหญ่ได้พึ่งพาอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานทำอาชีพประมงคู่กับการทำนาโดยใช้อ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานเป็นแหล่งจับปลาแห่งใหม่ของชุมชน

หลังจากการสร้างอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2496 เมื่อถึงฤดูฝนพื้นที่กักเก็บน้ำหลังอ่างเก็บน้ำก็จะมีน้ำอยู่เต็ม ดังนั้นจึงมีผู้คนในหมู่บ้านต่างๆ โดยรอบและหมู่ใกล้เคียงมาจับปลาจำนวนมาก การจับปลาไม่ใช่การจับเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนและจับเพื่อนำไปขายที่ตลาดในช่วงเวลาเช้า ปัจจัยที่ทำให้มีรูปแบบการจับปลาทั้งแบบการจับเพื่อบริโภค และการจับเพื่อการขายคือ ความใกล้ไกลจากอ่างเก็บน้ำกล่าวคือ หมู่บ้านที่อยู่ใกล้ก็จะออกจับปลาอย่างเป็นลำเป็นสันทั้งกลางวันและกลางคืน เช่น บ้านแม่นใหญ่ บ้านโนนหัวฝาย บ้านกุดเปง และบ้านดอนตูม ทั้งนี้เนื่องจากห่าง 4 หมู่บ้านนี้มีพื้นที่อยู่ใกล้กับอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงาน แต่ละครอบครัวก็จะมีเรือสำหรับออกจับปลาของตนเองที่ท่าน้ำ กิจกรรมที่ทำในแต่ละวันคือ ในช่วงตอนบ่ายจะออกไปวางตาข่ายเมื่อเวลาบ่ายแล้วเสร็จก็มีดีพอตี หลังจากนั้นในตอนกลางคืนก็จะนอนเฝ้าเครื่องมือจับปลาอยู่บริเวณเดิมๆ (กระห่อพักในช่วงทำงาน) ใกล้กับบุตรที่ตนเองเอาตาข่ายวางดักปลาไว้ เพราะในช่วงแรกๆ นั้นจะมีการขโมยตาข่ายจับปลากันมาก เพราะมีจำนวนน้อยและหาซื้อด้วยราคาแพง เมื่อถึงเวลาประมาณตี 4-5 ก็จะออกไปคุ้มตาข่ายแล้ว

เก็บเอาปลาออกจากตาก่อนแล้วจากนั้นจึงนำปลาขึ้นจากเรือไปส่งให้แม่บ้านเพื่อนำปลาไปขายที่ตลาดสดเทศบาลเมืองมหาสารคามในตอนเช้า ส่วนหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลออกไป เช่น บ้านโคง ก่อและหนองจิกนั้น จะไปจับปลาที่อ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง เนื่องจาก ในช่วงฤดูฝนนั้นยังมีปลาในที่น้ำเพียงพอสำหรับการบริโภค เมื่อเข้าสู่ช่วงฤดูแล้งหลังจากเสร็จ สิ้นภาระกิจประจำวันแล้วในช่วงตอนเย็น ชาวบ้านก็จะชวนกันออกไปจับปลาเป็นกลุ่ม ประมาณ 10-15 คน โดยจะเดินลัดเลาะไปตามหัวไร่ปลายนาจนถึงอ่างเก็บน้ำก็จะทำการซุ่มแหวนบริเวณที่ไม่ลึกมากนัก (การซุ่มแหวนคือการกุ่มกันทอดแห้งเป็นวงหลายคน) เมื่อได้ปลาเพียงพอ ก็จะประมาณเต็มข้อง (อุปกรณ์เก็บขังปลา) ก็จะเดินทางกลับ

นอกจากความใกล้ไกลของหมู่บ้านจะเป็นปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมการจับปลาในอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานแล้วยังพบว่าขนาดของพื้นที่ถือครองและการแหวนแห้งแล้งหรือน้ำท่วม ยังเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการจับปลาของคนในชุมชนรอบอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานด้วย พบว่าหาก หมู่บ้านใดอยู่กันอย่าแฉอดและหากครอบครัวมีที่ทำงานน้อยปลูกข้าวไม่เพียงพอสำหรับการบริโภค ส่วนใหญ่ก็จะลงจับปลาเพื่อนำไปขายแล้วซื้อข้าวมาไว้ ตัวอย่างเช่น ชาวบ้านกุดเบงที่เดินน้ำมีที่นาทำกินอยู่ในที่ดินซึ่งเป็นพื้นที่น้ำท่วมถึงขอบอ่างในปัจจุบัน แต่หลังจากมีการเวนคืนที่ดินเพื่อใช้เป็นพื้นที่กักเก็บน้ำแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะไม่มีที่นาสำหรับปลูกข้าว วิธีการปรับตัวเพื่อการยังชีพคือ การออกจับปลาขายเพื่อนำเงินไปซื้อข้าวหรือนำปลาไปแลกข้าวยังหมู่บ้านที่มีชาวอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีบางหมู่บ้านที่ประสบปัญหาน้ำท่วมหรือฝนแล้งบ่อย เช่น บ้านดอนตูมหรือบ้านดอนโอด ชาวบ้านก็จะลงไปจับปลาที่ได้บรรทุกใส่เกวียนหรือห้าบด้วยตะกร้า แล้วเดินทางไปแลกข้าวยังหมู่บ้านอื่นๆ ที่ปลูกข้าวได้ผลดี เช่น หมู่บ้านในเขตอำเภอโนนห้อหรืออำเภอทวีชัย เป็นต้น (ทองสัน จันภาคี 2552 : สัมภาษณ์) การจับปลาเพื่อบริโภคและขายได้เริ่มลดความสำคัญลงไปเมื่อชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจเกิดขึ้นในชุมชนคือ ปลูกปอ และมันสำปะหลังประโภชน์เคยพึ่งพาทรัพยากรป่าปรับตัวเข้าสู่อาชีพรับจ้างดังนี้

หลังจากสร้างอ่างเก็บน้ำเสร็จระดับน้ำก็สูงขึ้นจนท่วมต้นไม้ที่น้ำของชาวบ้านบริเวณที่ถูกเวนคืนในปี พ.ศ. 2496 (ช่วงกำลังก่อสร้างชาวบ้านยังทำนาได้ แต่หลังจากปิดกั้นลำห้วย ในช่วงปีสุดท้ายน้ำที่สูงขึ้นจึงท่วมนาข้าวทั้งหมด) ในปีแรกอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานนอกจากจะเป็นแหล่งนำสำหรับการประมงของคนในชุมชนแล้ว ยังเป็นแหล่งนำสำหรับแซ่ปอกระเจาของชาวบ้าน ราวกับ พ.ศ. 2498-2502 ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่อยู่รอบอ่างเก็บน้ำจะปลูกปอกันครัวเรือนละ 7-10 ไร่ ขายได้กิโลกรัมละ 30-40 สตางค์ เส้นไยที่ลอกและตากแห้งเสร็จเรียบร้อยแล้วจะ

ลูกนำไปขายที่อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ต่อมาในปี พ.ศ. 2515 และ 2521 จึงหันมาปลูกมันสำปะหลังและต้นยูคอลิปต์สตามคำดับ

ยุคที่ 3 รับจ้างนอกหมู่บ้าน : วิถีชีวิตริมแม่น้ำแก่งเลิงงาน

ในปี พ.ศ. 2503-2504 เริ่มมีการข้างแรงงานในชุมชน โดยเฉพาะการรับจ้างด้วยหญ้าปอกระเจาให้กับครอบครัวที่ปลูกจำนวนมากในหมู่บ้านต่างๆ รอบอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานโดยได้ค่าแรงวันละ 3-5 บาท จากนั้นก็จะเอาปอที่ตัดแล้วไปขายที่แก่งเลิงงาน หัวหัวยคงคงหนองเสียวหรือกุดโโค ต่อมาเปลี่ยนมาเป็นรับจ้างด้วยหญ้ามันสำปะหลังในช่วงปี พ.ศ. 2514-2515 หลังจากมีเงินแล้วคนในชุมชนจึงเริ่มมีการออกไปชื้อของที่ตลาด หลังจากนั้นคนในหมู่บ้านเริ่มออกไปรับจ้างก่อสร้างนอกหมู่บ้านและจำนวนคนที่ไปจับปลาในแก่งเลิงงานเริ่มลดลง เนื่องจากแก่งเลิงงานมีจอกแห่น้ำ และผักตบชวา ทำให้จับปลาได้ไม่พอกิน อย่างไรก็ตามหลังจากที่ออกไปทำงานในตอนกลางวันแล้ว มีบางครอบครัวที่่ออบบ้านบางคนจะออกไปจับปลาที่แก่งเลิงงานบ้าง โดยเริ่มออกไปจับช่วงประมาณ 6 โมงเย็น แล้วจะกลับมาประมาณ 3 ทุ่ม หลังจากออกไปทำงานบ่อຍครังก์โดยหยุดจับปลาไป แต่ก็ยังทำงานประจำไม่ขาด หลังจากปักคำข้าวแล้วบางคนก็จะออกไปรับจ้างก่อสร้างบ้าง แต่บางคนก็เลี้ยงโโค-กระนืออยู่กับบ้านหลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วคนที่ทำงานก่อสร้างก็จะไปทำ กันที่ลงไปทำงานกรุงเทพฯ ไปถึงกูฟนก็จะกลับมา การไปทำงานนอกหมู่บ้านบางคนก็จะมีเครื่องข่ายของตนเองมารับไปทำงาน แต่บางคนก็ออกไปทำงานของถ้าหากมีคนจ้าง นอกจากรับจ้างก่อสร้างแล้วปัจจุบันก็จะออกไปรับจ้างเกี่ยวหรือปักคำข้าว เมื่อถึงวันก็จะมีรถมารับเอาไปทำปัจจุบันรับจ้างเกี่ยวหรือปักคำข้าวจะจ้างกันในราคากลาง 120-150 บาทต่อวัน (มาลี ท่าโภช 2552 : สัมภาษณ์)

ยุคที่ 4 ยุคปัจจุบันช่วงหลังปี พ.ศ. 2530 อาชีพรับจ้างมาแทนจับปลาขายและทำนาปรัง

หลังจากใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานประมาณ 25 ปี ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2520-2530 อ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานเริ่มมีพื้นที่สำหรับปลูกผักและเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลให้พื้นที่ในการวางเครื่องมือจับปลาลดลง เมื่อเวลาเครื่องมือจับปลาแล้วหากพื้นที่เหล่านี้ลอยมาชนก็จะทำให้เครื่องมือเกิดความเสียหาย นอกจากริมแม่น้ำที่มีความลึกของน้ำในอ่างน้ำก็ลดลงส่งผลทำให้ชาวประมงจับปลาได้ลดลงด้วย ทำให้มีรายได้จากการขายปลาไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายในครอบครัว ดังนั้นชาวประมงจึงหันไปประกอบอาชีพอื่นซึ่งเป็นอาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น ก่อสร้างอาชีพลูกจ้างตามร้านค้าหรือหน่วยงานราชการในตัวอำเภอ ส่วนการจับปลาของชาวบ้านในปัจจุบันเป็นเพียงการจับหลังจากกลับมาจากการไปทำงานนอกบ้าน ปลาที่จับได้นี้ก็เพียงพอสำหรับการบริโภคโดยไม่ต้องไปซื้อที่ตลาดเท่านั้นอย่างไรก็ตามยังมีบางครอบครัวที่

ยังคงจับปลาแล้วนำไปขายที่ตลาดสดเทศบาลเมืองมหาสารคาม เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายภายในครอบครัวด้วยแต่ไม่มากนัก เช่น ครอบครัวของนายทองสัน พิชิราช (2552 : สัมภาษณ์) เล่าให้ฟังว่า “ในหมู่บ้านเม่นใหญ่มีจำนวนหลังคาเรือนประมาณ 300 หลังคาเรือน มีคนออกจับปลาประมาณ 5-10 ครัวเรือนจะเหลือสำหรับครอบครัวหกคนในแก่งเลิงจำนวนนานแล้ว ออกหกคนทุกวัน มีลูกชาย 5 คนซึ่งขณะนี้ทุกคนมีครอบครัวแล้ว แต่ลูกทั้ง 5 คนนี้ยังคงออกหาปลากันทุกคน เพราะเรียนรู้มาจากการพ่อ พ่อถึงถูกทำนาเก็บไปทำงาน หลังจากนั้นลูกๆ ก็ออกจับปลาทุกวัน ช่วงเวลาที่ออกไปว่างเครื่องมีอีกอีก 2-3 โถมเย็นและได้กู้อุปกรณ์จับปลาในช่วงเช้าประมาณตีห้าปลาที่จับได้ส่วนใหญ่คือปลาสร้อย ปลาบู่ ปลาดุก ปลาแขยง โโค ปลาเนื้ออ่อน ปลาหวาน ปลาค่า ปลาหลด ปลาหมอ ปลาช่อน ปลาดุก ปลาสก และปลาตะเพียน เป็นต้น ปลาที่ได้มากจะร้อยเป็นพวงๆ ละ 5-7 ตัว แล้วนำไปขายที่ตลาด โดยขายพวงละ 10 บาท แต่ละวันจะมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 200-300 บาท ปกติแล้วรายได้จะขึ้นกับฤดูกาลที่จับปลาด้วย เนื่องจากบางฤดู เช่น ฤดูน้ำหลาก (ราวดีอนกันยา – พฤศจิกายน) ปลาจะมากแต่ละวันอาจขายปลาได้เงินเป็น 1,000 บาท ส่วนฤดูร้อนและฤดูฝนและฤดูหนาวก็จะได้ลดลง นอกจากสามารถออกจับปลาแล้วตอนเย็นก็จะออกไปหาผักเพื่อเตรียมไปตลาดด้วย” แต่การจับปลาเพื่อบริโภคและขายประกอบมีครัวเรือนจำนวนน้อยที่ยังหาปลาขาย เพราะชาวบ้านนิยมซื้ออาหารมาจากตลาดมากกว่าเสียเวลาไปเตรียมเครื่องมือจับปลา (ทองสัน พิชิราช 2552 : สัมภาษณ์)

การทำอาหารชาวนาที่ใช้น้ำจากคลองส่งน้ำ

นอกจากแก่งเลิงงานจะใช้ประโยชน์ในการเป็นแหล่งของอาหาร ของคนในชุมชนท้องถิ่นแล้ว (ศักดิ์ นันทะวงศ์ 2552 : สัมภาษณ์) ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า “ในช่วงปี พ.ศ. 2535 – 2536 ได้มีการสร้างคลองส่งน้ำชลประทาน โดยการสูบน้ำด้วยพลังไฟฟ้าจากแก่งเลิงงานเพื่อใช้ในการเกษตรริเวณบ้านเม่นน้อย พื้นที่ครอบคลุมที่นาของชาวบ้านหนองจิก เม่นใหญ่ และท่าแร่ แม้ว่าบังคนจะอยู่ต่างหมู่บ้านแต่มีที่นาใกล้เคียงกันได้ใช้ประโยชน์น้ำที่น้ำจากการผลิตคลองซอยผันน้ำเข้าไปถึงที่นาบางส่วน แต่คนที่ต้องการใช้น้ำจะต้องรวมกลุ่มกันอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 4 คน และนำไปลงชื่อขอใช้น้ำ เสียค่าใช้จ่ายในการสูบน้ำชั่วโมงละ 50 บาท เป็นน้ำเต็มที่วันหนึ่งได้ไม่เกิน 8 ชั่วโมง ส่วนใหญ่น้ำที่สูบไปก็เอาไปทำงานปี ทำงานปรังกัน บางครั้งนำที่สูบเข้าที่นาที่ใช้ปลูกผัก ปลูกข้าวโพดพอ ได้กินตอนนี้มีคลองส่งน้ำเฉพาะบ้านเม่นน้อยที่เดียว หากมีครับทุกหมู่บ้านก็คงจะดี” เพราะจะใช้น้ำทำงานปรังทุกๆ หมู่บ้าน (นายศักดิ์ นันทะวงศ์ 2552 : สัมภาษณ์)

การพัฒนาพื้นที่รอบอ่างเก็บน้ำแห่งเลิงงาน

อ่างเก็บน้ำแห่งเลิงงานมีพื้นที่บางส่วนที่หน่วยงานราชการในจังหวัดมหาสารคามเริ่มเข้ามาพัฒนาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ได้เข้ามาโดยใช้บประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคามจัดทำเป็นสวนสาธารณะสวนสุขภาพ จัดภูมิทัศน์ปลูกดอกไม้ ไม้ประดับ พันธุ์ไม้หลายๆ ชนิด เช่น ต้นคุณ ฝ้ายคำ ลีลาวดี และสถานีประมงน้ำจืด ได้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ปานน้ำจืดให้เยาวชนได้ศึกษาชนิดของปลาต่างๆ ที่มีอยู่ในอ่างเก็บน้ำแห่งเลิงงานทำประโภช์ในจังหวัดมหาสารคามและประชาชนจังหวัดใกล้เคียง ได้เดินทางมาท่องเที่ยวศึกษาเรื่องปลา พักผ่อนที่สวนสุขภาพแห่งเลิงงาน เปรียบเหมือนแห่งเลิงงานเป็นพื้นที่สีเขียวปลอดภัยวันพิษให้กับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะคนที่มาที่ยวจะได้พูดคุยพบปะเป็นคนรู้จักกันเกิดความคุ้นเคย สื่อสารติดต่อกัน เมื่อมีงานบุญประเพณี งานมงคลต่างๆ ที่เกิดขึ้น ผู้คนเหล่านี้ได้ไปเยี่ยมเยือนกันเหมือนเป็นญาติพี่น้อง ทำให้การใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำแห่งเลิงงานได้ใช้พื้นที่รอบอ่างและใช้น้ำให้กับคนหลายๆ หลายพื้นที่หมู่บ้านทำให้เกิดความเป็นท้องถิ่นเดียวกันจากการใช้แห่งเลิงงานร่วมกัน (สอ รามคำ 2552 : สัมภาษณ์)

สรุปผลการวิจัย “โครงการอ่างเก็บน้ำแห่งเลิงงานกับวิถีชีวิตริมแม่น้ำใหญ่”

อ่างเก็บน้ำแห่งเลิงงาน เป็นพื้นที่ที่ใช้กักเก็บน้ำจากลำห้วยค้าง และปริมาณน้ำฝน ที่มีความสำคัญต่อหมู่บ้านในเขตตำบลแห่งเลิงงานอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ในช่วงการสร้างอ่างเก็บน้ำ พื้นที่แห่งเลิงงานแห่งนี้เป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อการดำรงชีพของคนในหมู่บ้านต่างๆ เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม จับสัตว์น้ำ เก็บพืชผัก พื้นที่สาธารณะใช้สำหรับเลี้ยง โโค-กระเบื้องในช่วงฤดูแล้ง หลังการสร้างอ่างเก็บน้ำแห่งนี้แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2496 ชุมชนมีน้ำให้ใช้ ไม่ต้องเดินทางไกล หาดิน ดินดอน ดินดอน ดินดอน ฯลฯ ได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำแห่งนี้โดยการจับปลาเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากระดับน้ำมีมาก ให้ท่วมที่นาชาวบ้าน การปรับตัวของชาวนาเมื่อน้ำถูกน้ำท่วมต้องทำอาชีพอื่นๆ เป็นการปรับตัวให้อ่ายรอดโดยลงจับปลาในอ่างเก็บน้ำ ไปขายตลาด ในฤดูแล้งจับสัตว์ เช่น กิ้งก่า แมลง ฯลฯ เพื่อประกอบอาหาร ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของคนอีสาน อย่างไรก็ตามเวลาผ่านไป แห่งเลิงงานมีสภาพเสื่อมโทรม มีผักตบชวาขึ้นในอ่างเก็บน้ำ ไร้ได้น้ำอย่างชาวบ้านจับปลาได้น้ำอย่างถึงแม้ว่าจะพัฒนาทำคลองส่งน้ำให้ชาวนาได้ใช้ประโยชน์จากน้ำมาทำนาไม่ได้ทั่วถึง คนรอบอ่างแห่งเลิงงานทำนาอยู่คนให้ชีวิตเป็นแรงงานรับจ้าง คนที่ได้ประโยชน์จากแห่งเลิงงานจำนวนมากคือผู้ที่เดินทางมาพักผ่อนชมพิพิธภัณฑ์ปานน้ำจืดในบริเวณแห่งเลิงงานและมาพักผ่อนในสวนสุขภาพ ทำให้คนรอบแห่งเลิงงานมีอาชีพรับจ้างแรงงานในร้านอาหาร และรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมแทน

การจับปลาขายและทำนาเป็นประจํา เนพะบางหนูบ้านผลการวิจัยพบว่าปัจจุบันชาวบ้านรอบอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานจากบ้านเม่นใหญ่ คือ หนองจิก ดอนตูม เม่นน้อย ดอนโคลาโด้ได้ใช้ประโยชน์ที่ใช้น้ำในแก่งเลิงงานทำนา จับปลาน้อยมาก แต่ได้พั่งพาโดยอ้อมทำอาชีพรับจ้างจากการมีอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานในเชิงการท่องเที่ยวการอนุรักษ์ไว้รอบพื้นที่รอบอ่างได้เกิดประโยชน์ต่อชาวบ้านจำนวนมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานในเชิงธุรกิจการท่องเที่ยวมากกว่าประโยชน์สร้างอ่างเพื่อการเกษตรกรรมและอ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงาน ได้พัฒนาและอนุรักษ์ในเชิงการท่องเที่ยวของจังหวัดมหาสารคามอีกทั้งยังสร้างรายได้ให้กับประชาชนรอบอ่าง ประชาชนปรับตัวอยู่รอดเกิดอาชีพหลายอาชีพเกิดขึ้น

บุคคลนุกรม

ประดิษฐ์ ลีานนิมิตและสาวิตรี พูลสุข โภ คุ้มือศึกษาทุนชนสำหรับเยาวชน ก่อเกิด. โครงการ

เยาวชนสืบสานภูมิปัญญา สถาบันต้นกล้า . กรุงเทพมหานคร : แจก. สามลดา, 2551
นางหนู ภายศรี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/ทีมยุววิจัย โรงเรียนเม่นใหญ่. เป็นผู้สัมภาษณ์,/บ้านเลขที่ 30 หมู่ 4 บ้านเม่นใหญ่. 1 ตุลาคม 2552.

นางทองลี แก้วหานาม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/ทีมยุววิจัย โรงเรียนเม่นใหญ่. เป็นผู้สัมภาษณ์,/บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 14 บ้านเม่นใหญ่. 10 ตุลาคม 2552

นางคำไฟล จันทร์โภ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/ทีมยุววิจัย โรงเรียนเม่นใหญ่. เป็นผู้สัมภาษณ์,/บ้านเลขที่ 30 หมู่ 14 บ้านเม่นใหญ่. 20 ตุลาคม 2552.

นายสอ ราชกาน. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/ทีมยุววิจัย โรงเรียนเม่นใหญ่. เป็นผู้สัมภาษณ์,/บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 4 บ้านเม่นใหญ่. 8 พฤศจิกายน 2552

นายทองสัน ชินราช. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/ทีมยุววิจัย โรงเรียนเม่นใหญ่. เป็นผู้สัมภาษณ์,/บ้านเลขที่ 20 หมู่ 14 บ้านเม่นใหญ่. 10 พฤศจิกายน 2552.

นางเลียง สำราญรุ่น. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/ทีมยุววิจัย โรงเรียนเม่นใหญ่. เป็นผู้สัมภาษณ์,/บ้านเลขที่ 49 หมู่ที่ 4 บ้านเม่นใหญ่. 13 พฤศจิกายน 2552

นางมาลี ทาโยธี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/ทีมยุววิจัย โรงเรียนเม่นใหญ่. เป็นผู้สัมภาษณ์,/บ้านเลขที่ 61 หมู่ 4 บ้านเม่นใหญ่. 15 พฤศจิกายน 2552.

นางเครือ ทิพมนต์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/ทีมยุววิจัย โรงเรียนเม่นใหญ่. เป็นผู้สัมภาษณ์,/บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 4 บ้านเม่นใหญ่. 15 พฤศจิกายน 2552.

นายศักดิ์ นนทะวงศ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/ทีมยุววิจัย โรงเรียนเม่นใหญ่.เป็นผู้สัมภาษณ์/
บ้านเลขที่ 37 หมู่ 14 บ้านเม่นใหญ่. 11 ธันวาคม 2552.

นายทองสัน จันภาครี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์/ทีมยุววิจัย โรงเรียนเม่นใหญ่.เป็นผู้สัมภาษณ์/
บ้านเลขที่ 14 หมู่ที่ 14 บ้านเม่นใหญ่. 11 ธันวาคม 2552.

การลงพื้นที่เก็บข้อมูล

4. หอยเชอร์รี่ศัตรูข้าวชาวนาบ้านลาด โรงเรียนบ้านลาด

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายคือ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหอยเชอร์รี่เข้ามาสู่บ้านลาด 2) เพื่อศึกษาวิธีกำจัดหอยเชอร์รี่จากภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านลาด 3) เพื่อศึกษาประโยชน์และโทษที่เกิดจากหอยเชอร์รี่มีต่อชาวบ้าน พื้นที่ศึกษาทุ่งนาบ้านลาด ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม วิธีการศึกษาจากแบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้างแบบปลายเปิด สอน datum ผู้เฒ่า ผู้แก่ ชาวนา และผู้รับประทานหอยเชอร์รี่ แม่ค้าขายส้มตำ นำข้อมูลมาตรวจสอบโดยจัดกลุ่มสนทนaby อยเพื่อความถูกต้องของข้อมูลนำเสนอ ผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ดังนี้

เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ประวัติบ้านลาด

เมื่อประมาณ พ.ศ. 2000 ได้มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง โดยการนำของห่านพ่ออันญาค่ากัน ซึ่งเดินทางมาจากเมืองอุบลราชธานี มาตั้งหมู่บ้าน โดยมีการเลี้ยงทางหลวงอย่างจนแน่ใจว่าเป็นที่รุ่งเรืองสูงสุขของหมู่บ้าน จึงดัดแปลงหมู่บ้านให้ใหม่ขึ้นและกีเจริญรุ่งเรืองตามลำดับ ต่อมา พ.ศ. 2525 ได้แยกตัวจากตำบลเกิ่ง ยกฐานะเป็น ตำบลลาดพัฒนา

ที่ตั้ง

บ้านลาดประกอบด้วยบ้านลาด หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 19 ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง อยู่ใกล้กับบริมแม่น้ำชี

สัญลักษณ์ของหมู่บ้าน ต้นยางใหญ่

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

บ้านลาดเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีพื้นที่ราบลุ่มและอุดมสมบูรณ์ มีกุดอ้อล้อมรอบ ทางด้านทิศตะวันตะวันตกของหมู่บ้านซึ่งเป็นกุดขนาดใหญ่ บ้านลาดอยู่ห่างจากตัวจังหวัดมหาสารคามไปทางทิศใต้ ประมาณ 10 กิโลเมตร การเดินทางสะดวกมาก สภาพอากาศปลอดภัยรุ่ง

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	จดกับแม่น้ำชี
ทิศตะวันออก	จดกับตำบลท่าตูม
ทิศใต้	จดกับตำบลเขาวา
ทิศตะวันตก	จดกับตำบลเกิ่ง

เนื้อที่โดยประมาณ 1,200 ไร่

ผลกระทบทางธรรมชาติ กุดอ้อ ดอนปู่ตา

สถานที่ท่องเที่ยว กุดอ้อ ดอนปู่ตา โรงเรียนชุมชนบ้านลาด

อาชีพ ทำนาปีละ 2 ครั้ง ทอสื้อกอก ทำชาวายผลิตภัณฑ์จากเครื่อไม้

ผลิตภัณฑ์ที่สำคัญของหมู่บ้าน เสื้อกอก เครื่องหวาย เครื่อไม้ชุด

บุคคลที่สำคัญในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ชื่อนายชน โนน ยศพล หมู่ 1 นายบรรจบ ภิรมณ์ หมู่ 2

นายสมดี น้อยสุวรรณ หมู่ 6 นายโกสัง ยศพล หมู่ 19

ผู้บริหารสถานศึกษา นายประภาส ทัตติวงศ์

เจ้าอาวาสวัดดุสิตาราม พระครุวิบูล โพธพิทักษ์

แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลลาดพัฒนา สถานีอนามัยโรงเรียน

สถานที่สำคัญ

ความเชื่อ ของชาวอีสานในการดำเนินชีวิต ได้รับการสืบต่อมาจากบรรพบุรุษมีความเชื่อในอำนาจลึกลับที่เหนือธรรมชาติ เชื่อในการกรองเรือน การทำมาหากเลี้ยงชีพ สิ่งใดที่โบราณห้ามว่าเป็นโทษ และเป็นการนำความเดือดร้อนมาให้ ก็จะละเว้น และจะไม่ยอมทำสิ่งนั้น โดยเด็ดขาด ชาวอีสานเชื่อกันว่า วิญญาณของผีปู่ตาจะมีอำนาจในการคลบบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้าน ผีปู่ตา หมายถึง ผีเจ้าที่ที่เชื่อกันว่าเป็นผู้ทำหน้าที่คุ้มครองหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข อย่างเช่น ชาวบ้านลาด อ.เมือง จ.มหาสารคาม มีความเชื่อว่าผีปู่ตาเป็นผีบรรพบุรุษหรือวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ยังมีความนักความผูกพันเป็นห่วงบุตรหลานอยู่ จึงมีอยู่ค่อยฝ่าดูแล รักษาคุ้มครองป้องกันทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นกับบุตรหลานให้สำเร็จในสิ่งร้องขอ จากความเชื่อความศรัทธา ในผีปู่ทำให้ชาวบ้านทั้งหลายร่วมกันสร้างศาลให้ไว้เป็นที่สิงสถิต เรียกว่า หอ หรือ โถง แล้วเรียกศาลปู่ตาในเวลาต่อมา

ประวัติความเป็นมาของหอยเชอร์รี่ในประเทศไทย

สำหรับหอยเชอร์รี่ศัตรูข้าว เป็นสัตว์นำเข้ามาจากต่างประเทศ เพื่อเลี้ยงแบบสัตว์นำสway โดยเฉพาะมีกลุ่ม ไข่สีชมพู แต่กลับเป็นสัตว์ออกถิ่นที่มีความสามารถสืบพันธุ์เจริญเติบโต ได้เร็ว ขยายพันธุ์ได้มากสามารถจำศีลอดูในคืนมีชีวิตอยู่ได้นาน และกินอาหารทุกชนิดทั้งต้นกล้าข้าวและหญ้าริมน้ำ รวมทั้งชาตพืชสัตว์ที่เน่าเปื่อยตามคืนเลนในน้ำ มีความสามารถในการกินทุกอย่าง ได้อย่างรวดเร็ว กินได้ตลอด 24 ชั่วโมง ความจุเฉลี่ยวันละ 50 เปอร์เซ็นต์ ของน้ำหนักตัวกินตันข้าวอายุ 10 วัน ได้ 26-27 ตันต่อวัน คิดเป็นมูลค่าความเสียหายมากกว่า 1 พันล้านบาท และการนำเข้าสารเคมีมูลค่ามากกว่า 3 ล้านบาทต่อปี ข้อสำคัญหอยเชอร์รี่เป็นสัตว์ที่ตายยาก เพราะสามารถอาศัยอยู่ได้ตามแหล่งน้ำทุกประเภททั้งน้ำลึกสุด ๆ และ

ต้นเพียง 1-2 นิ้ว แม่น้ำน่าจะเกือบเป็นสีดำ น้ำเสียขาดอ้อกซิเจน ด้วยหอยเชอร์รี่มีอวัยวะพิเศษ คือ เมื่อยื่นน้ำซองท้องด้านขวาเบลงเป็นส่วนที่ใช้หายใจโดยการแลกเปลี่ยนอ้อกซิเจนกับน้ำ ส่วนด้านซ้ายมีลักษณะคล้ายปอดทำหน้าที่ช่วยหายใจ ทำให้สามารถอยู่บนบกได้บางเวลา นอกจากรากนี้ยังใช้อวัยวะบางส่วนโถงพับเป็นหลอด และยีดหดได้เป็นท่อหายใจด้วยอ้อกซิเจน จากอาการ จึงทำให้อาชญาค่ายื่นน้ำที่น่าจะเป็นสีดำอ้อกซิเจน ได้ด้วย นอกจากรากนี้ถ้าขาดน้ำก็จะเสียใน ดินโคลนได้นานถึง 11 เดือน จึงได้มีวิธีการป้องกันกำจัดอย่างประหดดโดยทำร่องน้ำในนาหลัง เตรียมดินกว้างประมาณ 1 ฟุต ลึก 5-6 เซนติเมตร หอยจะออกจากดินแห้งมากยื่นในร่องน้ำจะจับ ออก หรือใช้สารม่าโดยไส้เฉพาะร่องน้ำนี้เป็นการประหดแรงงานและปริมาณของสารด้วย

ลักษณะหอยเชอร์รี่ที่เข้ามาสู่ประเทศไทยโดยคนไทยนำมานำมายังไง และมีผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจอย่างไร

หอยเชอร์รี่ชื่อวิทยาศาสตร์ *Pomacea canaliculata*

រំពោះលក្ខមណះ

หอยเชอร์รี่ หรือหอยโข่งอเมริกาใต้ หรือหอยเป้าอีือน้ำจืด มีลักษณะเหมือนหอยโข่งแต่ตัวโตกว่า จากการดูดวัยต้าเปล่า สามารถแบ่งหอยเชอร์รี่ได้ 2 พวก คือ พวกที่มีเปลือกสีเหลืองปนน้ำตาล เนื้อและหนวดสีเหลือง และพวกมีเปลือกสีเขียวเข้มปนดำ และมีสีดำจาง ๆ พาดตามความยาว เนื้อและหนวดสีน้ำตาลอ่อนหอยเชอร์รี่ เจริญเติบโตและขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว ลูกหอยอายุเพียง 2-3 เดือน จะจับคู่ผสมพันธุ์ได้ตั้งแต่เวลา หลังจากผสมพันธุ์ได้ 1-2 วัน ตัวเมียจะวางไข่ในเวลาถูกกลางคืน โดยคลานไปวางไข่ตามที่แห้งเห็นอันน้ำ เช่น ตามกิ่งไม้ ต้นหญ้าริมน้ำ โคนต้นไม้ริมน้ำ ข้างคันนา และตามต้นข้าวในนา ไข่มีสีชมพูแดงติดกันเป็นกลุ่มยาว 2-3 นิ้ว แต่ละกลุ่มประกอบด้วยไข่เป็นฟองเล็ก ๆ เรียงตัวเป็นรูเบี้ยบสวยงาม ประมาณ 388-3000 ฟอง ไข่จะฟักออกเป็นตัวหอยภายใน 7-12 วัน หลังวางไข่ (ชมพูทึบ จระเข้และทักษิณ อาจว่าคุณ หอยเชอร์รี่ 2542 : 11-15)

ຫອຍເຊອරົ່ວ່າເຂົ້າສູ່ລົມຈຸນບ້ານລາດ

ทองเลื่อน แก้วสีขาว ชาวบ้านลาดหมู่ที่ 1 ได้อธิบายว่าประมาณ พ.ศ.2542 หอยเชอร์รี่ไดเข้ามาทุ่งนาชาวนาบ้านลาด เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ของบ้านลาดเป็นที่ราบลุ่มใกล้กับลำน้ำชี ชาวนาใช้น้ำชีทำนาปี แนะนำปรังโดยการสูบน้ำด้วยพลังไฟฟ้า นำน้ำเข้าสู่ทุ่งนา หอยเชอร์รี่จึงมากับน้ำชีเข้าสู่พื้นที่นาชาวบ้านลาด แรก ๆ ชาวบ้านเรียกว่า หอยโข่งยักษ์ เพราะลักษณะของหอยมีหนวดยาวจับไม้ เพื่อวางไข่สีชมพู เวลาอ้าปากจับกอหอย ก็ง่ายไม่ ปากจะกว้างกว่าหอยโข่ง (ทองเลื่อน แก้วสีขาว.2552 : สัมภาษณ์ ทุ่งนาบ้านลาดมีหอยยักษ์ แพร่กระจายไปสู่

ทุ่งนาไกล ฯ ที่ติดอยู่กับน้ำซึ่เพิ่มจำนวนมากขึ้นทำให้ข้าวกล้าในนา ถูกหอยเชอร์รี่กัดกินเน่าเปื่อย นา 1 แปลงถูกหอยเชอร์รี่กัดกินต้นข้าวไม่ถึง 2 คืน ต้นรุ่งเช้ามาดู เหลือแต่ตอซังข้าวและน้ำในนา

จากการแพร่ระบาดของหอยเชอร์รี่ในหมู่บ้านของเรามีการคิดวิธีปราบหอยเชอร์รี่เริ่มต้นแต่การใช้ยาฆ่าแมลง และหาวิธีการทำยาสูนไฟรุ่นปราบหอยเชอร์รี่ ทำให้ทีมขุววิจัยได้แบ่งมิติเวลาการศึกษาเรื่องนี้ ดังนี้

ยกที่ 1 หอยเชอร์รี่แพร์รานาคปรำด์ดี้วิชิกลัธรรมชาติ พ.ศ.2542-พ.ศ.2544

ยกที่ 2 หอยเชอร์รี่กุปร้าบด้วยสารเคมี และยาสมนไพร พ.ศ.2545-พ.ศ.2550

ยกที่ 3 หอยเชอร์รี่คิวท์ชาวบ้าน พ.ศ.2551 ถึงปัจจุบัน

จากการแบ่งยุคที่ศึกษาพัฒนาการของหอยเชอร์รี่แบ่งตามการเปลี่ยนแปลงวิธีการปูรับหอยเชอร์รี่ในแปลงนาข้าว ของชาวนาบ้านลดา ซึ่งรายละเอียดแต่ละวิธีการนำเสนอดังนี้

หนอยเชอร์รี่แพร์รานาดูป์รานด์วิชีกอลัฟฟ์มชาติ พ.ศ. 2542 – พ.ศ. 2544

บุญทัน เปื้องสีไหม อยู่บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 6 บ้านลาด ได้อธิบายถึงความร้ายกาจของหอยเชอร์รี่ว่า “มีนาอยู่ใกล้แม่น้ำชีทำนาปีและนาปรัง ช่วงก่อนปี พ.ศ.2542 นาข้าวมีศัตรูกัดต้นข้าว คือ ปูนา และมีตักษ์แต่นกคัดนกล้าในบางปี แต่บ่ร้ายแรง คือ หอยโข่งยักษ์อีสาน มันนานำน้ำไปหล จำนวนมากแรก ๆ เก็บเอาไปต้มกินแล้วรอร่ออย แต่เมื่อหอยเพิ่มจำนวนมากกัดกินข้าวในนา กัดกินยอดข้าว กอข้าวทั่วทุ่งได้(บุญทัน เปื้องสีไหม.2552 : สัมภาษณ์) จึงได้คิดวิธีการปราบหอยเชอร์รี่โดยใช้วิธีธรรมชาติ ชวนนาบ้านลาดอธิบายว่า แรก ๆ การปราบหอยเชอร์รี่ใช้วิธีการธรรมชาติ โดยการเลี้ยงเป็ดพันธุ์ไว ใช้เป็ดต้อนลงทุ่งนาให้ลงไปกินหอยเชอร์รี่ ในฤดูน้ำหลากรดูทำงาน แต่พอถึงฤดูฝนหอยเชอร์รี่ แพร่กระจายพันธุ์อีก เพราะว่า “หอยโข่งยักษ์อีสาน ฝังตัวอยู่ในดิน พอมีน้ำก็ออก ไปตามต้นหญ้า กิ่งไม้ ใบมีสีชมพู เป็นหอยที่ตายยาก ดินแห้ง บ่มีน้ำก็บ่ตาย มันฟักตัวอยู่ในดินทุกงานนา” เป็นหอยที่เปิดกินแล้วปลดปล่อยพันธุ์ นอกจากเปิดจะใช้หอยเชอร์รี่แล้ว สมชายเล่าว่า “นกหลาย ๆ ชนิดชอบกินหอยเชอร์รี่ฝ่าหา หรือเวลาบ่แลดในทุ่งนามีนกกระสาขาวหากินหอยเชอร์รี่ แต่นกมีจำนวน ไม่น่า ก็จะกินหอยเชอร์รี่ด้วยวิธีธรรมชาติ เป็นวิธีที่คนบ้านลาดเรียนรู้จากการสังเกตว่าสัตว์ชนิดใดกินหอยเชอร์รี่ได้ ปราบหอยได้ ซึ่งชาวนาในบ้านลาด นอกจากจะสังเกตเรียนรู้เรื่องสัตว์ที่ชอบกินหอย ชาวนาได้เรียนรู้ด้วยภูมิปัญญาของตนเองด้วยการปราบหอยจากการใช้แรงงานในครัวเรือนช่วยกัน ดังนี้

การใช้แรงงานคนปราบหอยเชอร์รี่

1. การจัดเก็บทำลาย เมื่อพบตัวหอยและ ไก่ ให้เก็บทำลายทันที
2. การดักและกัน ตามทางน้ำผ่าน ให้ใช้สิ่งกีดขวางตามต่ำข่าย เพื่อก ภานะดักปลาดักจับหอยเชอร์รี่ ลูกหอยที่ฟักใหม่ ๆ สามารถอยู่น้ำได้ ควรใช้ต่ำข่ายที่ กันขณะสูบน้ำเข้านาข้าว หรือกันบริเวณทางน้ำไหล
3. การใช้ไม้หลักปักในนาข้าว การล่อให้หอยมาวางไก่ โดยใช้หลักปักในที่คุ่มหรือทางที่หอยผ่าน เมื่อหอยเข้ามาระงับ ไก่ตามหลักที่ปักไว้ ทำให้ง่ายต่อการเก็บไก่หอยไปทำลาย (ส่ง อาจสุรินทร์.2552: สัมภาษณ์)

จากวิธีปราบหอยเชอร์รี่ธรรมชาติ และการใช้แรงงานของครัวเรือน ได้แสดงเห็นว่า มนุษย์มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ คนไทยนำเข้ามาต่างประเทศ ชาวนาบ้านลางนำมารับประทาน แต่หอยเชอร์รี่มีโทษกัดกินต้นข้าว

นอกจาก 3 วิธีการปราบหอยของแรงงานในครัวเรือนแล้วบางชุมชน หรือบางครอบครัวในบ้านลางปราบหอย เชอร์รี่ โดยวิธีใช้พืชสมุนไพรที่มีในชุมชนหลังจากใช้สัตว์ให้คนปราบหอยเชอร์รี่ไม่หมดจากทุ่งนาของชาวนาบ้านลาง

ยุคที่ 2 การใช้สมุนไพรปราบหอยเชอร์รี่ พ.ศ.2545 - พ.ศ.2550

ทองเลื่อน แก้วสีขาว อธินายว่า ชุมชนบ้านลางมีการปลูกพืชที่ใช้ประโยชน์ในการรับประทานหลายชนิด เช่นมันแก้ว (มันเทศ) ในมันสำปะหลัง ในมะกรูด หรือพืชชนิดอื่น ๆ ที่มียางขาว ๆ คล้ายน้ำนม เมื่อนำไปทดลองปราบหอยเชอร์รี่ ปรากฏว่าหอยเชอร์รี่ชอบกิน ซึ่งเรียกวิธีนี้ว่า การใช้เหยื่อล่อ หอยเชอร์รี่มาติดกับ การใช้เหยื่อล่อ พืชทุกชนิด ใช้เป็นเหยื่อล่อหอยเชอร์รี่ได้ หอยจะเข้ามากินและหลบซ่อนตัว (ทองเลื่อน แก้วสีขาว.2552 : สัมภาษณ์)

ข้อเสียของการใช้สมุนไพร ในมันเทศ ในมันสำปะหลัง ในมะลอก ปราบหอยเชอร์รี่ ชาวนาบ้านลางมีความเห็นว่าการใช้ใบไม้จากพืชที่ปลูกเป็นเหยื่อล่อหอยเชอร์รี่ มีการปราบหอยเชอร์รี่ แต่มีข้อเสีย คือ

1. ไม่นิยมใช้ เพราะหอยเชอร์รี่ติดข้าวไม่ทันใจ ไม่เป็นผลทันที
2. พืชบางชนิดหายาก ปลูกยาก ไม่เพียงพอต่อการนำมาใช้ ต้องซื้อในท้องถิ่นอื่น
3. วิธีการใช้ เป็นวิธียากปฏิบัติไม่ถูก เพราะ ไม่รู้เรื่องพื้นที่ล่อหอยเชอร์รี่ในบริเวณใดบ้างที่จะทำให้หอยเชอร์รี่ได้ติดจำนวนมาก ๆ (วินัย สุจันทร์.2552: สัมภาษณ์ และชุมพูนุช จารยาเพศและทักษิณ อาชวากม.2542 : 70)

การปราบหอยเชอร์รี่ใช้สมุนไพรประเภทไม้พืชยืนต้นในชุมชน

อ่อน อาจารน์ได้เพิ่มเติมการปราบหอยเชอร์รี่ นอกจากใช้พืชจากใบแล้ว ใช้พืชยืนต้นได้ เช่น ต้นคุณ ในบ้านภาคมีจำนวนมาก ที่ปลูกไว้ตามริมถนน ชาวบ้านมีความเชื่อว่าถ้าปลูกต้นคุณจะมีความเจริญรุ่งเรือง คนไทยในสมัยโบราณเชื่อว่า ควรปลูกต้นคุณ ทางทิศตะวันตก เนียงติดของที่อยู่อาศัยเพื่อให้ผู้ที่อยู่อาศัยในบ้านเรือน มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นทวีคูณ ซึ่งความเป็นจริงคือ ทิศทางดังกล่าวจะได้รับแผลดจดตลอดช่วงบ่าย จึงควรปลูกต้นไม้ใหญ่เพื่อให้ลดความร้อน และทำให้ประทัยพลังงานมากขึ้น คนไทยยังมีความเชื่อว่า บ้านใดปลูกต้นคุณไว้ประจำบ้านจะช่วยให้มีเกียรติมีศักดิ์ศรี ด้วยคนไทยส่วนใหญ่ยอมรับว่าต้นคุณเป็นต้นไม้ที่มีคุณค่าสูง และยังเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติไทยอีกด้วย นอกจากนี้มีความเชื่อว่าในของต้นราชพฤกษ์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะในพิธีทางไสยาสต์ ใช้ใบคุณทำน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์ได้ผลดี ดังนั้นจึงถือว่าต้นคุณ เป็นไม้มงคลนาม (อ่อน อาจารน.2552: สมภพณ์)

การนำผลคุณมาใช้จะใช้ผลแก่ ที่มีสารออกฤทธิ์ต่อระบบประสาทของหอยเชอร์รี่ โดยใช้ฟอกแก่น้ำดมาน้ำหนัก แข็งไว้ประมาณ 2-3 วัน แล้วนำน้ำหนักมากรอง ใช้น้ำหนักไปฉีดพ่นใส่หอยเชอร์รี่ในแปลงนาข้าว แต่ไม่ได้ผลทันที เช่นเดียวกับการใช้ใบมันสำปะหลัง ที่เป็นเช่นนั้นคง เพราะเป็นวิธีธรรมชาติที่ชานานไม่ได้สังเคราะห์สารพิษที่มีอยู่อย่างถูกวิธีการ ซึ่งในวงการวิทยาศาสตร์ได้นำผลคุณไปทดลองหาสารพิษที่มีอยู่นำไปใช้ประโยชน์กำจัดหอยเชอร์รี่ เป็นการทดลอง อยู่ที่ปทุมธานี (ชมพุนุท จarryapet และทักษิณ อาชวานน . 2542 : 70) (อ่อน อาจารน.2552: สมภพณ์)

จากการศึกษาในยุคที่ 2 พบว่าชาวนาบ้านภาคเชื่อเรื่องไสยาสต์เกี่ยวกับต้นคุณปลูกไว้จำนวนมากให้เป็นศิริมงคลแก่ครอบครัว และนำผลคุณที่ฟอกแก่น้ำทำยาปราบศัตรูพืช และเชื่อว่าปราบหอยเชอร์รี่ได้

ยุคที่ 2 การกำจัดหอยเชอร์รี่โดยใช้สารเคมี พ.ศ. 2545 – พ.ศ.2550

สมชาย เรืองสมบัติ ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงการฆ่าหอยเชอร์รี่ที่ชาวนาบ้านภาคนำมาใช้ดังนี้

1. การใช้สารเคมี สารคอบเปอร์ซัลเฟต (จุนสี) ชนิดผงสีฟ้า เป็นสารที่ใช้ป้องกันและกำจัดหอยเชอร์รี่ได้เป็นอย่างดี มีประสิทธิภาพสูงราคาถูกและไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม โดยใช้สารนี้ในอัตรา 1 ก.ก./ไร่ ละลายน้ำแล้วฉีดพ่นด้วยเครื่องพ่นสารเคมี หรือรดด้วยน้ำให้ทั่วแปลง นาที่มีระดับน้ำสูงไม่เกิน 5 ซ.ม. สามารถกำจัดหอยเชอร์รี่ได้ภายใน 24 ช.ม. สารเคมีนิโคลชาไมค์ 20 % อีซี อัตรา 160 ซีซี / ไร่ ผสมกับน้ำแล้วฉีดพ่นนาข้าวที่มีระดับน้ำสูงไม่เกิน

5 ช.ม. สารเคมีเมทอลดีไออ็ต ซึ่งการค้าแอง กออลสลัก เป็นเหมือนพิษสำเร็จรูปใช้หัวนในนาข้าว อัตรา 0.5ก.ก./ไร่ การกำจัดหอยเชอร์รี่ด้วยสารเคมีเป็นที่นิยมในหมู่ชาวบ้านคาด เพราะ

1. สัตว์เล็ก ๆ ได้เดือนไม่ตาย เหมือนยาฆ่าแมลงประเภทฟุลคลาน
2. หอยเชอร์รี่ตายอย่างรวดเร็ว แตกต่างจากพืชสมุนไพร
3. ราคาของสารเคมีชนิดนี้ไม่แพง

ข้อเสียของการใช้สารเคมีปราบหอยเชอร์รี่

1. ใช้สารเคมีนาน ๆ ทำให้เป็นอันตรายต่อชีวิตร่างกาย ได้รับสารพิษสะสมไว้จะเกิด โทษในเวลานาน ๆ
2. ทำให้ดินเป็นดินเค็ม เพราะสารเคมีมีฤทธิ์เป็นกรด สะสมไว้กับดินมาก ๆ กับมี PH ของความเป็นกรด ทำน้ำไม่ได้

จากที่กล่าวมาซึ่งให้เห็นว่าชาวนาบ้านลادมของหอยเชอร์รี่เป็นศัตรุข้าว เพราะทำลายกัด กินต้นข้าว แต่กับชาวนาอีกกลุ่มซึ่งมองหอยเชอร์รี่เป็นอาหาร ใช้ประกอบอาหารในการทำ ส้มตำของภาคอีสาน และมีบางคนใช้หอยเชอร์รี่ทำอาหารดังนี้

ยุคที่ 3 หอยเชอร์รี่ยุคเวทีชาวบ้าน พ.ศ. 2551 – ปัจจุบัน พ.ศ. 2552

หอยเชอร์รี่เป็นสัตว์ที่มีคนไทยนำเข้ามาจากต่างประเทศเลี้ยงไว้เป็นสัตว์สวยงาม แต่ หอยเชอร์รี่เพร่ขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็วในการฟักตัวอยู่ในดินตามบริเวณทุ่งนา เมื่อมีน้ำท่วม ทุ่งนาหอยเชอร์รี่แพร่ขยายพันธุ์ ชาวนาสูญเสียแปลงนาข้าวอย่างมากและรวดเร็ว จึงทำให้ ชาวนาหัววิธีการกำจัดหอยเชอร์รี่หลายวิธีจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้พืชสมุนไพรที่มี ในชุมชนบ้านลادที่มีอยู่ แต่ผลการใช้สมุนไพรหอยเชอร์รี่ไม่สูญพันธุ์ได้ทันใจชาวนา ทำให้ ชาวนาใช้สารเคมีกำจัดหอยเชอร์รี่มากกว่าใช้สมุนไพร การนิยามหอยเชอร์รี่ คือ หอยอะไร สำหรับชาวนา “หอยเชอร์รี่ คือหอยขี้กษัปกากรวังดุดกินพืช ในแปลงนาข้าว เหมือนขี้กษัป กินอะไรไม่มีเหลือ” ที่มองหอยเชอร์รี่แบบนี้ เพราะหอยเชอร์รี่กินต้นข้าวได้ในปริมาณมากในเวลา เพียง 1 วัน ทำให้แปลงนาข้าวสูญหายจากต้นข้าวเขียวจีหรือ เคพะสภาพน้ำเจิ่งนอง (สมชาย เรืองสมบัติ.2552: สัมภาษณ์) เนื่องจากหอยเชอร์รี่มีปรตินสูงถึง 34-53 % ไขมัน 1.66 % ใช้ ประกอบอาหารได้หลายอย่าง หรือทำนำปลากจากเนื้อหอยเชอร์รี่ ใช้ทำเป็นอาหารสัตว์เลี้ยง เช่น เป็ดไก่ สุกร เป็นต้น เปลือกกีสามารถปรับสภาพความเป็นกรดเป็นด่างของดินได้ ตัวหอยทั้ง เปลือกถ้านำไปฝังบริเวณทรงพุ่มไม้ผล เมื่อเน่าเปื่อยก็จะเป็นปุ๋ยทำให้ต้นไม้เจริญเติบโตเร็ว และได้ผลผลิตดีไม่ควรบริโภคนึ่อหอยเชอร์รี่ในบริเวณที่อยู่ใกล้โรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อย น้ำเสีย หรือบริเวณพื้นที่ที่มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรุพืช (ทองเลื่อน แก้วสีขาว.2552: สัมภาษณ์)

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง หอยเชอร์รี่สัตtruข้าวของชาวบ้านลาด กันพบว่าหอยเชอร์รี่เข้ามสู่ที่นาของชาวบ้านลาด เมื่อปี พ.ศ.2542 และแพร่ระบาดกัดกินต้นในนาข้าว มาถึงปัจจุบัน ซึ่งชาวนาพยายามกำจัดหอยเชอร์รี่ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งการนำหอยเชอร์รี่มาเป็นอาหารมนุษย์ ของสัตว์ แต่หอยเชอร์รี่ยังไม่หมดไป เพราะการแพร่พันธุ์ของหอยเชอร์รี่ แพร่ขยายพันธุ์อย่างรวดเร็ว วิธีที่จะทำให้หอยเชอร์รี่ เป็นสัตว์เศรษฐกิจของไทย ต้องมีการส่งเสริมให้เลี้ยงหอยเชอร์รี่ เมื่อ岀กับการทำนาข้าว โดยไม่ต้องปลูกข้าวในแปลงนา ใช้การเลี้ยงหอย เชอร์รี่แทน นำหอยเชอร์รี่ไปซื้อขายให้กับโรงงานทำปุ๋ยชีวภาพ จะเป็นการสร้างอาชีพให้ชาวนามีรายได้ เมื่อ岀การขายข้าวในโอกาสต่อไป

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

ทอง ผลอุดสาห์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/ เด็กหญิง ณัฐกัญญา แก้วปานกัน เป็นผู้สัมภาษณ์,/ บ้านเลขที่ 108 หมู่ 2 บ้านลาด. 25 ตุลาคม 2552.

ทองเลื่อน แก้วสีขาว. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/ เด็กหญิง กัลยาณี สุวรรณที. เป็นผู้สัมภาษณ์,/ บ้านเลขที่ 62 หมู่ 1 บ้านลาด. 25 ตุลาคม 2552.

บุญทัน เพื่องสีใหม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/เด็กหญิง ณัฐสินมา เทพชนก. เป็นผู้สัมภาษณ์,/ บ้านเลขที่ 4 หมู่ 6 บ้านลาด. 25 ตุลาคม 2552.

บัวหา เพื่องสีใหม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/เด็กหญิง ณัฐกัญญา แก้วปานกัน. เป็นผู้สัมภาษณ์,/ บ้านเลขที่ 31 หมู่ 19 บ้านลาด. 25 ตุลาคม 2552.

มหาสุทธัน แสนพินิจ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/เด็กหญิง กัลยาณี สุวรรณที.เป็นผู้สัมภาษณ์,/ บ้านเลขที่ 62หมู่ 19 บ้านลาด. 30 ตุลาคม 2552.

วินัย สุจันทร์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/เด็กหญิง ณัฐสินมา เทพชนก. เป็นผู้สัมภาษณ์,/บ้านเลขที่ 26/1 หมู่ 6 บ้านบัวทรายคำ. 3 พฤศจิกายน 2552.

สมชาย เรืองสมบัติ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/เด็กหญิง ณัฐกัญญา แก้วปานกัน. เป็นผู้สัมภาษณ์,/ บ้านเลขที่ 60 หมู่ 6 บ้านลาด. 5 พฤศจิกายน 2552.

ส่งา อาจสุรินทร์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/เด็กหญิง กัลยาณี สุวรรณที.เป็นผู้สัมภาษณ์,/ บ้านเลขที่ 61 หมู่ 19 บ้านลาด. 16 พฤศจิกายน 2552.

หาด อาจสุรินทร์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/เด็กหญิง ณัฐสิมา เทพชนพู. เป็นผู้สัมภาษณ์,/ บ้านเลขที่ 85 หมู่ 6 บ้านลาด. 16 พฤษภาคม 2552.

อ่อน อาจสอน. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,/ เด็กหญิง กัลยาณี สุวรรณที. เป็นผู้สัมภาษณ์,/ บ้านเลขที่ 53 หมู่ 1 บ้านลาด. 23 พฤษภาคม 2552.

เอกสารอ้างอิง

นิคม ชมภูลง. ประวัติหมู่บ้านตำนานแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืนในจังหวัดมหาสารคาม. อภิชาด การพิมพ์. มหาสารคาม. 2548.

กำจัดหอยเชอร์รี่

5. อ่างเก็บน้ำวังแสงกับชุมชนบ้านวังแสง โรงเรียนบ้านวังแสง

การวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งยุคของการวิจัยออกเป็น 3 ยุค ดังนี้ ยุคเกยตกรรมแบบดั้งเดิม ก่อน ปี พ.ศ. 2500 – พ.ศ. 2532 ยุคเริ่มการเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2533 – พ.ศ. 2545 ยุคปัจจุบัน พ.ศ. 2546 – พ.ศ. 2552 ในแต่ละยุคได้ทำการศึกษาเรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงของชาวบ้าน วังแสง ในชุมชนบ้านวังแสงในหัวข้อต่อไปนี้ ความเชื่อ ประเพณี และเศรษฐกิจ ในแต่ละยุค การดำเนินการวิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิดนำไปสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน และจัดเวทีเสวนา เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสรุปในภาพรวม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ชัดเจนที่สุดแล้วนำมาเรียนเรียงใหม่ ผลของการวิจัย เรื่อง อ่างเก็บน้ำวังแสงกับชาวบ้านวังแสงสรุปได้ดังนี้

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านวังแสง

วิธีชีวิตของคนในชุมชนบ้านวังแสงก็เช่นเดียวกัน อาชีพที่คนหรือกลุ่มคนในชุมชนเหล่านั้นทำอยู่ จะมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนนั้น ๆ เป็นอย่างมาก ซึ่งแสดงถึงวิธีชีวิตความเป็นอยู่ ของเกษตรกรที่ทำนา สะท้อนชีวิตของการทำการเกษตรที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติจากน้ำฝนจึงต้องมีการการ耘ทำเพื่อให้ฝนตกเพียงพอ ถูกต้องตามฤดูกาล เป็นวิถีของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั้นๆ ซึ่งล้วนแต่เกี่ยวข้องกับ การประกอบอาชีพซึ่งแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของปริมาณน้ำในการทำการเกษตร (ขาว จันปัญญา. 2552 : สัมภาษณ์)

เมื่อประมาณ 150 ปีมาแล้วมีนัยแท้ ไม่ทราบนามสกุล ซึ่งขัยมาจากบ้านหามแท้ จังหวัดร้อยเอ็ด ตอนนั้นมีสามหลังคาเรือนเท่านั้น สภาพเดิมทางทิศเหนือของหมู่บ้าน เป็นป่าไม้ทึบ เรียกวันว่าดงป่าข่าง ปัจจุบันทางราชการมาสำรวจพื้นที่ป่าขี้นเป็นป่าสาธารณะ ประโยชน์คงเหลือ เนื้อที่ 130 ไร่ เป็นหัวหน้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านวังแสงครั้งแรกมี 3 ครัวเรือน มีป่าไม้จำนวนมาก ซึ่งว่า ต้นแสง และมีสัตว์ป่าหลายชนิดอาศัยอยู่ และมีห้วยเป็นวัง เรียกว่า “วังแสง” มีต้นแสงขนาดใหญ่จำนวนมากขึ้นอยู่ริมน้ำ จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “วังแสง” สมัยก่อนชาวบ้านวังแสงก็เหมือนหมู่บ้านชนบททั่วไป มีวิถีชีวิตที่ธรรมชาติพึงพาอาศัย ธรรมชาติจากการศึกษาประวัติหมู่บ้านวังแสงมีอาชีวหลัก คือ การทำนาโดยมีอาชีพเสริมบ้างแต่ไม่มากนักคือการทอผ้าไหม และจักสาน ชาวบ้านพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีชีวิตที่เรียบง่าย และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขเมื่อเวลาผ่านไป สิ่งแวดล้อมก็เปลี่ยนตามวัฏจักรของธรรมชาติ ทั้งทางสังคมและทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพโดยไม่มีอาชีพเสริมวิถีชีวิตของชาวบ้านก็เปลี่ยนไป บ้านวังแสงมีห้วยขนาดเล็กเมื่อ พ.ศ. 2533 ได้มีการขุดลอกห้วย บ้านวังแสง โดยความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านวังแสงช่วยกันขุดลอกก่ออ่างไว้เก็บน้ำเป็นอ่างขนาดเล็กโดย

ได้รับงบประมาณจากทางรัฐบาล ทุกอย่างก็เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้งทางความเป็นอยู่ และทางเศรษฐกิจ มีอาชีพเสริมเพิ่มเติมจากการทำงานและการทอผ้าไหมคือ การปลูกผักและพืช อายุสั้นหลังการเก็บเกี่ยวตามบริเวณอ่างเก็บน้ำ คือ ปลูกข้าวโพด ถั่วฝักขาว แตงกวา พริก แตงร้าน มะเขือ มะเขือเทศ ห้อม และกระเทียม ซึ่งสามารถทำรายได้อีกทางหนึ่งด้วยโดย อาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กแห่งนี้ซึ่งเปรียบเสมือนเส้นเลือดหล่อเลี้ยงทุกชีวิตในหมู่บ้าน วังแสงแห่งนี้ (อ้าย จันปัญญา. 2552 : สัมภาษณ์)

สภาพทั่วไป

บ้านวังแสงตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลวังแสง อำเภอแก่ค่า จังหวัดมหาสารคาม มีเนื้อที่ประมาณ 70 ไร่ ห่างจากตัวจังหวัด 28 กิโลเมตร

ภูมิประเทศเป็นที่ราบ ไม่มีภูเขา ไม่มีแม่น้ำไหลผ่าน มีเฉพาะลำห้วย หนองน้ำ และอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก สภาพดินโดยทั่วไปเป็นดินทราย

ที่ตั้ง ขนาด รูปร่าง

ทิศเหนือ ติดต่อ บ้านโนนลาน ตำบลมิตรภาพ อำเภอแก่ค่า จังหวัดมหาสารคาม

ทิศใต้ ติดต่อบ้านหนองขอน ตำบลวังแสง อำเภอแก่ค่า จังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันออก ติดต่อบ้านค่อนสาร ตำบลวังแสง อำเภอแก่ค่า จังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันตก ติดต่อบ้านโโคกกลาง ตำบลวังแสง อำเภอแก่ค่า จังหวัดมหาสารคาม

การเปลี่ยนแปลงศึกษาวิธีชีวิตของชาวบ้านวังแสงที่เปลี่ยนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงจากเดิมอย่างไรหลังจากมีอ่างเก็บน้ำวังแสงขนาดเล็กในหมู่บ้าน คณะ ยุววิจัยโรงเรียนบ้านวังแสงจึงจัดทำโครงการ เพื่อศึกษาวิธีชีวิตชาวบ้านวังแสงกับอ่างเก็บน้ำวัง แสง ขึ้น โดยความคิดเห็นจากการตั้งหมู่บ้านและการประกอบอาชีพ ได้แบ่งช่วงมิติเวลา ออกเป็น 3 ยุค จากการประกอบอาชีพที่มานานเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมที่เข้ามาในชุมชน ดังนี้

1. ยุคเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ระหว่าง ก่อน พ.ศ. 2500 — พ.ศ. 2532
2. ยุคเริ่มการเปลี่ยนแปลง ระหว่าง พ.ศ. 2533 — พ.ศ. 2545
3. ยุคปัจจุบัน กลับบ้านเกิด ระหว่าง พ.ศ. 2546 -ปัจจุบัน

การแบ่งช่วงมิติเวลาในแต่ละยุคเกิดจากการประกอบอาชีพและเทคโนโลยีที่เข้ามา สู่หมู่บ้านวังแสง

1. ยุคเกยตกรรมแบบดั้งเดิม ก่อน พ.ศ. 2500 – พ.ศ. 2532

เมื่อประมาณ 150 ปีมาแล้วมีนายแท้ว ไม่ทราบนามสกุล ซึ่งขัยมาจากบ้าน หามแห่งจังหวัดร้อยเอ็ด ตอนนั้นมีสามหลังคาเรือนเท่านั้น สภาพเดิมทางทิศเหนือของหมู่บ้านเป็นป่าไม้ทึบ เรียกกันว่าดงป่าช่าง ปัจจุบันทางราชการมาสำรวจพื้นที่ป่าขึ้นเป็นป่าสาธารณะปะโยชน์ คงเหลือเนื้อที่ 130 ไร่ การตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านวังแสงครั้งแรกมี 3 ครัวเรือน มีป่าไม้จำนวนมาก ซึ่งว่า ต้นแสง และมีสัตว์ป่าหลายชนิดอาศัยอยู่ และมีห้วยเป็นวังเรียกว่า “วังแสง” มีต้นแสงขนาดใหญ่จำนวนมากที่น้ำอยู่ริมแม่น้ำ จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “วังแสง” สมัยก่อนชาวบ้านวังแสงก็เหมือนหมู่บ้านชนบททั่วไป มีวิถีชีวิตที่ธรรมชาติพึงพาอาศัยธรรมชาติจากการศึกษาประวัติ หมู่บ้านวังแสงมีอาชีวหลัก คือ การทำนาโดยมืออาชีพเสริมบ้างแต่ไม่นักก็การทอผ้าไหม และจักสาน ชาวบ้านพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีชีวิตที่เรียนจ่ายและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยจะยึด สีต 12 คง 14 ที่ชาวบ้านปฏิบัติกันมาช้านาน สีต 12 คง 14 ได้แก่

1. เดือนอ้าย (บุญเข้ากรรม) โดยให้พระภิกษุสงฆ์ ที่ต้องอาบติ (กระทำผิด) ได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์ เพื่อฝึกิตสำนึกถึงความบกพร่องของตน ปรับตัวประพฤติตนให้ถูกต้องตาม พระวินัย

2. เดือนยี่ (บุญคุณล้าน) เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จจะมีการทำบุญตักบาตร เสียงพระประพรม นำพระพุทธมนต์แก่ชาวบ้านเพื่อเป็นสิริมงคล ทำให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์ เจ้าของนาจะอยู่เป็นสุข ฝันตามถูกกาล ข้าวกล้องออกงามและได้ผลดีในปีต่อไป

3. เดือนสาม (บุญข้าวจี่) เป็นการทำบุญในช่วงเทศกาลวันแม่บูชา ชาวบ้านจะร่วมกันใส่บาตรในตอนเช้า ตอนค่ำจะเวียนเทียนชาวบ้านจัดเตรียมข้าวจี่ แล้วนำไปถวายภิกษุสามเณรที่วัดเสร็จแล้วฟังเทศน์ฉลองข้าวจี่และรับพร บุญเดือนสามชาวบ้านท่าวัดจะมีการผูกแขน ผู้เด็ก ผู้แก่ ขอพรจากท่านผูกแขนเข้า cavity และนำปุ่มคอไปใส่ที่นา

4. เดือนสี่ (บุญพระเวส) ชาวบ้านเรียก “พระเหวด” ซึ่งหมายถึง พระเวสสันดร

5. เดือนห้า (บุญสงกรานต์) เป็นการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ของไทยแต่โบราณ นิยมทำในเดือนห้า เริ่มตั้งแต่วันที่ 13-14 เมษายน ของทุกปี

6. บุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) ก่อนลงมือทำนา เนื่องจากเป็นการขอฝนเพื่อให้ฝนตกต้องตามถูกกาลข้าวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์ ประชาชนอยู่อย่างมีความสุขในงานจะมีการแห่บั้งไฟและ จุดบั้งไฟเป็นการส่งสัญญาณไปบอกพระยาแผนให้ส่งนำฝนลงมา

7. เดือนเจ็ด (บุญชำระ) เป็นการทำระล้างสิ่งที่ไม่ดี เป็นการปัดเป่าความชั่วร้าย ให้ออกไปจากหมู่บ้าน

8. เดือนแปด (บุญเข้าพรรษา) เป็นกิจของ กิจมุสามณร์ที่ต้องประจำในวัดได้วันหนึ่งตลอด 3 เดือน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ห้ามมิให้กิจมุสามณร์ไปพักแรมที่อื่น

9. เดือนก้า (บุญข้าวประดับดิน) เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว

10. เดือนสิง (บุญข้าวสาค) เป็นการทํานบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย โดยทําสลากราชให้พระจับเพื่อที่จะได้ด้วยตามสลากนั้น

11. เดือนสิงหาคม (บุญอุกพรรษา) ทำบุญในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 พระภิกขุสามเณร ได้เข้าพรรษาเป็นเวลา 3 เดือน จะทำพิธีอุก瓦สสปารณาในวันนี้

12. เดือนสิบสอง (บุญกฐิน) เป็นการถวายผ้าจีวรแด่พระสงฆ์ที่จำพรรษาครบ 3 เดือน งานบุญนี้มีระยะทำตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึง วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 (อ้าย จันปีชุมฯ 2552 : สัมภาษณ์)

สรุปวิธีชีวิตชาวบ้านวังแสงในยุคเกย์ตุรกรรมแบบดั้งเดิมมีการประกอบอาชีพ
เหมือนสังคมอีสานทั่วไป คือ ทำนาปลูกข้าว ยืดถือประเพณีชีต 12 คง 14 เป็นการทำ
เกย์ตุรกรรม แบบยังชีพ พึ่งพาภันและกันและพึ่งธรรมชาติ น้ำฝนเป็นสิ่งสำคัญในการผลิต

2. ยุคเริ่มการเปลี่ยนแปลงเป็นแรงงานรับจ้าง ระหว่างปี พ.ศ. 2533 – พ.ศ. 2535

ยุคนี้เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง และเริ่มพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่าง ตลอดจนสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในชุมชนมีการพัฒนาขึ้นมาก ในช่วงนี้ชาวบ้านก็ยังคงสืบสานวิถี 12 องค์ 14 ที่ชาวบ้านปฏิบัติกันมาช้านาน เมื่อเวลาผ่านไป สิ่งแวดล้อมก็เปลี่ยนแปลงไปตามวัฏจักรของธรรมชาติ วิถีชีวิตร่องผู้คนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ทั้งทางสังคมและทางเศรษฐกิจ บ้านวังแสงมีลำห้วยขนาดเล็กอยู่ก่อนแล้วและเมื่อ พ.ศ. 2533 ได้มีการขุดลอกห้วยบ้านวังแสง โดยความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านวังแสงช่วยกันขุดลอกกลายมาเป็นอ่างเก็บน้ำชลประทานขนาดเล็กโดยได้รับงบประมาณจากทางรัฐบาล ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้งทางความเป็นอยู่และทางเศรษฐกิจ มีอาชีพเสริมเพิ่มเติมจากการทำนา การจัดสวนและการหอพัก ใหม่คือ การปลูกผักและพืชอยุ่สั้นหลังการเก็บเกี่ยวตามบริเวณอ่างเก็บน้ำ คือ ปลูกข้าวโพด ถั่วฝักยาว แตงกวา พริก แตงร้าน มะเขือ มะเขือเทศ ห้อม และกระเทียม โดยอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กแห่งนี้ซึ่งเปรียบเสมือนเส้นเลือดหล่อเลี้ยงทุกชีวิตในหมู่บ้านวังแสงแห่งนี้ การเพาะปลูกพืชพันธุ์ทางการเกษตรต่างๆ เพื่อให้มีกินในครัวเรือนและแลกเปลี่ยน ซื้อขายกันในชุมชนท่านั้น ยังไม่มีการนำไฟฟ้าเข้ามาในตลาดที่ตัวเมือง

หลังจากบุคลอกคลองชลประทานแล้วต่อมาเกี่ยวกับการสร้างถนนลาดยางจากตัวจังหวัดมาที่อำเภอแก่ค่า จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ในช่วงนี้ผู้คนเริ่มเดินทางไปประกอบอาชีพต่างถิ่น โดยเฉพาะผู้ชาย มีเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ ผู้หญิงและเด็กยังคงดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่ (ทองมี จันปัญญา. 2552 : สัมภาษณ์) สรุปยุคข้ายังถิ่นเป็นแรงงานรับจ้างระหว่างปี พ.ศ. 2533 – 2535 ชาวบ้านวังแสงมีปัจจัยการเปลี่ยนแปลงจากการมีน้ำเก็บกักไว้ในอ่างเก็บน้ำวังแสง นำน้ำมาใช้ได้ตลอดปี น้ำทำให้ชาวบ้านวังแสง มีการทำเกษตรกรรมได้อย่างต่อเนื่อง ปลูกพืชอายุสั้น เศรษฐกิจครัวเรือนมีเงินใช้ตลอดฤดูกาลผลิต แต่ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนเปลี่ยนไป เพราะมีการเดินทางสะดวกเกิดจากการใช้ถนนลาดยางคนบ้านวังแสง อยู่พื้นที่ทำงานต่างถิ่น ชุมชนไม่มีผู้คนวัยหนุ่มสาว ทำงานในบ้านวังแสง คนหนุ่มสาวอยู่พื้นแรงงานรับจ้างตามหัวเมืองขนาดใหญ่ จึงเป็นหมู่บ้านที่มีคนชราภูมิเด็กเป็นผู้เฝ้าครอบครัว

ยุคที่ 3 ยุคกลับบ้านเกิด ระหว่างปี พ.ศ. 2536 ถึง ปัจจุบัน (พ.ศ. 2552)

อยู่ระหว่างปี พ.ศ. 2536 – ปัจจุบัน ยุคนี้เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตลอดจนสิ่งที่สร้างต่าง ๆ ภายในชุมชนมีการพัฒนาขึ้นมาก แต่ชาวบ้านที่ยังคงลี้ภัยส่วนส่วน 12 คง 14 ที่ชาวบ้านปฏิบัติกันมาช้านาน เช่นเดิม

ชาวบ้านวังแสงจำนวนมากได้ไปรับจ้างในหลาย ๆ แห่ง มีนายจ้างเดิกจ้าง เพราะประสบกับมรสุมเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ได้อยู่พเดินทางกลับมาประกอบอาชีพในชุมชนของตนเอง และได้นำเอาความรู้และประสบการณ์ที่ไปทำงานต่างถิ่นมาเป็นผู้ประกอบการเองและกล้ายเป็นกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย เช่น

1. กลุ่มอาชีพเดิมและศาลาพระภูมิ ผู้ที่ริเริ่มในการประกอบอาชีพนี้คือ นายบรรดา ทับสีแก้ว มีชาวบ้านที่เห็นว่าการประกอบอาชีพนี้มีรายได้ดี ได้รวมตัวกันประกอบอาชีพนี้ ประมาณ 50 ครอบครัว

อาชีพหลัก ทำงาน อาชีพเสริม ทำศาลาพระภูมิ ตอนแรกไปทำงานที่จังหวัดนครปฐมตั้งแต่อายุ 17 ปี พอมีความรู้และทำเป็นกีม่าแกะทำแบบเจ้าเอง เริ่มทำตั้งแต่ พ.ศ. 2543 โดยใช้บริเวณบ้าน ทำเป็นโรงงานในครัวเรือน มีคนงานทั้งชายและหญิง 17 คน คนงานชายหล่อปูน คนงานหญิง พาสีรูปทรงที่ทำได้แก่ 1. ทรงนครปฐม 2. ทรงชาตุพนม 3. ทรงหน้าพระ 4. ทรงเจดีย์เล็ก 5. ทรงศาลมังกร 6. ทรงศาลม้าลาย 7. ทรงศาลาเจ้าที่ 8. ทรงศาลาโบสถ์ 9. ทรงตัวไห้วงหน้า ศาล

ขายทั้งราคาสั่งและราคาปลีก ถ้าขายสั่งจะสั่งไปขายที่ จังหวัดอุตรธานี จังหวัด สกลนคร จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดมุกดาหาร และจังหวัดร้อยเอ็ด จะขายดีในช่วงเดือน เมษายน คือ ช่วงสงกรานต์ ขายได้ประมาณเดือนละ 100,000 บาท เป็นอาชีพเสริมที่มั่นคง และเป็นการกระจายรายได้ให้กับชุมชน ได้มีงานทำเสริมอาชีพทำงาน เพราะจ้างแรงงานใน หมู่บ้านมาช่วยและมีแรงงานจากหมู่บ้านอื่น ๆ มาเป็นแรงงานรับจ้างในบ้านวังแสง

2. กลุ่มอาชีพทำงานจีน ผู้ริเริ่มในการประกอบอาชีพนี้คือ นางไป มาดยังแสง อายุ 51 ปี อชุดบ้านเลขที่ 8 หมู่ 2 บ้านคอนสาร ตำบลวังแสง อําเภอแกคด จังหวัด มหาสารคาม อาชีพหลัก ทำงาน อาชีพเสริม ทำงานจีน นางไป มาดยังแสง ทำงานจีนมา ประมาณ 10 ปี ทำทุกวัน ขายในหมู่บ้านและท้องถิ่น ใกล้เคียง ขายดีมากที่สุดในเทศบาลบุญ เดือนสี จังหวัดมหาสารคาม ช่วยงานมาช่วยทำ ถ้าไม่มีเทศบาลก็จะทำเฉพาะในครอบครัว ทำวันละประมาณ 50 กิโลกรัม ขายกิโลกรัมละ 20 บาท

3. กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่กับการปรับตัวของชาวบ้านวังแสง จากการประกอบอาชีพ เกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ได้มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการประกอบอาชีพมากขึ้นและทำการ เพาะปลูกพืชเพื่อเป็นสินค้าในชุมชนและนำไปขายที่ตลาดในเมืองอย่างเป็นล้ำ เป็นสันมีการ ปลูกพืชระยะสั้นที่เป็นเศรษฐกิจในชุมชน เช่น ข้าวโพด ถั่วฝักยาว มะเขือ มีการทำนาปรัง ปลูกยาจีด ในการปลูกพืชหลังฤดูการทำนาอย่างจริงจังทำให้ผู้คนในชุมชนมีการแก่งแย่งกัน เกิดปัญหาเรื่องน้ำไม่เพียงพอ มีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนจนเกิดการโต้เถียงและนำมาหาข้อผูกัน ในการประชุมหมู่บ้านหลายครั้ง

นางตัว ไอยชาภักดี อายุ 50 ปี อยู่บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 1 บ้านวังแสง อำเภอแกคด้า จังหวัดมหาสารคาม มีการเลี้ยงวัวพันธุ์นมทำมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ตอนเริ่มต้นเลี้ยงได้เจ้าอยู่ในกลุ่มเลี้ยงวัวพันธุ์นมที่บ้านโคงก่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม แล้วย้ายมาเลี้ยงที่นาของตนเองมีเนื้อที่ในการเลี้ยง 5 ไร่ เป็นที่นา ตอนแรกซื้อแม่พันธุ์มาตัวละ 35,000 บาท ปัจจุบันมีวัวพันธุ์นมอยู่ 30 ตัว ผลิตน้ำนมได้วันละ 150-300 ลิตร น้ำนมที่ได้จะส่งขายที่สหกรณ์ อำเภอ กันทรลิข จังหวัดมหาสารคาม

4. กลุ่มอาชีพจักสาน

นายที รักภักดี อายุ 58 ปี อยู่บ้านเลขที่ 78 หมู่ 11 บ้านโคงกกลาง ตำบลวังแสง อำเภอแกคด้า จังหวัดมหาสารคาม อาชีพหลัก ทำนา อาชีพเสริม ทำแคร์ไม้ไผ่ ทำมาตั้งแต่ปี 2547 ตอนแรกทำแคร์ไม้ไผ่เป็นกลุ่มรวมกันต่อมาก็จึงแยกออกมาทำแต่ละครอบครัว ทำแคร์ไม้ไผ่ขนาดเล็ก คือ กว้าง 75 ซม. ยาว 165 ซม. วัสดุที่ใช้ทำแคร์ไม้ไผ่ มีไม้ยุคัลปตัส ไม้ไผ่ และตะปู ขนาด 1 นิ้ว ไม้ยุคัลปตัสทำซึ่งได้ในท้องถิ่นไม้ไผ่ซึ่งจากจังหวัดอำนาจเจริญ (อำเภอหัวตระพา) และจากจังหวัดอุบลราชธานี(อำเภอคำเขื่อนแก้ว)

ราคาทุน ประมาณอันละ 70 บาท แล้วขายส่งในราคารันละ 110 บาท ที่ขายปลีก อันละ 200 บาท จะส่งขายเดือนละ 50-100 อัน ปัจจุบันบ้านโคงกกลางมีการทำแคร์ไม้ไผ่ทั้งหมด 16 ครัวเรือน

5. กลุ่มทอผ้า นางอำนาจ จันทะกล (ผ้าไหมมัดหมี)

นางอanhวย จันทะกล อายุ 52 ปี อยู่บ้านเลขที่ 25 หมู่ 14 ตำบลลังแสง อำเภอแก่งค่า จังหวัดมหาสารคาม อาชีพหลัก ทำนา อาชีพเสริม ทอผ้าไหม ทอผ้าถุงไหม ขายผืนละ 1,000-1,200 บาท ผ้าโซร่ง ขายผืนละ 1,500 บาท ผ้าไหมมัดหมี่ ขายผืนละ 1,200 บาท ขายในห้องถิน ของตำบลลังแสง ส่วนใหญ่ส่งขายตามสินค้า OTOP ของตำบล และมีคุณมาตรฐาน รายได้ประมาณเดือนละ 3,000 บาท

สรุปยุคที่สามกลับบ้านเกิด เป็นความสัมพันธ์ของคนโดยได้เรียนรู้ความรู้จากภายนอกแล้วนำความรู้กลับมาใช้ในการดำเนินชีวิตตนเอง โดยถือเป็นผู้ประกอบรายย่อยในบ้านวังแสงและคนบ้านวังแสงได้เป็นลูกจ้างของกลุ่มการผลิตหลาย ๆ กลุ่ม เป็นการปรับตัวของคนในสังคมเกษตรกรรมทำกิจกรรมหลาย ๆ กลุ่มการผลิตที่ตนเองมีความรู้ เป็นการป้องกันไม่ให้คนต่างด้วยมีผู้ประกอบการเกิดขึ้นในบ้านวังแสง เป็นการปรับตัวของชาวบ้านวังแสงตามสถานการณ์

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องนี้สะท้อนภาพการมีอ่างเก็บน้ำ ส่งผลต่อความเปี่ยมอยู่ของชาวบ้านวังแสง ทำกิจกรรมร่วมกันผ่านประเพณีสืต 12 คอง 14 เมื่อฉาเวอีสาันทั่วไป ด้านเศรษฐกิจ มีการเปลี่ยนแปลงจากหลาย ๆ ประเพณีการมีอ่างเก็บน้ำบ้านวังแสง มีถนนลาดยาง มีผู้คนเป็นเจ้าของกิจกรรมการผลิต โดยชาวบ้านได้รับประโยชน์จากการร่วมกันอ่างเก็บน้ำวังแสงทางสังคม และเกิดการแย่งชิงทรัพยากรน้ำและยุติคดีวัยการประชุมแก้ไขปัญหาร่วมกัน แสดงถึงการมีประชาธิปไตยในชุมชนคือ ยอมรับพึงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ประโยชน์ที่เกิดขึ้นซึ่งให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านวังแสง ปรับตัวการแต่กิจกรรมการผลิตในครัวเรือน เป็นทั้งผู้ประกอบการและเป็นผู้รับจ้างในชุมชนตนเอง ทำให้ครอบครัวอบอุ่นไม่ย้ายถิ่นที่อื่น ๆ และมีคุณหลาย ๆ หมู่บ้าน ไปเป็นแรงงานรับจ้างในบ้านวังแสง บ้านวังแสงได้สร้างอาชีพหลากหลายตามที่ผู้ประกอบการมีความรู้ที่ได้มาจากการเป็นแรงงานไปรับจ้างมาก่อน ให้เห็นการปรับตัวของมนุษย์ ปรับตัวที่มาจากการความรู้ได้มาจากภายนอกคือคนสัมพันธ์กับคน คนสัมพันธ์กับเครื่องมือการผลิต และทุกครัวเรือนปฏิบัติตามอีตคลอง ของหมู่บ้าน คือ สืต 12 คอง 14 ตั้งแต่ตั้งหมู่บ้านถึงปัจจุบันแสดงถึงอิทธิพลด้านความสัมพันธ์ของคนกับอุปกรณ์หรือชุมชนชาติยังผูกพันให้คนได้ใกล้ชิดกัน แต่ในด้านเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์แบบนายจ้างกับลูกจ้าง ตามความสามารถของแต่ละบุคคล

ข้อเสนอแนะ

คนในชุมชนควรให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมมากกว่าที่เนอยู่ ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกัน ทำให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

ปัญหาในการศึกษา

จากการศึกษารั้งนี้พบปัญหาอุปสรรค ดังนี้

1. การให้ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านยังให้ข้อมูลไม่ชัดเจนและไม่ตรงกัน
2. ข้อมูลบางอย่างยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่
3. เอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องมีน้อยมาก
4. การศึกษาเป็นการศึกษาจากคำบอกเล่าอาจทำให้ความเป็นจริงคลาดเคลื่อนและไม่ละเอียดเท่าที่ควร
5. ผู้ศึกษามีเวลาในการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลน้อยมาก
6. ผู้ศึกษาไม่มีความรู้ในการเขียนงานวิจัย ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้งานวิจัยล่าช้าและขาดความสมบูรณ์

บุคคลนุกรม

กว้าง วงศ์ วงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ศรีณญา เสาร์ห้า เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 37 หมู่ที่ 14 บ้านวังแสง 10 กันยายน 2552.

ขาว จันปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ บุตร ตะวัน เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ 1 บ้านวังแสง 20 กันยายน 2552.

ทองมา จันปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ศรินทิพย์ ทับสีรักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 38 หมู่ที่ 14 บ้านวังแสง 22 กันยายน 2552.

ทองมี จันปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ณัฐณา ทองกู เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 1 บ้านวังแสง 22 กันยายน 2552.

ทองอินทร์ คำพะวงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ปิยะกร ประภา เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 20 หมู่ที่ 20 บ้านวังแสง 22 กันยายน 2552.

บุญ วงศ์ วงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ศรินทิพย์ ทับสีรักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 28 หมู่ที่ 20 บ้านวังแสง 16 ตุลาคม 2552.

สวน จันปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. ณัฐมา ทองกฎ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 38 หมู่ที่ 14 บ้านวังแสง 20 ตุลาคม 2552.

สมุด จันปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. ปิยาภรณ์ ประทา เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 1 บ้านวังแสง 22 ตุลาคม 2552.

สาย จันปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. ศริญญา เสาร์ห้า เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 1 บ้านวังแสง 25 ตุลาคม 2552.

หนูจันทร์ ยศคำธาร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. ณัฐมา ทองกฎ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 27 หมู่ที่ 14 บ้านวังแสง 25 ตุลาคม 2552.

6. ชุมชนบ้านกุดแคนกับลำห้วยคำพู โรงเรียนโโคกก่อพิทยาคม

การศึกษาเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของห้วยคำพูกับวิถีชีวิตคนบ้านกุดแคน และศึกษาการเปลี่ยนแปลงของลำห้วยคำพูส่งผลต่อประชาชนบ้านกุดแคน พื้นที่ศึกษาห้วยคำพูบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม วิธีการศึกษาใช้วิธีเก็บข้อมูลจากภาคสนามเป็นหลักผู้ให้ข้อมูลผู้เฒ่า ผู้แก่ ชาวนา เจ้าหน้าที่ชลประทาน และนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่นำໄไปใช้จัดเรทิกลุ่มสันทนาให้ตรวจสอบข้อมูลโดยผู้เข้าร่วมสันทนา เพื่อความถูกต้องของข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงใหม่ตrongตามจุดมุ่งหมาย นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านกุดแคนและลำห้วยคำพู

ประวัติความเป็นมาของบ้านกุดแคน

คุณยายอ่ำนวยพร สีดาพลเล่าเรื่องประวัติความเป็นมาของบ้านกุดแคนดังนี้

หมู่บ้านกุดแคนก่อนมีอายุประมาณการก่อตั้ง 200 ปีผ่านมา ก่อนจะมาตั้งบ้านเรือนขึ้น มีนายพรานมาล่าสัตว์ 5 คนมาจากหมู่บ้านเหล่าสิงห์หรือบ้านเก่าสิงห์ไคร จังหวัดร้อยเอ็ด เจ้าหัวเมืองและกีพบว่าที่ทรงนี้อุดมสมบูรณ์มากและตามหุบเขาลำเนาไพรตามห้วย หนองนำบึง คลอง กุด มีสัตว์นานาชนิด และที่บริเวณนั้นมี wang น้ำท่าป่าแซงและไปพบแหล่งน้ำอีกแห่งหนึ่งห่างจากท่าป่าแซงประมาณ 6 เส้น มีลักษณะเป็นกุดน้ำวนหรือวังน้ำวนในกุดมีน้ำขัง ตลอดปี มีสัตว์บวก สัตว์น้ำ ต้นไม้เล็กใหญ่พืชพันธุ์นานาชนิดในถิ่นนั้น นายพรานจึงยิงสัตว์ได้พอสมควรจึงพากันกลับบ้าน นายพรานทั้ง 5 กลับไปไม่นาน ก็เลยเล่าให้ญาติฟังว่าพบนี้สถานที่หนึ่งสมบูรณ์เหมาะสมแก่การตั้งหมู่บ้าน และหลังจากนั้นมีครอบครัวที่อพยพจากบ้านเก่าสิงห์ไครมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่วังท่าป่าแซงมีครัวเรือนมาตั้งอยู่ก่อนดังนี้ คือ (นายกอง นางลัด)

(นายทองมา นางแก้ว) (นายสนิท นางลุน) (นายชู นางหอม) (นายคำ นางสิน) (นายอุทัย นางแสน) อีกสามครอบครัวหลักฐานไม่ชัด และหลังจากนั้น ในปีต่อมาเกือบพยพตามกันมาจึง พากันตั้งชื่อหมู่บ้านขึ้นเรียกว่า “บ้านท่าป่าแซง” (ท่า หมายถึงท่าน้ำ ป่าแซง หมายถึง ต้นแซง) คนในอดีtreยิกตามธรรมชาติ เพราะต้นแซงขึ้นตามริมลำห้วยหนองน้ำ กุด บึง ทุกวันนี้ ต้นแซงยังคงเหลืออยู่

บ้านท่าป่าแซงที่มาตั้งใหม่นี้ถูกภัยธรรมชาติ บอยครั้ง คือในฤดูฝน ฝนตกน้ำท่วม เกือบทุกปีบ้านท่าป่าแซงขึ้นอยู่กับ “ตาแสง ตากวนบ้าน” จึงช่วยกันข้ายากจากบ้านท่าป่าแซงที่ รับอุ่นที่ติดลำห้วยทิศตะวันออกของลำห้วยชาวบ้านก็ช่วยกันรื้อบ้านเรือนขึ้นมาลำห้วยขึ้นสู่ เนินสูงเพื่อทำการปลูกสร้างบ้านเรือนต่อไปคือหนึ่งทุกวันนี้บ้านท่าป่าแซงจึงมีชาวบ้าน นิยมเรียกันว่า “ท่าบ้านเก่า” มาเท่าทุกวันนี้ พอย้ายมาแล้วจึงคงกันว่าจะตั้งชื่อหมู่บ้าน ใหม่ที่ชื่อว่าบ้านกุดแคนนี้ คำว่ากุด คำนี้ไม่ใช่ด้วน หรือ ขาด เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้น กุดนี้ กว้าง 3 เส้น 4 เส้นลึกมาก มีน้ำตลอดปี และมีต้นไม้นานาชนิด ขึ้นตามริมฝั่งและมีต้นแคน เล็กแคนใหญ่ล้อมรอบกุดน้ำแห่งนั้น จึงเรียกว่าหมู่บ้าน “กุดแคน” หมู่ 4 ตำบลโโคก ก่อ ต่อมาน ใน พ.ศ. 2535 จึงได้แยกหมู่บ้านออกจากตำบลโโคก ก่อขึ้นสู่ตำบลหนองโนตั้งใหม่ เพราะมี ผลเมืองมากขึ้น จึงได้เรียกบ้านกุดแคน หมู่ 6-2 มาจัดตั้งบ้านนี้ (อ่านวยพร ลีดาแพล. 2552 : สัมภาษณ์)

ประเพณีสำคัญของบ้านกุดแคน

จากที่มีข่าวจัยได้สัมภาษณ์คุณตาทองใน วิวัฒนากร อธิบายเรื่องการทำกิจกรรมบุญ ต่าง ๆ ที่เป็นประเพณีลึกลับของคนจากบรรพบุรุษถึงลูกหลานได้ปฏิบัติประเพณีเหมือนชา อีสานหลาย ๆ หมู่บ้านได้ปฏิบัติซึ่งการศึกษาครั้งนี้จะกล่าวเฉพาะประเพณีที่แตกต่างจากสังคม อีสานบุชาดอนปู่ตา แต่หมู่บ้านนี้บุชาพระพุทธรูป

ประเพณีบุญเบิกบ้าน ชาวบ้านกุดแคนจัดทำขึ้นในเดือนหกก่อนหน้า หรือเรียกว่า เอาบุญกลางบ้าน คนในหมู่บ้านทุกครอบครัวต้องเข้าร่วมพิธีกรรมนี้ เพราะถือว่าเป็นพิธี ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนคือ บุชาพระพุทธรูปแทนบุชาพีปู่ตา การบุชาจะบ้านด้วยการปิด ทองคำเปลวที่องค์พระพุทธรูปในอุโบสถ คำอธิษฐานแล้วแต่บุคคลจะกล่าวขอจาก พระพุทธรูปแต่การบุชาส่วนรวมจะมีขะจำ เป็นผู้กล่าวขอฝนให้ตกตามฤดูกาลได้ทำงานและไม่ มีภัยธรรมชาติและเกิดขึ้น เช่น น้ำท่วม โรคระบาด ไฟไหม้ และภัยจากโจร ขโมยเข้ามาย ก่อความชุมชน

พิธีบุญเบิกบ้านหรือบุญกลางบ้านต้องทำทุก ๆ ปี ในเดือนทาง ทำในวันพุธถือเป็นวันเลี้ยงพระภูมิเจ้าที่ ไม่ทำวันอังคาร ถือเป็นวันไม่เป็นมงคลวันหนึ่ง ทำอะไรไม่ปีกดักภัยเป็นความเชื่อของชาวบ้านกุดแคนที่เล่าสืบทอดกันมา ที่มีความเชื่อว่า การเรียกวันทำพิธีกรรมในแต่ละชุมชนคงแตกต่างกันไป เกิดจากผู้นำชุมชน คือ ชะจ้าจะเป็นคนกำหนดวัน เพราะคนเป็นชะจ้ามีบทบาทในชุมชนเป็นคนที่ชาวบ้านศรัทธาให้เป็นตัวแทนของกล่าวกัน เทพผี ซึ่งการเป็นชะจ้าของชุมชนในภาคอีสานคงมีบทบาทเหมือนชะจ้า ของชาวบ้านกุดแคน พิธีบุญเบิกบ้าน ถือเป็นพิธีขอฝนของชาวบ้านไม่มีไจ และขโนยเข้ามาทำร้ายคน คือ ไม่มีการทะเลวิวาทกับชุมชนใกล้เคียงด้วย

จากการทำพิธีเบิกบ้านของชาวบ้านกุดแคนทำให้ชาวบ้านมีความสุข คือลดความวิตก กังวลในจิตใจ เมื่อเป็นการสร้างพลังของใจให้มีความหวังขึ้นมาต้องได้ทำนาปลูกข้าว ชีวิต ปลดปล่อยกับในครอบครัวทุก ๆ คน ซึ่งชาวบ้านกุดแคนกล่าวว่า “การบูชาพระพุทธรูปให้ ยำนาจคุณพระคุ้มครอง ต้องทำทุก ๆ ปี ไม่ทำหมู่บ้านจะไม่สงบสุขไม่ได้ทำนา เมื่อทำพิธี แล้วฝนจะตก หมู่บ้านนี้เคยมีภัยแล้งเป็นบางที่และน้ำในลำห้วยคำพู ได้ใช้น้ำจากแหล่งน้ำจาก ธรรมชาติตตลอดไป” พิธีบูญเบิกบ้านแสดงถึงความรักสามัคคีของชาวบ้านมาร่วมกันต่อสู้ กับภัยแล้งโดยผ่านความเชื่อพระพุทธรูป (ทองใบ วิวัฒนากร. 2552 : สมมภายณ์) คุณบ้านกุดแคนกับการเรียกชื่อห้วยคำพู

ในยุคของความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ตามฝั่งห้วยคำพู คุณตาสมบูรณ์ ศรีເຮືອງໄດ້ກລ່າວວ່າ

“พ่อ-แม่เล่าให้ฟังว่าสมัยก่อนบุตรชายบ้านกุดแคนบ่อีดันยกไปหัวใหญ่ได้ไปทุ่งนาได้กบได้เขียวด บ่ได้ซื้อ บ่ได้ขาย เพราะหาอยู่หักกินตามธรรมชาติในลำหัวยคำพู หัวยนี้ได้ซื้อว่าหัวยคำพูมีน้ำผุดขึ้นมาจากการหัวยนี้เป็นเหมือนอุดมจากน้ำได้ดิน และในหัวยแห่งนี้ในสมัยอดีตถูกดูแลงน้ำจะงดลงเป็นแห่ง ๆ ชาวบ้านจะไปจับปลาท่าน้ำหอย ๆ ท่า เรียกท่าหัวงแซวคนมาหาปลามาส่งเสียงเรียกคุยกันแซว ๆ (เสียงดังจากคนจำนวนมาก) ท่าโสกบักตู้ เพราะมีความตายน้ำหัวยเป็นความตัวผู้โตามากเรียกท่าน้ำว่าโสกบักตู้ เพราะท่าน้ำมีความลึกของน้ำมากเป็นวังเป็นบวกน้ำ และมีคนพูดไม่ชัดชื่อบักกีกไปเล่นน้ำในลำหัวยตายน้ำเรียกชื่อท่าน้ำว่าท่าบักกีก ทีมยุววิจัยสอบถามว่า “ท่าน้ำ” คือสถานที่ที่เป็นชื่อเรียกตามเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่คนไปใช้ลำน้ำทำประโภช์ในลักษณะแตกต่างกัน ผู้ให้ข้อมูลให้คำตอบเช่นเดียวกับทีมยุววิจัยให้ข้อมูลเห็นดังนั้นหัวยคำพูจึงมีพื้นที่เป็นพื้นที่เป็นแหล่งน้ำตื้นเขินเวลาถูกแล้งมีทางเดินลงไปสู่

ลำหัวยเป็นท่าให้คนได้ไปพักห่าอาหารธรรมชาติตามลำหัวยสะตอกขึ้น(สมบูรณ์ ศรีเรือง. 2552 : สัมภาษณ์)

จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาหัวยคำพุ ทำให้ทีมยุววิจัยใช้ปรากฏการณ์แบ่งบุคคลกับคนกับหัวยคำพุดังนี้

บุคคลที่ 1 ชีวิตคนบ้านกุดแคนกับการพึ่งพาลำหัวยคำพุ ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2490

หัวยคำพุมีชื่อเรียกหลาย ๆ ชื่อในลำหัวย เพราะคนมีความสัมพันธ์กับลำหัวยไปจับปลา เก็บผัก ไปอาบน้ำในลำหัวยในถุงฟุน แสดงถึงลำนำแห่งนี้ได้หล่อเลี้ยงชุมชนคนบ้านกุดแคน และคนบ้านอื่น ๆ เดินทางมาจับปลาส่งเสียงเรียกกันแทะๆ นอกจากใช้ลำนำหาปลา หาหอย ใส่เบ็ดกบ เม็ดปลา คนบ้านกุดแคนใช้น้ำทำเกยตกรรม ในถุงแล้งและในถุงฟุนที่คนมีที่น้ำติดลำหัวยจะปลูกผัก ปลูกยาสูบ ตามพื้นที่นาตอนสองใกล้ลำหัวย ทำแปลงปลูกผักไว้กินในครัวเรือนให้ญาติ ๆ เวลาเมืองบุญเกิดขึ้น เวลานำพืชผักมากินบ่ได้คิดมากกลัวจะป่วยเป็นโรค เพราะการปลูกพืชผัก ใช้น้ำสะอาดในลำหัวยคนสมัยอดีตบุใช้ฆ่าม้าแมลงนิดพืชผักที่ปลูก เช่น ปัจจุบันนี้ คนอายุยืนกับอาหารปลอดสารพิษ เป็นการอาศัยลำนำหัวยคำพุ ใช้น้ำมีสารยาฆ่าแมลงให้ลงสู่แม่น้ำ (อำนวยพร สีดาพล. 2552 : สัมภาษณ์)

หัวยคำพุกับคนหลายหมู่บ้าน

คนหลายหมู่บ้านที่หัวยคำพุให้ผ่านเวลากันแล้วมีนำยังคงอยู่ในวันนี้ บวกนำลึก ๆ ในลำหัวย คำพุ ทำให้คนหลายหมู่บ้านเดินทางมาจับปลาใช้เหหลายผึ่นมาหาปลาร่วมกันในถุงฟุนและถุงแล้งส่วนมากเป็นกลุ่มคนที่เป็นญาติพี่น้องกันระหว่างหมู่บ้าน เช่น บ้านหนองโนเป็นหมู่บ้านขยายจากบ้านกุดแคนจะเดินทางมาร่วมกลุ่มกับพี่น้องบ้านกุดแคน เรียกว่า “หาปลากินข้าวป่า” เมื่อจับปลาในลำหัวยคำพุได้มากมีปลาหวาน ปลาช่อน ปลาเข็ก ปลาดุก ปลาหลด นำปลาทำเป็นอาหารและแบ่งปันให้คนในกลุ่มห้าป้ามาด้วยกัน (คำ นุรัตน์. 2552 : สัมภาษณ์)

ชีวิตคนใกล้เคียงลำหัวยคำพุได้พึ่งพานำจากลำหัวยผู้ชายหาปลาแล้วผู้หญิงไปเก็บผัก หานห่อไม่ป้าตามลำหัวย อำนวยพร สีดาพล เล่าว่า “หน่อไม่ป้าตามหัวยคำพุมากหลายในถุงฟุนเอามาเผามาทำหันห่อไม้ดองไว้เป็นอาหารยามทำงาน อาหารจากหันห่อไม่บ่มีผู้ชอนอยากหา เพราะหาได้จ่ายลงไปหัวยคำพุ ต้องได้อาหารมากอยู่มากิน แต่ปัจจุบันนี้คนไม่ไปหาปลาคนไปโรงงานมีชัยทึ่งคนหนุ่มคนสาว (อำนวยพร สีดาพล. 2552 : สัมภาษณ์)

จากการเก็บข้อมูลของบุคคลชีวิตคนบ้านกุดแคนกับการพึ่งพาลำหัวยคำพุ หัวยคำพุยังอุดมสมบูรณ์ด้วยต้นไม้ตามฝั่งลำหัวยมีในถุงฟุนพืชผักหันห่อไม้ ปลา กบ เกี่ยด เป็นแหล่ง

อาหารธรรมชาติที่ปลดภัยของulatory หมู่บ้านมีบ้านกุดแคน บ้านหนองโน นานกเจียน ໄได พึงพาลามันนี้ แสดงความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ เวลา ก่อตั้งชุมชนต้องมีหนองน้ำมีป่า มีที่ลุ่ม ที่รกรากที่นิ่นเพื่อคนปรับตัวได้อยู่รอดโดยอาศัยประโยชน์และรักษาน้ำให้สะอาดเพื่อได อุปโภค บริโภค

ยุคฝ่ายทคน้ำในหัวยคำพุ พ.ศ. 2490 – พ.ศ. 2512

ลำหัวยคำพุในช่วงนี้ประสบภัยแล้งฝนทึ่งช่วงปริมาณน้ำในลำหัวยน้อย คนในหมู่บ้านจำนวนมากเริ่มขายพื้นที่ที่กำกินจับของที่ดินที่ติดผืนนาตันเองเป็นสวนตามลำหัวย กอ ไฝ ถั่วถุงถั่วเผา ไฟเริ่มลดลงเหลือจำนวนไม่น่า ใช้เสามีนบกเขตที่ดินจับของไว้เป็นเจ้าของตามที่นาของทุนคนที่เรียกว่ามีนาหัวยคำพุ เริ่มปลูกยาสูบพื้นบ้าน ปลูกข้าวโพด พริก ผัก จำนวนมากเข้าสู่การขายในชุมชน และคนได้รับการศึกษาเรียนรู้ เมื่อน้ำในลำหัวยมีน้อยที่นา ไครอยู่ใกล้เคียงกับเพื่อนบ้านหลาย ๆ คนรวมกลุ่มกันพื้นพูน้ำในลำหัวย เรียกว่า ทำฝ่ายทคน้ำ ไว้ใช้รดผักให้วัวควายได้นอนน้ำ ลำหัวยจึงถูกแบ่งเป็นช่วง ๆ น้ำเริ่มเป็นสัดส่วนเฉพาะการใช้ประโยชน์ของเจ้าของนาหัวย ชาวบ้านมีนาโนน (นาที่สูง) ไม่กล้าไปใช้น้ำในลำหัวยกลัวการทะเลาะวิวาท ยุคนี้คนในชุมนเริ่มเห็นแก่ตัวปรับตัวเอาตัวรอดโดยประกาศว่าน้ำในลำหัวยมีเจ้าของใช้เป็นส่วน ๆ กลุ่ม ๆ การหาป่า หาหน่อไม้ เริ่มหาอยู่หกินเฉพาะเขตพื้นที่นาตรงกับพื้นที่หัวยคำพุ (ทองใบ วิวัฒนากร. 2552 : สัมภาษณ์)

ยุคบุคลอกหัวยคำพุ พ.ศ. 2512 – พ.ศ. 2535 หาอยู่หกินในตลาด

หลังจากหัวยคำพุมีปริมาณน้ำไม่น่า เนพะฝนแล้ง ได้มีน โยนารัฐพัฒนาภาครือสานเรื่องการสร้างอ่างเก็บน้ำ ชลประทานตามหมู่บ้านต่าง ๆ บ้านกุดแคนเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งที่อยู่ในเขตปักครอง ตำบลโคงก่อในช่วงนี้ บ้านโนนมีบ้านโคงก่อ เป็นบ้านตันน้ำหัวยคำพุ รัฐ ได้ให้บงประมาณมาสร้างอ่างเก็บน้ำโคงก่อเพื่อกักเก็บน้ำฝนไว้ให้มากแล้วส่วนน้ำตามลำหัวยคำพุให้มีน้ำใช้ตลอดปี ทำให้ชาวบ้านกุดแคนบ้านหัวช้าง นานกเจียน โคงสี เดินทางมาประชุมร่วมกับชาวบ้านโคงก่อได้มีการบุคลอกหัวยมีเจ้าหน้าที่ชลประทานดูแลไม่ให้กันคุน้ำ เป็นฝ่ายทคน้ำเล็ก ๆ เอ้าไว้เฉพาะใช้กับที่นาหัวย จากข้อมูลของกลุ่มชาวบ้านulatory หมู่บ้านชาวบ้านกุดแคนได้ปฏิบัติตามน โยนารัฐเป็นแรงงานรับจ้างบุคลอกหัวยตามการสร้างงานในชุมชนโคงการเงินผันของพ่อใหญ่คึกฤทธิ์ ปราโมช เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2517 ลำหัวยคำพุไม่ตื้นเขิน แต่ริมฝั่งหัวยมีกองดินหนี่ยว ดินทรายเป็นเขตแคนของทางเดินตามลำน้ำเกิดขึ้นพักพื้นบ้าน ผักแ渭น ผักตานิน หายไปกลับเป็นทางเดิน ตันไฝหายไป เพราสถานโคงได้เป็นทางเดินของคนตามลำหัวย และมีป้ายประกาศบอกไว้ว่าการบุคลอกคุกคองน้ำด้วย

งบประมาณของรัฐ ทำให้ชาวบ้านมองว่าหัวยคำพูนีเจ้าหน้าที่เข้ามาดูแลไม่ใช่คนในหมู่บ้าน เป็นเจ้าของ เวลาหน้าไม่มีในลำหัวยเดินทางไปขอน้ำใช้ที่ชลประทานอ่างเก็บน้ำโโคกก่อ คนหลายหมู่บ้านเริ่มปลูกน้ำเชื่อม เตง โน้มใช้ยาปราบศัตรูพืช ใช้ปุ๋ยเคมี สร้างพืชผักขายในระบบตลาดมีแม่ค้าคนกลางรับซื้อพักรารับซื้อถึงในหมู่บ้าน ชาวบ้านปรับที่นาหลังถูกทำนา ทำอาชีพเสริมปลูกข้าวโพดหลายร้อยไร่ แบ่งขันกันปลูกกันขาย ไม่มีเวลาหาอาหารธรรมชาติขายพักน้ำเงินซึ่งอาหารมีรถเร่ขายเลือกซื้อ ขายปลา ขายเห็ดมาให้ซื้อถึงในหมู่บ้าน เจ้าของร้านด้วยนายพันธ์ กล่าวว่า “ร้านนี้ของผมไม่เคยไปตลาดเช้าต้องไปตลาดเช้าเพราะมีคนบ้านเรานำสินค้าเกษตรไปขายตลาดสารคาม บ้านกุดแคนผู้ชายผู้หญิงขายสินค้าเก่งหมวด” (พันธ์ พุ่มประเสริฐ. 2552 : สัมภาษณ์)

ผู้ชายที่หาปลาในถุงแล้งไม่หาปลามาทำสวนมะเขือเทศ สวนข้าวโพด สูบนำเข้า แปลงสวนอยู่กับนา กับสวนดูแลพืชผัก เร่งน้ำด้วยเครื่องไถเก็บผลผลิตได้ทันตามแม่ค้าต้องการ ฝนตกหน้าฝนจะท่วมน้ำที่อยู่ในร่องน้ำ ล้างหัวยคำพูน้ำเคยใส่สะอาดอบอ่อนดีก็ลายเป็นสีเขียว เดินลงลุยนำน้ำบ่ออยครึ่งเท้าเปื้อย เป็นคัน เป็นตุ่ม ผู้คนหลายหมู่บ้านห่างเหินจากลำหัวยคำพู เข้าสู่ชีวิตซึ่งอาหารในระบบตลาดไม่จับปลา หาหน่อไม้

ในยุคนี้การพัฒนาจากรัฐทำให้คนกับหัวยคำพูห่างเหินกับการทำอาหารธรรมชาติ แต่พึ่งน้ำจากหัวยคำพูทำอาชีพ เกษตรกรรม หลังการทำนาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งขายในระบบตลาดเกิดแม่ค้าในท้องถิ่นเป็นคนกลางมาซื้อสินค้า ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือญาติเปลี่ยนเป็นช่วยกันทำสวน ไม่ช่วยกันรวมกลุ่มตีกีด (ทodor) เพราะพัฒนาหัวยคำพูตามนโยบายรัฐหัวยคึกคักและหัวยคำพูอisan เขียวของพ่อใหญ่จิว (พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ) ยุคลำหัวยคำพูพัฒนา พ.ศ. 2535 – ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2552.)

รัฐมีบทบาทโดยสร้างฝ่ายปฏิปัตติ์ในลำหัวยที่บ้านกุดแคน เพื่อกักเก็บน้ำไว้ไม่ให้ลงสู่หัวยคงคางที่บ้านท่าแร่ ร่องรากเรือ ทำให้ชาวบ้านกุดแคนมีฝ่ายทกดน้ำเข้านาดกลาง มีประโยชน์ในลักษณะน้ำในลำหัวยคำพูมีปริมาณน้อยชาวบ้านจะเปิดน้ำที่กักเก็บไว้จากฝ่ายทกดน้ำลงสู่ลำหัวย แล้วปริมาณน้ำจะมีตลอดปีและมีคุณลักษณะของชลประทานเกิดขึ้น ตามโครงการอีสานเขียวมารองรับให้ชาวบ้านเอาน้ำ จากฝ่ายทกดน้ำไปตามคลองนำเข้านาได้ตลอดปี ทำนาปี นาปรัง เลี้ยงปลาในนา เลี้ยงกุ้ง ปลูกสวนพริกเต็มพื้นที่นาตลอดถูก ไม่ต้องทำนา สำหรับผู้มีที่นามาก ชาวบ้านกุดแคนมีอาชีพทำนาดูแลการทำสวนพริก ในยุคนี้หัวยคำพูไม่ขาดแคลน แต่ไม่มีชาวบ้านคนใดจะรักษาดูให้สะอาดในลำหัวยได้แต่รวมกลุ่มกันทำพิธีกรรมโดยกระทงในลำน้ำหัวยคำพู มีทั้งโภมและใบทองโดยตามลำหัวย ทีมยุววิจัยสอบถามความ

คิดเห็นของชาวบ้านว่า “ไม่คิดจะทำให้น้ำใสสะอาดแล้วทำเป็นที่ปลูกดอกไม้สวยงามเดินเล่น ยามเย็น ๆ หรือ พื้นที่บ้านของเรามาเสมอ” ชาวบ้านมองว่า หัวยคำพูเป็นแหล่งระบายน้ำไปสู่หัวยคงการพิษตอกค้างก์ให้ไปตามน้ำแล้ว” (พันธ์ พุ่มประเสริฐ. 2552 : สัมภาษณ์)

ชาวบ้านมองหัวยคำพู

หัวยคำพูสายน้ำคู่ชีวิตของคนหลายหมู่บ้าน จากที่มีyuวิจัยได้ศึกษาพบว่า หัวยคำพูคือ หัวยน้ำธรรมชาติที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติมีต้นน้ำจากบ้านโนนมีไหหล่อต้นหลายหมู่บ้าน โดยเฉพาะคนจากหลายหมู่บ้านจากบ้านนานกีเซ็น บ้านโคงก่อ บ้านหนองโน จากบ้านกุดแคนบ้านกุดแคนมองว่าหัวยคำพูสำคัญในเรื่องการใช้ประโยชน์น้ำสำหรับการทำอาชีพเกษตรกรรมแต่ไม่ได้มองว่าหัวยคำพูมีชีวิตต้องดูแลรักษา เพราะทุกพื้นที่ที่ทำเกษตรกรรมปล่อยน้ำสารพิษลงลำหัวยคำพู ไม่มีปัญหาในหมู่บ้านแต่มีปัญหาที่อ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงานจะบรรจุน้ำสารพิษต่าง ๆ จากสารเคมีปราบราศัตรุพืช สัตว์ที่หมู่บ้านอาจไว้ในอ่างแก่งเลิงงาน เป็นปัญหาที่ต้องมีกลไกควบคุมให้ชาวบ้านเห็นว่าหัวยคำพูเป็นสิ่งมีจิตวิญญาณคู่กับชีวิตของชาวบ้าน (พันธ์ พุ่มประเสริฐ. 2552 : สัมภาษณ์)

สรุปผลการศึกษาของเรื่องนี้ ชาวบ้านกุดแคนได้ใช้หัวยคำพูเพื่อการสร้างอาหารตามธรรมชาติและการสร้างอาหารแบบเก่ามีเกิดขึ้น เพราะชาวบ้านกุดแคนทำให้น้ำในหัวยคำพูไม่สะอาด ปลาไม่อ适อยู่กับน้ำด้วยไป วัว ควายไม่ ลงอาบน้ำในหัวย เพราะที่น้ำของชาวบ้านมีสารน้ำในน้ำตันของ ในยุคตั้งหมู่บ้าน ยุคเมืองไทยที่น้ำ หัวยคำพูมีน้ำสะอาด ปลาอุดมสมบูรณ์ อาหารปลดปล่อย แต่น้ำหัวยคำพูในยุคพัฒนาเมืองน้ำใช้ตลอดปี เพราะรักภักดีน้ำไว้ที่อ่างเก็บน้ำโคงก่อ ฝายท่อน้ำในหมู่บ้านสำรองน้ำไว้ใช้ตลอดปี หัวยคำพูในมุมมองชาวบ้านเป็นหัวยของรัฐเข้ามาพัฒนาแต่ไม่รักษาน้ำมีคุณภาพ เป็นปัญหาที่ชาวบ้านกุดแคนไม่ให้ความสนใจ จะหาแนวทางร่วมกัน จะใช้ประโยชน์จากน้ำแต่ไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ล้าหัวยใช้ประโยชน์เป็นที่พักผ่อน ชีวิตคนบ้านกุดแคนมีอาชีพทำนาสองครั้ง แต่ไม่ทำประมงเพราะขายสินค้าพืชผัก เป็นผู้ใช้ประโยชน์จากน้ำไม่เพียงพาน้ำเป็นแหล่งอาหาร คนจับปลาแทนไม่มีเพรษมีปลาในสารน้ำของตนเอง ปล่อยให้น้ำหัวยคำพูเป็นเพียงหัวยที่น้ำจากอ่างโคงก่อรับน้ำลงสู่อ่างเก็บน้ำแก่งเลิงงาน และใช้ไปทำเกษตรกรรมแบบสารเคมี

ข้อเสนอจากกลุ่มyuวิจัยอนุรักษ์ลำหัวยคำพู

แนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์ลำหัวยคำพูจะจัดแสดงผลกระทบจากเยาวชนในเครือข่ายของyuวิจัยจากโรงเรียนโคงก่อพิทยาคมได้ฝึกซ้อมผลกระทบเรื่อง “ลำหัวยคำพูกับวิถีชีวิตของคนบ้านกุดแคน” ที่จัดแสดงผลกระทบเพื่อบุคคลที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างคนใน

ชุมชนและผู้ใช้คำหัวยคำพุ หลายหมู่บ้าน ได้มาร่วมกิจกรรมร่วมกัน จะปลูกจิตสำนึกรักให้เกิดความตระหนักรเรื่อง ป้องกันน้ำไม่ให้มีสารเคมีในแหล่งน้ำแห่งนี้ โดยเยาวชนที่แสดงเป็นบุตรหลานของพ่อ-แม่ จากบ้านกุดแคน เมื่อได้ดูการแสดงละครของเยาวชนในวันปีใหม่ วันแม่ วันเด็ก จะทำให้ผู้ปกครอง กลับไปตามตนเองให้คิดถึงความสัมพันธ์ของธรรมชาติที่เคยพึ่งพา กำลังจะกลายเป็นคำหัวยมลพิษ ถ้าดูผลกระทบจากน้ำอย่าง ๆ สิ่งเหล่านี้คงเตือนสติชาวบ้านกุดแคน บ้านหนองโน บ้านนานกเจียน ในโอกาสต่อไป นอกจากนี้การแก้ไขปัญหาคำหัวยคำพุ มีน้ำสกปรกเป็นมลพิษต้องมีกฎหมายห้ามควบคุม เป็นกติกาป้ายประกาศออกไว้ไม่ให้ระบบนำลงในหัวยคำพุ โดยเป็นข้อตกลงระหว่างหมู่บ้านให้เกิดขึ้นต่อไป ในอนาคต (คำ นุรัตน์. 2552 : สัมภาษณ์)

มีสื่อผลกระทบและกฎหมายชาวบ้านแล้วต้องซึ่งให้เห็นว่าแต่ละคุ้งน้ำมีพื้นที่คุ้มครอง เช่นกรณี โสกบักกีก คนที่ตายน้ำต้องคุ้มครองน้ำ ต้องใช้สื่ออำนาจพิควบคุมร่วมกันกฎหมายชาวบ้านด้วยจะทำให้คนเกรงกลัว ไม่ทึ่งของสกปรกและระบบนำสารเคมีไปสู่หัวยคำพุ ด้วยการฟื้นฟูความเชื่ออำนาจพิ ให้มีพลังอำนาจจะเป็นสื่อให้คนหดหายหมู่บ้านไม่ละเมิดกฎหมายกติกาของการใช้น้ำในคำหัวยคำพุ (อำนาจพร สีดาพล. 2552 : สัมภาษณ์)

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. นายสมบูรณ์ ศรีเรือง อายุ 72 ปี บ้านเลขที่ 90 หมู่ 6 บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนโකก่อพิทยาคม วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2552

2. นายทองใบ วิวัฒนาการ อายุ 80 ปี บ้านเลขที่ 18 หมู่ 2 บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนโโคก่อพิทยาคม วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2552

3. นายหนูจี จ่าคำ อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 85 หมู่ 6 บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนโโคก่อพิทยาคม วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ.2552

4. นายหนูไพร งานไส อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 25 หมู่ 6 บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนโโคก่อพิทยาคม วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ.2552

5. นางหมู ใบบัง อายุ 40 ปี บ้านเลขที่ 26 หมู่ 6 บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนโโคกก่อพิทยาคม วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2552

6. นางแสงจันทร์ งามไส อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 25 หมู่ 6 บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนโโคกก่อพิทยาคม วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2552

7. นางอคำนวยพร สีดาพลด อายุ 80 ปี บ้านเลขที่ 10 หมู่ 6 บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมยุววิจัยโรงเรียนโโคกก่อพิทยาคม วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2552

เด็กหญิงฉัตรฉาย รังวดสา , นางสาวเจนจิรา อุทัยแสน , นางสาวจิรวดี ศรีอคำนวย การเก็บข้อมูลภาคสนาม

7. ย้อนรอยนาเกลือบربือ โรงเรียนบربือ

การวิจัยเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนที่ประกอบอาชีพการทำนาเกลือ ในช่วงเวลาต่าง ๆ จากอดีตที่เคยรุ่งเรืองจากการทำนาเกลือจนถึงปัจจุบันที่เลิกทำนาเกลือแล้ว ศึกษาร่องรอยการทำนาเกลือ การเก็บข้อมูล ใช้วิธีสัมภาษณ์ ศึกษาข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลจากภาคสนามเป็นหลัก จากผู้คนที่ทำนาเกลือ เจ้าหน้าที่ชุดประทวนและผู้เชี่ยวชาญถึงการทำนาเกลือ ในการเก็บ

รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมาย และเสนอผลการศึกษาโดยวิธีพรรณนา วิเคราะห์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

3. ลำน้ำเสี่ยวและหนองบ่อระบายน้ำประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

1. ลำน้ำเสี่ยวและหนองบ่อระบายน้ำ

ลำน้ำเสี่ยวใหญ่เริ่มต้นที่หนองบ่อไหหลวงทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ผ่านเขตจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด และไหหลวงสู่แม่น้ำป่าสักที่อำเภอราษฎร์ไชย จังหวัดศรีสะเกษ การกวนน้ำด้วย ลำน้ำเสี่ยวใหญ่อาจเกิดจากการแทรกดัน หรือการเคลื่อนตัวของเกลือหิน (Salt Tectonic) แนวร่องแตกของหินจะเป็นแหล่งเก็บน้ำดาดที่สำคัญและเป็นทางที่น้ำเดินจากเกลือหินจะออกมายัง น้ำจืดมีรสกร่อย หรือเค็มอยู่ทั่วไปในเขตอำเภอราษฎร์ไชย อำเภอวังน้ำเขียว วังปีก ปีกุ่ม และอำเภอคุ้น จังหวัดมหาสารคาม รวมทั้งพื้นที่ของจังหวัดต่างๆ ที่เป็นจุดต้นของแม่น้ำ เช่น ร้อยเอ็ดและสกลนคร

ผลการศึกษาของกรมทรัพยากรัฐวิถีรัฐวิถีหนองบ่อ อำเภอราษฎร์ไชย ระบุว่า ขอบเขตของพื้นที่ที่น้ำดาดมีคุณภาพเค็มในเขตลุ่มน้ำเสี่ยวตอนบนจะมีความกร้างเฉลี่ย 1.2 กิโลเมตร แล้วยาวเป็น 3-5 กิโลเมตร ในบริเวณลุ่มน้ำเสี่ยวตอนกลางและมากกว่า 5 กิโลเมตร ในเขตปลายลำน้ำเสี่ยว ทอง วังปีก กล่าวว่า “บ้านหนองบ่อทำนาไม่ได้ดินเป็นน้ำเป็นน้ำเค็มอยู่ได้ดินแล้วคนสูบนำมาราบเกลือ เท่าน้ำเกลือลงหนองบ่อ หนองบ่อไหหลวงไปลำน้ำเสี่ยวใหญ่ น้ำเค็มเข้าทุ่งนา ทำนาไม่ได้ (ทอง วังปีก. 2552 : สัมภาษณ์) และ (ไฟทุรย์ มีกุศลและคณะ. 2534 : 30) แต่บริเวณพื้นที่ที่เป็นเนินหรือตอนบนของท้องที่อำเภอราษฎร์ไชย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่รับน้ำฝนและพื้นที่เนินที่ห่างจากฝั่งลำน้ำเสี่ยวออกไป น้ำจะมีรสชาติจืดใช้ดื่มได้

ลักษณะของดินได้พิสูจน์ที่อำเภอราษฎร์ไชย เป็นพื้นที่ที่ชั้นของเกลืออยู่ด้านบน บริเวณของโภมเกลือ (Salt Dome) มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1-2 กิโลเมตร และอยู่ลึกจากผิวดินลงไประหว่าง 30-50 เมตร โภมเกลือในลักษณะเดียวกันนี้จะปรากฏอยู่ได้พิสูจน์ทั่วไปในแอ่งโคราชและแอ่งสกลนคร แต่เท่าที่เจ้าหน้าที่กรมทรัพยากรัฐวิถีสำรวจแล้วพบว่า โภมเกลือที่บริเวณอยู่ด้านกว่าที่อื่นๆ จึงสะดวกในการสูบนำเกลือขึ้นมาทำเกลือ หรือสูบไปเป็นส่วนประกอบในการทำเคมีภัณฑ์ จากการสอบถามชาวบ้านนายอำนาจ ทบวงผู้ที่สูบนำเกลือขึ้นมา ต่างกล่าวในทำนองเดียวกันว่า นำเกลือที่บริเวณมีคุณภาพสูง นำดาดที่สูบขึ้นมา มีความเค็มสูง เพราะมีปริมาณคลอไรด์มากกว่า 160,000 มิลิกรัมต่อลิตร และมีความหนาของชั้นเกลือหรือโภมเกลือหนา (ความลึก) ระหว่าง 500-700 เมตร โครงสร้างของชั้นหินที่ปิดทับโภมเกลือ

ประกอบด้วยหินดินดาน (หินโคลน) หินทรายแป้งและหิน-ทราย โดยมีดินเหนียวปูนทรายอยู่ชั้นบนสุดจนถึงผิวดิน ดังนั้น โครงสร้างของชั้นหินชนิดต่างๆ จะเป็นแหล่งเก็บน้ำบาดาลได้ ซึ่งอาจพิจารณาได้ 2 ลักษณะด้วยกันคือ

1. ชั้นดินทรายหรือดินกรวดและหินอื่นๆ ที่ได้รับผลกระทบจากการเคลื่อนตัวของเกลือหินที่แทรกดันหินชนิดต่างๆ ขึ้นมาเกิดซึ่งว่างกลาญเป็นแหล่งกักเก็บน้ำบาดาลได้ เช่นบริเวณบ้านหนองส้มน้อย เป็นแหล่งน้ำบาดาลที่มีปริมาณมากกว่าบริเวณใกล้เคียง

2. ซ่องว่างส่วนที่อยู่เหนือชั้นเกลือหรือโคลนเกลือ เป็นชั้นที่ผู้ทำเกลือสูบขึ้นมาใช้ทำเกลือ (อำนาจ ทบทอง. 2552 : สัมภาษณ์)

2. วิธีการทำเกลือ พ.ศ. 2514

การทำเกลือของชาวหนองบ่อในอดีตคือเกลือสินธาร์ และเกลือบำบัด(ทำน้อย เพราะอยู่ลึก) เกลือสินธาร์ คือ เกลือที่ทราบเกลือการอยู่บนผิวดินหรือเกลือที่พนอยู่กับผิวดินนั้นเอง เกิดจากน้ำเกลือได้ผิวดินซึ่งขึ้นมาสู่ผิวดินในทุ่งนาโดยกรรมวิธีทางธรรมชาติ โดยน้ำเกลือถูกดึงดูดและค่อยๆ แทรกขึ้นมาทางซ่องว่างระหว่างเนื้อดินและทราย เมื่อถูกแสงแดดเผาจนน้ำระหว่างอกไปหมด จนเหลือแต่เกลือบนผิวดินในลักษณะของราบสีขาว หรือเป็นเม็ดหรือตะกรัน ชาวบ้านหนองบ่อจะขุดเอกสารากเกลือและดินด้วย เพราะเกลือส่วนหนึ่งจะปนอยู่กับดิน เมื่อนำมากรองแล้วละลายลงในน้ำ น้ำจะละลายเกลือบนดินและในดิน น้ำที่กรองเศษตะกรัน และดินออกไปแล้วจะเป็นน้ำเค็ม เอาน้ำเกลือไปต้มหรือเคี่ยว จะต้องใช้น้ำเกลือที่มีความเค็มมากจึงจะได้เกลือสินธาร์ ความเค็มของน้ำเกลือนี้จะเค็มไม่น้อยกว่า 5 เท่าของน้ำทะเล

วิธีทำเกลือมีอุปกรณ์ตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน คือ บุดเตาไฟด้วยดินเหนียวกระทะทำด้วยเหล็ก หรือสังกะสีรูปร่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม้ผิน สำหรับต้มเกลือและกระท่อมใส่เกลือสานด้วยไม้ไผ่รองด้วยใบตองกุง เมื่อชาวบ้านหนองบ่อสามารถซื้อเครื่องเจาะบาดาลและสูบน้ำขึ้นมา การทำนาเกลือจากน้ำบาดาลจึงเป็นที่นิยมของนายทุน และชาวบ้านที่มีฐานะดีใช้อุปกรณ์ทำเกลือด้วยเครื่องจักรกล เพราะต้องซื้อเครื่องสูบเป็นเงินไม่น้อยกว่า 1 หมื่นบาท เมื่อทราบเกลือและน้ำเกลือให้ลงสู่ลำน้ำเสีย ทำให้เกิดปัญหาต่อการเกย์ตระของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตามแนว 2 ฝั่งลำน้ำ ผลกระทบต่อการทำนาและต่อสิ่งแวดล้อมได้เกิดขึ้นตั้งแต่รัฐปี พ.ศ.2514 เป็นต้นมา ทำให้ชาวนาอุบหนองบ่อและชาวนาลำน้ำเสีย จำเป็นต้องปูทุน จำเป็นต้องรัฐปี ทำนาไม่ได้เพราะน้ำเค็ม ชาวบ้านหาปลากบเพียดลำบาก ปลากaty เจียดไม่อาจกินในท้องนาดินเค็ม อาหารธรรมชาติไม่มี ต้องซื้ออาหารจากตลาด (ทอง วะปีทะ. 2552 : สัมภาษณ์)

3. ผลกระทบของการทำงานเกลือต่อสิ่งแวดล้อมและการคัดค้านของประชาชนในเขตหนองบ่อ อำเภอรอบรื่น จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2514 – พ.ศ. 2524

เมื่อ พ.ศ.2514 ได้มีนายทุนที่มีอิทธิพลในท้องถิ่นสูบน้ำเกลือได้คิดขึ้นมาตากเป็นเกลือโดยผิดกฎหมาย แต่เนื่องจากยังไม่มีมาตรการหรือคำสั่งจากรัฐบาลให้ยุติการทำทำงานเกลือแต่อย่างใด การลักลอบทำเกลือก็ยังคงมีอยู่และได้เพิ่มจำนวนผู้ทำเกลือโดยการสูบน้ำเกลือขึ้นมาตากเพิ่มขึ้นบริเวณหนึ่งอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ สภาพความคืบของน้ำในอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ ซึ่งมีความคืบอยู่แล้วได้เพิ่มความคืบมากขึ้น เมื่อครานเกลือและน้ำเกลือที่แห้งอยู่บนดินหรือปะปนอยู่ในดินถูกน้ำฝนชะล้างลงสู่อ่างเก็บน้ำหนองบ่อแล้วไหลออกจากหนองบ่อลงสู่ลำน้ำเสียวใหญ่ ทำให้น้ำในลำน้ำนี้มีความคืบมากกว่าเดิมด้วย ลำน้ำเสียวใหญ่เปรียบเสมือนสายโลหิตหล่อเลี้ยงชาวบ้านประมาณ 500 หมู่บ้านในเขต 8 อำเภอ 3 จังหวัดในการเกยตราชากบ้านบ่อไปสิ้นสุดที่บ้านหนองแห้ว อำเภอราษฎร์ไศล จังหวัดศรีสะเกษ รวมระยะทางยาวประมาณ 225 กิโลเมตร (สุวิทย์ กรองทอง. 2552 : สัมภาษณ์)

เดิมชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตามแนว 2 ฝากลำน้ำสามารถใช้น้ำในการทำงานโดยการวิดน้ำหรือสูบน้ำขึ้นมาตักกล้า หรือปั่อยน้ำเข้าบ้านได้ แม้ภายในหลังคุกการทำงานแล้วก็ยังสามารถปั่นพืชผักสวนครัวโดยอาศัยน้ำจากลำน้ำเสียวในการรดน้ำพืชผักได้ รวมทั้งการจับกุ้ง ปู หอยและใช้เลี้ยงสัตว์(วัว ควาย) ด้วย ชาวบ้านได้ให้ข้อมูลตรงกันว่าลำน้ำเสียวเมื่อก่อน 20 ขึ้นไปอุดมไปด้วยปลานานานชนิด หอย ปู กุ้ง สามารถหามาเป็นอาหารได้โดยง่าย แต่เมื่อครานเกลือจากการทำงานเกลือของผู้มีอิทธิพล พ่อค้าหนีบบริเวณหนองบ่อมีมากหลาย ได้ส่งผลให้หนองบ่อมีสภาพความคืบสูงแล้วไหลลงสู่ลำน้ำเสียว กลายเป็นลำน้ำที่เป็นอันตรายต่อการทำงานทำสวนและยากต่อการเลี้ยงชีพของชาวบ้าน เพราะน้ำคีบ ปู ปลา กุ้งอาศัยอยู่ไม่ได้ ข้าวและผักซึ่งเป็นพืชที่เคลื่อนที่ไม่ได้ยิ่งไม่สามารถเจริญงอกงามได้ จึงมีแต่ความเคระแกร็นปีแล้วปีเล่าหรือเพี่ยวเฉาตายไป ประชาชนในเขตอำเภอรอบรื่น ว่าปีปุทุน ซึ่งได้รับผลกระทบจากการแพร่กระจายของคินเดียมและลำน้ำเสียวคีบ จึงได้มีการเคลื่อนไหวคัดค้าน กรมชลประทานซึ่งเป็นผู้ดูแลอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ จึงรังับการส่งน้ำเข้าพื้นที่การเกษตร จนกระทั่งได้มีประกาศยกเลิกอ่างเก็บน้ำหนองบ่อซึ่งเป็นทางชลประทานเมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2520 ให้อยู่ในความดูแลของจังหวัดมหาสารคาม และให้เป็นที่สาธารณะประโยชน์ในบริเวณหนองบ่อ ซึ่งมีเนื้อที่ 1085 ไร่ ตั้งแต่ปี 2520 เป็นต้นมา(ทอง วะปีทะ. 2552 : สัมภาษณ์)

ผลจากการทำงานเกลือสินเช้าว้อย่างไม่มีระบบรองๆ หนองบ่อ อำเภอรอบรื่น นานา กว่า 20 ปีได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนประมาณ 2 แสนคนในเขต 8 อำเภอ 3

จังหวัด (มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และศรีสะเกษ) ที่อาศัยอยู่ตามบริเวณลุ่มน้ำเสียวใหญ่ซึ่งล้ำนาี้นีเริ่มต้นที่หนองบ่อ อำเภอกรีบแล้วไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ผ่านเขตอำเภอคุนวากีปุ่น จังหวัดมหาสารคาม อำเภอปุ่นรัตน์ เกษตรวิถี สุวรรณภูมิ และกิ่งอำเภอโพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด แล้วไหลลงสู่แม่น้ำมูลที่อำเภอรายไคล จังหวัดศรีสะเกษ การทำนาเกลือสินเจ้าวัดดังกล่าวซึ่งสร้างความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อม เช่น ลำน้ำเสียวคีมขึ้นเรื่อยๆ จนประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตามแนวลำน้ำเสียวใหญ่ทันไม่ท่วงร่วมตัวกันขึ้นมาต่อต้าน และประท้วงอย่างรุนแรงหลายครั้งหลายหน ดังนั้นรัฐบาลโดยมีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ จึงได้ออกคำสั่งในปี พ.ศ.2524 ห้ามทำนาเกลือสินเจ้าวัดในเขตอำเภอกรีบ แต่ก็ยังมีการลักลอบทำกันอยู่เสมอและทำมากกว่าเดิมอีก (พยศักดิ์ ตันตะศิลป์ 2552 : สัมภาษณ์)

4. การเรียกร้องเคลื่อนไหวของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม เรื่อง การทำนาเกลือที่อำเภอกรีบ ปี พ.ศ. 2524 – ปัจจุบัน (พ.ศ. 2552)

การคัดค้านของประชาชนที่มีต่อนายทุนที่ทำนาเกลือระยะแรกๆ กระทำโดยการยื่นหนังสือต่อทางอำเภอและจังหวัดมหาสารคาม ให้ดำเนินการระงับการทำนาเกลืออยู่รอบๆ หนองบ่อทาง ทิศเหนือ ทิศใต้และทิศตะวันตกอย่างมากหลายสิบราย (ยกเว้นตรงแนวสันขอบอ่างเก็บน้ำที่ไหลออกลำเสียวที่ไม่มีบ่อเกลือ) ในปีพ.ศ.2523 รัฐบาลโดย พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้ออกคำสั่งที่ 4/2523 ลงวันที่ 16 มิถุนายน 2523 มีข้อความสั่งให้ปิดกิจการการทำนาเกลือสินเจ้าวัดและห้ามทำนาเกลือในเขตลุ่มน้ำเสียวใหญ่ อำเภอกรีบและอำเภอปีปุ่น จังหวัดมหาสารคาม โดยเด็ดขาด แม้ว่าจะมีคำสั่งของนายกรัฐมนตรี แต่ก็ยังมีการลักลอบทำนาเกลืออย่างต่อเนื่องของนายทุนโดยไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายแต่อย่างใด จนถึงปีพ.ศ.2531 น้ำในหนองบ่อและลำน้ำเสียวใหญ่ได้ส่งผลกระทบต่อการทำนาข้าวของชาวบ้านและทำนาไม่ได้ในรัศมี 20 กิโลเมตร เมื่อประชาชนในเขตอำเภอกรีบและอำเภอปีปุ่น ในเขตพื้นที่ดังกล่าวไม่ได้รับคำตอบจากทางราชการ จึงได้ร่วมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านอีกในเดือนกันยายน 2523 ดังนั้นรัฐบาลโดย พลเอกชาติชาย ชุณหวัฒ นายกรัฐมนตรีจึงได้ออกคำสั่งที่ 3/2523 ลงวันที่ 22 พฤษภาคม 2523 โดยให้ยกเลิกคำสั่งเดิมที่ออกมาในปี พ.ศ. 2522 แล้วให้แก้ไขปรับปรุงคำสั่งที่ห้ามทำนาเกลือให้เด่นชัดและทำนาเกลืออยู่อย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านจึงได้รวมกันขึ้นเพื่อดำเนินการร้องเรียนต่อทางราชการและต่อรัฐบาลตามลำดับ

ความเคลื่อนไหวของชาวบ้านในเขต 3 จังหวัดได้มีการประชุมกันระหว่างแกนนำมีผู้นำ คือ นายสุชาติ ศรีสังข์ ของชาวบ้าน ในที่สุดได้มีการเลือกคณะกรรมการเพื่อแก้ไขปัญหา

ล้าน้ำเสีย เรียกว่า “คณะกรรมการแก้ไขปัญหาล้าน้ำเสียเก็บในสามจังหวัด มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ” มีรายละเอียดดังนี้

การแก้ไขปัญหาล้าน้ำเสีย

กรณีประท้วงที่อำเภอวีปปุ่ม จังหวัดมหาสารคาม เมื่อเดือนเมษายน 2533 เกิดจาก ความเดือดร้อนของชาวนาข้าวที่ประท้วงผู้ที่นาเกลือ (นายทุน) โดยยื่นหนังสือต่อทางราชการ และมีการชุมนุมประท้วงในที่สุด เมื่อรัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ แม้ว่าจะมีการ ประชุมสัมมนา มีการออกคำสั่งนายกรัฐมนตรีและมีการตั้งคณะกรรมการเพื่อแก้ปัญหา แต่การ แก้ปัญหาเกี้ยงไม่ได้ดำเนินการอย่างจริงจัง เมื่อกิจกรรมสลายมือและจับกุมผู้นำประชาชนและ นักศึกษา จึงถูกวิพากษ์วิจารณ์ในหน้าหนังสือพิมพ์ว่า เจ้าหน้าที่ “ทำร้ายชาวบ้าน วิธีการ ชาดิสม” หรือ “กรณีการประท้วงล้าน้ำเสีย บพสส.ท่อนความอ่อนล้าของ นท.” (สยามรัฐ 20 เมษายน 2533) เป็นต้น

อย่างไรก็ตามทางราชการ ได้รับข้อเสนอของประชาชนในประเด็นที่จะแก้ไขปัญหา ล้าน้ำเสียในคืนสู่สู่ภาพเดิม โดยพิจารณาจากผลกระทบจากสถานที่เกิดขึ้นเป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 เริ่มตั้งแต่อ่างเก็บน้ำหนองบ่องมาถึงฝายห้วยเสียบ้านยาง อำเภอรบือ ระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร พื้นที่โดยทั่วไปมีความลาดชันสูง น้ำจึงระบายน้ำได้รวดเร็ว

ช่วงที่ 2 เริ่มจากฝายล้าห้วยเสียบ้านยาง อำเภอรบือถึงฝายบ้านแดง ระยะทางยาว ประมาณ 24 กิโลเมตร พื้นที่อยู่ริมดับต่ำมีล้าน้ำสาขาให้ลงน้ำเสีย ทำให้มีการไหลบ่าสูง เมื่อมีฝนตกมาติดต่อกันนานวัน

ช่วงที่ 3 เริ่มจากฝายบ้านแดง ถึงฝายยางบ้านหัวเรือ อำเภอวีปปุ่ม ระยะทางยาว ประมาณ 16 กิโลเมตร เป็นเขตพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบสูง เพราะมีน้ำไหลบ่าจากล้าห้วยจาก ขวางมาเสริม กิจกรรม ให้ไหลบ่าล้นฝั่งของล้าน้ำเสียใหญ่ จึงไหลเข้าไปในนาข้าวด้วย

ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการแก้ไขกฎหมายกระทรวงจะได้ออกเป็นพระราชบัญญัติ โรงงานเกี่ยวกับกฎหมายแร่บ้าใหม่ โดยมติคณะรัฐมนตรี เมื่อเดือน เมษายน 2533 ภายหลัง เกิดเหตุการณ์ประท้วงที่อำเภอวีปปุ่ม ดังนี้

1. ห้ามท่านเกลือในบริเวณลุ่มน้ำเสีย และบริเวณอื่น ๆ ใกล้แม่น้ำ
2. ให้แจ้งเจ้าหน้าที่สำรวจจับกุมผู้กระทำผิดโดยเด็ดขาด
3. ให้งดการทำนาเกลือ จนกว่าจะมีกฎหมายควบคุม
4. ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมชลประทานปรับปรุงล้าน้ำเสีย

รัฐบาลจึงได้อนุมัติเงินเพื่อปรับปรุงลำนำเสียวเป็นจำนวน 700 ล้านบาท โดยดำเนินงานตั้งแต่ปี 2533 เป็นต้นไป เมื่อขุดลอกลำนำเสียวแล้วจะมีการปลูกต้นไม้ริมคันคูเพื่อกันดินพัง และเป็นการปลูกต้นไม้ทดแทนต้นไม้ที่ถูกโค่นลงระหว่างที่มีการลอกลำนำเสียวด้วย

ในด้านการหมายการการแก้ไขปัญหาของลำนำเสียวที่ส่งผลกระทบต่อการทำนาและสิ่งแวดล้อม คณะผู้วิจัยและประธานมูลนิธิประชาชน (ศาสตราจารย์ดร. สมศักดิ์ ชูโต) ได้ร่วมประชุมตัวแทนชาวบ้านในเขต 3 จังหวัดที่หอประชุมอำเภอปีปุ่น จำนวนประมาณ 150 คน เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2533 โดยมีตัวแทนของจังหวัดมหาสารคาม ปลัดจังหวัด นายอำเภอ อำเภอปีปุ่น สารวัตรใหญ่และข้าราชการในอำเภอที่เกี่ยวข้องได้ร่วมประชุม และสังเกตการณ์ด้วยได้ข้อสรุปเกี่ยวกับผลกระทบจากการทำงานเกลือและการแก้ไข ดังนี้

1. ให้รัฐบาลยกเลิกการทำงานเกลือ โดยเด็ดขาดในท้องที่อำเภอปีปุ่น ปีปุ่นรัตน์หรือในเขตลำนำเสียวตลอดระยะเวลา 225 กิโลเมตร
2. ให้รัฐบาลควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยเฉพาะกิจบริเวณที่ทำงานเกลือ โดยเด็ดขาด
3. การขุดลอกลำนำเสียวกรรมชลประทาน ขอให้ทางราชการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานอย่างจริงจัง เพื่อให้บรรลุผลตามนโยบายของรัฐบาลอย่างสมบูรณ์
4. ให้สร้างสะพานข้ามลำนำเสียว เพื่อสะดวกแก่การคมนาคมระหว่างหมู่บ้านเป็นระยะ ๆ ตามความเหมาะสม
5. การสร้างทำงานบกนันนำริเวณลำนำเสียว ขอให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้สอบถามความต้องการที่แท้จริงของประชาชนจากหมู่บ้านต่าง ๆ ริมลำนำเสียว
6. ให้ทางชลประทานหรือทางราชการจัดทำหลักเขตของที่สาธารณะต่าง ๆ ในหมู่บ้านรวมทั้งหลักเขตของลำนำเสียวด้วย
7. ให้รัฐบาลชดใช้ค่าเสียหายแก่ประชาชนที่เจ้าหน้าที่เข้าสลายกลุ่มประชาชนระหว่างวันที่ 10-15 เมษายน 2533 ให้ครบตามรายการที่ยื่นต่อทางอำเภอจำนวน 78 รายการ
8. ให้รัฐชดใช้ค่าเวนคืนที่ดินที่เสียไป
9. ให้รัฐมีความจริงใจในการแก้ปัญหา
10. ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานต่าง ๆ รณรงค์ ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบ และเข้าใจถึงปัญหาและการแก้ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

11. ประชาชนควรมีความชอบธรรมในการต่อสู้ป้อง และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตามความเหมาะสม โดยไม่ตอกย้ำให้อำนาจกลุ่มอิทธิพล ได้ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ

12. เจ้าหน้าที่ของรัฐควรทำความเข้าใจ และสำนึกรึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งกระบวนการต่อคุณส่วนใหญ่ และจะส่งผลต่อความมั่นคงของรัฐในอนาคต (พงษ์ศักดิ์ ตันตะศิลป์. 2552 : สัมภาษณ์)

เอกสารอ้างอิงและรายชื่อผู้ให้ข้อมูล

หน่วยงานและเอกสาร

โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาพัฒนาลุ่มน้ำเสียวใหญ่ อำเภอรนบีอ จังหวัดมหาสารคาม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ไฟฟ้ารย์ มีกุศลและคณะ สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคงของชาติ ศึกษากรณีการทำนาเกลือที่อำเภอรนบีอ จังหวัดมหาสารคาม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม,

๒๕๓๔

เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

<http://www.thaingo.org/cgi-bin/content/>

<http://www.mapculture.org/mambo/index>.

<http://www.cmw.ac.th/elibrary/fileselibrary/Science/>

ผู้ให้สัมภาษณ์

๑. นายสิทธิ โภภินทร์ ตำแหน่งผู้ช่วยผู้อำนวยการ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาพัฒนาลุ่มน้ำเสียวใหญ่ อำเภอรนบีอ จังหวัดมหาสารคาม

๒. นายพงษ์ศักดิ์ ตันตะศิลป์ อายุ ๔๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๐๓/๑ หมู่ ๑ ถนนสุขากิบala ตำบลรนบีอ อำเภอรนบีอ จังหวัดมหาสารคาม

๓. นายทอง วาปีทะ อายุ ๕๕ ปี บ้านเลขที่ 106/10หมู่ ๑ ถนนสุขากิบala ตำบลรนบีอ อำเภอรนบีอ จังหวัดมหาสารคาม

យុវវិជ្ជយសំណាកមណ៍ដូឡូខេមលើវេរិះកេលីបរបីនីវិទ្យាល័យ

យុវវិជ្ជយនិងក្រុមព័ត៌មានសំណាកមណ៍ដូឡូខេមលើវេរិះកេលីបរបីនីវិទ្យាល័យ

บทที่ 5

จากการดำเนินโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ห้องถิน จังหวัดมหาสารคาม ที่มีประสานงานจังหวัดได้ประมวลความรู้จากกิจกรรมของโครงการตั้งแต่เริ่มดำเนินโครงการวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2552 ถึงวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2553 มีกิจกรรมดำเนินตามที่ระบุไว้ ใช้วิธีการศึกษาด้วยกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ผสมผสานกับการเน้นประวัติศาสตร์บุคคล (Oral history) โดยการศึกษาอบรมและการพัฒนาความรู้ความสามารถใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของนักเรียน ครูที่ปรึกษา ครูโรงเรียน ในเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคามเขต 1-3 ชุมชนและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ทำให้เกิดข้อค้นพบ ปัจจัยที่ทำให้โครงการบรรลุตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ข้อค้นพบจากชุดโครงการยุววิจัย

1. การจัดการความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้วยเครือข่ายทางสังคม

จะเห็นได้ว่ากระบวนการทำงานวิธีศึกษาด้วยการมีส่วนร่วมจากองค์กรทางสังคมที่มี 2 ลักษณะ คือ องค์กรทางสังคมภายในโครงการประกอบด้วยทีมประสานงานจังหวัด โรงเรียน ชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา และครูในโรงเรียน และองค์กรทางสังคมภายนอกโครงการ ประกอบด้วย ทีมประสานงานระดับประเทศไทยสถาบันรวมจิตติ สำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัย (สกว.) กับบุคคลผู้มีความเชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และเครือข่าย โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในภูมิภาคต่างๆ เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากองค์กรทางสังคม 2 ลักษณะ ได้รวมพลังในการจัดความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้เกิดขึ้น ร่วมกันดังนี้

บุคແກນກລາງຄື່ນປະສານງານຈັງຫວັດເປັນແກນຫລັກ ສ່ວນຜົກກ່ອງຮູບຖານສັ້ນຄມສ້າງພັດ
ຄວາມຮູ້ຖານປະວັດທີ່ສາສຕ່ຣ໌ທົ່ວເລີນ ໂດຍວິທີປະສານງານໄປຢັງ ໂຮງຮຽນໄດ້ກຳລຸ່ມເປົ້າໝາຍທີ່ມູວ
ວິຈີ້ຍ ແລະທີ່ປັບປຸງກ່າວ່າວ່າ 20 ໂຮງຮຽນ ຜົ່ງເປັນກຳລຸ່ມເປົ້າໝາຍ ເຂົ້າວ່າວ່າ ໂຄງການດ້ວຍຄວາມສົມຄໍ
ໄຈ ໂດຍມີກລິກຫຸນເສຣິນໃຫ້ຄຽງທີ່ປັບປຸງກ່າວ່າ ແລະທີ່ມູວວິຈີ້ຍທຳໂຄງການໄດ້ ໂດຍຜູ້ບໍລິຫານ
ສະຖານທີ່ກົມາອນນຸ່າມາຕະສັນບສັນນຸ່າໃຫ້ເຂົ້າວ່າວ່າ ໂຄງການຕົລອດການທຳໂຄງການ ແລະເພື່ອນຄຽງອື່ນໆໃນ
ໂຮງຮຽນໃຫ້ໂຄກສທິມຍູວວິຈີ້ຍຈັດກາຮຽນການສອນໃຫ້ທຳການບ້ານດ້ວຍຕົນເອງສ່ວນຜົກກ່ອງຮູບຖານ

อย่างไรก็ตามพบอุปสรรคปัญหาในการทำโครงการตามแนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทำให้ทีมประสานงานจังหวัดได้ทำบทบาทหน้าที่เป็นผู้ประสานงานไปถึงองค์กรทางสังคม ภายนอกมีสถาบันรามจิตติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกสว.) และโครงการยุววิจัย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งมีบุคคล เชี่ยวชาญความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผศ.ดร. ทวีศิลป์ สืบวัฒนา อาจารย์ทม เกตุวงศ์ ได้เข้ามาร่วมให้ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทำให้โครงการมีครุฑ์ปรึกษา ทีมยุววิจัยได้เกิดองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้วยการศึกษาแบบลงพื้นดิน เพราะระยะแรกของโครงการมีปัญหาในวิธีศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จะศึกษาแบบใด

จากการบูรณาการเชิงประจักษ์ ที่เกิดขึ้นดังกล่าวมาทำให้โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นส่งผลลัพธ์ได้ครุฑ์ปรึกษา ทีมยุววิจัยนักเรียนมีการเรียนรู้แบบประวัติศาสตร์นักเรียนเล่า เก็บข้อมูลนักเรียนเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำชุมชนด้วยกระบวนการสร้างความรู้ร่วมกันจากเครือข่ายทางสังคมภายในโครงการและภายนอกโครงการ เป็นการจัดการความรู้ทางประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นจากความสัมพันธ์แบบแนวร่วมของคนกับคนเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดถึงกับแนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่กล่าวว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของคนกับคน (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2544:50)

จากข้อค้นพบการสร้างองค์ความรู้ชุดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกิดจากทุนเครือข่ายทางสังคมที่เป็นทรัพยากรม努ย์ ที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือต้องการพัฒนานักเรียนให้เป็นผู้มีความรู้เรื่องไกลัตัวในท้องถิ่นของตนเอง วิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยการจัดการความรู้จากเครือข่ายทางสังคม ในชุดความรู้อื่นๆ ไม่ใช่สาขาวิชาประวัติศาสตร์หลายหน่วยงาน องค์กรสามารถนำชุดการวิจัยแบบมีส่วนร่วมแบบเครือข่ายทางสังคม ถ้ามีโรงเรียนได้สนใจหรือหน่วยงานอื่นๆสนใจสามารถนำรูปแบบไปใช้ได้ โดยวิธีใช้ให้ปรับไปตามกลุ่มเนื้อหาวิชา จะสร้างชุดความรู้กับองค์กรทางสังคมภายในและภายนอก ด้วยกระบวนการประชุมปฏิบัติการ หนุนเสริมด้วยกิจกรรมของครุฑ์ปรึกษา นักเรียน ชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ด้วยรูปแบบอย่างไร ให้ผู้ใช้ปรับใช้ตามบริบทของท้องถิ่นตนเอง จะทำให้การจัดการความรู้ด้วยเครือข่ายทางสังคม เกิดประโยชน์กับชุดความรู้อื่นๆได้ และสามารถที่จะส่งผลกระทบให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ๆ ในการจัดการศึกษาของสังคม ไทยดังตัวอย่างหลายกรณี

1.1 การจัดการความรู้จากการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่

สืบเนื่องมาจากการกลุ่มเป้าหมายของโครงการที่เข้าร่วมโครงการ มีโรงเรียนมัธยมสองลักษณะ คือ โรงเรียนมัธยม และโรงเรียนมัธยมจากประชุมศึกษาขยายโอกาส จากโรงเรียน

สองลักษณะนิบุคคลากรของครูในสาระกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ที่เข้าร่วมโครงการเป็นครูที่ปรึกษามีความแตกต่างกัน โดยครูที่ปรึกษาในโรงเรียนมัธยมจะมีพื้นฐานความรู้ด้านการศึกษาสาขาวิชาเอกสังคมศึกษา มากกว่าโรงเรียนมัธยมประถมศึกษาข่ายโดยกาส ซึ่งข้อมูลส่วนนี้ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์ในบทที่ 2 เช่น โรงเรียนพยัคฆ์ภูมิสัย ครูที่ปรึกษาวุฒิการศึกษาสาขาวิชาเอกประวัติศาสตร์การทำรายงานโครงการ ได้รับคำชี้แจงให้เป็นกรณีตัวอย่างในเวทีถอดบทเรียนประชุมปิดโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม วันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2553 ทำให้ทีมประสานงานจังหวัดได้ข้อมูลเรียนกรณีตัวอย่างรายงานเรื่องเจ้าพ่อศรีนครฯ ให้เป็นชุดความรู้กับโรงเรียนอื่นๆ ที่มีปัญหา วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเรื่องการจัดทำรายงานส่งโครงการให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เป็นการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่โดยใช้กรณีตัวอย่างจากเรื่องดีๆ เจ้าพ่อศรีนครฯ นำไปสร้างองค์ความรู้ชุดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจำนวน 19 โรงเรียน สอดคล้องกับการศึกษาของจุฬาภรณ์ มาเสถียรวงศ์ (2550:28) ที่ใช้พื้นที่เน้นกิจกรรมเป็นตัวตั้ง โดยใช้พื้นที่แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในชุมชนของนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการมาเป็นกลไกหนุนเสริมให้ครูและทีมยุววิจัยได้ศึกษากรณีตัวอย่างเจ้าพ่อศรีนครฯ มีวิธีการศึกษาจากทีมยุววิจัยโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาการเป็นข้อมูลที่คิดมีกระบวนการทำงานประวัติศาสตร์บอกเล่าเก็บข้อมูล จากผู้เฒ่าผู้แก่นามาสังเคราะห์ข้อมูลได้ เพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษากับโรงเรียนที่ยังไม่เข้าใจวิธีวิจัยจากแนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่ จากโรงเรียน 19 แห่งไม่เข้าใจวิธีวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกิดการเปลี่ยนแปลงโรงเรียน 19 แห่งทำงานได้ชัดเจนจากกรณีตัวอย่างให้ศึกษาเรียนรู้ตามแบบ

1.2 การเรียนรู้แบบทางเลือกจากคนหลายวัยเสริมพลัง

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานตามโครงการ ได้พบอุปสรรคปัญหาในการพัฒนาโครงการ ได้ตามกรอบวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ มีโครงการย่อย ในโรงเรียนประมาณ 40-60 โครงการ โดยโรงเรียนที่เข้าร่วมมีโครงการย่อย ประมาณ 1-3 โครงการ ซึ่งการดำเนินงานในโครงการระยะที่ 1 ช่วงเดือนพฤษภาคม 2552 ถึงเดือนตุลาคม 2552 มีโครงการ 21 โครงการ ทำให้ทีมประสานงานต้องปรับกลไกการขับเคลื่อนให้ตรงผ่านพื้นปัญหา เกิดการเปลี่ยนแปลงจากโรงเรียน 20 แห่ง โดยขยายทำโครงการจากโรงเรียนละ 1 โครงการ ทำโครงการขยายเพิ่มเป็น 2-3 โครงการด้วยความสมัครใจ มีปัจจัยหนุนเสริม คือ

การสร้างความรู้แบบเกือกุลซึ่งกันและกันกับทีมประสานงานจังหวัดได้ร่วมเก็บข้อมูลภาคสนามกับโรงเรียนหลายๆ แห่ง เช่น โรงเรียนบราบีอ โรงเรียนคงน้อย เม่นไหญ

กอกหนองฟื้อ และ โรงเรียนบ้านลาด ซึ่งโรงเรียนแต่ละโรงเรียนเป็นแกนกลางของแต่ละโรงเรียนอื่นๆ จะจัดประชุมกกลุ่มย่อยนำข้อมูลมาแบ่งปันกับโรงเรียนใกล้เคียงตนเอง โดยมีทีมประสานงานหลักเป็นพี่เลี้ยงที่ปรึกษาอย่างใกล้ชิดตลอดโครงการ ทำให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเป็นการเสริมพลังให้โรงเรียนได้มีความสนใจจะเรียนรู้เรื่องห้องถีนตนเองห่างหายๆเรื่อง เนื่องจากเห็นตัวอย่างโรงเรียนขนาดเล็กสนใจทำ ๓ โครงการ โดยเลือกเรื่องที่มีในหมู่บ้านตนเองและหมู่บ้านใกล้เคียง ส่งผลให้ครุที่ปรึกษาและทีมยุววิจัยหลายๆโรงเรียนได้ให้ข้อคิดว่า “ห้องถีนของพวกรามีคลังความรู้ดีมากๆ” (ยุววิจัยโรงเรียนโภกค่อพิพาคม.2552: เรียงความในโครงการชุมชนบ้านกุดแคนกับคำหัวยคำพุ 2552:18) ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบทางเลือกจากเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวของนักเรียนและครุที่ปรึกษา ลักษณะการเรียนรู้แบบทางเลือก คือ เลือกเรื่องที่ตนเองสนใจศึกษา และใช้วิธีการศึกษาหลายวิธี เช่น การเรียนรู้แบบทางเลือกโดยผู้ใหญ่หนุนเสริมกิจกรรมที่นักเรียนชอบ หรือนักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเองจากการศึกษาจากตัว จากแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล สถานที่ เครื่องใช้

กิจกรรมการเรียนรู้แบบทางเลือกที่กลุ่มยุววิจัยและครุที่ปรึกษาได้ทำร่วมกัน คือทุกโรงเรียนเลือกเรื่องที่สนใจในห้องถีนของตนเอง และใช้วิธีการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้บุคคลที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ ครูในโรงเรียน ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ห้องถีน และการได้จดกลุ่มแลกเปลี่ยนความรู้ในทีมยุววิจัยกลุ่มอื่นๆส่งผลให้โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ห้องถีน จังหวัดมหาสารคามเกิดผลดี เพราะทุกคนพยายามให้เรียนรู้ร่วมกัน ผลของกิจกรรมการเรียนรู้แบบนี้เริ่มส่งเสริมให้เยาวชนได้ปฏิรูปการจัดการเรียนรู้ของครุ เพราะนักเรียนได้เรียนรู้ด้วยกระบวนการพัฒนาองค์ความรู้ ค้นคว้าศึกษา ลดบทบาทของครุที่ปรึกษา ส่งผลให้ยุววิจัยในโครงการก้าวไปสักยภาพความสามารถของตนเองในการเรียนรู้เรื่องที่สนใจใกล้ตัว

1.3 การปฏิบัติตามและการยอมรับ

เนื่องจากโครงการนี้เป็นโครงการที่มีทีมยุววิจัยได้เรียนรู้แบบ Learning by doing โดยวิธีการสืบค้นข้อมูลจากประเด็นคำถามที่ตั้งไว้ โดยมีครุที่ปรึกษาช่วยเหลือให้คำ답นชัดเจน แต่ทีมยุววิจัยได้กระทำตามความคิดตนเอง ในการศึกษาหลายๆเรื่องให้คำตอบที่ตรงกันว่า “การศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ห้องถีนเน้นวิธีการศึกษาแบบประวัติศาสตร์นักอ่าน เป็นหลักฐานที่ได้รับความนิยมมากที่สุด โดยวิธีการเก็บข้อมูลจากผู้รู้ในชุมชน ใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นคำพูดของผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำชุมชน บอกเล่าเหตุการณ์ “ข้อมูลการเล่ามีเสน่ห์ตรงที่หลังไหหลอกอกมาจากผู้เล่าไม่สิ้นสุด” (ทีมยุววิจัยโรงเรียนพยัคฆ์ภูมิวิทยาการในเรื่องความของโครงการศึกษาดำเนินการเจ้าพ่อบุญจันทร์. 2552:31) แต่ข้อมูลจากการบอกเล่าไม่ได้เห็นด้วย

ตอนเองมีความคลาดเคลื่อนได้ ทำให้ต้องมีการตรวจสอบประกอบกับหลักฐานจากการบันทึก เป็นลายลักษณ์อักษร และมีผู้เชี่ยวชาญมาวิพากษ์วิจารณ์เรื่องที่ศึกษา จากกรณีดูบบเที่ยน วันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2552 ได้มีผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาวิจารณ์ผลการนำเสนอของทีมยุววิจัยจำนวน 8 เรื่อง ประกอบด้วย เรื่องความหายไปไหน โสกนกเต็น ตอนปูตานบ้านลาด เสื่อกمدرดกบ้านแพง เครื่องปืนคินแพบ้านเม็กคำ ชาวดีอ้อยะนชนโโคก ล่ามและเรื่องสรภัญญา

การจัดกิจกรรมดูบบเที่ยนดังกล่าวทำให้ทีมยุววิจัยที่นำเสนอผลงาน ครูที่ปรึกษาและทีมยุววิจัยโรงเรียนอื่นๆยอมรับในการนำเสนอและนำไปปรับแก้โครงการในระยะที่ 1 และระยะที่ 2 ให้ได้ข้อมูลสมบูรณ์มาประกอบแต่ละชุดโครงการ โดยให้มีเนื้อหาเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีคน มิติเวลา การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัว (ทวีศิลป์ สืบวัฒนธรรมประชุมติดตามโครงการระยะ 6 เดือน วันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2552 : ณ ห้องประชุม 100 ที่นั่ง มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.) สิ่งที่เป็นการยอมรับร่วมกันเป็นแนวคิดแบบประชาธิปไตย เพราะยอมรับฟังข้อคิดเห็นแล้วปฏิบัติด้วยตนเองต่อไปเป็นการทบทวนบทเรียนจากการกระทำ โดยวิธีการสัมภาษณ์ด้วยคำถามปรับเปลี่ยนการตั้งคำถามให้ได้คำตอบตามแนวประวัติศาสตร์ จึงทำให้โครงการมีเสน่ห์เป็นเรื่องเล่าจากมุมมองของคนในทุกๆเรื่อง ในโครงการนี้

จากปัจจัยความสำเร็จดังกล่าวมาผู้ที่จะสนับสนุนให้ศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระอื่นๆได้ แต่ต้องอยู่ในดุลยพินิจของครูผู้สอนจะปฏิรูปการเรียนรู้ในระบบชั้นเรียน หรือเป็นการเรียนรู้นอกชั้นเรียน ทีมประสานงานไม่สามารถสรุปว่าเป็นทฤษฎีฐานรากได้ เพราะข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 20 โรงเรียน ซึ่งสรุปไม่ได้ว่าเป็นตัวแทนของโรงเรียนในจังหวัดอื่นๆได้ทั้งหมด เนื่องจากบริบทของโรงเรียนของท้องถิ่น วัฒนธรรมการเรียนรู้ของครู แต่ละคนจะจัดการศึกษา เพื่อพัฒนานักเรียนอย่างไรอยู่ที่ศักยภาพของตัวบุคคลของความเป็นครูด้วยอุดมการณ์หรือเป็นครูเพราะหน้าที่ จึงไม่สามารถสรุปเป็นประเด็นให้นำไปขยายผลว่า ปัจจัยที่กล่าวมาจะช่วยให้ครูเกิดแรงบันดาลใจปรับเปลี่ยนวิธีการสอนใหม่ๆ แบบฝึกปฏิบัติจริงมากกว่าการจำความรู้ อย่างไรก็ตามถ้ามีผู้สนใจจะนำไปขยายเป็นองค์ความรู้ทดลองใช้กับการศึกษาวิธีอื่นๆให้พิจารณาในรายวิชาเนื้อหาว่าจะให้วิธีศึกษาแบบกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยโครงเรื่องข้องบ้าง จะทำให้กิจกรรมเรียนรู้อื่นๆประสบผลสำเร็จ

2. ข้อค้นพบโดยรวมจากการศึกษาวิถีชุมชนผ่านโครงการประกวดครุท้องถิ่น

ข้อค้นพบที่ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อทีมyuวิจัย และครุที่ปรึกษาสัมพันธ์กับคนในชุมชน มีดังนี้

2.1 เกิดความภูมิใจในชุมชนของตนเอง

การเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน ที่เกิดขึ้นจากทีมyuวิจัยได้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เฒ่าผู้แก่ ได้พบประสบการณ์ กับนักเรียน และครุที่ปรึกษา ทำให้เกิดความใกล้ชิด สร้างความอบอุ่นกับผู้เฒ่าผู้แก่ที่ไม่ลุกทอดทิ้ง หรือมองว่าคนแก่ ไม่สามารถช่วยเหลือทำประโยชน์ได้แล้ว แต่เมื่อยุววิจัยหลาย ๆ โรงเรียนได้สะท้อนความคิดเห็น ดังนี้ “สุดท้ายของการทำงานโครงการyuวิจัยในครั้งนี้ได้สิ่งดี ๆ นามานายหลายคนอย่างทั้งความรู้ ทั้งความอบอุ่นจากผู้เฒ่าผู้แก่ และเพื่อน ๆ ทีมyuวิจัย ทำให้เกิดความสำนึกรักในบ้านเกิดของตนเอง” ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละเรื่องที่ศึกษามามีมันแกร่งเงินล้าน เครื่องปั้นดินเผาบ้านเมือง หัวใจกำพุกับชาวบ้านกุดแคน แปঁงเส้นยวบวนมเงิน พิธีสรงน้ำพระยืนกันทร์วิชัย ย้อนรอยกระดิบข้าว ฯลฯ ยุววิจัยจาก 20 โรงเรียนคิดว่าควรจะอนุรักษ์ภูมิปัญญาในแต่ละเรื่องให้คงอยู่ในชุมชนแต่ละแห่งแล้วขยายผลต่อไปด้วยการจัดการเรียนรู้ไปสู่กลุ่มเยาวชน ได้มาก ๆ อย่างให้มีโครงการแบบนี้อีก และได้ทำโครงการนี้อีกรอบ ที่มีโอกาส

“น่าเสียดายสิ่งที่มีในอดีตที่มีอยู่ในชุมชน เช่น เสื้อกันหนาวกันบ้านแพง สมุนไพร ใบyanang ความเชื่อปูด จะเลือนหายไปพร้อมกับความเจริญในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ทีมyuวิจัย จะต้องเริ่มศึกษาและรักษาสิ่งเหล่านี้ เพื่อสืบสานประวัติศาสตร์ให้มีในปัจจุบันในท้องถิ่น ตนเอง”

“การลงพื้นที่หาข้อมูลทำให้ทราบอดีต เห็นปัจจุบัน และพอจะเดาอนาคตได้ สิ่งที่ทำให้เป็นเช่นนี้ก็ เพราะ คน เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม หลายอย่างมากมาย แต่ก็ประทับใจในอดีต ของหมู่บ้านตนเองที่ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าเรื่องวันวานอย่างมีความสุข อย่างให้หวานกลับมาแม่จะได้แต่ฝันก็ตาม คำกล่าวของทีมyuวิจัยสอดคล้องกับข้อคิดเห็นของอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวดังนี้

“การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือเรื่องราวใด ๆ ก็ตามรวมกัน และท้องถิ่น ควรเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นโดยคนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งทำให้คนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุก ๆ กระบวนการ โดยมีคนภายนอกที่เป็นกลุ่มวิชาการอยู่เป็นพี่เลี้ยง ทั้งนี้ วิธีการสร้าง การมีส่วนร่วมนี้จะสามารถเป็นความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของชุมชน เกิดความภูมิใจ และที่สำคัญที่จะเกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมการจัดการ ได้ผลักดันกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นจากการที่

ชาวบ้าน ที่เป็นคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ การศึกษาประวัติศาสตร์ไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป ภายใต้ฐาน โครงการสร้างของชุมชน 4 ประการ คือ เครื่องข่ายทางสังคม ทรัพยากร ระบบความรู้ และวัฒนธรรม ความเชื่อ (ศรีศักร วัลลิโภดม 2552 : 34-35)

2.2 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

กระบวนการทำวิจัย จากชุดโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม ทำให้เด็กได้เข้าไปสืบค้นเรื่องราวร่วมกับครุที่ปรึกษาได้ มีโอกาสพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่ และคนในชุมชนเกิดความรู้สึกในความสัมพันธ์ที่ซึ่งชุม กันและกันมากขึ้น ซึ่งทีมยุววิจัย จาก 20 โรงเรียนจำนวน 100 คน มีข้อคิดเห็นที่ตรงกัน “โครงการยุววิจัย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นโครงการที่สนับสนุนให้เด็ก ๆ อย่างเราเกิดความสนใจในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ รอบข้างสนับสนุนความอยากรู้ อยากรู้สิ่งที่เคยเกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง และสิ่งที่เคยเกิดขึ้นกับคุณแม่ คุณย่า คุณ伯ด ของเราระซึ่งเป็นเรื่องง่ายถ้ามีคนถามเราว่า พ่อ แม่ เราทำงานอะไร หรือถามว่าคุณปู่ คุณย่าทำงานอะไร เราเก็บจะตอบได้ แต่ถ้าถามว่า แล้วพ่อแม่ของปู่ย่าเราทำงานอะไร คงจะตอบไม่ได่ง่าย ๆ ถ้าเราไม่รู้ เมื่อพูดเราได้เข้าร่วมโครงการนี้ เราได้เรียนรู้อะไรมากมาย จากโครงการนี้ที่ชุมชนเราทำมาหากินอาชีพอะไร มีความเป็นอยู่แบบไหน มีความรัก ความผูกพันกันมากแค่ไหน และอื่น ๆ อีกมากมาย แต่พอได้ทำโครงการเรารู้เรื่องการฟ้อนรำ การบูชาดอนปู่ตาด้วยการเสียงทايแบบต่าง ๆ การทำอาชีพเสื้อกอก ปลูกมันแก้ว ปลูกกะหล่ำปลี ทำเกลือ ทอดไก่ไหม ความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมกับคนในชุมชน เช่นวัดกับชุมชน สายน้ำ ป่าธรรมชาติ โดยสิ่งเหล่านี้ได้เก็บรวบรวมความรู้จากผู้เฒ่า ผู้แก่ พระสงฆ์ และผู้นำชุมชน ซึ่งเวลาได้พูดคุยสนทนากับผู้ให้ข้อมูลทุกคนมีความสุขว่าถึงอดีตของชุมชนด้วยความกระตือรือร้น ทำให้ทีมยุววิจัยได้ใกล้ชิดคุณย่า คุณยายมาก และได้มีความประทับใจที่ทำให้คุณปู่ คุณย่า ป้า และลุง เข้าร่วมการสนทนากันรักใคร่สามัคคีกันและกัน ทุกคนกล่าวไว้ในเวทีตลอดบทเรียนของโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม ในวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ.2553 “คุณยายสำราญ อายุ 80 ปี บ้านโภคพระ อำเภอท่าทิช จังหวัดมหาสารคาม ภูมิใจมากที่ได้เล่าเรื่องการทำข้าวปุ้น การตั้งหมู่บ้านสถานที่สำคัญต่าง ๆ ของชุมชนให้ฟัง ได้ดีดีมาก”

“คุณยายกองศรี ละครพล อายุ 80 ปี บอกพูดเราว่าชันรุ่นหลังให้คงไว้ซึ่ง ประเพณีสืตส่องคงสิบสี่ ของชุมชนได้มีการอนุรักษ์ประเพณีสืบต่อมาจากบรรพบุรุษ ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ปฏิบัติ ป้าโสกนกเดินเป็นป้าสารณประโภชน์ ประภาคไม่ให้บุกรุกทำลาย และควรห่วงแผนอาไวให้คุ้มบ้านโภคล้าน ให้ยั่งยืนตลอดไป ศึกษาเรื่องราวได้ถูกต้องโดย

ออกไปสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งโสกนกเต็น จากคำบอกเล่าของหลวงปู่ และจากผู้เฝ้าผู้แก่ ตลอดจนผู้รู้หลาย ๆ ท่าน ดิฉันและเพื่อน ๆ ตั้งใจไว้ว่าจะทำเรื่องนี้ให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ และขอขอบคุณผู้เฝ้าผู้แก่ ผู้รู้ทุกท่าน ที่ได้เสียสละเวลาให้ข้อมูลแก่ลูกหลวงยุววิจัย ความรู้สึกดี ๆ ที่คุณย่า คุณยาย ผู้รู้หลายท่านมีให้กับทีมยุววิจัยจะไม่มีวันลืม ดิฉันและทีมยุววิจัย จะพยายามสืบสานอนุรักษ์เผยแพร่ความเชื่อปูตา ป้าโสกนกเต็น พระพุทธรูป เจ้าพ่อศรีนรตรเตา พัฒนาให้แพร่กระจายให้คนอื่นรับทราบมากขึ้น (ทีมยุววิจัยในโครงการประวัติศาสตร์ห้องถิน จังหวัดมหาสารคาม ถอดบทเรียนวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 ณ ห้องประชุม 100 ที่นั่ง มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

จากข้อมูลภาคสนามที่ ทีมยุววิจัยได้เก็บรวบรวมไว้ในโครงการของ โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ 20 โรงเรียน ได้เกิดการสานความสัมพันธ์ระหว่างวัยของคนในชุมชนหลาย ๆ แห่ง พ้องกับข้อคิดเห็นของ สีลารณ์ บัวสาย “พลังของคนในชุมชน จะทำให้กระบวนการพัฒนาห้องถินโดยคนในห้องถินสืบสานงานต่อ กันจากรุ่นสู่รุ่น ไม่ได้ เสียงบ่น ประเภท “ลูกหลวงไม่เห็นหัว พ่อแม่ ปู่ย่า ตา ยาย” ก็จะลดลงไป (สีลารณ์ บัวสาย.2552:6) เช่นเกี่ยวกับข้อคิดเห็นของ ทวีศิลป์ สืบวัฒนา “การศึกษาประวัติศาสตร์ห้องถินต่างจาก ประวัติศาสตร์ชาติตรงที่เรื่องราวที่ศึกษาเป็นเรื่องในห้องถิน มีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง มีพยานหลักฐานให้เห็นหรือพูดคุยกัน การได้พูดคุยฟื้นความจำในอดีต ของผู้เฝ้าผู้แก่ทำให้เด็กผู้เฝ้าผู้แก่เห็นคุณค่ามีคุณค่าที่ยืนอยู่ในประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนห้องถิน เด็กและทุกคนในชุมชนจะเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบ้านแห่งเมือง ของพากເხາต่อไปด้วยการสาน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน (ทวีศิลป์ สืบวัฒนา. เวทีถอดบทเรียน โครงการยุววิจัย ประวัติศาสตร์ห้องถิน จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 ณ ห้องประชุม 100 ที่นั่ง กองพัฒนานักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม)

3. การขยายผลการวิจัยยุววิจัยประวัติศาสตร์ห้องถิน

การขยายผลโดยการสร้างเครือข่ายภายในและภายนอกสถานศึกษาดังนี้

3.1 การขยายผลโดยเครือข่ายภายในโรงเรียนโดยการขยายผลการวิจัยให้ฝึก การตั้งค่าตามกับครูในโรงเรียนในหมวดสาระการเรียนรู้อื่นๆ ในเรื่องการตั้งค่าตาม เพราจะ “การตั้งค่าตามเป็นการฝึกให้นักเรียนได้คิดวิเคราะห์ จากการประเมินผลโรงเรียนจากผู้ประเมินภายนอก พนบฯ โรงเรียนต่าง ๆ มีปัญหาเรื่องมาตรฐานการคิดวิเคราะห์ ซึ่งการเรียนรู้ด้วยการทำวิจัยประวัติศาสตร์ห้องถิน มีค่าตามเป็นตัวกระตุ้น ให้นักเรียนแสวงหาคำตอบได้ด้วยตนเอง การทำการฝึกตั้งค่าตามไปขยายให้ครูได้ฝึกทุก ๆ วิชาในโรงเรียนตนเอง

3.2 การนำผลการวิจัยไปใช้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาและครูในเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 – 3 เรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

กิจกรรมหนนนเสริมที่ทางโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคามได้ทำงานร่วมกับคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามดังนี้

3.2.1 กิจกรรมการประชุมสัมมนา “แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” ด้วยทีมประสานงานระดับจังหวัดของโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม จัดกิจกรรมหนนนเสริมให้มีโครงการขยายผลการเรียนรู้ตามแนวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเข้าไปสู่สถานศึกษาโดยผ่านตัวครูที่เป็นนักศึกษา ป.บัณฑิตวิชาชีพครู ที่ได้มีมาศึกษาในคณะครุศาสตร์ได้มีความรู้ เกี่ยวกับการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และครูที่เป็นนักศึกษางานคน ได้ทำหน้าที่ครูที่ปรึกษาของโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จึงได้จัดทำโครงการนี้ร่วมกับมีผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้มาเป็นวิทยากรให้ความรู้ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทวีศิลป์ สีบัวตนะ และอาจารย์ทุน เกตุวงศ์ ใช้เวลาประชุมสัมมนาเป็นเวลา 1 วัน คือ ในวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2553 (เอกสารอ้างอิงโครงการสัมมนา)

การดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ผลที่เกิดขึ้นครุจำนวน 40 คน ได้มีเอกสารคู่มือการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจำนวน 40 ชุด และได้ฝึกการเขียนแผนตามแนวทางแผนบูรณาการจากคุณครูสุธีรา เรืองสุวรรณ ที่เป็นครูที่ปรึกษาของโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนเขว่าไร์ศึกษา ตัวอย่างให้นักศึกษาได้เรียนรู้กระบวนการตั้งคำถามกระบวนการทำงานของนักเรียนในโครงการด้วย เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมองเห็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวประวัติศาสตร์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การจัดกิจกรรมในครั้งนี้ไม่ได้ใช้บประมาณจากโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม แต่ใช้บของของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จำนวน 6,705 บาท (เอกสารอ้างอิงโครงการการสัมมนาและทะเบียนเข้าร่วมโครงการ วันที่ 12 มกราคม 2553)

3.2.2 กิจกรรมการอบรมสัมมนาการจัดทำหลักสูตรและสื่อการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ด้วยการสร้างเครือข่ายกับสถานศึกษา

กิจกรรมนี้เป็นการสร้างเครือข่ายการทำงานระหว่างโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคามเขต 1 – 3 ได้มีโครงการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขึ้น ซึ่งโรงเรียนบริบูรณ์ได้รับคัดเลือก

เป็นโรงเรียนแก่นนำ ให้เป็นโรงเรียนต้นแบบจัดทำหลักสูตรและจัดทำพิพิธภัณฑ์ห้องถินในเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคามเขต 2 จากการได้รับการคัดเลือกตั้งกล่าว ทำให้ผู้บริหารโรงเรียน ดร. อ่างทอง บุญเสริม และครูผู้สอนกลุ่มสาระสังคมศึกษาได้จัดโครงการอบรมสัมมนาการจัดทำหลักสูตรประวัติศาสตร์ห้องถิน และสื่อการเรียนการสอน ซึ่งในการจัดอบรมได้มีผู้ร่วมเป็นวิทยากร คือ คุณครู ดร. ประพสพสุข ฤทธิเดช ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทวีศิลป์ สีบัวณะ และอาจารย์ทม เกตุวงศ์ ได้ร่วมกันมาอบรมให้กรอบแนวคิดประวัติศาสตร์ห้องถิน

นอกจากนี้กิจกรรมของการอบรมครั้งนี้ได้จัดการศึกษานอกสถานศึกษาไปดูงานแหล่งเรียนรู้ของชุมชนบ้านหลังเรียนปู่ทวดครูสิงห์ ฤทธิเดช ซึ่งมีเด็ก ๆ ในโครงการฯ วิจัยประวัติศาสตร์ห้องถิน โรงเรียนโภคก่อพิทยาคม ได้สาธิตการแสดงละครเรื่องหัวยคำพูกับวิถีชีวิตของชาวบ้านกุดแคน ให้คณะครูโรงเรียนต่าง ๆ ที่เข้ารับการอบรมครั้งนี้ ได้เรียนรู้วิธีการนำข้อมูลจากโครงการฯ วิจัยประวัติศาสตร์ห้องถินเรื่องหัวยคำพูกับชาวบ้านกุดแคน สร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านได้ตระหนักรถึงการอนุรักษ์หัวยคำพู ไม่ให้มีมลพิษนำเข้าหมู่บ้าน คนไม่ทึ่งเศษขยะไม่ใช้สารเคมีพิษพ่นพืชผักที่ปลูกในสวนใกล้ลำหัวยคำพู เมื่อเวลาผ่านตกมาสารพิษที่ตกค้างจากการทำเกษตรกรรมของชาวบ้าน ได้ให้ลองสัมผัษหัวยคำพูจะทำให้น้ำเน่าเสีย

ครูผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้กิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างสื่อการสอนประวัติศาสตร์ห้องถินด้วยการเล่นละครบทบาทสมมุติ ทำให้ครูได้เกิดทักษะกระบวนการเรียนรู้ แนวทางการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ห้องถิน ด้วยการศึกษาจากสื่อแหล่งเรียนรู้ ชุมชนด้วยสื่อบุคคล เพื่อนำผลการวิจัยไปสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนหรือผู้ได้ดูได้ชินนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนต่าง ๆ ในโอกาสต่อไป

4. การขยายผลการศึกษาโดยใช้เครือข่ายภายนอก

การจัดนิทรรศการและการแสดงผลงานของโครงการฯ วิจัยประวัติศาสตร์ห้องถินจังหวัดมหาสารคาม เนื่องในงานเฉลิมการก่อตั้งกรบรอบ 80 ปี ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ด้วยคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์ที่จะจัดงานสัปดาห์วิชาการเฉลิมกรบรอบการก่อตั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กรบรอบ 80 ปี ได้ให้คณะครุศาสตร์จัดงานในวันที่ 7 – 8 – 9 ธันวาคม พ.ศ. 2553 ในการดำเนินกิจกรรมครั้งนี้ ศูนย์เบิงแบงลูกหลวงชาวอีสาน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ได้เข้าร่วมกิจกรรมโดยการจัดนิทรรศการ โครงการฯ ห้องถินทั้ง 20 โรงเรียน